

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

برنامه دولت اقدام و تحول

استان کرمانشاه

بسم الله الرحمن الرحيم

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

استان کرمانشاه

سند راهبردی انقلاب اقتصادی زیر نظر دکتر علی رضایی میرقائد تهیه و تدوین شده است.

ویراستار فنی: دکتر سید اسعد حسینی

همکاران پژوهشی: ناصر مولایی، اسماعیل لجمیری، حسن محمدیان مصمم، عباس علی پور، مصطفی رشیدی، بهزاد همتی، سعید ضرغامی، میثم داوری، نواب میرزایی، ایمان ارفعی مقدم، پرستو میمنی، سعید یوسفی، رزیتا لطفی جبلی، سعیده جلالی، مصیب قره بیگی، سمیه ملکی پور، حمید نصیر، سید رمضان عقیلی، بهاره ایمانی، جمیله اسمعیلی، پویان کیانی و فاطمه شیخ زاده

طراح جلد و صفحه آرایی: محمود خستو، مهدی نجفی

بهار ۱۴۰۰

بهره برداری از مطالب پژوهش سند راهبردی انقلاب اقتصادی با ذکر منبع و نام پژوهشگران بلا مانع است.

حق چاپ محفوظ است.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات ..... ق

۱-۱- مقدمه ۱

۱-۲- بیان مسئله ۱

۱-۳- اهداف بنیادین سند ۳

۱-۴- مواد و روش‌ها ۴

۱-۴-۱- روش تحقیق ۴

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی ۵

۱-۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها ۵

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها ۶

الف) کیفی ۶

ب) کمی ۷

فصل دوم: تحلیل محیط بیرونی ۸

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف ۹

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی ۳۴

۲-۲-۱- بررسی وضعیت ۳۴

۲-۲-۲- توان اکولوژیک ۳۵

فصل سوم: تحلیل محیط درونی ۳۷

۳-۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها ۳۸

۳-۲- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی ۴۱

۳-۲-۱- ویژگی‌های توپوگرافی(ناهمواری‌ها) ۴۱

۳-۲-۲- آب و هوا و اقلیم ۴۴

۳-۲-۲-۱- بارش ۴۷

۳-۲-۲-۲- دما ۴۸

۳-۲-۲-۳- جریان وزش بادها ۵۰

۳-۲-۳- منابع آب ۵۱
۳-۲-۳-۱- منابع آب سطحی ۵۱
۳-۲-۳-۲- منابع آب زیرزمینی ۵۴
۳-۲-۴- بررسی پایداری منابع آب ۵۶
۳-۲-۵- کشاورزی ۵۹
۳-۲-۶- پوشش گیاهی و جانوری ۶۱
۳-۲-۶-۱- پوشش گیاهی ۶۱
۳-۲-۶-۲- پوشش جانوری ۶۲
۳-۲-۷- وضعیت کانسارهای معدنی ۶۳
۳-۲-۸- مخاطرات محیطی ۶۵
۳-۲-۸-۱- زلزله ۶۵
۳-۲-۸-۲- زمین‌لغزش ۶۶
۳-۲-۸-۳- سیل ۶۷
۳-۲-۸-۴- آلودگی هوا و ریزگردها ۶۸
۳-۲-۹- کاربری اراضی ۷۰
۳-۲-۱۰- تیپ اراضی ۷۱
۳-۲-۱۱- مناطق حفاظت شده ۷۲
۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی ۷۴
۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان کرمانشاه ۷۴
۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان کرمانشاه ۷۴
۳-۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیشبرنده توسعه ۷۴
۳-۳-۱-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه ۷۵
۳-۳-۱-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان کرمانشاه ۷۵
۳-۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان ۸۵
۳-۳-۲- فقر و محرومیت ۹۸
۳-۳-۲-۱- طرح‌های انجام شده در زمینه مناطق محروم ۹۸

۳-۳-۲-۲- شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان کرمانشاه ۱۰۸
۳-۳-۲-۳- جمع‌بندی ۱۱۱
۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیر رسمی ۱۱۱
۳-۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی ۱۱۲
۳-۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان کرمانشاه ۱۱۳
۳-۳-۳-۳- جمع‌بندی ۱۱۶
۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی ۱۱۷
۳-۳-۴-۱- تغییرات تعداد جمعیت ۱۱۸
۳-۳-۴-۲- تراکم جمعیت ۱۲۱
۳-۳-۴-۳- سهم جمعیت استان از کشور ۱۲۳
۳-۳-۴-۴- میزان شهرنشینی و روستانشینی ۱۲۵
۳-۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت ۱۲۶
۳-۳-۴-۶- هرم سنی جنسی جمعیت ۱۲۸
۳-۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت ۱۳۱
۳-۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت ۱۳۴
۳-۳-۴-۹- متوسط بعد خانوار ۱۳۶
۳-۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی ۱۳۸
۳-۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران ۱۴۱
۳-۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت ۱۴۳
۳-۳-۴-۱۳- ولادت‌های ثبت شده ۱۴۴
۳-۳-۴-۱۴- میزان باروری کل ۱۴۵
۳-۳-۴-۱۵- مرگ و میرهای ثبت شده ۱۴۶
۳-۳-۴-۱۶- امید به زندگی ۱۴۷
۳-۳-۴-۱۷- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵ ۱۴۸
۳-۳-۴-۱۸- جمع‌بندی ۱۴۹
۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی- عمومی ۱۵۰

۳-۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی- عمومی ۱۵۰
۳-۳-۵-۱-۱- آمار و اطلاعات ۱۵۱
۳-۳-۵-۱-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان کرمانشاه ۱۵۲
۳-۳-۵-۱-۳- راهکارهای پیشنهادی ۱۵۳
۳-۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان کرمانشاه ۱۵۳
۳-۳-۵-۲-۱- داده‌ها و اطلاعات ۱۵۴
۳-۳-۵-۲-۲- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی ۱۵۵
۳-۳-۵-۲-۳- راهکارهای پیشنهادی ۱۵۵
۳-۳-۵-۳- وضعیت آموزش عالی در استان کرمانشاه ۱۵۵
۳-۳-۵-۳-۱- داده‌ها و اطلاعات ۱۵۵
۳-۳-۵-۳-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی ۱۵۷
۳-۳-۵-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی ۱۵۷
۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید ۱۵۸
۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان کرمانشاه ۱۵۸
۳-۵- نظام سکونتگاهی ۱۸۶
۳-۵-۱- نظام شهرنشینی ۱۸۶
۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان کرمانشاه ۱۸۹
۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان کرمانشاه ۱۹۲
۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان ۱۹۲
۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان ۱۹۶
۳-۵-۲- نظام روستانشینی ۱۹۸
۳-۶- نظام زیربنایی ۲۰۰
۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات ۲۰۱
۳-۶-۱-۱- حمل و نقل جاده‌ای استان کرمانشاه ۲۰۱
۳-۶-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری ۲۰۲
۳-۶-۱-۳- حمل و نقل ریلی ۲۰۳

۳-۶-۱-۴- حمل و نقل هوایی و فرودگاه‌ها ۲۰۴
۳-۶-۱-۵- فناوری اطلاعات و ارتباطات ۲۰۵
۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب ۲۰۵
۳-۶-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق ۲۰۵
۳-۶-۲-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز ۲۰۶
۳-۶-۲-۳-استحصال و تأمین آب ۲۰۶
۳-۷- بررسی نظام مدیریتی ۲۰۷
۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی ۲۰۷
۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود ۲۱۲
۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها ۲۱۹
۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی ۲۱۹
۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی ۲۲۲
۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی ۲۲۷
۳-۸-۴- شناخت قابلیت‌های گردشگری کرمانشاه ۲۳۰
فصل چهارم: رویکرد راهبردی ۲۳۵
۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی ۲۳۶
۴-۲- تدوین اهداف بنیادین ۲۵۳
۴-۳- تدوین چشم‌انداز ۲۵۵
۴-۴- مأموریت‌های اصلی ۲۵۵
۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید ۲۵۶
فصل پنجم: تدوین راهبردها و سیاست‌ها ۲۶۵
۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها ۲۶۶
منابع و مأخذ ۲۷۲

فهرست جدول‌ها

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت ۱۰
جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد ۱۲
جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی ۲۰
جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی ۲۲
جدول ۵-راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی ۲۵
جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست ۲۹
جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۷ ..... ۴۰
جدول ۸- مساحت و درصد پهنه‌های ارتفاعی استان کرمانشاه ۴۲
جدول ۹- محدوده اقلیمی در استان کرمانشاه ۴۶
جدول ۱۰- خطوط هم‌دمای استان کرمانشاه ۴۹
جدول ۱۱- میزان تخلیه آب‌های زیرزمینی به تفکیک منابع ۵۵
جدول ۱۲- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان کرمانشاه ۵۶
جدول ۱۳- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان کرمانشاه و ایران ۵۷
جدول ۱۴- شاخص سازمان ملل برای بحران آب ۵۸
جدول ۱۵- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن ۵۸
جدول ۱۶- تولیدات بخش کشاورزی سال زراعی ۹۷-۹۸ (تن) ۶۰
جدول ۱۷- سطح زیر کشت محصولات زراعی و باغی در سال ۹۷-۹۸ (هکتار) ۶۰
جدول ۱۸- مساحت پارک‌های جنگلی طبیعی ، فضاهای سبز و ذخیره‌گاه‌های جنگلی ۶۱
جدول ۱۹- مساحت کل عرصه‌های جنگلی استان کرمانشاه برحسب شهرستان ۶۱
جدول ۲۰- مقدار و ارزش تولیدات مواد معدنی معادن در حال بهره‌برداری برحسب فعالیت ۶۴
جدول ۲۱- طیف خطرپذیری زلزله در استان کرمانشاه ۶۵
جدول ۲۲- طیف خطرپذیری پهنه‌های سیل‌خیزی در سطح استان ۶۸
جدول ۲۳- کاربری اراضی استان کرمانشاه ۷۰
جدول ۲۴- مشخصات تیپ‌های اصلی اراضی ۷۲
جدول ۲۵- مشخصات مناطق حفاظت شده استان ۷۳

جدول ۲۶- مشخصات مناطق شکارممنوع استان ۷۳
جدول ۲۷- مشخصات آثار ملی-طبیعی استان ۷۳
جدول ۲۸- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر ۷۶
جدول ۲۹- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۷۶
جدول ۳۰- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت ۷۷
جدول ۳۱- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان کرمانشاه ۷۷
جدول ۳۲-نسبت طلاق به ازدواج در استان کرمانشاه ۷۸
جدول ۳۳-تعداد مراکز تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت‌گیرنده ۷۸
جدول ۳۴-میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی ۷۹
جدول ۳۵-میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی ۷۹
جدول ۳۶-درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی ۸۰
جدول ۳۷- درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران ۸۰
جدول ۳۸- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده ۸۱
جدول ۳۹- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم ۸۱
جدول ۴۰-نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) ۸۲
جدول ۴۱- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت(در هر ده هزار نفر) ۸۲
جدول ۴۲- سرقت‌های عادی بر حسب نوع (مورد) ۸۳
جدول ۴۳- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت(در ده هزار نفر) ۸۳
جدول ۴۴-جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع ۸۴
جدول ۴۵-نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) ۸۴
جدول ۴۶- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان کرمانشاه و کل کشور ۸۶
جدول ۴۷- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان کرمانشاه و کل کشور ۸۶
جدول ۴۸- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان کرمانشاه و کل کشور ۸۷
جدول ۴۹- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان کرمانشاه و کل کشور ۸۸
جدول ۵۰- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان کرمانشاه و کل کشور ۸۹
جدول ۵۱- توزیع درصدی قابل‌اعتماد بودن مردم در استان کرمانشاه و کل کشور ۸۹
جدول ۵۲- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان در استان کرمانشاه و کل کشور ۹۰

جدول ۵۳- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان کرمانشاه و کل کشور ۹۰
جدول ۵۴- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان کرمانشاه و کل کشور ۹۱
جدول ۵۵- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان کرمانشاه و کل کشور ۹۱
جدول ۵۶- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان کرمانشاه و کل کشور ۹۲
جدول ۵۷- توزیع درصدی احساس امنیت در استان کرمانشاه و کل کشور ۹۲
جدول ۵۸- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان کرمانشاه و کل کشور ۹۳
جدول ۵۹- میانگین سرمایه اجتماعی در استان کرمانشاه و کل کشور ۹۳
جدول ۶۰- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته ۹۴
جدول ۶۱- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص (صد هزار نفر) ۹۴
جدول ۶۲- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی ۹۵
جدول ۶۳-سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر) ۹۵
جدول ۶۴- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی ۹۶
جدول ۶۵- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر) ۹۶
جدول ۶۶- مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی ۹۶
جدول ۶۷-سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی(صد هزار نفر) ۹۷
جدول ۶۸-تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵ ..... ۹۷
جدول ۶۹-سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵ ..... ۹۷
جدول ۷۰-شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی ۹۹
جدول ۷۱- مناطق کمتر توسعه‌یافته استان کرمانشاه ۱۰۱
جدول ۷۲- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناهان (روش ضریب همبستگی) ۱۰۳
جدول ۷۳- مناطق کم‌تر توسعه‌یافته استان کرمانشاه ۱۰۵
جدول ۷۴- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان کرمانشاه ۱۰۹
جدول ۷۵- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی ۱۱۳
جدول ۷۶- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۱۹
جدول ۷۷- تغییرات تعداد جمعیت استان کرمانشاه به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۰
جدول ۷۸- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان کرمانشاه، در سال ۱۳۹۵ ..... ۱۲۳
جدول ۷۹- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان کرمانشاه از جمعیت شهری و روستایی کشور ۱۲۴

جدول ۸۰- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان کرمانشاه با کشور ۱۲۵
جدول ۸۱- درصد رشد سالانه جمعیت استان کرمانشاه و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۲۷
جدول ۸۲- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان کرمانشاه و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی ۱۳۳
جدول ۸۳- نسبت جنسی جمعیت استان کرمانشاه و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۳۵
جدول ۸۴- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان کرمانشاه و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۳۷
جدول ۸۵- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان کرمانشاه ۱۳۹
جدول ۸۶- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان کرمانشاه و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۴۱
جدول ۸۷- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان کرمانشاه برحسب الگوی مهاجرت ۱۴۴
جدول ۸۸- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان کرمانشاه و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۴۵
جدول ۸۹- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان کرمانشاه و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۴۷
جدول ۹۰- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان کرمانشاه به تفکیک جنس ۱۴۸
جدول ۹۱- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان کرمانشاه، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵ ... ۱۴۹
جدول ۹۲- وضعیت نرخ باسوادی در استان کرمانشاه ۱۵۵
جدول ۹۳- نمای کلی وضعیت استان کرمانشاه در مقایسه با کشور در سال ۹۸ ..... ۱۵۹
جدول ۹۴- تولید ناخالص داخلی با نفت و بدون نفت استان کرمانشاه(میلیون ریال) ۱۶۰
جدول ۹۵- سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن استان کرمانشاه از کشور ۱۶۱
جدول ۹۶- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی و معدن در مقایسه با کشور ۱۶۲
جدول ۹۷- سهم ارزش‌افزوده بخش صنعت و معدن استان کرمانشاه از کشور ۱۶۳
جدول ۹۸- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت و ساختمان در مقایسه با کشور ۱۶۴
جدول ۹۹- سهم استان کرمانشاه از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور ۱۷۷
جدول ۱۰۰- سهم بخش ارزش‌افزوده کشاورزی و معدن در استان کرمانشاه ۱۷۹
جدول ۱۰۱- ارزش‌افزوده بخش صنعت نسبت به استان ۱۸۰
جدول ۱۰۲- ارزش‌افزوده بخش خدمات نسبت به استان ۱۸۱
جدول ۱۰۳- سهم مکانی شهرستان‌های استان به تفکیک بخش‌های عمده اقتصادی ۱۸۳
جدول ۱۰۴- ضریب تخصصی شدن صنایع در استان کرمانشاه به تفکیک شهرستان‌ها ۱۸۴
جدول ۱۰۵- ضریب تمرکز اشتغال صنایع به تفکیک شهرستان‌های استان کرمانشاه ۱۸۵
جدول ۱۰۶- نرخ مکمل گری شهرستان‌های استان کرمانشاه ۱۸۵
جدول ۱۰۷- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۸۸

جدول ۱۰۸-تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۸۸
جدول ۱۰۹-جمعیت بازسازی شده نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ ..... ۱۹۰
جدول ۱۱۰- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان کرمانشاه ۱۹۲
جدول ۱۱۱-روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ ..... ۱۹۴
جدول ۱۱۲- توزیع شهرهای و جمعیت شهری بر اساس عوامل طبیعی و راه‌ها ۱۹۸
جدول ۱۱۳-تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵ ..... ۲۰۰
جدول ۱۱۴- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور ۲۰۱
جدول ۱۱۵- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲ ..... ۲۰۷
جدول ۱۱۶- ضریب تخصصی شدن صنایع در استان کرمانشاه به تفکیک شهرستان‌ها ۲۲۹
جدول ۱۱۷- جاذبه‌های گردشگری استان کرمانشاه ۲۳۱
جدول ۱۱۸- تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی ۲۳۸
جدول ۱۱۹- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی ۲۴۲
جدول ۱۲۰- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش ۲۴۳
جدول ۱۲۱- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش ۲۴۵
جدول ۱۲۲- مسائل راهبردی در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۴۶
جدول ۱۲۳- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۴۷
جدول ۱۲۴- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ۲۴۸
جدول ۱۲۵- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ۲۴۹
جدول ۱۲۶- تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی ۲۵۰
جدول ۱۲۷- شرح مسائل راهبردی استان کرمانشاه در عرصه اقتصادی ۲۵۱
جدول ۱۲۸- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه کرمانشاه ۲۵۳
جدول ۱۲۹- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان ۲۵۷
جدول ۱۳۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی ۲۵۸
جدول ۱۳۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط‌زیستی توسعه فضایی استان ۲۵۹
جدول ۱۳۲- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان ۲۶۰
جدول ۱۳۳- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان ۲۶۴
جدول ۱۳۴- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان کرمانشاه در محورهای مختلف ۲۶۸

فهرست شکل‌ها

شکل ۱- سیمای کشاورزی استان کرمانشاه ۶۰
شکل ۲- سنجش میزان هم‌افزایی و مکمل گری در استان کرمانشاه ۱۸۶
شکل ۳- محورهای بزرگراه آسیایی عبوری از کشور ۲۲۲

فهرست نمودارها

نمودار ۱- میانگین بارندگی سالانه استان ۴۷

نمودار ۲- میانگین دمای سی ساله استان کرمانشاه ۴۹

نمودار ۳- گلباد ایستگاه سینوپتیک کرمانشاه ۵۰

نمودار ۴- مقدار مصرف از آب زیرزمینی ۵۵

نمودار ۵- میزان ذخایر مواد معدنی استان‌ها ۶۳

نمودار ۶- درصد ذخیره انواع مواد معدنی در استان ۶۳

نمودار ۷- سهم کاربری اراضی استان کرمانشاه ۷۰

نمودار ۱- تغییرات افزایش تعداد مطلق جمعیت کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۱۹

نمودار ۱- تغییرات تعداد جمعیت استان کرمانشاه، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۰

نمودار ۱- تغییرات افزایش تعداد مطلق جمعیت استان کرمانشاه، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۱

نمودار ۱- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان کرمانشاه، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۲۲

نمودار ۱- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان کرمانشاه از جمعیت شهری و روستایی کشور ۱۲۴

نمودار ۱- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان کرمانشاه، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵ ..... ۱۲۶

نمودار ۱- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان کرمانشاه و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵ ..... ۱۲۷

نمودار ۱- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان کرمانشاه و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵ ..... ۱۲۸

نمودار ۱- هرم سنی جنسی جمعیت استان کرمانشاه، در سال ۱۳۶۵ ..... ۱۲۹

نمودار ۱- هرم سنی جنسی جمعیت استان کرمانشاه، در سال ۱۳۸۵ ..... ۱۲۹

نمودار ۱- هرم سنی جنسی جمعیت استان کرمانشاه، در سال ۱۳۹۵ ..... ۱۳۱

نمودار ۱- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان کرمانشاه و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۳۳

نمودار ۱- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان کرمانشاه و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۳۴

نمودار ۱- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان کرمانشاه و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۳۴

نمودار ۱- مقایسه نسبت جنسی جمعیت استان کرمانشاه به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۳۶

نمودار ۱- تغییرات متوسط بعد خانوارهای نقاط شهری استان کرمانشاه و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۳۸

نمودار ۱- تغییرات متوسط بعد خانوارهای نقاط روستایی استان کرمانشاه و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۳۸

نمودار ۱- خالص مهاجرت استان کرمانشاه، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۴۰
نمودار ۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان کرمانشاه، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۴۲
نمودار ۱- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان کرمانشاه، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۴۲
نمودار ۱- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان کرمانشاه، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۴۳
نمودار ۱- میزان باروری کل استان کرمانشاه و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶ ..... ۱۴۶
نمودار ۱- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان ۱۸۹
نمودار ۲- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ ..... ۱۹۱
نمودار ۱۳- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور ۲۰۰
نمودار ۱- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان ۲۱۱

فهرست نقشه‌ها

نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان کرمانشاه نسبت به استان‌های هم‌جوار ۳۹

نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان کرمانشاه ۴۱

نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان کرمانشاه ۴۳

نقشه ۴- طبقات شیب استان کرمانشاه ۴۴

نقشه ۵- اقلیم استان کرمانشاه ۴۶

نقشه ۶- خطوط هم بارش استان کرمانشاه ۴۸

نقشه ۷- رودخانه‌ها و آبراهه‌های استان کرمانشاه ۵۴

نقشه ۸- نقشه پهنه‌بندی خطر نسبی زمین‌لرزه کشور- استاندارد ۲۸۰۰ ..... ۶۶

نقشه ۹- پراکندگی زمین‌لغزش‌های استان کرمانشاه ۶۷

نقشه ۱۰- نقشه اطلس سیل ایران و استان کرمانشاه ۶۸

نقشه ۱۱- پراکنش جغرافیایی کانون‌های منطقه‌ای انتشار ریزگرد ۶۹

نقشه ۱۲- کاربری اراضی استان کرمانشاه ۷۱

نقشه ۱۳- مناطق حفاظت شده استان کرمانشاه ۷۳

نقشه ۱۵- سطح‌بندی جمعیتی سکونتگاه‌های شهری در استان کرمانشاه ۱۹۶

نقشه ۱۶-پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری در استان کرمانشاه ۲۰۳

نقشه ۱۷-شبکه حمل و نقل استان کرمانشاه ۲۰۴

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

در سراسر تاریخ، نیل به کشوری آباد و پیشرفته که در آن اجتماعی کامل و سعادتمند، فرصت‌های عادلانه، شکوفایی استعدادها و تأمین نیازهای مادی و معنوی را میسّر می‌سازد اصلی‌ترین دغدغه و نیرومندترین انگیزه تکاپوی اغلب ایرانیان بوده است. قریب به هفتاد سال است که این اندیشه، چهره تقریباً نظام‌مند به خود گرفته و در پرتو رهیافت‌های نوین مدیریت و برنامه‌ریزی، در قالب برنامه‌ها و طرح‌های مختلف دنبال می‌گردد. با این حال، هنوز کشوری که آرزومند آن هستیم شکل نگرفته و بسیاری از مسائل و مشکلات به قوت خود باقی است. مسائل اجتماعی-جمعیتی، مسائل فرهنگی، تمرکزگرایی، کم توجهی به اقتصاد فضا و نظام اقتصادی ضعیف، نابودی کارکردهای سامانه‌های طبیعی پشتیبان حیات، نظام سکونتگاهی نامتوازن و فقر و محرومیت و حاشیه‌نشینی تنها برخی از این مسائل و مشکلات است. شکی نیست که گذار از این وضعیت مستلزم انداختن طرحی نو تمرکز بر آبادانی و توسعه از نوعی دیگر است. آبادانی و پیشرفت در جهان به شدت پیچیده، رقابتی و فشرده، مستلزم، نگرش سیستمی و دگرسان ساز، هماهنگی اثرات فضایی سیاست‌های بخشی، فرایندهای باز ساخت فضایی-اقتصادی، ظرفیت‌سازی نهادی در میان ذینفعان، تدوین چشم‌اندازی جسورانه، مقیاس بندی مجدد و تمرکززدایی (که نیازمند فرم‌های نوین حکمروایی چند سطحی و شیوه‌های جدید یکپارچگی سیاست قلمروی است) است که از طریق تمرکز بر تنوع ویژگی‌های خاص مکان‌ها و روابط اجتماعی ویژه فضا، اهداف یکپارچگی و انسجام، مشارکت، کارآفرینی، نوآوری، رقابت‌پذیری، خلاقیت، حکمروایی شایسته و پایداری را برآورده سازد. در این راستا، این گزارش بر آن است که با بهره‌گیری از رویکردی راهبردی-فضایی سپارده و شناخت پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی استان‌های کشور و برنامه‌ریزی بر مبنای آن بتواند گامی مهم در گذار از چالش‌ها و مسائل بردارد. این گزارش مشتمل بر پنج فصل است. بدین ترتیب که در فصل نخست به کلیات پرداخته شده و در فصل دوم و سوم محیط درونی و بیرونی استان بررسی و تحلیل می‌گردد. در فصل چهارم به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری پرداخته شده و در نهایت در فصل پنجم راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌ها تدوین و اولویت‌بندی می‌گردند.

۱-۲- بیان مسئله

استان کرمانشاه با قدمتی به بلندای تاریخ جاده ابریشم و تاریخ تمدن دیرینه، سیزدهمین استان کشور در طبقه‌بندی جمعیتی است که این جمعیت در سرزمینی به وسعت حدود ۲۵ هزار کیلومترمربع در مسیر تقریباً شمالی- جنوبی زاگرس و بر روی یال غربی آن استقرار یافته است. سلسله جبال زاگرس در این منطقه به

صورت مجموعه‌ای از رشته‌کوه‌های موازی و دشت‌های مرتفع کوهستانی بین دشت تاریخی بین‌النهرین و اراضی داخلی فلات ایران شکل گرفته است و به همین علّت عمده‌ترین گذرگاه‌های زاگرس در این استان قرار دارند؛ این استان به واسطه موقعیت جغرافیایی و هم مرز بودن با عراق و اقلیم کردستان، دارای موقعیت بسیار مناسب برای تجارت و صادرات و زنده کردن نقش تاریخی خود در جاده ابریشم دارد. همچنین این استان با بیش از ۹۴۰ هزار هکتار اراضی زراعی، امکان زراعت محصولات متنوع را دارد. این استان با برخورداری از دو برابر متوسط کشوری بارندگی، ظرفیت‌های بالایی برای توسعه بخش کشاورزی دارد و در حال حاضر یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان غلات و حبوبات محسوب می‌شود و به طور کلی حدود ۱۲۵ هزار بهره‌بردار بخش کشاورزی استان سالانه ۴/۵ میلیون تن انواع محصولات کشاورزی را تولید می‌کنند. علاوه بر نقش ارتباطی، یکی از مهم‌ترین استان‌ها در زمینه تولید نفت و گاز است و به این واسطه تأسیسات متعدد نفت و گاز در استان استقرار یافته است؛ و بیش از ۱/۱میلیارد تن ذخایر شناسایی شده حدود ۲درصد از کل ذخایر معدنی کشور را داراست و از ۶۸ نوع ماده معدنی شناسایی شده در کشور ۲۰ نوع از آن در این استان شناسایی شده است.

پس با توجه به موارد ذکر شده، استان کرمانشاه به علت شرایط خاص اقلیمی و وجود خاک‌های زراعی مرغوب، منابع آب، دشت‌های وسیع و دره‌های حاصلخیز و طولانی از نواحی مستعد کشاورزی از امکانات بالقوه بسیار بالا و تمام عیاری برای توسعه برخوردار است. با این حال، توسعه و پیشرفت استان با مشکلات عدیده‌ای همراه گشته است. نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان و کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان، استان را در تنگنای توسعه‌نیافتگی قرار می‌دهد. بازارچه‌های مرزی آن‌طور که شایسته است توسعه نیافته‌اند و استان به علت کمبود زیرساخت‌های ریلی، جاده‌ای و فرودگاهی در ایفای نقش ترانزیتی ضعیف عمل کرده است. با وجود پتانسیل بالای همکاری‌های بین‌المللی اقتصادی، از این فرصت نیز استفاده کافی نشده است. این استان از نظر مخاطرات طبیعی به‌ویژه سیل و زلزله جزو نقاط بسیار آسیب‌پذیر کشور است و کم‌توجهی به رهیافت تاب‌آوری و مدیریت پایدار بحران موجب شده که بسیاری از مناطق آن با خطر آسیب‌پذیری بالا مواجه باشد. ۲۵ درصد شهرهای استان و بیشترین تعداد روستاها در پهنه خطر زلزله با آسیب‌پذیری بالا قرار دارد. علاوه بر این، آلودگی هوا و ریزگردها در بسیاری از مناطق استان مشاهده می‌گردد. عوامل متعددی در بروز و گسترش پدیدهٔ گردوغبار در استان کرمانشاه دخالت دارند که می‌توان آن‌ها را در سه گروه عوامل محیطی، عوامل اقلیمی و عوامل انسان‌ساخت جای داد. عوامل محیطی شامل فاکتورهای زمین‌شناسی (جنس ذرات که معمولاً ترکیبی از سیلیکات‌ها، رس، فلدسپات‌ها و کوارتز است)، عوامل اقلیمی (مانند توزیع نامناسب زمانی، مکانی بارندگی، تبخیر شدید، فراوانی و سرعت زیاد باد، تداوم خشک‌سالی و گستردگی مناطق با اقلیم خشک) و عوامل انسان-

ساخت شامل تخریب پوشش‌های گیاهی، چرای بی‌رویهٔ دام، خشک‌کردن تالاب و برداشت بی‌رویهٔ از آب‌های زیرزمینی، توسعهٔ صنعت و عوارض ناشی از جنگ است. نظام سکونتگاهی و به‌ویژه نظام شهری استان نامتعادل است و شهر کرمانشاه حدود ۱۰ برابر شهر دوم (اسلام‌آباد غرب) جمعیت دارد. از این رو در توزیع جمعیت شهری استان نابرابری جغرافیایی توزیع جمعیت مشهود است.

سهم ارزش ا فزوده استان در بخش صنعت از کل کشور طی دوره ۹۰ تا ۹۷ در حدود ۱/۲ درصد بوده است. از این رو بخش صنعت در استان سهم مطلوبی در اقتصاد ملی ندارد. صنایع نفت و گاز استان آن طور که شایسته است توسعه نیافته و میزان هم‌افزایی و مکمل‌گری در بخش‌های مختلف صنعت و کشاورزی بسیار پایین است. در بخش معدن، زنجیره ارزش و تولید ناقص بوده و خام فروشی رواج دارد. با وجود موقعیت ویژه نسبت به گذرگاه‌های ترانزیتی، زیرساخت‌های مربوطه به طور مطلوب گسترش پیدا نکرده است و بخش گردشگری استان متناسب با قابلیت‌ها، ارزش‌افزوده و درآمد خلق نمی‌کند.

در این استان مسئله سطح پایین اعتماد سازمانی و بیکاری عمده معضلات فرهنگی اجتماعی را تشکیل می‌دهند. کاهش رشد سالانه جمعیت و پیش‌بینی ادامه آن در سال‌های آتی به‌ویژه در نقاط روستایی و رشد منفی جمعیت مناطق روستایی متأثر از مهاجرت در استان مشاهده می‌شود. علاوه بر این، بیش ا ز ۳۰۰ هزار نفر از جمعیت استان در مناطق محروم سکونت داشته و زیر خط فقر هستند.

واضح است که گذار از این چالش‌ها و مشکلات مستلزم شناخت موشکافانه‌تر مسائل، تعیین قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها و در نهایت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی نظام‌مند و ژرف‌اندیشانه است. بر این اساس، گزارش حاضر بر آن است که با مطالعه و شناخت استان کرمانشاه در ابعاد مختلف، مسائل راهبردی را شناسایی کرده و در نهایت راهبردها و سیاست‌هایی را در جهت توسعه و آبادانی ارائه دهد.

۱-۳- اهداف بنیادین سند

اهداف بنیادین یا به بیانی علمی‌تر، اهداف راهبردی به دنبال نیل به اهداف طرح راهبردی در مدت زمانی معین هستند و به عنوان پلی یا پله‌هایی برای تحقق چشم‌انداز و مأموریت‌های یک سازمان یا منطقه عمل می‌کنند. این سند می‌تواند افق زمانی ۲۰ ساله داشته باشد و هدف بنیادین آن پیشرفت و آبادانی جاوید و در برگیرنده استان‌های کشور است. در چارچوب این هدف اصلی، اهداف بنیادین زیر را نیز دنبال می‌کند:

- ایجاد چارچوب کلی عمل برای اقدام در جهت پیشرفت و آبادانی؛

- رونق و شکوفایی اقتصادی و ارتقای رقابت‌پذیری و کیفیت تولیدات داخلی؛
- ریشه‌کنی فقر و محرومیت و تأمین معیشت پایدار برای تمامی مردم؛
- شناخت قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان‌های کشور و ایجاد توازن و سازگاری بین قابلیت‌ها و عملکردها؛
- جلوگیری از هدر رفت منابع و ایجاد توازن و کارآمدی در تخصیص منابع؛
- شناسایی مسائل راهبردی استان‌ها در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، اکولوژیکی، کالبدی و مدیریتی؛
- مشخص ساختن کارآمدترین راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های پیشرو محرک؛
- اولویت‌بندی برنامه‌های پیشرو محرک استان‌های کشور

۱-۴- مواد و روش‌ها

۱-۴-۱- روش تحقیق

پژوهش علمی، تحلیلی نظام‌مند، کنترل‌شده، تجربی و یا واکاوی انتقادی مفروضات، فرضیه‌ها و تکاپوی برای پاسخ‌دهی به سؤالاتی است که با بهره‌گیری از روش علمی منجر به توسعه تعمیم‌ها، اصول و نظریه‌ها می‌گردد. با توجه به ماهیت و چارچوب میان رشته‌ای سند حاضر، به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و همچنین نیل به اهداف، روش تحقیق کمی و کیفی برگزیده شده است که در ادبیات جهانی به روش ترکیبی یا آمیخته مشهور است. اگرچه تعریف جامعی از این روش وجود ندارد؛ ولیکن می‌توان گفت که روش تحقیق ترکیبی، روشی است که در آن محقق عناصر رویکردهای تحقیق کمی و کیفی (برای نمونه استفاده از دیدگاه‌های کمی و کیفی، جمع‌آوری داده، تحلیل) را برای درک ژرفت‌تر و گسترده پدیده مورد نظر خود، ترکیب می‌کند (Johnson et al, 2007; Teddlie & Tashakkori, 2010). ترکیب روش‌ها شامل، جمع‌آوری، تحلیل، و یکپارچگی داده‌های کمی و کیفی در مطالعه‌ای تک یا چندمرحله‌ای است (Hanson et al, 2005). جانسون و آنوکبوزی (۲۰۰۴) و برایمن (۲۰۰۷) بعدها، اصل یکپارچگی روش تحقیق ترکیبی مطرح ساختند که به موجب آن بایستی برآیندهای تحقیق بایستی در نقطه‌ای یکپارچه گردند و فراتر از مجموع نتایج بخش‌های کمی و کیفی باشد(Bryman, 2007; Johnson & Onwuegbuzie, 2004). در این سند در بند رویکرد راهبردی این عمل انجام می‌پذیرد.

دلیل استفاده از این نوع تحقیق، ویژگی کلیدی آن یعنی روش‌شناسی کثرت‌گرا و التقاط‌گرایی[1] آن است که اغلب نتایج آن را برتر از رویکردهای تک‌روشی[2] می‌سازد (Johnson & Onwuegbuzie, 2004). روش

1- Methodological pluralism or eclecticism

ترکیبی نقشی برجسته در رسیدگی به مسائل پیچیده‌ای ایفا می‌کند که ماهیت و راه حل قطعی نداشته و تبیین سیاست مستلزم شناخت و آگاهی سیستم‌های چندگانه در کنش متقابل باهم است. این روش با رفع کاستی‌های رویکرد تک-روشی و با تکمیل دو روش کمی و کیفی، امکان پاسخگویی نیرومندتر سؤالات سند را فراهم می‌کند.

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی

یکی از روش‌های مورد استفاده در این سند، مطالعه موردی است. روش مطالعه موردی نظامی کران‌دار یا موردی را طی زمان و با جزئیات مورد بررسی قرار داده و از منابع داده‌ای مختلفی که در خصوص بستر وجود دارد استفاده می‌کند.

این رویکرد از طریق به هم ربط دادن حقایق مختلف به یک مورد واحد، ویژگی یگانه‌ای به داده‌های مورد مطالعه می‌بخشد (Reinharz, 1992). علاوه بر این، فرصت تحلیل فشرده بسیاری از جزئیات ویژه‌ای که ممکن است با دیگر روش‌ها مورد غفلت واقع شود را فراهم می‌کند. از جمله اهداف اصلی رویکردهای مطالعه موردی به مشکلات می‌تواند تولید و آزمون یک فرضیه یا نظریه، تحلیل تغییرات در یک پدیده در طی زمان، یا برای تحلیل روابط بین بخش‌های یک پدیده باشد (Reinharz, 1992). مطالعه موردی این سند را استان‌های کشور تشکیل می‌دهند.

۱-۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها

در هر پژوهشی به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و آزمون فرضیات، جمع‌آوری داده صورت می‌گیرد. در روش تحقیق ترکیبی محققان به منظور پاسخ به سؤالات و آزمون فرضیه‌ها داده جمع‌آوری می‌کنند. رویه جمع‌آوری داده بایستی با نوع طرح تحقیق ترکیبی تطابق داشته باشد. توجه به اینکه در روش تحقیق ترکیبی هر دو داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند.

در این سند، جمع‌آوری داده به شکل ترتیبی[3] بوده و در آن نوعی از داده‌ها پیش از داده‌های دیگر جمع‌آوری و تحلیل شده و سپس به عنوان ورودی مرحله بعد مورد استفاده قرار گرفته است. به بیانی، با داده‌های

2- Mono-method approach
3- Sequential

کمی و کیفی جمع‌آوری شده مستقل نبوده و با یکدیگر در ارتباط هستند. با توجه به ماهیت عنوان سند و همچنین روش تحقیق آن، بنابراین منبع داده‌ها چندگانه بوده و شامل اسنادی همچون طرح‌ها و برنامه‌های فرادست و موازی، مقالات، کتاب‌ها، گزارش‌های علمی، قوانین و مقررات است.

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها

الف) کیفی

پژوهش کیفی شامل بهره‌گیری از داده‌های کیفی از قبیل مصاحبه، اسناد و مشاهده به منظور درک و شرح پدیده‌های اجتماعی- فضایی است. دغدغه اصلی محققین در انتخاب روش کیفی بهره‌گیری از اندیشه‌های پژوهشگران از مکاتب مختلف، توصیف فربه، پذیرش رهیافت انعطاف‌پذیر و التقاطی و پروراندن مفاهیم و نظریه‌ها بوده است. در این راستا، از روش‌های کیفی تحلیل محتوا و توصیفی استفاده شده است که در زیر به شرح آن‌ها پرداخته شده است.

تحلیل محتوای کیفی

تحلیل محتوای کیفی یکی از روش‌های تحقیق است که به منظور تحلیل داده‌های متنی بکار گرفته می‌شود. تحلیل محتوای کیفی از شمارش لغات فراتر رفته و با آزمون ژرف زبان به دنبال تولید دانش و درک پدیده مورد مطالعه (Weber, 1990) است.

در این سند، از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور تعیین وجود واژگان یا مفاهیم خاص در ادبیات جهانی و بنیان‌های فلسفی و نظری در ارتباط با سند استفاده شده است. منظور از متن یا متون، فصول کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها و طرح‌ها است. به منظور انجام تحلیل محتوا، متون کد بندی شده، خردتر شده و دسته‌های قابل مدیریت در سطوح مختلف واژه، کلمه، جمله و موضوع تبدیل شده و با بهره‌گیری از تحلیل مفهومی[۴] تحلیل محتوا انجام شده است. تحلیل مفهومی بدین معناست که داده‌ها با بهره‌گیری از سیستم کدبندی کاهش یافته و بدین‌سان مشخص‌سازی واژگان یا الگوهایی که با سؤال تحقیق در ارتباط بوده‌اند، تسهیل گشته است.

4- Conceptual analysis

تحلیل اسناد[5]

تحلیل اسناد فرآیند نظام‌مند بررسی و ارزیابی اسناد (هم پرینت شده و هم الکترونیکی) است. همانند دیگر روش‌های تحلیل در پژوهش کیفی، تحلیل اسناد مستلزم نیازمند این است که داده‌های به منظور آشکار ساختن معانی، درک و توسعه دانش تجربی آزمون شده و تفسیر شوند (Corbin & Strauss, 2008). در این سند، سطح توصیفی شامل توصیفات داده‌های کیفی و کمی بود. در خصوص داده‌های کیفی، توصیفات برگرفته از بازگویی و نقل‌قول متون و نوشته‌های نهایی بود. علاوه بر این، سطح توصیفی تحلیل همچنین شامل شرح ویژگی‌های اصلی داده‌ها، خلاصه‌سازی روش‌شناسی، منطق‌های تحلیل و نتایج مقالات، کتاب‌ها، طرح‌ها و غیره بود. به طور کلی تحلیل توصیفی موارد زیر را فراهم آورد:

- برآوردهای اولیه و خلاصه‌سازی، آرایش جداول و اشکال به منظور برآورد اهداف؛
- اطلاعاتی در خصوص پویایی‌ها و تغییرپذیری داده‌ها؛
- نشانه‌ها و الگوهای غیرمنتظره که بایستی در تحلیل‌های اصلی مورد استفاده قرار می‌گرفت.

ب) کمی

تحقیق کمی، پژوهشی است که به تفسیر پدیده از طریق جمع‌آوری داده‌های عددی می‌پردازد؛ داده‌هایی که با استفاده از روش‌های ریاضی تحلیل می‌گردند (Creswell,1994). روش‌های کمی مورد استفاده در این سند، آمارهای توصیفی و استنباطی، روش‌های کمی تحلیل جمعیتی و اقتصادی، روش‌های کمی تحلیل نظام سکونتگاهی و تحلیل‌های فضایی با بهره‌گیری از بسته نرم‌افزاری GIS بوده است. علاوه بر این از تحلیل SWOT، نیز استفاده شده است.

5- Document analysis

فصل دوم

تحلیل محیط بیرونی

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف

شکی نیست که یکی از مهم‌ترین پیش شرط‌های موفقیت و تحقق‌پذیری یک سند، طرح یا برنامه، همسویی سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های احتمالی آن با اسناد و طرح‌های فرادست می‌باشد. علاوه بر این، به هنگام تدوین طرح یا برنامه، آگاهی برنامه ریزان و سیاست‌گذاران از اثرات فضایی طرح‌ها و برنامه‌های فرادست بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا که می‌تواند عدم قطعیت‌های برنامه‌ریزی را کاهش داده و توان برنامه‌ریزی یا سیاست‌گذار را بر کنترل بر نظام فضایی و به تبع آن نیل به نظم در سیستم فضایی را افزایش دهد. سند توسعه اقتصادی نیز از این قاعده مستثنا نبوده و بر همین اساس به مطالعه اسناد فرادست و سیاست‌های اصلی آن پرداخته شده است.

در سطح ملی مهم‌ترین اسناد توسعه‌ای که جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های کلان ملی را مشخص می‌سازد شامل سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری ۱۳۹۰، سند چشم‌انداز توسعه ۱۴۰۴ ، طرح کالبدی ملی ۱۳۷۰، قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۹۶-۱۴۰۰)، طرح پایه آمایش سرزمین ۱۳۷۷، ضوابط ملی آمایش سرزمین- مصوب هیئت‌وزیران ۱۳۸۳ و ضوابط ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۴، سند ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۹، طرح توسعه سرمایه‌گذاری و اشتغال استان کرمانشاه در برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۴۰۰-۱۳۹۶)، سند توسعه ملی کرمانشاه ۱۳۸۴، مسئله‌شناسی راهبردی در استان کرمانشاه – مرکز بررسی‌های استراتژیک ۱۳۹۵، برنامه آمایش کرمانشاه – سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی ۱۳۹۸ و سند توسعه استان کرمانشاه در برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۳۹۵ است.

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ایجاد توازن در استقرار جمعیت - ارتقا و بهبود شاخص توسعه انسانی - جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه به شهرهای بزرگ	- جلوگیری از افزایش عدم تعادل در نظام سکونت (به‌ویژه نخست شهری) با توجه به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های مناطق - ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - جلوگیری از افزایش بی‌سوادی و سطح مرگ و میر با سازوکارها و برنامه‌های مختلف - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی و نابرابری در شرایط زیست و فعالیت در پهنه سرزمینی در چارچوب محدودیت‌های اکولوژیکی - تسهیل مهاجرت‌های اجباری و تدوین برنامه‌ها و سازوکارهایی در خصوص ارتقای مهارت‌های آن‌ها و تأمین نیاز مسکن
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- توزیع متوازن جمعیت و فعالیت‌ها در پهنه سرزمین - جستجوی منابعی جانشین و کاهش اتکا به منابع نفتی - حمایت و تشویق توسعه در مناطق دورافتاده و محروم - انجام اقدامات اساسی برای تجهیز و سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی - جلوگیری از موج مهاجرت‌های جوامع روستایی به مناطق شهری و به تبع آن بروز مشکلات اجتماعی و زیست‌محیطی در شهرهای بزرگ	- ترغیب توسعه مناطق روستایی و کمتر توسعه‌یافته و جلوگیری از افزایش نابرابری‌ها - متنوع سازی اقتصاد روستایی و حمایت کارآفرینی‌ها در شهرهای کوچک و نقاط روستایی - ایجاد توازن در پراکنش فضایی جمعیت در استان با توجه به ظرفیت‌های زیستی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی به منظور جذب مهاجرت‌های اجباری و جلوگیری از مهاجرت‌های مستقیم از روستاها به شهرهای بزرگ - حمایت و توسعه بخش خصوصی با سازوکارهای مختلف - حمایت و تشویق اقتصاد دانش‌بنیان و تولیدات صنعتی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پرتراکم کشور - ایجاد تعادل در افزایش جمعیت و پراکنش آن در پهنه سرزمین - حمایت از اقتصاد مناطق مهاجر فرست - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان	- جلوگیری از افزایش مهاجرت‌ها و تمرکز آن در کلان‌شهرها از طریق دگرگونی ساختار فعالیت‌های صنعتی و خدماتی و جذب سرمایه‌ها و توسعه اقتصاد دانش‌بنیان در نواحی دیگر - افزایش نرخ رشد جمعیت استان با برنامه‌ها و سازوکارهای مختلف (نرخ رشد ۱ درصد) - توسعه فرصت‌های شغلی و جذب نیروهای کارآفرین در مناطق مهاجرفرست
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- تعادل بخشی به توزیع جمعیت متناسب با توزیع منابع و فعالیت - ایجاد تعادل در ساختار و ویژگی‌های جمعیت - هدایت هدفمند مهاجرت در تناسب با برنامه‌های توسعه پایدار - تشویق و بازدارندگی به منظور کنترل و هدایت نرخ رشد جمعیت - تمرکززدایی از نقاط دارای تمرکز بیشتر جمعیت به‌ویژه کلان‌شهرها	- ایجاد تعادل در نظام فضایی سکونت با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها - جلوگیری از افزایش میانگین سن ازدواج با برنامه‌های مختلف - مدیریت نرخ باروری و افزایش ولادت برای نیل به نسبت جانشینی و سلامت - کاهش نرخ مرگ و میر و طلاق در استان - ایجاد تعادل در نسبت جنسی استان - جلوگیری از افزایش بیشتر نرخ سالمندی - حمایت و تشویق کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - کاهش نرخ بیکاری و حمایت از اشتغال جوانان - توسعه گزینه‌های مسکن جوانان به‌ویژه در شهرهای کوچک و میانی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیئت‌وزیران - مرکز	۱۳۹۴	- توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد - مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلان‌شهری	- برقراری توازن در توزیع جمعیت با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی و توان مناطق - حمایت و افزایش سرمایه‌گذاری در صنعت و خدمات عمومی در نواحی کمتر توسعه‌یافته - جلوگیری یا کاهش شتاب تمرکز جمعیت در شهر کرمانشاه با سازوکارهای مختلف با نگرشی منطقه‌ای و سیستمی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
ملی آمایش سرزمین		- ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت	- حمایت از شهرهای کوچک و میانی استان به‌ویژه در عرصه‌های اقتصادی - حمایت، تشویق و رونق بخشی به اقتصاد مناطق روستایی
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- تسهیل مهاجرت از طریق کاهش فواصل مهاجرت و جذب مهاجران روستایی در مناطق جذب نزدیک - کاهش رشد متمرکز بزرگ‌ترین شهرها و هدایت بخشی از جمعیت آن‌ها به سمت شهرهای ماهواره‌ای - تقویت شهرهای کوچک و میانی به عنوان قطب خدمات رسان به نواحی روستایی - تثبیت جمعیت و کاهش مهاجرت از مناطق روستایی	- رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) - ترغیب خوداتکایی اقتصادی-اجتماعی شهرهای اقماری - حمایت از طرح‌های مسکن اجتماعی در شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه برای نسل‌های جوان - ایجاد مراکز تسهیل گر جذب مهاجران در شهرهای میانی و کوچک
طرح کالبد ملی- وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	- عدم احداث شهرهای جدید - جلوگیری از تمرکز جمعیت و فعالیت در چند شهر بزرگ - گسترش شهرها در زمین‌های با قابلیت سکونت - جلوگیری از تخریب زمین از طریق طرح‌ریزی یکپارچه و با دقت گسترش شهری و صنعتی - تهیه طرح‌های تفصیلی منطقه‌ای و محلی برای منطقه ساحلی	- جلوگیری از پراکنده‌رویی شهرها و مناطق روستایی و توسعه درون افزا و فشرده این مناطق - تقویت شهرهای میانی و کوچک به عنوان تعدیل بخش‌های نظام سکونتگاهی و به منظور جذب مازاد جمعیت در مناطق روستایی - توسعه فشرده و درون افزا در مناطق صنعتی موجود و اجتناب از ایجاد مناطق جدید در نواحی حاصلخیز - اجتناب از ایجاد و ساخت شهرهای جدید؛ - افزایش تراکم شهری (بیش از ۱۰۰ نفر در هکتار)
سند ملی توسعه فرابخشی: ساماندهی سواحل کشور- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی	۱۳۸۵	- ایجاد تعادل در توزیع جمعیت و فعالیت، متناسب با منابع، توان محیطی - قانونمند کردن شیوه بهره‌برداری، استقرار فعالیت و جمعیت در مناطق ساحلی - جلوگیری از گسترش بی‌رویه شهرها نواحی ساحلی	- حمایت و رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی - توسعه سکونت و فعالیت قانونمند و با ضابطه در نوار ساحلی - جلوگیری از تخریب سواحل ارزشمند به‌واسطهٔ ساخت‌وسازها - ایجاد محدودیت‌های محیط‌زیستی به منظور حفظ منابع حساس اکولوژیکی در سواحل - استفاده از ظرفیت‌های ساحلی
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس - توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - زمینه‌سازی مناسب جهت کنترل و کاهش میانگین سن ازدواج - زمینه‌سازی جهت افزایش نرخ باروری (TFR) به حداقل ۲/۵ فرزند به ازای هر زن - پشتیبانی و حمایت از ترویج ازدواج موفق، پایدار و آسان - ارائه تسهیلات جهت افزایش سلامت ازدواج و درمان ناباروری	- ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال مولد به‌ویژه در نواحی روستایی و شهرهای کوچک و کمتر توسعه‌یافته - حمایت از طرح‌های کارآفرین در مناطق روستایی - ارائه مشوق‌ها (معافیت‌های مالیاتی، زمین ارزان قیمت، اعتبارات کم‌بهره و ...) به جوانان تحصیل‌کرده به منظور کارآفرینی در مناطق روستایی و شهرهای کوچک - توسعه خدمات عمومی در مناطق کمتر توسعه‌یافته با توجه به سلسله‌مراتب عملکردی - کاهش جذابیت مهاجرت به شهرهای بزرگ از طریق ایجاد شرایط زیست و فعالیت عادلانه - سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی مولد برای نسل جوان به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته و شهرهای کوچک و میانی - توسعه و تجهیز مراکز درمانی و ایجاد کلینیک‌های سلامت به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته - جلوگیری از سوداگری و بورس‌بازی زمین و هدایت سرمایه‌ها به بخش مولد

جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ارتقاء بهره‌وری نیروی کار - ارتقای کارایی و بازدهی اقتصادی - تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور - حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها و منابع طبیعی	- جلوگیری از تورم نیروی انسانی در بخش‌ها - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - اصلاح و تکمیل زنجیره‌های تولید صنعتی - ایجاد کارکردها و جریان‌های مکمل گر در استان به‌ویژه در شهرها و شهرک‌های صنعتی - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تعهد کاری - ایجاد هماهنگی بین استعدادها- تحصیلات فردی و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و تأمین آن از محل درآمدهای مالیاتی - تنظیم سیاست‌های پولی، مالی و ارزی - ارتقاء ظرفیت و توانمندی‌های بخش تعاونی - توانمندسازی بخش‌های خصوصی و تعاونی - ارتقاء بازار سرمایه ایران و اصلاح ساختار بانکی و بیمه‌ای کشور - هم‌افزایی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌هایی دارای مزیت نسبی - ایجاد اشتغال مولد و کاهش نرخ بیکاری - افزایش بهره‌وری عوامل و منابع تولید در بخش کشاورزی - ایجاد رقابت‌پذیری در کالاها و خدمات کشور - متنوع سازی اقتصاد - رشد بهره‌وری عوامل تولید - پشتیبانی از کارآفرینی ، نوآوری و استعدادهای فنی و پژوهشی - تأمین امنیت غذایی کشور با تکیه بر تولید از منابع داخلی - مهار تورم و افزایش قدرت خرید گروه‌های کم درآمد و محروم - حرکت در جهت تبدیل درآمد نفت و گاز به دارایی‌های مولد	- جلوگیری از گرایش تعاونی‌ها به ارائه خدمات و ارائه مشوق و حمایت از تعاونی‌های فعال در بهره‌برداری بهینه از منابع - ارتقای ظرفیت‌ها و توانمندسازی تعاونی‌ها - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - جلوگیری از افزایش فاصله بین دهک‌های بالا و پایین درآمدی - تنوع‌بخشی به اقتصاد استان - حمایت از کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در بخش صنایع کاربر به‌ویژه در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - جلوگیری یا کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - جلوگیری از افزایش اندازه بخش اجرایی و حذف دستگاه‌های موازی به منظور کاهش هزینه‌های عمومی استان - بهره‌گیری از فناوری‌های نوین به منظور ارتقای بازار سرمایه استان - حمایت و توانمندسازی بخش‌های تعاونی در استان - حمایت و ترغیب سرمایه‌گذاری در بخش‌های دارای مزیت رقابتی استان - کاهش هزینه‌های غیرضروری سازمان‌های اجرایی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و حمایت از نظام غذایی پایدار - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی بخش‌های دارای مزیت نسبی و رقابتی - ترغیب و حمایت از صادرات محصولات استان - واگذاری تأمین زیرساخت‌های اقتصادی به بخش خصوصی همگرا، هم‌افزا، مسئول، متعهد و آینده‌نگر - کاهش وابستگی به بودجه‌های عمومی و افزایش نقش بخش خصوصی - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد اقتصاد استان - پرهیز از واردات کالاهای غیرضروری به استان - تغییر فرایندهای تولید سنتی به تولید مدرن و دانش‌بنیان - سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات مدرن‌تر و کارآمدتر و منابع انسانی - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - خصوصی‌سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
			- توسعه فعالیت گردشگری در استان - استفاده درست از نیروی انسانی
سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی- حضرت آیت‌الله خامنه‌ای	۱۳۹۲	- توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی - پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان - ارتقای بهره‌وری در اقتصاد - سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف - افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی - تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی - اصلاح و تقویت همه‌جانبه‌ی نظام مالی کشور - حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها - افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد - توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه‌ی اقتصادی کشور - افزایش ارزش‌افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز - افزایش سهم درآمدهای مالیاتی - تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش‌افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی - افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن - شفاف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری - صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور	- ترغیب سرمایه‌گذاری و تخصیص بیشتر اعتبارات به بخش‌های داری مزیت نسبی و رقابتی در استان - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد در استان - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان، هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه و بودجه استان - ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - تنوع‌بخشی به اقتصاد استان ازجمله توسعه گردشگری - افزایش سهم همکاری در تحقیقات کاربردی بین صنعت و دانشگاه - تجاری‌سازی و بازاریابی دانش در استان - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تعهد کاری - جلوگیری از ناهماهنگی بین استعدادها و تحصیلات فردی و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت - افزایش بهره‌وری در عوامل تولید آب، زمین، نیروی کار و غیره - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - حمایت از نظام غذایی استان و جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی - حمایت از نقش‌آفرینی بخش خصوصی و نهادهای مردمی در عرصه اقتصادی - خصوصی‌سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد - پرهیز از واردات کالاهای غیرضروری به استان و حمایت از صادرات - حمایت و ترغیب کارآفرینی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط و مناطق روستایی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- تأکید بر توسعه صنایع شیمیایی و پتروشیمی، صنایع و معدنی با توجه به مزیت‌های نسبی کشور - توسعه صنایع تولید کالاهای موردنیاز کشورهای منطقه - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش‌پایه - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی - باز تعریف نقش وظایف مناطق آزاد تجاری – صنعتی و ویژه اقتصادی، با توجه به ویژگی‌های مناطق کشور - گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای - تحول ساختار بخش کشاورزی در راستای دستیابی به کشاورزی پایدار، مدرن و رقابتی - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک - توسعه بهره‌برداری از قابلیت‌های معدنی کشور	- توسعه و تقویت خدمات و زیرساخت‌های بنادر و محدوده پس کرانه‌ای بنادر - جلوگیری و کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - تقسیم‌کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - ایجاد انطباق بین ویژگی‌های استان (از نظر اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و موقعیتی) و نقش مناطق آزاد و ویژه اقتصادی - تولید کالاها و محصولات و ارائه خدمات بر اساس تقاضای محلی و منطقه‌ای و مزیت رقابتی و نسبی - توسعه گردشگری پایدار و اجتماع محور - نیازسنجی کالاها و خدمات مورد نیاز محلی و منطقه‌ای به‌ویژه در عرصه دریایی - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع و خدمات دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان و هوافضا

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- افزایش ظرفیت‌های اکتشاف و بهره‌برداری از ذخایر عظیم نفت و گاز - توسعه صنایع پشتیبان حمل و نقل، شامل صنایع خودروسازی، واگن سازی، تجهیزات راه آهن و صنایع حمل و نقل هوایی در مراکز و نواحی مستعد - تأکید بر توسعه فعالیت‌های صنعتی مبتنی بر نفت و گاز در مناطق مواجه با محدودیت‌هایی برای توسعه سایر فعالیت‌های اقتصادی و برخوردار از اهمیت استراتژیک، از جمله مناطق کمتر توسعه یافته جنوب شرقی کشور، سواحل خلیج‌فارس و دریای عمان و مناطق کمتر توسعه یافته غرب کشور	- ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه و بودجه استان - ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - افزایش بهره‌وری در عوامل تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی - مطالعه و امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از منابع نفت و گاز منطقه - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - امکان‌سنجی در خصوص توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی
مطالعات آمایش سرزمین ـ مقدماتی ـ دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- گسترش فناوری‌های پیشرفته در تولید محصولات صنعتی - ارتقاء مهارت و تخصص نیروی شاغل در بخش صنعت و معدن - توسعه بخش صنعت - اولویت استقرار صنایع صادراتی در نزدیکی کریدورها و مبادی ورودی و خروجی اصلی کشور - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی در استقرار صنایع - ارتقاء عملکرد، اصلاح شبکه‌ها و تجهیزات مورد نیاز در مراکز تخلیه، نگهداری و توزیع کالا - ایجاد زمینه‌های لازم جهت ارتقاء سهم و نقش ترانزیتی کشور - حفظ محیط‌زیست در راستای توسعه اکوتوریسم - جلب سرمایه‌های خارجی و داخلی برای ایجاد تسهیلات و تجهیزات گردشگری - تشویق و حمایت از ایجاد تأسیسات اقامتی و تفرجگاهی - تحول ساختار بخش کشاورزی در جهت دستیابی به کشاورزی مدرن و رقابتی - افزایش کیفیت محصولات کشاورزی و توجه به صنایع تبدیلی و بسته‌بندی - طراحی و استقرار نظام سلسله مراتبی خدمات پشتیبان تولید - ایجاد مجتمع‌های دام‌پروری صنعتی و نیمه‌صنعتی - بالا بردن سهم صادرات محصولات صنعتی از کل صادرات کشور - ایجاد زمینه‌های مناسب جهت جذب سرمایه‌های خارجی - محدود نمودن صادرات مواد خام و اولیه و توسعه محصولات فراوری شده و صنعتی - توسعه و ایجاد صنایع معدنی در جهت تکمیل زنجیره‌های تولید	- اجتناب از استقرار صنایع صادراتی در مناطق دور از کریدورهای اصلی - اولویت‌دهی به توسعه راه‌های متصل شونده به کریدورهای اصلی - توسعه صنایع صادراتی در مناطق آزاد تجاری-صنعتی آستارا و بندر انزلی - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت‌وسازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - ترغیب و توسعه شیوه‌های نوین بازاریابی به منظور جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی - ایجاد امکانات و خدمات متمرکز گردشگری در نواحی حساس اکولوژیکی - افزایش ظرفیت‌های بنادر استان - اجتناب از استخدام نیروی کار غیرمتخصص در بخش صنعت و معدن - اجتناب از توسعه صنایع در زمین‌های حاصلخیز و مناطق حساس اکولوژیکی - مدرنیزاسیون و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین در بخش کشاورزی - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - ایجاد و توسعه خدمات پشتیبان تولید در مجاورت شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان یا در شهرهای نزدیک به آن‌ها - جلوگیری از حرکت سرمایه‌ها به سوی اقتصاد غیر مولد با سازوکارهای مختلف - تقویت پیوندهای بین بخشی در صنایع استان و افزایش مکمل گری و سینرژی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- رعایت تناسب بین نیازهای استقرار فعالیت در یک قلمرو با امکانات و قابلیت‌های آن - تخصصی کردن عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی به منظور تقویت وابستگی‌های متقابل منطقه‌ای و یکپارچگی ملی - توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - اولویت برداشت از میادین مشترک نفت و گاز با مرزهای شمالی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی - سازمان‌دهی بخش کشاورزی در پهنه سرزمین - تدوین الگوی کشت بهینه در دشت‌ها - محدودیت کشت محصولات با نیاز آبی بالا - ایجاد و توسعه مجتمع‌های کشت و صنعت متناسب با قابلیت‌ها - ساماندهی روابط بین بخش کشاورزی و صنعت - توسعه پرورش و صید آبزیان در آب‌های دور و سرزمینی - شناسایی و ایجاد خوشه‌های صنعتی با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و تکمیل زنجیره ارزش - توسعه صنایع دریایی و تعمیر و خدمات وسایط حمل و نقل دریایی در جوار بنادر اصلی - ساماندهی مجتمع‌های صنعتی اعم از شهرک‌ها و نواحی صنعتی - توسعه و ساماندهی مجدد فعالیت‌های صنعتی پایه و آب بر - توسعه صنایع تولیدکننده کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه - استقرار صنایع فرآوری اولیه منابع معدنی در جوار ذخایر معدنی - توسعه صنایع مبتنی بر فناوری‌های نوین و برتر - ایجاد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی جدید در پهنه سرزمین - سیانت و استفاده از ظرفیت‌ها و جاذبه‌ها به منظور رونق گردشگری - عدم استقرار صنایع پرخطر در محدوده سکونتگاه‌ها و رعایت حریم‌های ایمنی و امنیتی توسعه فعالیت‌های پارک‌ها، مراکز رشد، کریدورهای علم و فن‌آوری و مراکز تخصصی ICT	- جلوگیری از افزایش جمعیت و فعالیت‌ها در مکان‌های فاقد توان اکولوژیک - جلوگیری از استفاده ناکارآمد از منابع اقتصادی - جلوگیری از نابودی منابع طبیعی و انسانی گردشگری - جلوگیری و کاهش فعالیت‌های اقتصادی فاقد مزیت نسبی و رقابتی - امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از صنایع نفت و گاز و توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی - منع کامل خام فروشی محصولات استان و ایجاد زنجیره‌ی ارزش‌افزوده محصولات - انعقاد قراردادها و تفاهم‌نامه‌های همکاری با سایر مناطق و نهادهای دولتی و مردم‌نهاد داخلی و خارجی در مناطق ویژه و آزاد - بازاریابی و تبلیغات گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران در مناطق آزاد و ویژه استان - جلوگیری از کشت و پرورش محصولات فاقد مزیت در استان - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی - ارائه مشوق‌ها و حمایت از ساخت، تولید، تعمیر و نگهداری انواع مختلف تجهیزات شناورهای سطحی، زیرسطحی، اثر سطحی و صنایع فراساحلی به‌ویژه در نزدیکی بنادر و مناطق آزاد - حمایت از کارگاه‌ها و تولیدکنندگان مرتبط با صنایع دریایی کشور - حمایت از مشاغل ایجادی حاصل از طرح‌های فن آورانه و دانش‌بنیان در صنعت دریایی –هدایت اعتبارات به سوی طرح‌های کارآفرینی و خود اشتغالی دریایی - افزایش تسهیلات سرمایه در گردش تولیدکنندگان، سازندگان و شرکت‌های خدماتی فعال در صنایع دریایی - جلوگیری از توسعه صنایع در مراکز حساس و رعایت حریم‌های ایمنی - شناسایی تقاضای کالاها و محصولات در منطقه و تلاش برای برآورد آن‌ها بر اساس مزایای نسبی و رقابتی - تکمیل زنجیره تولید و حلقه‌های ارزش‌افزوده بخش معدن استان - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی صنایع با فناوری برتر
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- توسعه تعاون در روستاها از طریق تعاون‌های خدماتی و اتحادیه‌های تولیدی - تنوع بخشیدن به فعالیت‌های اقتصادی - حمایت از بهره‌برداری‌های کوچک خانوادگی و بالا بردن کارایی آن‌ها - استقرار واحدهای تولیدی کوچک در محیط‌های روستایی - تسهیل توسعه فعالیت‌ها و مشاغل مستقل از بخش اول در محیط روستایی و شهرهای کوچک - ایجاد مؤسسات اعتباری در محیط روستایی و رساندن محصولات به بازار - آرایش گسترده‌تر صنایع نوین - توسعه فعالیت‌های نوین در شهرها متوسط - استفاده از توان گردشگری شهرهای کوچک و توسعه صنایع کوچک - کنترل دقیق برون ریخته‌های صنعتی و شهری در تمامی کرانه‌های دریای خزر	- جلوگیری از توسعه صنایع به صورت پراکنده - اصلاح نظام مالکیت اراضی و حمایت و توسعه تعاونی‌های کشاورزی - استفاده کارآمدتر از منابع آب و خاک - تغییر اقتصاد تک‌محصولی شهرهای کوچک و روستاشهرها به اقتصادی متنوع و پویا - جلوگیری از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی - حمایت از صنایع دارای مزیت رقابتی و نسبی استان - حمایت از توسعه صنایع کوچک و کارآفرین در نواحی روستایی - توسعه بخش گردشگری در روستاها و شهرهای کوچک - تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی مناطق روستایی - جلوگیری از تمرکز خدمات در یک یا چند شهر اصلی و ضرورت ساماندهی توزیع و استقرار آن
طرح کالبد ملی-	۱۳۷۵	- به حداقل رساند هزینه‌های توسعه شهری از طریق سازگاری با اقلیم، توسعه درون افزا، مکان‌یابی	- عدم ایجاد شهرهای جدید و توسعه فشرده و درون افزایی نقاط سکونتگاهی موجود

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
وزارت مسکن و شهرسازی		مناسب - خلق سلسله مراتب مناسب به منظور جلوگیری از تمرکز فعالیت و جمعیت در چند نقطه - توان کم و نسبتاً کم توسعه صنعتی در نوار ساحلی خزر	- تجهیز و خدمات‌رسانی و نقش‌دهی مکمل به نقاط شهری کوچک و متوسط به‌عنوان مراکز رشد تعادل‌بخش - کنترل و محدودسازی تمرکز جمعیت در شهر بندر عباس - ایجاد مناطق شهری (Urban region) مکمل گر و منسجم در سطح استان - جلوگیری از توسعه بی برنامه فعالیت و سکونت در نوار ساحلی استان
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- جذب شرکت‌های معتبر جهانی و منطقه‌ای در زنجیره تولید داخلی - حمایت حقوقی، مالی و نهادی لازم برای توسعه دانش و پیشرفت فناورانه و نوآورانه - تجهیز منابع مالی مورد نیاز سرمایه‌گذاری - همچنین قطع وابستگی بودجه به نفت تا پایان اجرای قانون برنامه ششم - افزایش و یا دریافت عوارض آلایندگی و عوارض ارزش‌افزوده گاز طبیعی و عوارض شماره‌گذاری خودروها - عملیاتی کردن رویکرد تمرکززدایی و اثربخشی مدیریت اجرائی در مراکز استان‌ها و جهت زمینه‌سازی، تعادل‌بخشی، توازن و آمایش سرزمینی - گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی و ابزارهای آن (بازار پول، بازار سرمایه و بیمه‌ها) - افزایش سهم تعاون در اقتصاد به بیست و پنج درصد - تأمین امنیت غذایی و نیل به خودکفایی در محصولات اساسی - توسعه کشاورزی حفاظتی، توسعه کشت نشایی، به‌نژادی و به‌زراعی - مصرف بهینه سموم، دفع آفات نباتی و کودهای شیمیایی و استفاده بیشتر از کود آلی(کمپوست) - توسعه کشت محصولات سالم و محصولات زیستی (ارگانیک) - ممنوعیت هرگونه رهاسازی، تولید، واردات و مصرف محصولات ترا ریخته - حمایت از توسعه ظرفیت صادراتی صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی -ایجاد ردیف مستقل پرداخت خسارت به بیمه‌گذاران محصولات کشاورزی و صندوق بیمه کشاورزی - ایجاد زمینه گسترش و تکمیل زنجیره‌های ارزش، صنایع‌تبدیلی، تکمیلی و نگهداری محصولات اساسی کشاورزی - ایجاد خوشه‌های صادراتی، نشان‌های تجاری و اختصاص مشوق‌های صادراتی به صادرات محصولات کشاورزی - افزایش سهم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در کل سرمایه‌گذاری‌ها - ایجاد شورای معادن در هر استان - منع هرگونه فروش و واگذاری پروانه قبل از بهره‌برداری با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی - تکمیل زیربناها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن	- بازاریابی گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران و شرکت‌های معتبر جهانی در مناطق آزاد و ویژه استان - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت‌وسازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - جلوگیری از یا کنترل و محدودسازی فعالیت صنایع آلاینده و اخذ غرامت و مالیات - جلوگیری از تمرکزگرایی مدیریتی در استان و تمرکززدایی تدریجی در کنار ایجاد ظرفیت‌های نهادی - حمایت و ترغیب تعاونی‌های تولیدی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و توسعه کشاورزی با رعایت ملاحظات محیط‌زیستی و مزیت‌های رقابتی - جلوگیری از استفاده بیش از حد از سموم و کودهای شیمیایی - ترغیب و حمایت از تولید کودهای ارگانیک - حمایت و ارائه مشوق و اعتبارات به تولیدکنندگان محصولات ارگانیک - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط - جلوگیری یا کنترل فعالیت‌های معدنی آلاینده - جلوگیری از خام فروشی مواد معدنی و تأمین خدمات و زیرساخت‌های مورد نیاز معادن و تکمیل زنجیره‌های ارزش - افزایش آگاهی‌های محیط‌زیستی و شغلی کشاورزان استان - ترغیب و گسترش بیمه محصولات کشاورزی - افزایش توانمندی، رقابت‌پذیری و صادرات کالاها و خدمات تولیدی
طرح جامع گردشگری ملی- سازمان ایران‌گردی و جهانگردی	۱۳۸۰	- توسعه منابع گردشگری در روستاهای سنتی - توسعه بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - توسعه محصولات گردشگری - توسعه نواحی گردشگری دارای اولویت	- توسعه بازارهای مرزی به منظور جذب گردشگر - جلوگیری از سفرهای کوتاه‌مدت با افزایش بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - حمایت از طرح‌های ترکیب‌کننده گردشگری و تجارت - توسعهٔ بازارهای علاقه‌مند به سفرهای دریایی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
			- افزایش تسهیلات و خدمات گردشگری - جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی - ایجاد اقامتگاه‌های ارزان قیمت متمرکز و پراکنده توسط افراد بومی
سند ملی توسعه کرمانشاه	۱۳۸۴	- ایجاد زمینه‌های مناسب برای توسعه صنعتی استان و گسترش واحدهای صنعتی جدید در شهرک‌های صنعتی و توسعه صنایع معدنی، نساجی و پوشاک، غذایی، دارویی و تبدیلی کشاورزی. - توسعه دام‌پروری و اصلاح ساختار جمعیتی دام استان با تأکید بر ایجاد واحدهای غیرمتمرکز صنعتی بر اساس تقسیم‌کار مناسب درون استانی در نواحی شرقی، غربی و میانی استان. - گسترش زراعت آبی در نواحی عمده کشاورزی و دشت‌های استان و باغداری با تأکید بر نوین‌سازی سازمان تولید و نظام بهره‌برداری. - توسعه آبزی‌پروری در مناطق مستعد استان. - گسترش متناسب آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، با مشارکت بخش خصوصی، برای توانمندسازی نیروی‌های محلی. - گسترش تأسیسات گردشگری و تسهیلات رفاهی و اوقات فراغت با مشارکت بخش خصوصی و نهادهای عمومی غیردولتی. - جذب سرمایه‌های بومی و غیربومی و خارجی از طریق تشویق و حمایت‌های خاص از اشخاص کارآفرین. - ارتقاء توسعه کیفیت خدمات فنی، مهندسی و مدیریتی از طریق تشویق و حمایت‌های ویژه. - فراهم نمودن زمینه‌های استفاده و ارتقاء بیوتکنولوژی. - ایجاد سازوکارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید. - ریشه‌کنی فقر شدید و گرسنگی و بهره‌مندی همگانی از مواهب توسعه اقتصادی و اجتماعی. - حمایت مؤثر از تشکیل و توسعه تعاونی‌ها و ایجاد و گسترش شرکت‌ها و مجتمع‌های تعاونی.	- تزریق سرمایه و ایجاد بستر مناسب برای شهرک‌های صنعتی موجود و تقویت آن‌ها - طرح‌های تشویقی برای توزیع مناسب و صحیح دام‌پروری در استان با توجه به پتانسیل طبیعی مناطق - انجام نوین‌سازی سازمان تولید و نظام بهره‌برداری و حمایت از کشت آبی - خلق بستر مناسب برای آبزی‌پروری - تسهیل در ایجاد کسب‌وکارهای کوچک و خانگی - توسعه بازارهای مرزی و امکانات رفاهی گردشگری در مناطق دارای جاذبه گردشگری به منظور جذب گردشگر - خلق بستر مناسب سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه - ایجاد زمینه مشارکت مردمی در تصمیم‌گیری‌های بخش‌های تولید
مسئله‌شناسی راهبردی در استان کرمانشاه- مرکز بررسی‌های استراتژیک	۱۳۹۵	- شناسایی حلقه‌های مفقوده بخش کشاورزی و سرمایه‌گذاری در جهت توسعه صنایع تبدیلی با تأکید بر پتانسیل‌های بومی استان - هدایت تحقیقات مراکز دانشگاهی و تحقیقی استان در جهت شناسایی علل ضایعات فراوان در بخش کشاورزی و بهبود وضعیت آن. - تمرکز بر توسعه زیرساخت‌های لازم برای استفاده از ظرفیت گلخانه‌های کنونی و توسعه کشت گلخانه‌ای - طراحی مکانیسم‌هایی برای تغییر الگوی کشت استان از محصولات کم بازده به سوی محصولاتی با بازده اقتصادی بیشتر و منطبق بر پتانسیل‌های بومی استان - سنددار کردن زمین‌ها به شرط یکپارچه‌سازی - استفاده از تجربیات شرکت‌های کشت و صنعت موفق موجود در استان - تأسیس پژوهشکده بیوتکنولوژی در غرب کشور - ایجاد منطقه آزاد تجاری قصر شیرین، تسهیل صادرات به کشور عراق و ساماندهی بازارچه مرزی پرویز خان	- ایجاد صنایع تبدیلی در ارتباط با محصولاتی چون نخود و جو که با شرایط اقلیمی و منابع آبی استان نیز انطباق دارد - انجام مطالعات در زمینه کشت و تجاری‌سازی محصولات - اجرای طرح‌هایی از قبیل سنددار کردن زمین‌های کشاورزی به شرط یکپارچه‌سازی اراضی - تشکیل چنین مراکز تحقیقاتی با تمرکز بر پتانسیل‌ها و ویژگی‌های بومی منطقه - اجرای مشوق‌هایی از قبیل طرح‌هایی با ویژگی بهره بانکی کمتر، قیمت زمین کمتر، دوره اقساط بیشتر، تضمین برگشت سرمایه و سود و.. - بازبینی در برخی قوانین و منطبق نمودن آن‌ها با شرایط خاص استان - اتخاذ نگرش‌هایی مبتنی بر نادیده انگاشتن تفاوت‌های دینی و مذهبی و ایجاد توسعه اقتصادی برای همه

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- افزایش مشوق ها برای سرمایه گذاری در استان - تغییر و بازنگری در برخی قوانین از قبیل میزان فاصله واحدهای صنعتی معاف از مالیات در شهرها و قانون کار - تجاری‌سازی فرودگاه - تغییر نگرش‌های مبتنی بر امنیت ناپایدار به سوی نگرش‌های مبتنی بر امنیت پایدار. - تشویق بخش خصوصی به احداث صنایع تکمیلی پایین‌دستی و بالادستی با توجه به پتانسیل‌های کشاورزی و صنعتی استان - تشویق بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در زمینه گیاهان خوراکی استان - شناسایی فرصت‌های حضور کرمانشاه در کشور عراق و سرمایه‌گذاری در این زمینه - ایجاد زمینه در جهت تأسیس شهرک‌های صنعتی خارجی در استان - جذب دانشجویان خارجی - جهت‌دهی مطالعات و پژوهش های درون دانشگاه، به سمت نیازهای بومی استان - تغییر در مدل‌های کسب‌وکار - ایجاد اشتغال و بهبود در وضعیت شاخص‌های اقتصادی استان از طریق جلب مشارکت جوامع محلی	
برنامه آمایش کرمانشاه- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی	۱۳۹۷	- کاهش هزینه‌های مبادلاتی برای عاملین اقتصادی - کاهش امور تصدی گری دولت و کاهش دخالت‌هایش در امور اقتصادی - برنامه‌ریزی بر پایه ملاحظات محیط‌زیستی و پایداری توسعه در مناطق مستعد - ارتقاء سطح فناوری و قابلیت‌های بهره‌وری - شبکه‌سازی و ایجاد خوشه‌های کسب و کار - ایجاد شبکه صنایع متناسب مزیت محلی - افزایش بهره‌وری صنایع ایجاد و تقویت زنجیره‌های تولید - پیوند و یکپارچگی اقتصاد روستایی و شهری - ارتقای جایگاه گردشگری همسو با اصول توسعه پایدار توسعه الگوهای چند مرکزی ارائه خدمات برتر در حوزه‌های آموزشی، سلامت، فنی و مالی - ارائه خدمات پشتیبان تولید	- توسعه زیربناهای حمل و نقل و ارتباطات - کاهش هزینه‌های گمرکی و توسعه بازرگانی بین‌المللی - سبزسازی و مدرنیزاسیون بخش کشاورزی و تکمیل زنجیره تولید و ارزش - توسعه صنایع مکمل بخش معدن و تحقیق و توسعه در این بخش - جلوگیری از تخریب منابع طبیعی - هوشمندسازی خدمات استان - ایجاد منافع مشترک و مکمل اقتصادی با کشور عراق - الزام طرح‌های توسعه به ارزیابی اثرات محیط‌زیستی - توسعه سطح فناوری و سبزسازی آن - توسعه خوشه‌های کشاورزی، معدنی و صنعتی - توسعه صنایع بر اساس مزیت‌ها - جلوگیری از مناسبات و روابط یک سویه شهری-روستایی - توسعه زیرساخت‌ها و تسهیلات گردشگری - همکاری بین‌المللی در خصوص کاهش ریزگردها - توسعه صنایع مکمل نفت و گاز - ارتقای جایگاه ترانزیتی استان - مدیریت پایدار منابع آب - توسعه و ارتقای کارکردهای اقتصادی روستاها و شهرهای کوچک و میانی
سند ملی آمایش	۱۳۹۹	- ایجاد و ارتقای پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و	- اجتناب از تمرکزگرایی در تعیین تعاملات اقتصادی فرامرزی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
سرزمین		جهان - تقویت نقش مفصلی کشور در شبکه گذر رهای ترانزیتی منطقه‌ای و بین‌المللی - شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره‌های جدید تولید بین‌المللی و ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی به‌ویژه در زمینه انرژی - تنوع‌بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین - تحول کشاورزی، اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری و استقرار کشاورزی هوشمند و پایدار با حصول اطمینان از امنیت غذایی، آب و محیط‌زیست - ارتقای بهره‌وری و کاهش انرژی بری و تنوع‌بخشی به منابع تولید انرژی - سازگاری توسعه با محیط‌زیست و منابع طبیعی - ساماندهی استقرار صنایع کشور و شکل‌دهی به زنجیره فعالیت‌های صنعتی - بازآرایی فضایی قلمروهای تولید محصولات کشاورزی - ارتقای گردشگری و آوازهٔ میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران - تولید انرژی برق‌آبی در استان کرمانشاه - تولید محصولات کشاورزی راهبردی با تأکید بر استفاده از فناوری‌های نوآورانه با اولویت گندم و جو، دانه‌های روغنی و ذرت علوفه‌ای در استان کرمانشاه - ساماندهی و توسعه زنجیره ارزش و تأمین شیلات در استان کرمانشاه - ایجاد حلقه گردشگری تاریخی- طبیعی: همدان- سنندج- مریوان- پاوه- کرمانشاه (اورامانات) -ایجاد محور گردشگری دفاع مقدس (راهیان نور): آبادان، خرمشهر، اهواز، سوسنگرد، بستان، هویزه، ایلام- کرمانشاه -ایجاد محور گردشگری سلامت و طبیعی زاگرس	- ایجاد شبکه نیرومند بازاریابی - توسعه و ارتقای تجارت و بازرگانی هوشمند - استفاده کارآمد از قابلیت‌های ترانزیتی ملی و منطقه‌ای - اجتناب از تصویب قوانین و مقررات بازدارنده تولید و تجارت - ارتقای هوشمندی زنجیره‌های تولید و تأمین - رفع موانع جذب سرمایه‌گذاری - جلوگیری از توسعه فعالیت‌های ناسازگار با قابلیت‌ها - ارتقای تنوع فعالیت‌های اقتصادی بر مبنای قابلیت‌ها - اجتناب از رویه‌های ناپایدار کشاورزی - اجتناب از نابودی محیط‌زیست و پایدارسازی فعالیت‌های اقتصادی - ارتقای سبزنژی و مکمل‌گرایی صنایع - استفاده بهینه، کارآمد و رقابتی از منابع معدنی - توسعه صنایع و محصولات کشاورزی بر اساس قابلیت‌ها - تکمیل زنجیره تولید و ارزش بخش شیلات - استفاده بهینه از قابلیت‌های گردشگری - تکمیل زنجیره ارزش و تولید طیور و دام‌پروری - استفاده از قابلیت‌های توسعه انرژی برق‌آبی - توسعه صنعت چوب و جنگل‌کاری در استان
مسئله شناسی راهبردی استان کرمانشاه- مرکز بررسی‌های استراتژیک	۱۳۹۵	- توسعه کشت گلخانه‌ای و یکپارچه‌سازی اراضی - احداث صنایع تکمیلی در محصول نخود و جو - ایجاد بانک ژن گیاهی غرب کشور - تسهیل سرمایه‌گذاری در گیاهان دارویی - زمینه‌سازی برای ایجاد شهرک‌های صنعتی خارجی - توسعه راه آهن ملایر-کرمانشاه- مرز خسروی - ایجاد منطقه آزاد تجاری قصر شیرین - کارآمد سازی مدیریت بازارچه مرزی پرویز خان - تجاری‌سازی فرودگاه اشرفی اصفهانی و احداث آزادراه کرمانشاه-خسروی - شناسایی فرصت‌های حضور کرمانشاه در کشور عراق	- جلوگیری از بهره‌وری پایین بخش کشاورزی به دلیل تکه‌تکه بودن اراضی - ایجاد و توسعه تعاونی‌های کشاورزی - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی در بخش گیاهان دارویی و سایر محصولات مزیت‌دار - توسعه صنعت بسته‌بندی حبوبات - توسعه همکاری‌های اقتصادی بین‌المللی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی - ارتقای کارکردهای تولیدی-سرمایه‌ای و نوآورانه بازارچه‌های مرزی - توسعه زیرساخت‌های ریلی و هوایی استان - توسعه کارکردهای تولیدی، جذب سرمایه و فناوری منطقه آزاد قصر شیرین

جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور زیربنایی
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی - تقویت شبکه ریلی و راه‌های ارتباطی اصلی و شریانی سرزمین و تبدیل کشور به مرکز عبور و مرور هوایی منطقه برای ترانزیت کالا و مسافر - انتخاب تعادلی از بنادر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ محیط‌زیست	- افزایش سهم انرژی‌های نو در بخش زیربنایی - جلوگیری از نابودی محیط‌زیست به هنگام توسعه زیرساخت‌ها - توسعه زیرساخت‌های سازگار با محیط‌زیست و سبز - استفاده بهینه از موقعیت استراتژیک استان در خصوص ترانزیت کالا و مسافر - ارتقای نقش خدماتی بنادر استان
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- تسهیل بهره‌گیری مؤثرتر و جایگزینی سوخت‌های سنتی - حفاظت از سلامت شهروندان در مقابل آلودگی هوا ناشی از احتراق سوخت‌ها - کاهش اثرات منفی ناشی از مصرف انرژی در گرمایش جهانی	- به حداقل رساندن آلودگی‌های ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی - در پیش گرفتن سیاست‌های تقلیل و سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - افزایش سهم انرژی‌های نو - در پیش گرفتن سیاست‌های افزایش آگاهی‌های پایداری
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- توسعه و تجهیز گزیده‌ای از محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل و نقل بین‌المللی - تأمین منابع آب و خدمات اجتماعی متناسب با سهم فعالیت و جمعیت پیش بینی شده - رفع تنگناهای شبکه‌های زیربنایی مناطق مستعد - توجه ویژه به صنایع انرژی بر در تلفیق مزیت نسبی برخورداری از ذخایر معدنی و مزیت نسبی برخورداری از منابع انرژی، به خصوص گاز و استقرار آن‌ها در نقاط واقع بر کریدورها و محورهای حمل و نقل بین‌المللی	- کاهش عدم تعادل‌های زیربنایی در سازمان فضایی استان - استفاده بهینه و اقتصادی از موقعیت ترانزیتی استان - خلق دسترسی دربرگیرنده به زیرساخت‌ها به‌ویژه آب و خدمات اجتماعی در سطح استان - توسعه شبکه‌های زیربنایی مناطق با پتانسیل توسعه - توسعه صنایع انرژی بر در نزدیکی محورها و کریدورهای بین‌المللی - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدور شمال-جنوب و شرقی - غربی - افزایش سهم شبکه بزرگراهی در شبکه جاده‌ای - توسعه هماهنگ شبکه ریلی همگام با افزایش ناوگان با اولویت شبکه راه آهن برقی - توسعه ارتباطات فیبر نوری با پهنای باند مناسب بین‌شهری و درون‌شهری - استفاده از فناوری‌های نوین و برتر ارتباطی و گسترش شبکه‌های مخابراتی در کشور - به کار گیری فناوری اطلاعات و ارتباطات به عنوان ابزاری برای تمرکززدایی از شهرهای بزرگ - توسعه کاربری‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات شامل: دولت الکترونیک، اقتصاد الکترونیک، بهداشت و درمان الکترونیک، آموزش الکترونیک، تجارت الکترونیک	- بهره‌گیری از موقعیت ترانزیتی استان با توسعه و تقویت زیربناهای ارتباطی - تکمیل شبکه ریلی استان - کاهش سفرهای غیر اضطراری از طریق فناوری‌های نو - توسعه دورکاری و خدمات از راه دور - توسعه شبکه بزرگراهی در مناطق اولویت‌دار - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به زیرساخت‌ها و تسهیلات اطلاعات و ارتباطات
ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- فراهم‌سازی زمینه‌ها، امکانات و زیرساخت‌های موردنیاز به منظور ایفای نقش مؤثر ترانزیتی کشور در منطقه - توسعه، تجهیز، ارتقا و اصلاح ساختار فضایی شبکه ریلی کشور - توسعه، تجهیز، تقویت و سطح‌بندی بنادر کشور در سواحل دریای خزر - تقویت و ساماندهی بنادر و اسکله‌های صیادی در سواحل شمال کشور - توسعه، تجهیز و تقویت شبکه حمل و نقل هوایی کشور	- توسعه و تجهیز زیربناها و تسهیلات موردنیاز برای بهره‌گیری کارآمد و سودآور از موقعیت ترانزیتی استان - توسعه و تکمیل شبکه ریلی استان و افزایش سهم آن در جابجایی کالا و مسافر - توسعه بنادر ماهیگیری استان با توجه به پتانسیل‌ها - جلوگیری از مصرف بی‌رویه سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های پاک

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور زیربنایی
		- فراهم‌سازی بسترهای مورد نیاز برای توسعه شبکه ارتباطات و انتقال داده - تنوع‌بخشی در منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر در تولید و تأمین بهینه انرژی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی در مناطق دارای قابلیت - بازنگری و تجدید نظر در تخصیص آب از سد به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوان‌داری و شبکه آبیاری و زهکشی پایین‌دست	- جلوگیری از عدم تخصیص سهم منابع آب تالاب‌ها - جلوگیری از توزیع نامتعادل منابع آب سپیدرود در سطح استان - افزایش بهره‌وری در استفاده از آب - اجرای طرح‌های آبخیزداری و آبخوان‌داری با هدف ارتقای منابع آبی استان
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- ایجاد شبکه راه‌های مناسب برای سکونتگاه‌های روستایی - توسعه زیربناهای حمل و نقل در مناطق ممتاز	- ایجاد پیوندهای نیرومند منطقه‌ای - کاهش تنگناهای دسترسی راحت مناطق روستایی - توسعه حمل و نقل زمینی به‌ویژه در مناطق اولویت‌دار
سند ملی توسعه فرابخشی: ساماندهی سواحل کشور- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور	۱۳۸۵	- ممنوع کردن استفاده‌های اختصاصی از حریم سواحل و تأمین دسترسی همگانی به آن - تجهیز اسکله‌ها و بنادر صیادی، ساماندهی و ارتقای کیفی ناوگان صیادی - توسعه و تجهیز مبادی ورود و خروج دریایی و افزایش ضریب بهره‌برداری از بنادر	- جلوگیری از ساخت سازهای بی‌رویه و تملک اراضی ساحلی - توسعه ظرفیت و زیرساخت‌های بندری استان - افزایش ظرفیت صیادی استان با سازوکارهای مختلف - جلوگیری از نابودی و کاهش ظرفیت ذخیره‌گاه‌های محصولات دریایی همچون ماهی و ... - تجهیز و توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل به منظور بهره‌گیری از پتانسیل‌های ترانزیتی
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- ارتقای عدالت اجتماعی، افزایش بهره‌وری در مصرف آب و انرژی - استفاده از منابع حاصل از اجرای هدفمندی یارانه‌ها برای افزایش تولید، اشتغال، حمایت از صادرات غیرنفتی، بهره‌وری، کاهش شدت انرژی، کاهش آلودگی هوا و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی - تکمیل زیربناها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن و زیرساخت‌های عمومی صنایع معدنی - کاهش تلفات انرژی و جلب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی - افزایش بازدهی و ضریب بهره‌وری نیروگاه‌ها - تشکیل بازار منطقه‌ای و ایجاد قطب(هاب) منطقه‌ای برق و اتصال شبکه برق کشور از شمال، جنوب، شرق و غرب به کشورهای همسایه - افزایش سهم نیروگاه‌های تجدیدپذیر و پاک - جذب سرمایه‌گذاران (داخلی و خارجی) و بهره‌برداری از بنادر اصلی با کارکرد بین‌المللی - واگذاری حق بهره‌برداری و مدیریت بنادر کوچک و محلی به اشخاص حقوقی حرفه‌ای و معتبر غیردولتی - جذب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی در احداث و بهره‌برداری از حمل و نقل ریلی - حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان و تقویت و توسعه صنعت هوایی - تکمیل و اجرای طرح‌های(پروژه‌های) حمل و نقل ریلی، دوخطه کردن مسیرها و احداث خطوط برقی و سریع‌السیر - اصلاح الگوی مصرف به‌ویژه مصرف انرژی در بخش ساختمان و مسکن	- جلوگیری از مصرف بی‌رویه منابع آب و اصلاح الگوی مصرف - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی‌های اجتماعی - کاهش سطوح آلاینده‌ها و آلودگی‌های انسانی - جلوگیری از خام فروشی و تکمیل زنجیره ارزش بخش صنعت استان - افزایش نقش بخش خصوصی در تأمین و عرضه انرژی - افزایش ضریب بهره‌وری نیروگاه‌های استان با اتصال شبکه به کشورهای منطقه - کاهش سهم سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های سبز و نو - ارتقای نقش فراملی بنادر استان و جذب سرمایه‌گذاری‌ها - توسعه حمل و نقل ریلی استان با مشارکت بخش خصوصی - توسعه سیستم حمل و نقل ریلی برقی در استان - ارتقای استانداردهای مصرف انرژی در بخش مسکن

جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ایجاد شبکه به هم پیوسته مناطق اسکان و فعالیت‌های ملی و تعریف نقش و کارکرد فراملی هریک از آن‌ها - انتخاب تعدادی از کلان‌شهرها، بنادر و جزایر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - برقراری تناسب کمی و کیفی جمعیت و استقرار متعادل آن در پهنه سرزمین و تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی؛ - ساماندهی سطوح خدمات و استقرار جمعیت در کشور با توجه به مدیریت سوانح طبیعی، حوادث و منابع آب و رعایت شرایط زمین‌شناسی - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه	- کاهش پیوندها و مناسبات نابرابر و تک‌سویه - توسعه خدمات اطلاعاتی و ارتباطی -
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پر تراکم کشور - ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها - زمینه‌سازی لازم برای استفاده حداکثر از ظرفیت‌ها و توان‌های مراکز جمعیتی کوچک و پراکنده (روستاها، روستا- شهرها، شهرهای کوچک) در حفظ و نگهداشت جمعیت و برقراری تعادل در الگوی استقرار جمعیت - تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - بهره‌برداری از شبکه نسبتاً توسعه یافته مراکز زیست و فعالیت در این مناطق با اعمال تقسیم‌کار تخصصی بین آن‌ها، با تأکید بر توسعه فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، گردشگری و بازرگانی - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان پذیرش جمعیت متناسب با سرمایه‌گذاری‌های جدید تولیدی و خدماتی - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش‌پایه، با تأکید بر توسعه خدمات پشتیبان تولید، خدمات گردشگری، خدمات بازرگانی، بانکی و بیمه‌ای، حمل و نقل و ترانزیت و استفاده از فن‌آوری‌های نوین در این بخش، متناسب با نقش و جایگاه بین‌المللی کشور	- جلوگیری از تراکم بیش از حد جمعیت در نقاط محدود - حمایت از شهرهای کوچک و میانی و تنوع‌بخشی به اقتصاد آن‌ها - جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت زیستی - توسعه خدمات نوین و برتر در مراکز سکونتگاهی
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- ایجاد شبکه‌ای سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها به منظور پذیرش وظایف بالاتر در منطقه تحت نفوذ در راستای عدم تمرکز در تقسیم‌کار ملی و منطقه‌ای - تبدیل روستاهای مستعد و دارای توان‌های رشد و استقرار فعالیت، به‌روستاشهر و ایجاد و تقویت زیرساخت‌های شهر در آن‌ها - ایجاد نقاط شهری جدید در مناطق مستعد گسترش فعالیت و فاقد ظرفیت کافی اسکان جمعیت جدید در مراکز شهری موجود - تقویت شهرهای کوچک و متوسط کوچک با قابلیت توسعه دارای مسافت مناسب از یکدیگر به‌عنوان منطقه‌های شهری در جهت هماهنگی بیشتر در ارائه عملکردهای مشخص در پهنه سرزمین - استقرار شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای موجود و نقاط شهری جدید در کشور - بازنگری و تغییر استخوان‌بندی الگوی نظام شهری با اولویت توسعه، تقویت و تجهیز شهرهای متوسط - توسعهٔ پایدار و موزون روستایی و هماهنگ با توسعهٔ کشور با تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی سازگار با محیط روستایی، توسعهٔ منابع انسانی و	- جلوگیری از افزایش پدیده نخست شهری - ارتقای نقش شهرهای میانی و کوچک - کاهش بی‌عدالتی‌ها در دسترسی به خدمات و زیرساخت‌ها - جلوگیری از نابودی روستاها و تقویت بنیه اقتصادی آن‌ها - ارتقای مهارت‌های شغلی به‌ویژه در مناطق محروم و روستایی - جلوگیری از دلالی و واسطه‌گری محصولات

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
		تجهیز فضاهای روستایی - توسعهٔ منابع انسانی محلی با استفاده از دانش و تکنولوژی نوین، افزایش سطح مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، توسعهٔ بخش اطلاع‌رسانی برای تحرک اقتصادی بیشتر جوامع روستایی - بهره‌گیری از قابلیت‌های محیطی محلی مناطق روستایی به‌منظور سازمان‌دهی نظام خدمات‌رسانی چند سطحی و اصلاح نظام برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی - استفاده حداکثر از ظرفیت محیط‌های روستایی برای حفظ و نگهداشت جمعیت متناسب با اقتصاد منطقه‌ای، توان‌های اکولوژیک و بهره‌گیری مؤثر و متوازن از منابع پایهٔ پراکندهٔ کشور در فضاهای روستایی - توانمندسازی و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی با تأکید بر توسعهٔ فرصت‌های برابر از حیث دسترسی به منابع، امکانات و منافع میان شهر و روستا - توجه به شبکه‌های بازار و بازاریابی محلی روستایی و تحکیم پیوند آن‌ها با شبکه‌های بازارهای ملی و جهانی	روستایی و توسعه بازاریابی مستقیم
ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- سازمان‌دهی شبکه سکونتگاهی کشور با هدف ارتقای بهره‌وری از سرزمین با ملاحظات محیط‌زیستی و کاهش مشکلات - به جهت لحاظ رویکردهایی چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسیای جنوب غربی، سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارب جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاه شهری کشور در سه لایه طبقه‌بندی می‌شود: ۱- لایه پیرامونی، شامل استان‌های مرکزی کشور به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در عمق راهبردی اقتصادی و سیاسی آن‌ها در خارج از مرزهای کشور؛ ۲- لایه مرکزی، شامل مراکز منتخب مناطق ۹ گانه به عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی کشور با جامعه بین‌المللی در حوزه‌های علم و فناوری، آموزش، تحقیق و توسعه، تبادلات کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب و کار با بازارهای جهانی؛ ۳- لایه میانی، شامل مراکز استان‌ها و شهرهای برخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت‌های مناسب نسبت به ابر مناطق شهری و روستایی به عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می‌نماید. - تقویت و ساماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی با هدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تقویت زنجیره‌های ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال‌زا؛ - انتظام بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر با هدف ماندگاری جمعیت در روستاها و حفظ و بهره بری از اراضی قابل کشت؛ - ساماندهی سکونتگاه‌های غیر رسمی پیرامون شهرها به‌ویژه کلان‌شهرها	
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای	۱۳۹۵	- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس از طریق آمایش سرزمین، توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی در این مناطق با ایجاد شغل و سکونتگاهی مناسب در روستاها	- جلوگیری از پراکنده‌رویی و توسعه درون افزا - جلوگیری از مهاجرت‌های روستا-شهری با

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
اسلامی		- سامان‌بخشی مناطق حاشیه‌نشین تعیین شده توسط شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از طریق تدوین و اجرای سازوکارهای حقوقی، مالی و فرهنگی و توانمندسازی ساکنان بافت‌های واقع در داخل محدوده‌های شهری با مشارکت آن‌ها - تأمین منابع مالی و تسهیلات ارزان‌قیمت و زمین مورد نیاز برای روستائیان - توسعه حمل و نقل عمومی و مدیریت مصرف سوخت و تأمین ناوگان و تجهیزات قطار شهری شهرها و حومه آن‌ها - بهسازی و نوسازی در بافت‌های فرسوده و ساماندهی و احیاء شهرهای آسیب‌دیده از جنگ تحمیلی و استفاده از اراضی رهاشده و ساختمان‌های مخروبه	سازوکارهای منطقی و منصفانه - کاهش آسیب‌های اجتماعی - ارتقای ظرفیت‌های شغلی و مهارتی - حمایت از مسکن اجتماعی و توسعه آن - کاهش اتکا به خودروهای شخصی
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- ایجاد پوشش خدماتی مناسب برای روستاها به منظور دسترسی آن‌ها به نیازهای روزانه، هفتگی و غیره .. - تنوع بخشیدن به فعالیت‌ها و ایجاد اشتغال در شهرهای کوچک - کاهش تمرکز در شهرهای بزرگ به نفع شهرهای ماهواره‌ای - حمایت از توسعه شهرهای متوسط در نواحی حاشیه‌ای و دور افتاده - توسعه شبکه‌ای از شهرهای کوچک برای تأمین پوشش خدماتی روستاها - تحکیم و بنا کردن شبکه شهری درجه بندی شده‌ای که بتواند میان مراکز تقویتی و محیط روستایی رابطه برقرار کند - پیوستن شهرهای متوسط به شبکه‌های بزرگ زیربنایی (شبکه بزرگراه، شبکه راه آهن، شبکه انتقال گاز و نفت و برق) - ایجاد تجهیزات خدمات تولیدی در شهرهای متوسط؛ - تسهیل جذب مهاجران روستایی و شهرهای کوچک به شهرهای متوسط از طریق آموزش مهارت به آن‌ها و اجرای سیاست‌های مسکن اجتماعی - تدوین طرح‌های جامع برای تمامی شهرهای متوسط - تقویت تجهیزات خدماتی در شهرهای حومه‌ای - توسعه تأسیسات زیربنایی و تجهیزات و خدمات عمومی و دستگاه‌های اداری در شهرهای متوسط دور از مراکز اصلی - توسعه صنایع کوچک و پیشه‌های تولیدی و همچنین کارکرد گردشگری در شهرهای متوسط دورافتاده - عرصه کشاورزی پیرامون شهرها حفظ شود - برنامه‌ریزی و هماهنگ کردن توسعه مناطق شهری - خلق چارچوب نهادی برای مناطق شهری یا شهر منطقه‌ها (زیر نظر مستقیم استاندار) به منظور رسیدگی به مسائل برنامه‌ریزی و هماهنگی توسعه فضایی	- جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات - توسعه اقتصادهای محلی - ایجاد ساختار شبکه‌ای نظام شهری - توسعه زیربناهای اصلی بر اساس سلسله مراتب جمعیتی - توسعه خدمات پشتیبان تولید در شهرهای کوچک و میانی - مبدل سازی شهرهای حومه‌ای به شهرهای اقماری خوداتکا - ایجاد چارچوب نهادی منطقه‌ای در کلان‌شهرها - جلوگیری از نابودی زمین‌های کشاورزی پیرامون شهرها

جدول ۵-راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- تربیت انسان‌های سالم، با انگیزه، شاداب، متدین، وطن‌دوست، جمع گرا، نظم‌پذیر و قانون‌گرا - ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهره‌وری نیروی کار - تقویت همگرایی، یکپارچگی ملی، وحدت و پیوندهای اجتماعی - ایجاد و تقویت نهادها و تشکل‌های منطقه‌ای - بهبود شاخص‌های توسعه انسانی با تأکید بر تدین، شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌ها، گسترش سلامت و ارتقای سطح دانش عموم - تعامل سازنده میان ارزش‌ها و مزیت‌های مناطق گوناگون کشور با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و انگیزه‌های ملی و اقدام در جهت تفویض اختیارات مناسب قانونی به سطوح منطقه‌ای و محلی - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه	- جلوگیری از دین‌گریزی، قانون‌گریزی و آسیب اجتماعی - جلوگیری از نابودی انسجام ملی - ارتقای همکاری‌های منطقه‌ای - توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- تمرکز دادن فعالیت‌های مربوط به رشد و توسعه اقتصادی به سمت و سوی عدالت اجتماعی و کاهش فاصله میان درآمدهای طبقات و رفع محرومیت از قشرهای کم‌درآمد - حفظ وحدت، امنیت و یکپارچگی سرزمین - رفع محرومیت‌ها خصوصاً در مناطق روستایی کشور - ایجاد نظام جامع تأمین اجتماعی برای حمایت از حقوق محرومان و مستضعفان و مبارزه با فقر	- جلوگیری از فقر و محرومیت - جلوگیری از کاهش وحدت ملی - ریشه‌کنی فقر در نواحی روستایی - توسعه نظام تأمین اجتماعی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای در راستای تقویت همبستگی ملی - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در مناطق مختلف کشور و بر قراری تعادل در شاخص‌های اصلی آن - توسعه علوم، آموزش، پژوهش و فن‌آوری و گسترش و تجهیز مراکز آموزشی، پژوهشی، شهرک‌ها و پارک‌های علمی و فن‌آوری کشور - تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور، به‌ویژه شهرهای تهران، شیراز، اصفهان، مشهد، تبریز، اهواز و یزد - تأکید بر حفظ و پویایی هویت ایرانی –اسلامی در تعامل با برون‌نگری و اتکا بر این هویت برای تحکیم و انسجام وحدت ملی در ابعاد درونی - گسترش آموزش و بهداشت، به‌ویژه برای زنان و جوانان در مناطق کمتر توسعه یافته و گروه‌های اجتماعی در معرض خطر - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی	- جلوگیری از کاهیش همبستگی ملی - ارتقای رفاه اجتماعی و جلوگیری از افزایش عدم تعادل‌ها - جلوگیری از نابودی هویت ایرانی-اسلامی - استفاده بهینه از منابع فرهنگی - جلوگیری از طردشدگی گروه‌های محروم و آسیب‌پذیر
مطالعات آمایش	۱۳۸۳	- تأمین، حفظ و ارتقای سلامت افراد و جامعه؛	- جلوگیری از کاهش سطح سلامت عمومی جامعه

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
سرزمین ـ مقدماتی ـ دفتر آمایش و توسعه پایدار		- ترویج الگوهای رفتاری سالم و افزایش آگاهی‌های بهداشتی مردم و کاهش رفتارهای پرخطر؛ - تقدم پیشگیری بر درمان، به منظور کنترل و ریشه‌کنی بیماری‌های واگیردار؛ - ایجاد و توسعه بیمه‌های سلامت‌نگر و تأکید بر روش‌های پرداخت سرانه و نظارت بر عملکرد نظام بیمه درمان کشور؛ - تقویت هماهنگی بین بخشی به‌خصوص برای گسترش کمی و کیفی نظارت بر بهداشت و امنیت مواد غذایی، دارویی، بهداشتی و آرایشی و ارتقای شاخص‌ها و عوامل مؤثر در بهداشت و ایمنی محیط‌های خصوصی و عمومی با تأکید بر دسترسی آب آشامیدنی سالم و کنترل آلودگی‌های صوتی، شیمیایی، و نظیر این‌ها؛ - ایجاد و توسعه محیط‌های حمایتی سلامت جسمی، روانی و اجتماعی با تأکید بر حفظ کرامت انسانی و حقوق مدنی بیماران و مشارکت با سایر بخش‌ها برای تأمین نیازهای اساسی آن‌ها؛ - اصلاح ساختار نظام سلامتی جامعه در راستای ایجاد یک نظام پاسخگو برای ارائه خدمات سلامتی به آحاد مردم؛ - وضع قوانین برای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر از قبیل زنان، افراد کم‌درآمد، معتادان و کودکان و نوجوانان؛ - تغییر الگوها و اولویت‌های سرمایه‌گذاری در زمینه منابع فیزیکی، نیروی انسانی و فناوری؛ - طراحی و عملیاتی کردن نظام جامع اطلاعات در بخش سلامت؛ - تأکید بر واگذاری ارائه خدمات سلامت به بخش غیردولتی با بهره‌گیری از نظام مناسب خرید خدمت، به منظور افزایش کارایی و بهبود مستمر کیفیت خدمات؛ - عادلانه ساختن دریافت خدمات سلامت برای آحاد جامعه و تأمین منابع مالی مورد نیاز برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی؛ - طراحی و استقرار نظام جامع مدیریت خدمات درمانی کشور با تأکید بر تخصیص بهینه منابع و در نظر گرفتن سطح‌بندی، نظام ارجاع و ...؛ - توجه سرمایه‌گذاری بیشتر در دو بخش آموزش و پرورش و ارتقای پژوهش‌های علمی، کاربردی	- ایجاد سامانه بیمه دربرگیرنده - جلوگیری از ناهماهنگی و توسعه همیاری‌های بین بخشی - حمایت از سلامت گروه‌های آسیب‌پذیر - ایجاد پایگاه داده منسجم برای نظام سلامت - جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات و امکانات درمانی - ایجاد پیوند نیرومند بین پژوهش و بخش سلامت - جلوگیری از فعالیت‌های مخرب سلامت - تمرکز بر پیشگیری به جای درمان
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت‌وزیران ـ مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- افزایش همگرایی و تقویت هویت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی - تقویت انسجام ملی و ارتقای هویت اسلامی-ایرانی اقوام مختلف و مشارکت آنان در اداره امور، توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور؛ - تقویت پیوندهای مناطق مرزی با داخل کشور با رویکرد وحدت و یکپارچگی اجتماعی و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی ملی در پهنه سرزمین - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فراگیر در پهنه سرزمین، کاهش فقر، نابرابری و آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی و حداکثر استفاده از مشارکت مردم - توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارت‌آموزی متناسب با عملکرد تخصصی هر قلمرو به‌ویژه نواحی مرزی و حاشیه شهرها؛	- جلوگیری از نابودی هویت ملی و ارتقای همگرایی - ارتقای همبستگی و انسجام ملی بر مبنای رویکردهای مشارکتی - توانمندسازی و مقتدرسازی مردم - تمرکز بر مهارت به جای مدرک - ایجاد هماهنگی بین قابلیت‌های منطقه‌ای و آموزش تخصصی - توسعه ارتباط دانشگاه با صنعت - آمایش فضایی فضاهای آموزشی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
		- توزیع جغرافیایی و ساماندهی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی در سطح کشور و جذب دانشجوی آن‌ها بر اساس مقتضیات و اولویت‌های توسعه ملی، منطقه‌ای و استانی و کار ویژه‌های هر منطقه - تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور به‌ویژه کلان‌شهرها با محدود نمودن توسعه کمی سطوح پایین آموزش عالی به نفع سطوح بالاتر - طراحی و ساخت فضاهای تربیتی متناسب با اقتضائات برنامه درسی، استانداردهای تربیتی، تحولات جمعیتی - الزام به پیوست نیازمندی‌های نیروی انسانی برای طرح‌های توسعه‌ای، خدماتی و تولیدی عمده برای تعیین نیازهای آموزشی آن در منطقه - توسعه و تقویت قطب‌های علمی-دانشگاهی در شهرهای منتخب	- جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در حوزه‌های رفاهی و تأمین اجتماعی
نقشه مهندسی فرهنگی کشور- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۹۲	- نهادینه‌سازی فرهنگ تمسک به قرآن و عترت(امام عصر(عج)) و تبیین، ترویج، تقویت و ساماندهی شعائر الهی، نمادها و آیین‌های اسلامی ـ ایرانی - بازآفرینی نظام فکری، ساختارهای رسمی و غیررسمی و میراث تمدنی جامعه مبتنی بر جهان‌بینی و تعالیم اسلام ناب محمدی(ص) - تبیین، تشکیل، تحکیم، تعالی و ایمن‌سازی خانواده - جلوگیری از کاهش نرخ باروری کل و ارتقای آن - مطالعات جمعیت‌شناختی و آمایش و پایش مستمر جمعیتی - طراحی و نهادینه‌سازی آداب و سبک زندگی اسلامی—ایرانی - انسجام‌بخشی و تقویت مشارکت فراگیر و نظام‌مند نهاد خانواده، نظام تعلیم و تربیت، سازمان‌های اجتماعی و اداری و سایر نهادهای مرتبط در گسترش نظم و انضباط، قانون‌گرایی و احساس امنیت عمومی و ظرفیت‌سازی و فرهنگ‌سازی برای رفع موانع فرهنگی، ساختاری و رفتاری - تبیین، نهادینه‌سازی و ارتقای اخلاق و رفتار و نظام حقوقی اسلام در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی - طراحی و استقرار الگوی اسلامی اخلاق و فرهنگ کار و رفتار اقتصادی دولت و مردم در عرصه تولید، توزیع و مصرف - تبیین، ترویج و نهادینه‌سازی هنر متعهد، تعالی‌بخش، شوق‌آفرین و استکبارستیز و تعمیق درک زیباشناسانه عمومی و بهره‌گیری از ظرفیت هنر در تحکیم فرهنگ اسلامی- ایرانی و گفتمان انقلاب اسلامی مبتنی بر بیانات امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله‌العالی) - طراحی و استقرار نظام جامع و کارآمد اطلاعات، ارتباطات و رسانه‌ای مبتنی بر آموزه‌های دینی، انقلابی و ارزش‌های اخلاقی، مقتضیات راهبردی کشور و سیاست‌های کلی نظام - گسترش تأثیرگذاری و ارزش‌آفرینی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	- توسعه فرهنگ قرآنی و سیره امامان و پیامبران - جلوگیری از فروپاشی و نابودی نقش‌های خانواده - افزایش نرخ باروری - جلوگیری از نابودی سبک زندگی ایرانی-اسلامی - توسعه مشارکت‌های مدنی - جلوگیری از غرب‌زدگی و توسعه فرهنگ ایثار و شهادت - گسترش نقش فناوری‌های نو در توسعه فرهنگی - صدور و توسعه فرهنگ ایرانی-اسلامی و ارزش‌های آن در سطح بین‌المللی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
		- بازنگری و اصلاح اهداف و کارکردهای فرهنگی نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی - ساماندهی جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی، راهبری فعال جنگ نرم و ارتقای مؤلفه‌های قدرت نرم نظام اسلامی	
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- افزایش ضریب ایمنی و تاب‌آوری جامعه، پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از حوادث و سوانح - کمک به حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی با استفاده از توان و ظرفیت‌های مردمی و افزایش مشارکت‌های اجتماعی مردم - تحقق عدالت اجتماعی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و بسط پوشش‌های امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی - خدمات‌رسانی به‌موقع به افراد در معرض آسیب‌های اجتماعی - بسط و توسعه نقش مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه‌های مشارکت‌های گروهی و تأمین مالی - بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - حمایت و توانمندسازی زنان سرپرست خانوار - مقابله با اعتیاد، ساماندهی کودکان کار و حمایت از بیماران روانی مزمن و سالمندان - تأمین نیاز اقشار آسیب‌پذیر و گروه‌های هدف سازمان‌های حمایتی به مسکن - توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی با اولویت کتابخانه‌های روستایی در مناطق کمتر توسعه‌یافته - حمایت از کتاب‌فروشان، ناشران و مطبوعات و توسعه فضاهای مذهبی فرهنگی و بهره‌گیری بهینه از اماکن مذهبی - صیانت از میراث فرهنگی و حمایت از صنایع‌دستی و تشویق و توسعه گردشگری - تقویت و تحکیم جامعه‌ای خانواده‌محور و تقویت و تحکیم و تعالی خانواده و کارکردهای اصلی آن	- جلوگیری از آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات - افزایش سرمایه اجتماعی - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی اجتماعی - توسعه نقش جنبش‌ها و نهادهای مردمی - جلوگیری از افزایش سکونت‌گاه‌های غیر رسمی - توانمندسازی گروه‌های آسیب‌پذیر - توسعه مساکن اجتماعی - توسعه مراکز فرهنگی و فرهنگ توسعه و کتاب‌خوانی - توسعه تولیدات فرهنگی - جلوگیری از فروپاشی نهاد خانواده

جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها، منابع طبیعی تجدیدشونده و حفظ محیط‌زیست در طرح‌های توسعه - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه با توجه به ملاحظات دفاعی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی و افزایش نقش و فعالیت مردم در فرآیند توسعه - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه - استفاده مؤثر از موقعیت، میراث تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی کشور در مسیر اهداف توسعه، تقویت گردشگری و حفاظت از سوابق تاریخی	- کاهش وابستگی به منابع تجدیدناپذیر - حفظ مناطق حساس اکولوژیکی - جلوگیری از عدم توازن‌های منطقه‌ای - استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های گردشگری
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- ایجاد و توسعه نظام ارزیابی، پایش و ارائه گزارش در زمینه تنوع - تدوین و اجرای راهبردهای بخشی توسعه پایدار مبتنی بر حفاظت از تنوع زیستی - تقویت و تعمیق ملاحظات تنوع زیستی در سطح زیست‌بوم‌ها و زیستگاه‌ها - تدوین اصول، سیاست‌ها و دستورالعمل‌های اعمال ضوابط تنوع زیستی در فعالیت‌ها - تدوین و تکمیل شاخص‌های پایداری و اعمال آن‌ها در فعالیت‌های مرتبط با تنوع زیستی - تدوین و اجرای برنامه جامع توسعه طبیعت‌گردی - اصلاح و تقویت مدیریت شبکه مناطق حفاظت شده - تدوین اصول، سیاست‌ها و ضوابط توسعه فناوری زیستی و به کارگیری آن در زمینه‌های مرتبط با تنوع زیستی - پیشگیری و مبارزه با تخریب سرزمین با تأکید بر استفاده از دانش بومی جوامع محلی - اصلاح نظام بهره‌برداری از منابع طبیعی (منابع پایه تولید) و مهار عوامل ناپایداری منابع - هماهنگی بین مجموعه دستگاه‌های اجرایی اثرگذار بر عرصه‌های منابع طبیعی با اعمال مدیریت یکپارچه و نظام‌مند بر منابع طبیعی کشور - اعمال دیدگاه‌های آمایشی برای تعیین کاربری اصولی عرصه‌های جنگلی و مرتعی در فرایند توسعه کشور - ایجاد و تقویت سیستم‌های پایش و ارزیابی تغییرات ایجادشده در جنگل‌ها و مراتع	- جلوگیری از نابودی تنوع زیستی - کاهش فرآیندهای مخرب اکولوژیکی - ارتقای مدیریت محیط‌زیستی - ارتقای جایگاه دانش محلی در حفظ محیط‌زیست - استفاده بهینه و پایدار از منابع طبیعی - اجتناب از مدیریت چند پارچه و متفرق - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - ایجاد نظام پایش و دیده‌بانی کارآمد
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - رعایت ملاحظات "امنیتی و دفاعی "،"حفاظت از محیط‌زیست " و " حراست از میراث فرهنگی " در استقرار جمعیت و فعالیت - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک برای توسعه فعالیت‌های کشاورزی و صنایع وابسته و تبدیلی مرتبط با آن - توجه به محدودیت‌های آب برای مصارف کشاورزی	- جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت تحمل زیستی - جلوگیری از نابودی میراث فرهنگی و طبیعی - اجتناب از رویه‌های ناپایدار در بخش کشاورزی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
مطالعات آمایش سرزمین ـ مقدماتی ـ دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- انجام برنامه‌های محیط‌زیستی با توجه به اصل توسعه پایدار برای جلوگیری از بروز صدمات محیط‌زیستی - ارتقاء فن‌آوری‌های لازم جهت کاهش آلودگی‌های آب، خاک، هوا، سروصدا در مناطق شهری، صنعتی و مناطق کشاورزی - اجرای طرح‌های مدیریت پسماند و گسترش روش‌های بازیافت در شهرها و مناطق صنعتی - ارتقاء آگاهی‌های عمومی و جلب مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست - ارزیابی طرح‌ها و پروژه‌های ملی با معیارهای زیست‌محیطی قبل از تصویب - ارتقاء کمی و کیفی دانش و مهارت‌های فنی نیروهای متخصص در مسائل زیست‌محیطی با توجه به شرایط محیطی کشور - الزام صنایعی که باعث آلودگی آب می‌شوند به تجهیز به سیستم تصفیه فاضلاب - بهره‌برداری از منابع طبیعی متناسب با ظرفیت و تحمل محیط و تجدید پذیری منابع طبیعی - رعایت معیارهای زیست‌محیطی در توسعه یا ایجاد شهرها و شهرک‌های با عملکرد صنعتی - رعایت معیارهای زیست‌محیطی در احداث راه‌های جاده‌ای و ریلی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه زیستی به عنوان مناطق چندمنظوره برای حفاظت از گونه‌ها و مجموعه‌های طبیعی در مناطق حساس - استفاده از انرژی‌های پاک و جانشین در شهرهای بزرگ و کاهش آلودگی هوا در این شهرها - تقویت مدیریت ملی آب کشور بر اساس مدیریت جامع و توأمان عرضه و تقاضا در کل چرخه آب با توجه به اصول آمایش سرزمین و توسعه پایدار - هماهنگ‌سازی طرح‌های آمایش سرزمین، توسعه کالبدی و برنامه‌های توسعه بخش آب با توجه به ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز و امکانات توسعه منابع آب در مناطق مختلف کشور - اصلاح و بهبود ساختار نظام مصرف آب و مدیریت؛ - اولویت‌بندی در سرمایه‌گذاری‌ها و طرح‌های در دست مطالعه انتقال بین‌حوزه‌ای و ایجاد سدهای مخزنی بر اساس استراتژی‌های توزیع جمعیت و فعالیت و الزامات آمایش سرزمین - تمرکززدایی از ساختار مدیریت منابع آبی کشور و مشارکت گروه‌های ذی‌نفع در انطباق با برنامه‌های مدیریت پیشگیری - اولویت ایجاد شبکه‌های آبیاری و زهکشی در پایین‌دست سدها و مسیرهای انتقال - مهار، کنترل و بهره‌برداری روان آب‌های سطحی از طریق اجرای سدهای مخزنی، تأسیسات کوچک آبی و طرح‌های آبخیزداری	- جلوگیری از تخریب محیط‌زیست - هوشمندسازی حفاظت از محیط‌زیست - ایجاد چرخه بسته در مدیریت پسماند - تمرکززدایی و افزایش مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست - ارتقای مهارت و دانش مسئولان و کارکنان بخش محیط‌زیست - جلوگیری از توسعه‌های فاقد ارزیابی‌های محیط‌زیستی - کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی - مدیریت یکپارچه و پایدار منابع آب - جلوگیری از هدر رفت منابع طبیعی - رعایت حقابه‌های محیط‌زیستی - جلوگیری از بی‌عدالتی‌ها در تخصیص و توزیع منابع آب
ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب	۱۳۹۴	- ممنوعیت تغییر کاربری زمین خارج از برنامه‌ها و طرح‌های مصوب و مغایر با ملاحظات محیط‌زیستی - تنوع‌بخشی به منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر (به‌ویژه بادی و خورشیدی) در تولید و تأمین انرژی بهینه	- جلوگیری از تخریب زمین - کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
هیئت‌وزیران ـ مرکز ملی آمایش سرزمین		- اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب - ممنوعیت برداشت بی‌رویه و ناپایدار از منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی کشور - مهار آب‌های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب‌های ورودی و خروجی کشور - رعایت نیازهای پایه محیط‌زیستی رودخانه‌ها، تالاب‌ها، دریاچه‌ها بر اساس میزان تجدیدشوندگی آب و ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز در مهار و کنترل آب‌های سطحی کشور - توجه به محدودیت آب در جانمایی و استقرار فعالیت‌های اقتصادی آب بر در قلمروهای مختلف کشور - رعایت ملاحظات ژئوپلیتیکی و اکولوژیکی در طرح‌های استحصال، تأمین، انتقال، توزیع و مصرف آب در سطح فراملی، ملی، منطقه‌ای و محلی - افزایش تراز مثبت آب مجازی در تجارت کالا - بازنگری و تجدید نظر در تخصیص آب از سدها به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها در پایین دست و حفظ حقابه‌های محیط‌زیستی رودخانه‌ها و تالاب‌ها - کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم آبی منابع آب تجدید شونده متناسب با ظرفیت هر منطقه - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوان‌داری؛ و شبکه‌های آبیاری و زهکشی پایین‌دست - تدوین الگوی بهینه کشت در دشت‌ها (واحدهای اکولوژیکی) با تأکید بر ارزش اقتصادی آب - ارتقای بهره‌وری آب و به‌کارگیری روش‌های مناسب آبیاری با شرایط اقلیمی و منطقه‌ای در راستای صرفه‌جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی - حفاظت، پیشگیری و کاهش فرسایش خاک و تغذیه آبخوان‌ها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخوان‌داری در حوضه‌های آبخیز کشور - محدودیت کشت محصولات آبی با نیاز آبی بالا در فضای باز و جایگزینی در موارد ممکن از طریق کشت گلخانه‌ای، - مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری از منابع آب پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی) - توسعه، حفاظت و احیای جنگل‌ها و مراتع کشور - ارتقاء سطح تعاملات و همکاری‌های دو یا چندجانبه با کشورهای منطقه به منظور حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی (توان اکولوژیک و ظرفیت تحمل زیستی) در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در پهنه سرزمین - بیابان‌زدایی و جلوگیری از بیابان‌زایی و تثبیت شن‌های روان و مهار کانون‌های شکل دهنده ریزگردها - صیانت و استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و جاذبه‌های طبیعی	- جلوگیری از برداشت ناپایدار منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی - توسعه دیپلماسی آب - جلوگیری از عدم رعایت حقابه‌های محیط‌زیستی - توسعه صنایع و فعالیت‌ها بر اساس منابع آب و ظرفیت تحمل - جلوگیری از تخصیص و استفاده ناعادلانه و ناپایدار منابع آب - صرفه‌جویی در مصرف آب و ارتقای بهره‌وری آن - اصلاح الگوی کشت - سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - جلوگیری از فرسایش و تخریب خاک - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از بیابان‌زایی و ریزگردها - جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی
مدیریت یکپارچه	۱۳۵۵	- نوین‌سازی واحدهای بهره‌برداری و بزرگ‌مقیاس نمودن اراضی کشاورزی، افزایش کارایی واحدهای موجود، محدود نمودن کاربرد سموم	- اجتناب از بهره‌برداری‌های ناپایدار در بخش

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
مناطق ساحلی کشور: طرح کاربری مطلوب اراضی مناطق ساحلی کشور- وزارت راه و ترابری ۱۳۸۸		دفع آفات، محدود نمودن تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی و افزایش بازدهی سیستم‌های آبیاری - احیا و ضابطه‌مند نمودن بهره‌برداری از منابع طبیعی با تأکید بر صیانت اکوسیستم‌های ملی و ویژه استان - ضابطه‌مند نمودن ساخت‌وساز در اراضی ساحلی، جنگلی و حاشیه محورهای گردشگری - اختصاص اراضی ساحلی و جنگلی با کاربری عمومی با تأکید بر احیاء حفظ جنگل‌ها، حریم دریا و رودخانه - توسعه عمودی شهرها و بهره‌گیری از اراضی موات و بایر داخل شهرها	کشاورزی - اجتناب از نابودی اکوسیستم‌ها طبیعی - جلوگیری از ساخت‌وسازهای بی‌رویه در مناطق حساس اکولوژیکی - اجتناب از توسعه در حرایم - جلوگیری از پراکنده‌رویی شهرها
سیاست‌های کلی محیط‌زیست- حضرت آیت‌الله خامنه‌ای	۱۳۹۴	- مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی(از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) مبتنی بر توان و پایداری زیست‌بوم به‌ویژه با افزایش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی - ایجاد نظام یکپارچه ملّی محیط‌زیست - اصلاح شرایط زیستی به منظور برخوردار ساختن جامعه از محیط‌زیست سالم و رعایت عدالت و حقوق بین نسلی - پیشگیری و ممانعت از انتشار انواع آلودگی‌های غیرمجاز و جرم‌انگاری تخریب محیط‌زیست و مجازات مؤثر و بازدارنده آلوده‌کنندگان و تخریب‌کنندگان محیط‌زیست و الزام آنان به جبران خسارت - پایش مستمر و کنترل منابع و عوامل آلاینده هوا، آب، خاک، آلودگی‌های صوتی، امواج و اشعه‌های مخرب و تغییرات نامساعد اقلیم - تهیه اطلس زیست‌بوم کشور و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه منابع طبیعی تجدید پذیر (مانند دریا، دریاچه، رودخانه، مخزن سدها، تالاب، آبخوان زیرزمینی، جنگل، خاک، مرتع و تنوع زیستی به‌ویژه حیات‌وحش) و اعمال محدودیت قانونمند در بهره‌برداری از این منابع - مدیریّت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست‌محیطی نظیر بیابان‌زایی، گردوغبار به‌ویژه ریزگردها، خشکسالی و عوامل سرایت دهنده میکروبی و رادیواکتیو گسترش اقتصاد سبز - تعادل بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخوان‌داری، مدیریّت عوامل کاهش بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی و تبخیر و کنترل ورود آلاینده‌ها - استقرار نظام حسابرسی زیست‌محیطی در کشور با لحاظ ارزش‌ها و هزینه‌های زیست‌محیطی (تخریب، آلودگی و احیاء) در حساب‌های ملّی - حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری‌ها و فناوری‌های سازگار با محیط‌زیست با استفاده از ابزارهای مناسب از جمله عوارض و مالیات سبز - تدوین منشور اخلاق محیط‌زیست و ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست‌محیطی مبتنی بر ارزش‌ها و الگوهای سازنده ایرانی ـ اسلامی - ارتقاء مطالعات و تحقیقات علمی و بهره‌مندی از فناوری‌های نوآورانه زیست‌محیطی و تجارب سازنده بومی در زمینه حفظ تعادل	- اجتناب از بخشی نگری و مدیریت متفرق در عرصه منابع طبیعی - افزایش مشارکت‌های مردمی - اجتناب از افزایش آلاینده‌های محیط‌زیستی - ایجاد نظام پایش کارآمد محیط‌زیستی - بازبینی قوانین محیط‌زیستی - کاهش آسیب‌پذیری و سازگاری با تغییرات اقلیمی - ارتقای مدیریت منابع آب کشور - توسعه فناوری‌های سبز - ارتقای آگاهی‌های محیط‌زیستی - ارتقا و کارآمدسازی دیپلماسی محیط‌زیستی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
		زیست‌بوم‌ها و پیشگیری از آلودگی و تخریب محیط‌زیست - گسترش سطح آگاهی، دانش و بینش زیست‌محیطی جامعه و تقویت فرهنگ و معارف دینیِ مشارکت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی - تقویت دیپلماسی محیط‌زیست	
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- ارزیابی راهبردی محیط‌زیست(SEA) در سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای و ارزیابی اثرات زیست‌محیطی(EIA) طرح‌های بزرگ کلیه دستگاه‌های اجرائی و بخش‌های خصوصی و تعاونی، نهادهای عمومی غیردولتی در پهنه سرزمینی - اجرای برنامه عمل حفاظت، احیاء، مدیریت و بهره‌برداری مناسب از تالاب‌های کشور - اجرای طرح‌های جامع مدیریت پسماند به‌ویژه در سواحل دریاها، رودخانه‌ها، جنگل‌ها و دشت‌های حاشیه تالاب‌ها - تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در عرصه تحت مدیریت سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط‌زیست - تکمیل و اجرای تأسیسات جمع‌آوری، تصفیه، بازچرخانی و مدیریت پساب و فاضلاب در شهرها و شهرک‌های صنعتی و خدماتی - احیاء، توسعه و غنی‌سازی جنگل‌ها - اجرای عملیات آبخیزداری و حفاظت از خاک و آبخوان - بیابان‌زدایی و کنترل کانون‌های بحرانی آن - تهیه نقشه‌های حدنگاری(کاداستر) منابع طبیعی - اجرای برنامه مدیریت سبز شامل مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه، تجهیزات و کاغذ، کاهش مواد جامد زائد و بازیافت آن‌ها در ساختمان‌ها و وسایط نقلیه - احیای رویشگاه‌های مرتعی و توسعه و فرآوری گیاهان دارویی - تبدیل پسماند به کود یا انرژی برای شهرهای مختلف - - اقدامات سیاسی، اقتصادی و عمرانی لازم برای تثبیت، استمرار و افزایش حقآبه به رودخانه‌های مشترک و مرزی - تهیه، تدوین و اجرای برنامه عمل حفاظت و مدیریت از مناطق چهارگانه محیط‌زیست و گونه‌های در معرض تهدید و خطر انقراض حیات‌وحش کشور - جلوگیری از تغییر کاربری، تجاوز و تصرف، مبارزه با قاچاق چوب، استقرار مدیریت پایدار جنگل	- اجتناب از توسعه بدون ارزیابی محیط‌زیستی - جلوگیری از نابودی تالاب‌ها - جلوگیری از هدررفت پسماندها و مدیریت پایدار پسماند - ایجاد چرخه‌های بسته آب - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از بیابان‌زایی - جلوگیری از نابودی خاک و آبخوان‌ها - مدیریت سبز منابع طبیعی و سوخت‌ها - توسعه جنگل‌ها و مراتع - رعایت حقابه‌های محیط‌زیستی - جلوگیری از نابودی تنوع زیستی

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی

۲-۲-۱- بررسی وضعیت

از منظر جغرافیایی، استان کرمانشاه از شمال با استان کردستان، از شرق با استان همدان و از جنوب شرق با استان لرستان و از جنوب غرب با استان ایلام و از غرب با کشور عراق همسایه است. این استان با وسعت ۲۴۶۴۱ کیلومترمربع، ۱/۵ درصد از مساحت ایران را تشکیل می‌دهد. استان کرمانشاه بر اساس آخرین تغییرات در تقسیمات کشوری، دارای ۱۴ شهرستان، ۲۹ بخش، ۸۵ دهستان و ۲۸ شهر است. ستان کرمانشاه، به لحاظ شکل ظاهری زمین به سه واحد کوه، دشت و تپه‌ماهور تقسیم می‌شود (جغرافیای استان کرمانشاه، ۱۳۹۹: ۹):

- کوه‌های استان که بخشی از ارتفاعات رشته‌کوه‌های زاگرس هستند و مانند زاگرس جهت شمالی غرب ـ جنوب شرقی دارند. شاهو، پرآو، بیستون، دالاخانی و اَمروِله بلندترین ارتفاعات استان کرمانشاه هستند که بیشتر آن‌ها قله‌هایی به ارتفاع بیش از ۳۰۰۰ متر دارند و مجموعهٔ آن‌ها زاگرس مرتفع را شکل می‌دهند؛ کوه سفید، دالاهو، قلعه قاضی، آتشگاه و ... که ارتفاع آن‌ها بین ۲۰۰۰ تا ۳۰۰۰ متر است بیشتر در نواحی مرکزی استان دیده می‌شوند و به زاگرس چین‌خورده شهرت دارند؛ و بالاخره کوه‌های بازی دراز، آق داغ، دانه خشک و برخی دیگر که دارای ارتفاعی کمتر از ۲۰۰۰ متر هستند به تدریج و با کاهش ارتفاع به جلگه بین‌النهرین در کشور عراق منتهی می‌شوند. این کوه‌ها نیز به عنوان جزئی از زاگرس چین‌خورده شناخته می‌شوند.
- دشت‌های استان که به لحاظ ارتفاع به دو دسته تقسیم می‌شوند:

الف. دشت‌هایی مرتفع مانند کُلیایی، ماهیدشت، سنجابی، کرمانشاه، بیونیژ، حسن‌آباد و دینوَر که به لحاظ حاصلخیزی خاک و آب‌وهوای مناسب، از مناطق مساعد برای کشاورزی و دام‌پروری و حیات انسانی به شمار می‌آیند.

ب. دشت‌های کم ارتفاع مانند دشت ذهاب، سومار و گیلان غرب که غالباً دارای شرایط مناسب برای کشاورزی هستند.

- تپه ماهور که بخشی از ناهمواری‌های استان کرمانشاه هستند و در قسمت جنوب غربی استان واقع شده‌اند. تپه‌ماهورهای اطراف قصر شیرین و سومار از آن جمله‌اند.

استان کرمانشاه در زیرحوضهٔ کرخه و زیرحوضهٔ مرزی غرب (از حوضهٔ آبریز خلیج فارس و دریای عمان) قرار دارد. در این زیر حوضه‌ها، رودخانه‌های متعددی جاری است که تعدادی از آن‌ها مانند کِرند، گاماسیاب، قَره سو، زیمَکان، تَنْگاب و... در پهنهٔ جغرافیایی استان کرمانشاه قرار دارند (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۷: ۳۱).

استان کرمانشاه دارای دو ناحیهٔ متفاوت آب و هوایی معتدل کوهستانی در ناحیهٔ کوهستانی و گرم و نیمه‌خشک در ناحیهٔ پست و کم ارتفاع است. متوسط بارندگی سالانهٔ استان از ۳۰۰ میلی‌متر در نواحی پستِ نزدیک مرز عراق شروع می‌شود و به ۸۰۰ میلی‌متر در نواحی کوهستانی مرکز استان می‌رسد. بخش عمده‌ای از پهنهٔ استان کرمانشاه در منطقهٔ زلزله‌خیز کشور با درجه‌بندی خطر خیلی بالا، خطر بالا و خطر متوسط قرار دارد. گُسل صَحنه، گُسل مروارید، گُسل جنوب شهر کرمانشاه، گُسل روانسر، گُسل کِرند از گُسل‌های فعّال و خطرناک در استان هستند که در یک‌صد سال اخیر موجب بروز زلزله‌هایی حتی با قدرت ۷ درجه ریشتر شده‌اند. استان کرمانشاه به دلیل آب و هوای نسبتاً مساعد و وجود امکانات طبیعی زیست انسانی، همواره از مناطق دارای جمعیت ساکن و نیز برخوردار از فرهنگ و مدنیت تاریخی در ایران بوده است. در منابع تاریخی و جغرافیایی به کرّات از آن با نام‌های بیت همبان، خورمهین، قرماسین یا قَرْمیسین، کامبادان، کرماچان، کرماشان و... یاد شده است.

در زمان شاه‌عباس اول صفوی، کرمانشاهان و کَلْهُر یکی از ایالت‌های ایران بود. به هنگام حکمرانی کریم‌خان زند، کرمانشاه، دارالشوکت کرمانشاهان نام داشت. در دورهٔ قاجار کرمانشاهان یکی از ولایت‌های ایران بود و در عصر پهلوی همراه با چند شهرستان دیگر در استانی به نام استان غرب جای گرفت و سپس همراه با ایلام، کردستان و همدان در محدودهٔ استان پنجم قرار گرفت و بالاخره در ۱۳۳۹ش با نام تاریخی خود استان کرمانشاهان نامیده شد (دفتر تقسیمات کشوری، ۱۳۹۴: ۲۱).

۲-۲-۲- توان اکولوژیک

استان کرمانشاه به دلیل موقعیت مرزی خود، همواره برای کشور دارای اهمیت سیاسی و ارتباطی بوده است. اکنون نیز با احداث راه‌های ارتباطی میان این استان با استان‌های مجاور و نیز ارتباط زمینی با کشور عراق از طریق پایانه مرزی، بر اهمیت آن افزوده شده است. در واقع، با توجه به اینکه کرمانشاه در مسیر جاده ابریشم قرار دارد سابقه داد و ستد در مرزهای این استان طولانی است؛ به گونه‌ای که کرمانشاه از گذشته‌های دور روابط تجاری گسترده‌ای با هم زبانانشان در آن سوی مرزها یعنی اهالی سلیمانیه عراق داشته‌اند. در گذشته مرزهای

استان به دلیل وقوع هشت سال جنگ تحمیلی عاملی تهدید کننده برای کرمانشاه محسوب می‌شدند، اما امروز این مرزها به یک فرصت برای سرمایه‌گذاری و توسعه استان تبدیل شده‌اند.

نزدیک به ۵۰ درصد از صادرات ایران به عراق از طریق بازارچه‌های این استان به‌ویژه بازارچه پرویز خان صورت می‌گیرد و به همین دلیل کرمانشاه دروازه صدور کالا و خدمات به عراق و خاورمیانه است. این استان دارای ۳۶۰ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق است. استان کرمانشاه دارای سه بازارچه مرزی فعال (پرویز خان، شیخ صله و شوشمی) و پایانه مرزی خسروی است که بزرگ‌ترین و مجهزترین پایانه زمینی کشور است. از طرفی کرمانشاه به‌عنوان مرکزیت غرب کشور محسوب می‌شود و فاصله آن با مراکز استان‌های کردستان، همدان، ایلام و لرستان کمتر از ۲۰۰ کیلومتر است. از سویی با فروپاشی رژیم صدام و تشکیل دولت جدید در عراق با مدیریت کلان کردها و شیعه‌های عراق که ارتباط نزدیک فرهنگی و سیاسی با ایران دارند، فرصت مناسبی برای توسعه روابط اقتصادی به‌ویژه صدور کالای ایرانی به این کشور فراهم شد.

همچنین، استان کرمانشاه یکی از شاخه‌های مهم توریسم، ژئوتوریسم است که می‌تواند تأثیر زیادی بر جذب گردشگر به‌ویژه گردشگران با نگرش و دیدگاه علوم زمین داشته باشد؛ ویژگی‌های زمین‌شناسی، ژئومورفولوژی و اقلیمی و تنوع آن‌ها و وجود کوهستان‌های مرتفع منابع آب، باعث شکل‌گیری لندفرم‌های کارستی در این استان گردیده است. تنوع و منحصر به فرد بودن و پراکندگی لندفرم‌های کارستی استان از جاذبه‌های ژئوتوریستی استان می‌باشد (اکبری، ۱۳۹۲: ۱۱).

فصل سوم

تحلیل محیط درونی

۳-۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها

استان کرمانشاه دارای مساحتی معادل ۲۴۶۴۱ کیلومترمربع است.

این استان سهمی معادل ۱/۵ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است و از نظر مساحت در رتبه هفدهم کشور قرار دارد.

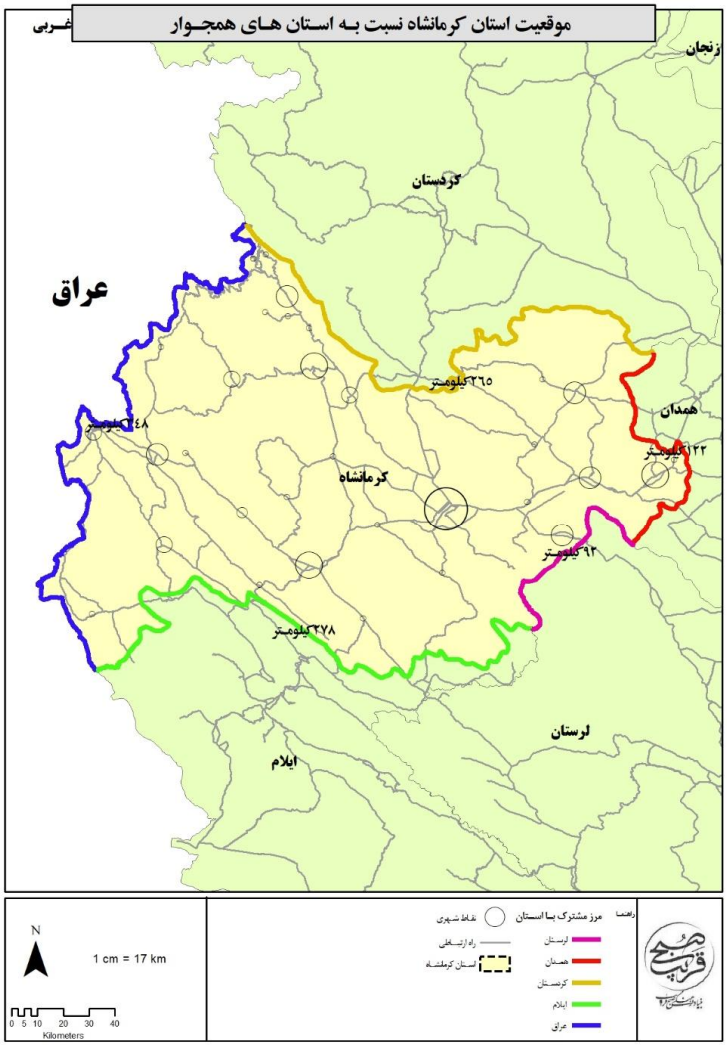
بر اساس آخرین تقسیمات کشور استان کرمانشاه از شمال با استان کردستان، از جنوب با استان ایلام، از شرق با استان‌های همدان و لرستان و از غرب با کشور عراق هم‌مرز است. استان کرمانشاه ازجمله استان‌هایی است که در دهه‌های گذشته شاهد تغییرات زیادی در تقسیمات داخلی و خارجی بوده است.

پیشینه استان کرمانشاه نشان دهنده پیوند قوی آن با استان‌های ایلام و کردستان است، به نحوی که این استان در سال ۱۳۱۶ جزوی از استان پنجم کشور بوده است و از لحاظ تقسیمات سیاسی به همراه این استان‌ها تحت یک فرمانداری اداره می‌شده‌اند.

در سال ۱۳۳۷ استان کردستان از استان پنجم کشور منفک شده و در سال ۱۳۵۳ با جدا شدن دو استان کرمانشاه و ایلام از یکدیگر، مرزهای کنونی استان شکل گرفته است.

بررسی تقسیمات داخلی استان نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۰ استان دارای ۱۱ شهرستان بوده است که تا سال ۱۳۹۷ مطابق با مصوبات هیئت‌وزیران شهرستان‌های استان به ۱۴ شهرستان افزایش یافته است.

در حال حاضر بیشترین مرز مشترک کرمانشاه با کشور عراق به طول ۳۴۸ کیلومتر است و پس از آن استان ایلام با ۲۷۸ کیلومتر طولانی‌ترین مرز مشترک را با استان کرمانشاه دارد، استان‌های کردستان، لرستان و همدان به ترتیب با ۲۶۵، ۱۲۲ و ۹۲ کیلومتر در رده‌های بعدی قرار دارند.

نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان کرمانشاه نسبت به استان‌های هم‌جوار

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۷

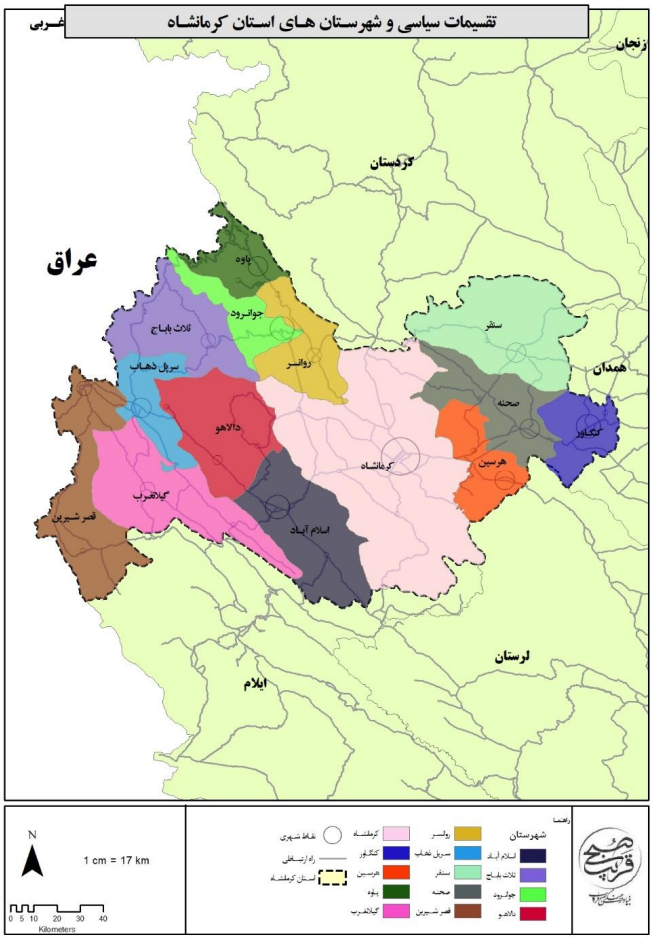
در سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ استان کرمانشاه دارای ۱۴ شهرستان، ۳۲ بخش و ۳۲ شهر بوده است که طی دوره ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۷ نیز ۲ شهر به مجموعه شهرهای استان اضافه شده است و تعداد شهرهای استان به ۳۴ شهر افزایش یافته است، سایر تقسیمات سیاسی استان از سال ۱۳۹۳ بدون تغییر باقی مانده است.

شهرستان کرمانشاه با مرکزیت شهر کرمانشاه (به عنوان مرکز استان) و پرجمعیت‌ترین شهر استان(و منطقه زاگرس) بزرگ‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهرستان استان است و مهم‌ترین جایگاه را در بین شهرستان‌هاب استان دارد. شهرستان‌های سنقر، گیلان غرب و اسلام‌آباد غرب به ترتیب بزرگ‌ترین شهرستان‌های استان هستند که این سه شهرستان به همراه شهرستان کرمانشاه از نظر مساحتی سهمی نزدیک ۵۰ درصد مساحت استان را به خود اختصاص داده‌اند. کمترین مساحت در بین شهرستان‌های استان مربوط به شهرستان جوانرود است. از نظر جمعیت پس از شهرستان کرمانشاه، شهرستان‌های اسلام‌آباد غرب و سرپل ذهاب به ترتیب بیشترین جمعیت استان را در خود جای داده‌اند و کمترین جمعیت نیز مربوط به شهرستان قصرشیرین است.

جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۷

نام شهرستان	مساحت (کیلومترمربع)	تعداد بخش	تعداد دهستان	تعداد شهر	تعداد آبادی	تعداد آبادی دارای سکنه	تعداد آبادی خالی از سکنه
اسلام‌آباد غرب	۲۱۲۵/۲	۲	۷	۲	۲۰۰	۱۷۲	۲۸
پاوه	۸۰۱/۸	۳	۵	۵	۹۵	۵۵	۴۰
ثلاث باباجانی	۱۴۲۲	۳	۵	۲	۲۰۵	۱۶۱	۴۴
جوانرود	۷۷۴	۲	۴	۲	۱۳۶	۹۴	۴۲
دالاهو	۱۹۱۴/۳	۲	۵	۳	۱۷۹	۱۴۸	۳۱
روانسر	۱۱۲۵/۲	۲	۶	۲	۱۶۳	۱۳۵	۲۸
سرپل ذهاب	۱۲۱۱/۲	۲	۸	۱	۲۵۰	۲۱۲	۳۸
سنقر	۲۳۰۸/۲	۲	۸	۲	۲۳۸	۲۱۱	۲۷
صحنه	۱۵۶۷/۹	۲	۷	۲	۲۲۱	۱۸۳	۳۸
قصرشیرین	۱۵۵۰/۳	۲	۴	۲	۹۹	۷۱	۲۸
کرمانشاه	۵۶۴۷/۱	۵	۱۳	۵	۸۵۹	۷۴۷	۱۱۲
کنگاور	۹۲۹/۷	۱	۵	۲	۱۱۱	۸۷	۲۴
گیلان غرب	۲۵۸۵/۸	۲	۶	۲	۲۴۶	۲۰۹	۳۷
هرسین	۱۰۸۲/۷	۲	۴	۲	۱۴۸	۱۳۲	۱۶
کل استان	۲۵۰۴۵/۴	۳۲	۸۷	۳۴	۳۱۵۰	۲۶۱۷	۵۳۳

منبع: سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۷

نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان کرمانشاه

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۷

۳-۲- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی

۳-۲-۱- ویژگی‌های توپوگرافی(ناهمواری‌ها)

با نگاه کلی به پیکره محیط طبیعی استان از نظر عامل ارتفاع، دو واحد یا پهنه عمده اراضی کوهستانی و اراضی دشتی قابل تشخیص است. استان کرمانشاه در مسیر تقریباً شمالی- جنوبی زاگرس و بر روی یال غربی آن قرار گرفته است. سلسله جبال زاگرس در این منطقه به صورت مجموعه‌ای از رشته‌کوه‌های موازی و دشت‌های

مرتفع کوهستانی بین دشت تاریخی بین‌النهرین و اراضی داخلی فلات ایران شکل گرفته است و به همین علّت عمده‌ترین گذرگاه‌های زاگرس در این استان قرار دارند. همان‌گونه که گفته شد استان کرمانشاه از لحاظ شکل ظاهری زمین از دو قسمت تشکیل می‌شود قسمت اول منطقه‌ای است کوهستانی و مرتفع با ارتفاعات طاقدیسی و دشت‌های ناودیسی که عمده ارتفاعات استان را شامل می‌گردد و قسمت دوم فضایی است مرکب از کوه‌های فرسایش یافته و اراضی نسبتاً مسطح واقع بین این کوه‌ها که قصر شیرین، نفت شهر و سومار را شامل می‌گردد.

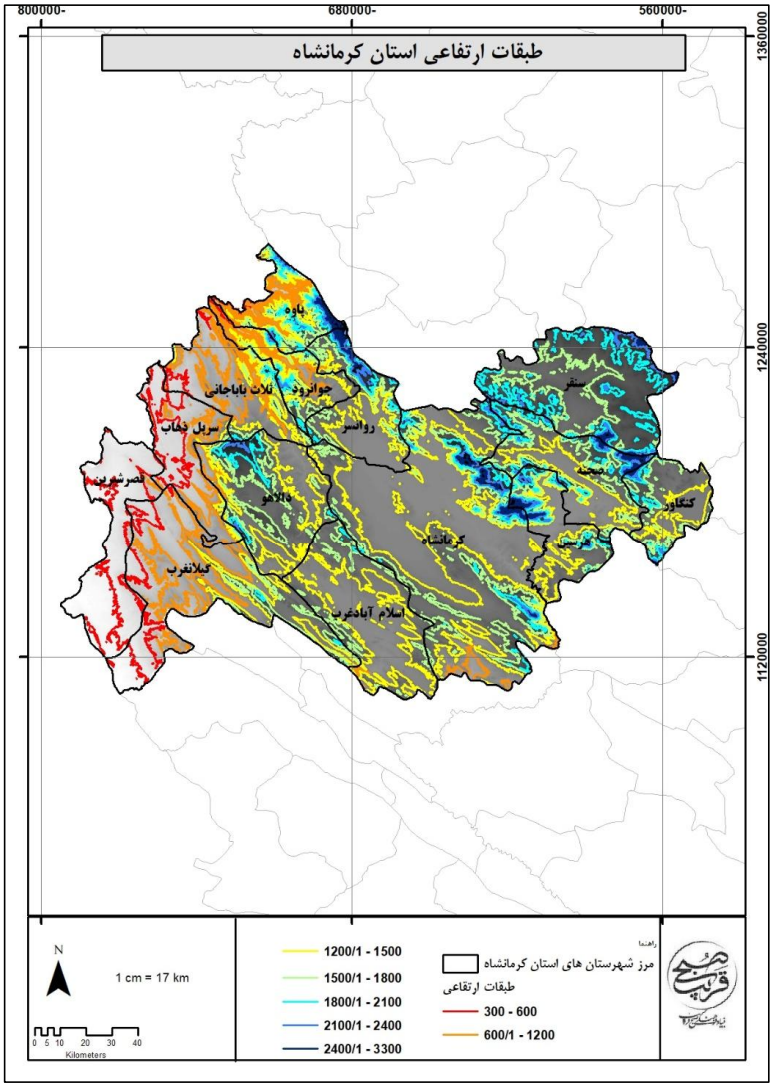
اراضی کوهستانی: یا پهنه‌های بالای ۱۸۰۰ متر، بیش از ۲۱/۵ درصد از مساحت استان کرمانشاه را تشکیل می‌دهند. گسترش این اراضی کوهستانی در نواحی شمال شرق و شمال غرب استان در محدوده شهرستان‌های پاوه، روانسر، کنگاور، سنقر، جوانرود و جنوب کرمانشاه دیده می‌شود. از مهم‌ترین قلل استان در این مناطق می‌توان به ارتفاعات دالاهو، قلعه قاضی، آتشگاه، بازی دراز، آق داغ و دانه خشک اشاره کرد. این ارتفاعات در برخی مناطق مرزهای طبیعی را در سطح استان به وجود آورده است به‌عنوان مثال خط‌الرأس کوه آتشگاه، مرز طبیعی میان شهرستان‌های پاوه و جوانرود را تشکیل می‌دهد.

اراضی دشتی: در ساختار ژئومورفولوژیکی استان، ناودیس‌هایی که در جهت شمال غرب به جنوب شرق کشیده شده‌اند، دشت‌های مرتفع و همواری را به وجود آورده‌اند که در حال حاضر بستر فعالیت‌های صنعتی و کشاورزی و کانون استقرار مراکز جمعیتی است. قابل ذکر است که بیشتر شهرهای استان در بستر دشت‌های میانکوهی مکان‌یابی شده‌اند، تعداد و الگوی توزیع مراکز روستایی نیز از موقعیت، وسعت و جهت این دشت‌ها تبعیت می‌کند. در همین حال اراضی دشتی استان از خاک‌های عمیق و نسبتاً عمیق قهوه‌ای با بافتی ریزدانه پوشیده شده که همراه با موقعیت ارتفاعی و رژیم بارشی مناسب، شرایط اکولوژیکی و رویشی بسیار حاصلخیزی برای فعالیت زراعی فراهم آورده است.

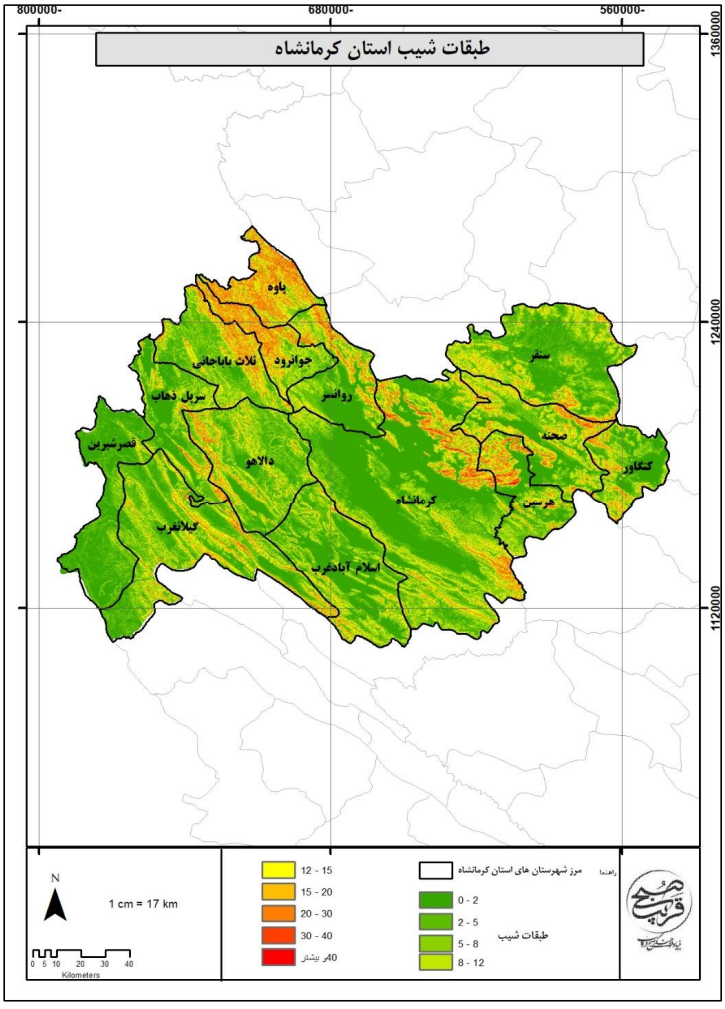
جدول ۸- مساحت و درصد پهنه‌های ارتفاعی استان کرمانشاه

پهنه ارتفاعی(متر)	مساحت(هکتار)	درصد از مساحت استان
کمتر از ۱۰۰۰	۴۶۰۷۵۰	۱۸/۴
۱۰۰۰ – ۱۴۰۰	۵۵۴۳۷۳	۲۲/۱
۱۴۰۰ – ۱۸۰۰	۹۵۳۰۲۷	۳۸/۱
۱۸۰۰ – ۲۲۰۰	۴۲۳۶۵۷	۱۶/۹
۲۲۰۰ – ۲۶۰۰	۸۹۷۳۳	۳/۶
۲۶۰۰ – ۳۰۰۰	۱۹۷۹۶	۰/۸
۳۰۰۰ – ۳۲۷۲	۳۰۳۴	۰/۱

به تبع شرایط توپوگرافی استان وضعیت شیب نیز در شهرستان‌های شمالی استان بخصوص شهرستان‌های پاوه و جوانرود بیشتر از سایر نقاط استان است و بخش‌های جنوبی استان درصد شیب پایین‌تری دارند. شهرستان‌های قصرشیرین و کرمانشاه کمترین شیب استان را نشان می‌دهند.

نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان کرمانشاه

نقشه ۴- طبقات شیب استان کرمانشاه

۳-۲-۲- آب و هوا و اقلیم

معمولاً بر آب و هوای هر منطقه دو دسته عوامل محلی و بیرونی تأثیر می‌گذارد. بر این اساس باید گفت ارتفاع، جهت‌گیری ناهمواری‌ها، عرض جغرافیایی و فاصله از دریا از جمله عوامل محلی و ورود توده‌های هوا از جهات مختلف از عوامل بیرونی(جهانی) مؤثر بر آب وهوای استان کرمانشاه محسوب می‌شود.

اختلاف در زاویه تابش آفتاب (عرض جغرافیایی): عرض جغرافیایی هر منطقه تعیین کننده میزان زاویه تابش و مدت تابش خورشید در آن منطقه است. استان کرمانشاه به‌طور تقریبی بین عرض جغرافیایی ۳۳ تا ۳۵

درجه گسترده شده است. هرچند اختلاف عرض جغرافیایی جنوبی‌ترین و شمالی‌ترین نقطه استان زیاد نیست، اما همین اختلاف کم بیانگر این واقعیت است که عرض‌های جنوبی‌تر استان، تابش عمودی‌تری را نسبت به عرض شمالی دریافت می‌کنند.

ارتفاع و جهت ناهمواری‌ها: ارتفاعات زاگرس در سراسر استان به صورت رشته‌های موازی و با امتداد شمال غرب به جنوب شرق کشیده شده است. این ارتفاعات با کاهش دما، افزایش بارش و کاهش ضخامت جو تأثیر به سزایی در آب و هوای استان دارد. همچنین رشته‌کوه زاگرس، مانند سدی مقابل توده‌های هوای غربی را گرفته و سبب بارش بیشتر در سطح استان کرمانشاه می‌شود و جهت جغرافیایی دامنه‌ها در مقابل توده‌های هوا به‌گونه‌ای است که دامنه‌های غربی بارش بیشتری را دریافت می‌کند.

ورود توده‌های هوا به استان: توده هواهای مختلف تأثیرات متفاوتی در طی سال در استان دارند. با ورود آن‌ها دما و بارش تغییر می‌کند.

به طور کلی استان کرمانشاه را به سه منطقه گرمسیر، سردسیر و معتدل (قشلاق و ییلاق) می‌توان تقسیم نمود.

الف) منطقه سردسیر: این نوع آب و هوا در مناطق مرتفع استان مشاهده می‌شود. تابستان‌های ملایم تا گرم و زمستان‌های سرد تا خیلی سرد، از مهم‌ترین ویژگی‌های این نوع آب و هوا می‌باشد. میانگین دمای تابستان و زمستان این منطقه به ترتیب برابر با ۲۶/۶ و ۳/۴ درجه سانتی‌گراد است و میانگین بارش نیز ۵۳۸ میلی‌متر که بیشتر آن به صورت برف است..

ب) منطقه گرمسیر: اراضی پست واقع در غرب استان، شامل قصرشیرین، سومار، سرپل ذهاب و گیلان غرب از مناطق گرمسیری استان به شمار می‌رود. ارتفاع کم و استقرار در مجاورت بیابان‌های خشک عراق از عوامل مؤثر در گرم بودن این منطقه است. از ویژگی‌های این آب و هوا، تابستان‌های بسیار گرم و زمستان‌های ملایم می‌باشد. میانگین دمای تابستان و زمستان این منطقه برابر با ۳۲ و ۱۱ درجه سانتی‌گراد است. این منطقه به طور میانگین، ۳۸۵ میلی‌متر بارش دارد و برف به ندرت در این منطقه آب و هوایی مشاهده می‌شود.

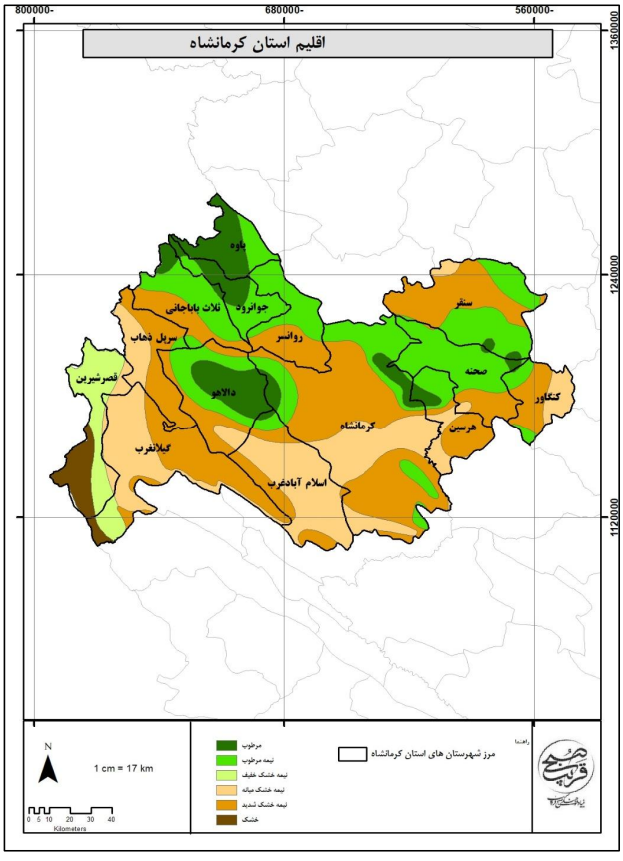
پ) منطقه معتدل: مناطقی هستند که در حد فاصل دو منطقه گرمسیری غرب و سردسیری شرق و شمال استان قرار دارند.

بر اساس روش طبقه‌بندی اقلیمی دمارتن، ۵۳/۶ درصد مساحت استان دارای اقلیم نیمه‌خشک و ۹/ ۳۹ درصد دارای اقلیم مدیترانه‌ای است. اقلیم نیمه مرطوب حدود ۳/۵ درصد، اقلیم خشک حدود ۲ درصد و درنهایت کمترین مساحت استان دارای اقلیم مرطوب(۱ درصد) است.

جدول ۹- محدوده اقلیمی در استان کرمانشاه

اقلیم	سهم(درصد)	محدوده
خشک	۲	منطبق بر جنوب‌غربی شهرستان گیلان غرب و جنوب قصرشیرین (سومار)
اقلیم نیمه-خشک	۵۳/۶	منطبق بر شهرستان‌های هرسین، کنگاور، بخش بزرگی از شهرستان‌های کرمانشاه، سرپل ذهاب، قصرشیرین، ثلاث باباجانی و گیلان غرب
مدیترانه‌ای	۳۹ /۹	منطبق بر بخش بزرگی از شهرستان‌های اسلام‌آباد غرب، روانسر، دالاهو، سنقر، جوانرود، شرق گیلان غرب، شمال کرمانشاه، صحنه و ثلاث باباجانی
نیمه مرطوب	۳/۵	منطبق بر شمال‌غربی استان شامل شهرستان‌های پاوه، روانسر و جوانرود و دهستان گوآور در شرق شهرستان گیلان غرب
مرطوب	۱	در استان کرمانشاه، شهرستان پاوه

(مطالعات آمایش استان کرمانشاه،۱۳۹۶)

نقشه ۵- اقلیم استان کرمانشاه

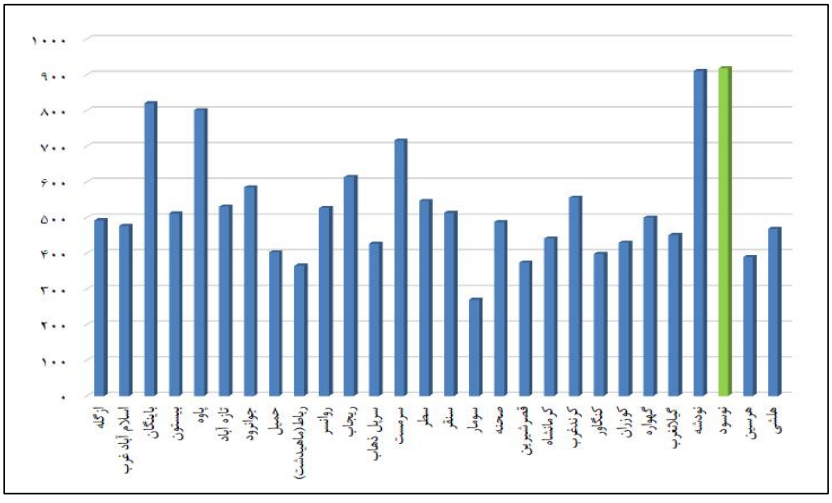
۳-۲-۲-۱- بارش

مجموع مقادیر ماهانه و سالیانه بارش در طی دوره آماری مورد بررسی نشان می‌دهد که بیش‌ترین مقدار بارش در سطح استان مربوط به ماه بهمن و در درجه دوم مربوط به ماه اسفند می‌باشد.

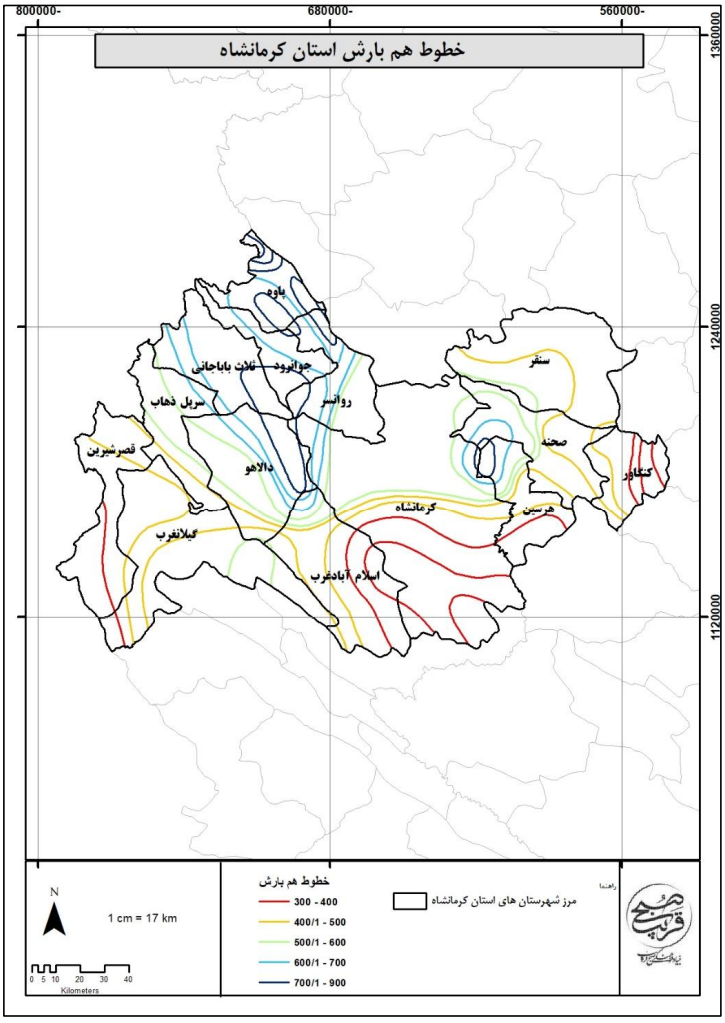
شروع بارش در سطح استان در یک سال زراعی عمدتاً از مهرماه آغاز و در آبان به اوج می‌رسد. فصل خشک تیز مربوط به ماه‌های تیر تا شهریور می‌باشد. ماه‌های پربارش در سطح استان مربوط به ماه‌های بهمن تا فروردین (اواخر زمستان و اوایل بهار) می‌باشد.

میانگین مقدار بارش سالیانه در سطح استان حدود۴۷۴/۱ میلی‌متر است. همچنین ارتفاع متوسط بارش استان از ابتدای سال آبی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ تا۲۲ فروردین ۱۴۰۰، ۲۹۹ میلی‌متر می‌باشد که نسبت به دوره مشابه سال آبی گذشته (۴۲۷/۹ میلی‌متر) ۳۰/۱ درصد کاهش و نسبت به دوره مشابه بلندمدت (۴۱۲/۱ میلی‌متر)، ۲۷/۴ درصد کاهش نشان می‌دهد.

بیشترین مقدار بارندگی استان از ابتدای سال آبی تاکنون در ایستگاه پاوه به مقدار ۴۷۰ و کمترین در ایستگاه سومار به مقدار ۱۶۷/۶ میلی‌متر می‌باشد.

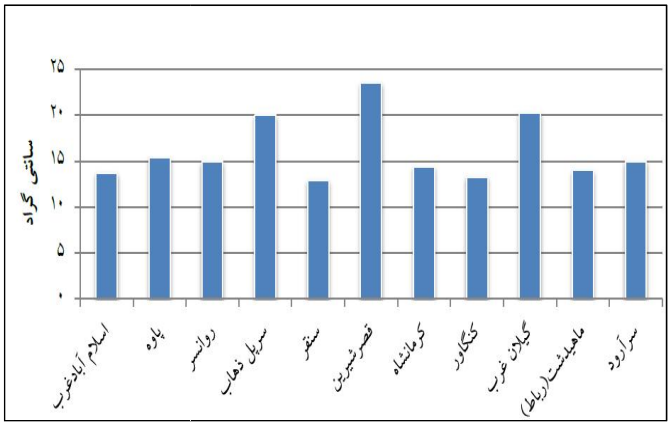
نمودار ۱- میانگین بارندگی سالانه استان

نقشه ۶- خطوط هم بارش استان کرمانشاه

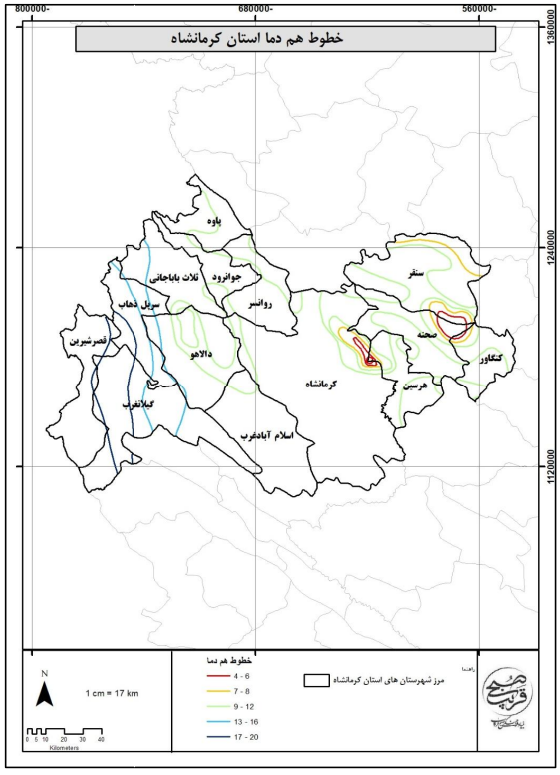
۳-۲-۲-۲- دما

بر اساس وضعیت دمایی استان کرمانشاه نواحی کندوله در دینور صحنه و ارتفاعات شمال سنقر سردترین و دشت سومار قصر شیرین گرم‌ترین نقاط استان بوده‌اند. میانگین دمای سی ساله به دست آمده از یازده ایستگاه هواشناسی در استان برابر با ۱۶/۱ درجه سانتی‌گراد بوده است.

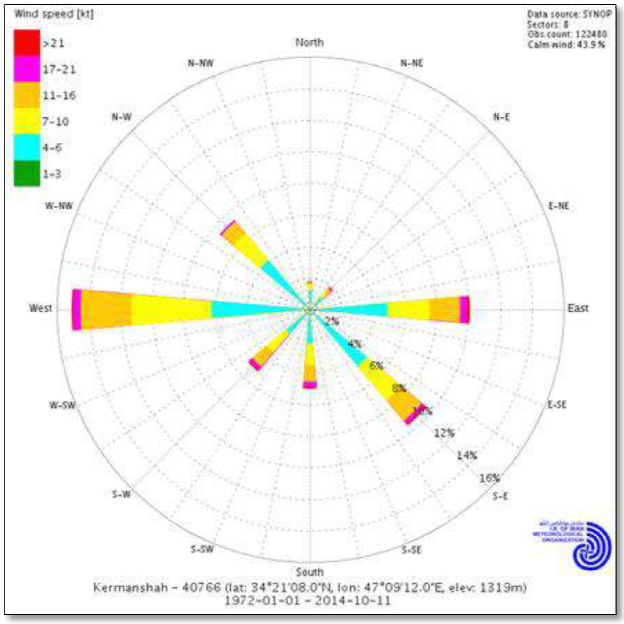
نمودار ۲- میانگین دمای سی ساله استان کرمانشاه

نقشه توزیع دمای استان کرمانشاه نشان می‌دهد که شهرستان‌های شرقی استان میانگین دمای پایینی نسبت به شهرستان‌های غربی دارند.

۳-۲-۲-۳- جریان وزش بادها

جهت باد غالب سالیانه در بیشتر ایستگاه‌های استان غربی بوده و در درجه دوم باد غالب شمال‌غربی و سپس جنوب غربی بوده است. تنها ایستگاه گیلان‌غرب باد غالب از سمت شرقی وزیده است که اغلب به دلیل وضعیت کوهستانی در بخش شرقی شهرستان می‌باشد. در فصل بهار در ایستگاه‌های کرمانشاه، روانسر، اسلام‌آباد غرب، صحنه، جوانرود، سرارود و تا حدئدی ثلاث باباجانی باد غالب از سمت جنوب شرقی می‌وزد در ایستگاه کنگاور و سنقر باد غالب از سمت جنوب غربی می‌وزد. در فصل زمستان باد غالب ایستگاه‌های کرمانشاه، سرپل ذهاب، جوانرود، پاوه، ماهیدشت، ثلاث باباجانی و کرند غرب از سمت جنوب شرق می‌وزد. در ایستگاه گوآور در تمامی سال باد از سمت شمال غربی می‌وزد. در ایستگاه پاوه نیز باد غالب در تابستان شمال شرقی و در زمستان جنوب شرقی می‌وزد.

نمودار ۳- گلباد ایستگاه سینوپتیک کرمانشاه

(اداره کل هواشناسی استان کرمانشاه)

به دلیل تنوع توپوگرافی شدید در نواحی مختلف استان، بر اثر اختلاف دما و فشار میان نواحی مرتفع و پست، وجود دره‌های عمیق، دشت‌ها و ... بادهایی در این منطقه در طول سال به طور نامرتب می‌وزند که اهم آن‌ها

باد شمال: این باد در فصل تابستان از شمال به جنوب می‌وزد و در اعتدال آب و هوای این منطقه و کاهش گرما مؤثر است. این باد در کشاورزی اثرات مثبت به جا می‌گذارد.

باد سموم: در اثر نفوذ هوای گرم و خشک بیابان‌های عربستان در فصل گرم سال به نواحی مرزی مانند قصرشیرین، سومار، گیلان غرب، سرپل ذهاب و نفت‌شهر می‌وزد، دمای هوا را افزایش می‌دهد و گاهی اوقات به محصولات کشاورزی خسارت وارد می‌کند، همچنین در مسیر حرکت خود موجب انتقال گرما و گردوغبار از بیابان‌های بالا به مناطقی از استان می‌شود که ناشی از توده‌های هواست.

باد سیاه (سیهوا): به باد خیلی سرد گفته می‌شود که با شروع فصل پاییز، چون باعث سرمای ناگهانی و در نتیجه خسارت محصولات کشاورزی از جمله صیفی‌جات می‌شود، آن را باد سیاه می‌نامند. معمولاً جهت این بادها شمال شرق است.

باد زلان (باد غرب یا چیه وا): باد شمال تا شرقی در فصول زمستان و بهار می‌وزد. این باد از نوع بادهای خشک و سرد است و در نتیجه رطوبت را به‌طور قابل ملاحظه‌ای کاهش می‌دهد. باد زلان اثرات نامطلوبی روی کشاورزی منطقه می‌گذارد و یکی از عوامل محدودکننده و خسارت‌زا در این ناحیه است.

۳-۲-۳- منابع آب

استان کرمانشاه به دو حوضه آبریز بزرگ تقسیم می‌شود:

الف- حوضه آبریز داخلی (حوضه کرخه علیا): شامل رودخانه‌های گاماسیاب، قره‌سو، راوند، رازآور، مرک، خرم رود و دینور است که آب آن‌ها از طریق رودخانه سیمره به کرخه وارد می‌شود.

ب- حوضه آبریزخارجی: شامل رودخانه‌های سیروان، الوند و زمکان است که آب آن‌ها به کشور عراق وارد می‌شود.

۳-۲-۳-۱- منابع آب سطحی

مجموع میزان بارندگی سطح استان سالیانه به حدود ۱۱ میلیارد مترمکعب بالغ می‌گردد. قسمتی از این آب‌ها به لایه‌های زیرزمینی نفوذ کرده یا تبخیر می‌شود و قسمتی دیگر به صورت آب‌های جاری، رودخانه‌های متعددی را در این استان تشکیل می‌دهند.

سرانه آب سطحی در استان، ۴۲۰۰ مترمکعب و در کشور برابر با ۲۱۶۰ مترمکعب برآورد شده است. همچنین متوسط حجم خروجی آب‌های سطحی استان کرمانشاه برابر با ۵۵۷۰۴ مترمکعب است و روند تغییرات بلندمدت آن(۱۳۳۱-۱۳۹۲) کاهشی گزارش شده است. مقدار کاهش سالیانه نیز، ۵۹۷ مترمکعب در سال در طول دوره مطالعاتی به‌صورت متوسط مشاهده می‌شود. به طوری که آخرین حجم خروجی برداشتی در سال۱۳۹۲ به ۱۴۵۶۳ مترمکعب رسیده است.

مهم‌ترین رودخانه‌های استان کرمانشاه به شرح زیر می‌باشد:

۱ ـ رودخانه قره‌سو: سرچشمه اصلی این رودخانه سراب روانسر واقع در ۵۰ کیلومتری شمال غرب کرمانشاه می‌باشد. این رودخانه با جهت شمال غربی به جنوب شرقی جریان پیدا می‌کند و در ۱۵ کیلومتری کرمانشاه رودخانه رازآور و شاخه‌های فرعی آن به قره‌سو می‌پیوندند و با مسیر پر پیچ و خم‌دار در سطح دشت جریان یافته و در نزدیکی روستای قزانچی رودخانه مرگ به آن متصل می‌شود.

این رودخانه با یک شیب آرام از داخل شهر کرمانشاه عبور کرده و در نزدیکی فرامان به رودخانه گاماسیاب می‌پیوندد. در بسیاری از نقاط حاشیه این رودخانه گیاهان مختلفی رشد کرده که به زیبایی آن جلوه خاصی داده است.

۲ ـ رودخانه گاماسیاب: این رودخانه از سراب سنگ سوراخ و چشمه‌سارهای اطراف نهاوند سرچشمه گرفته و پس از اتصال با رودخانه ملایر به رودخانه گاماسیاب تغییر نام داده است. به این رودخانه در مسیر خود، رشته‌های فرعی مختلفی از جمله آب ملایر، آب نهاوند و آب تویسرکان ملحق شده است.

این رودخانه در جنوب بیستون به آب دینورآب پیوسته و به نام گاماسیاب ادامه مسیر داده و در نزدیکی فرامان به رودخانه قره‌سو متصل شده و پس از آن به نام سیمره وارد خاک لرستان می‌شود و سپس در استان خوزستان به نام کرخه جریان یافته و وارد هورالعظیم می‌شود.

۳ ـ رودخانه دینورآب: یک شاخه این آب از روستاهای دامنه غربی اسدآباد سرچشمه می‌گیرد و شاخه دوم آن که به آب زحمانی معروف است از سر تخت کلیایی سرچشمه گرفته که در دهکده زحمانی با شاخه سوم که از سراب سنقرچای می‌آید متصل شده و در میان راهان با شاخه چهارم متصل می‌شود.

پس از عبور از پل میان راهان در دهکده برناج، آب برناج به آن اضافه شده و با پیوستن آب نوژی وران به آن، دینور آب اصلی را شکل می‌دهد. این آب پس از مشروب کردن دشت دینور و چم‌چمال در جنوب بیستون به گاماسیاب می‌ریزد.

۴ ـ رودخانه مرگ: این رودخانه از سراب فیروزآباد واقع در جنوب غربی ماهی‌دشت سرچشمه گرفته و در شمال شرقی روستای میر عزیزی به قره‌سو متصل می‌شود. پس از عبور از ماهی‌دشت و دریافت آب سراب کاشنبه، وارد دشت کوزران شده و در آنجا آب رودخانه زردآب به آن می پیوندد. پس از آن در پای کوه ویس به رودخانه قره‌سو می‌ریزد.

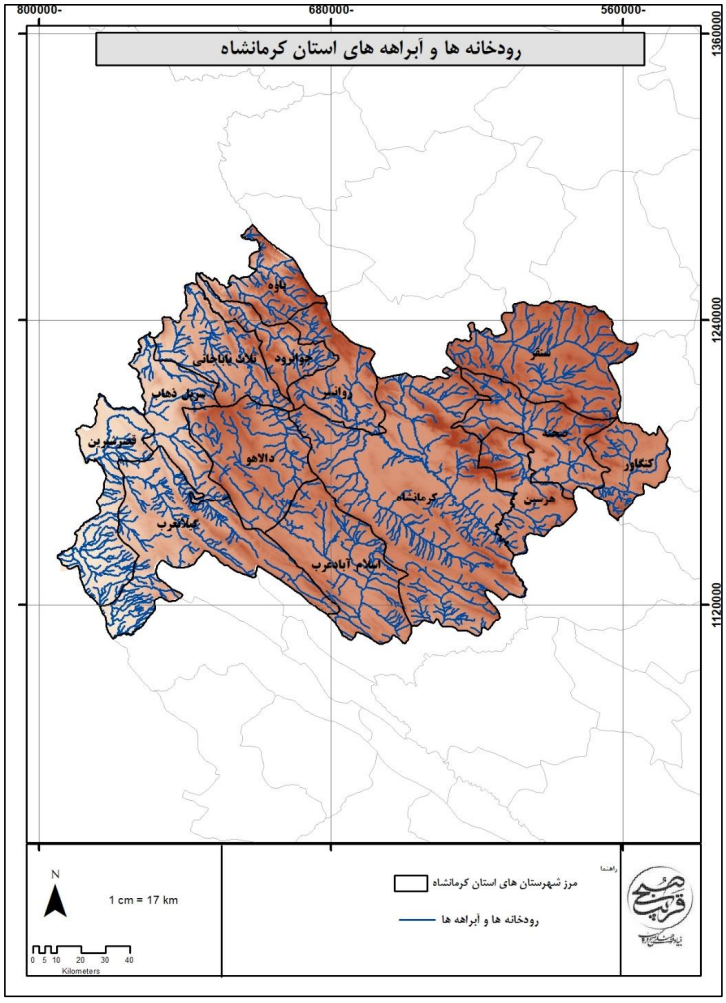
۵ ـ رودخانه رازآور: این رودخانه از کوه‌های اطراف کندوله و کامیاران سرچشمه گرفته و پس از عبور از کوه‌های جنوب شرقی کامیاران، در پای کوه‌قرال به مسیرش ادامه داده و در جنوب قزانچی به رودخانه قره‌سو می‌ریزد.

۶ ـ رودخانه جامیشان: این رودخانه از ارتفاعات و چشمه‌سارهای اطراف سنقر کلیایی سرچشمه گرفته و به طرف جنوب غربی از تنگ میان کوه جامیشان عبور می‌کند. پس از عبور از این تنگ وارد دشت دینور شده و در تنگ دینور به رودخانه دینور آب می‌ریزد.

۷ ـ رودخانه سیروان: این رودخانه از بخش رزاب و مریوان در کردستان سرچشمه گرفته و پس از عبور از شمال غربی اورامانات، دوآب و شمال هرتا، رودخانه‌های ژاو رود، قشلاق رود، لیله، لوشه، زمکان ، دشت حر به آن پیوسته و سپس وارد کشور عراق می‌شود.

۸ ـ رودخانه الوند: این رودخانه از آب چشمه‌های سیاوانه و سراب اسکندر در کوه دالاهو در شمال غربی کرند سرچشمه گرفته و بعد از اینکه در حدود سه کیلومتر جریان یافته فرو می‌رود و پس از مسافت کوتاهی از محل دیگری به نام سراب هشتانه خارج گردیده و تشکیل آبشاری در ریجاب داده است این رود پس از مشروب نمودن دشت ذهاب به طرف قصرشیرین جریان داشته و نهایتاً وارد خانقین عراق شده و در محل دوآب خانقین وارد دیاله می‌شود.

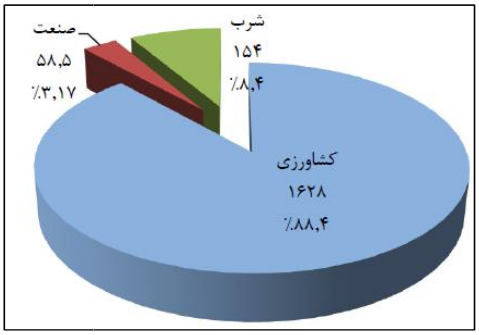
این رودخانه از لحاظ اینکه از سرپل ذهاب (حلوان) می‌گذرد به نام رودخانه حلوان نیز معروف است (اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری و صنایع‌دستی استان کرمانشاه).

نقشه ۷- رودخانه‌ها و آبراهه‌های استان کرمانشاه

۳-۲-۳-۲- منابع آب زیرزمینی

بر طبق اطلاعات برداشت شده از آبخوان‌های استان از مقدار آب مصرفی که از طریق آبخوان‌های استان مورداستفاده قرار می‌گیرد، حدود ۸۸ در صد در بخش کشاورزی، ۸ در صد در بخش شرب و ۳ درصد در بخش صنعت مورد استفاده قرار می‌گیرد.

نمودار ۴- مقدار مصرف از آب زیرزمینی (میلیون مترمکعب)

به لحاظ منابع آب زیرزمینی و مقدار تخلیه آن در مجموع استان کرمانشاه در رتبه ۱۳، به لحاظ کمیت چاه‌های عمیق در رتبه ۱۵، تخلیه سالانه چاه‌های عمیق رتبه ۲۰، تعداد چاه‌های نیمه عمیق رتبه ۱۷، تخلیه سالانه چاه‌های نیمه عمیق رتبه ۷، تعداد قنات رتبه ۲۰، تخلیه سالانه قنات رتبه ۲۱، تعداد چشمه‌ها رتبه ۵ و به لحاظ تخلیه سالانه چشمه در رتبه ۶ کشور قرار دارد. بر اساس آخرین اطلاعات دریافتی از شرکت آب منطقه‌ای کرمانشاه، در سطح استان ۲۵۸۶۶ منبع آب زیرزمینی شامل ۲۴۲۰ حلقه چاه عمیق، ۱۷۴۱۰ حلقه چاه نیمه عمیق، ۵۵۶۱ دهنه چشمه و ۴۷۵ رشته قنات شناسایی‌شده‌اند. از مجموع این منابع ۲۲۹۲,۵۰۸ میلیون مترمکعب در سال تخلیه صورت می‌پذیرد. همچنین میزان مصرف کشاورزی از منابع آب‌های زیرزمینی استان کرمانشاه معادل با ۲۳۷.۱۲۳۹ میلیون مترمکعب در سال است.

جدول ۱۱- میزان تخلیه آب‌های زیرزمینی به تفکیک منابع

منابع	میزان تخلیه (میلیون مترمکعب)
چاه‌های عمیق	۶۶۰,۳۵۹
چاه‌های نیمه عمیق	۳۸۸,۱۴۵
چشمه‌ها	۱۲۰۸,۵۴۲
قنوات	۳۵,۴۶۲
کل	۲۲۹۲,۵۰۸

(سازمان آب منطقه‌ای استان کرمانشاه)

همچنین درمجموع در سطح استان تعداد ۱۸ سد وجود دارد که ۷۳.۱۲۹۹ میلیون مترمکعب از آب‌های سطحی استان را کنترل نموده‌اند و دارای ۱۰۲۷/۵ آب قابل تنظیم می‌باشند. از ۹ سد در جهت تأمین آب شرب، از ۱۲ سد جهت مصرف در صنعت و ۱۷ سد نیز جهت نیازهای کشاورزی استفاده می‌شود.

۳-۲-۴- بررسی پایداری منابع آب

استان کرمانشاه در حوزه آبریز اصلی خلیج فارس و دریای عمان قرار دارد و حجم کل منابع آب تجدیدشونده برابر با ۴۷۰۹ میلیون مترمکعب در سال است که از این مقدار ۱۲۹۲ میلیون مترمکعب مربوط به آب‌های زیرزمینی و ۳۴۱۷ میلیون مترمکعب مربوط به آب‌های سطحی است.

جدول ۱۲- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان کرمانشاه

مشخصات جغرافیایی و اقلیمی			
عنوان	واحد		مقدار
نوع اقلیم	-		معتدل و نیمه‌خشک
مساحت	کیلومترمربع		۲۴۸۸۰
جمعیت	نفر		
تعداد و نام حوضه‌های آبریز اصلی	حوضه	۱	خلیج فارس
تعداد و نام حوضه‌های آبریز فرعی	حوضه	۲	کرخه-مرزی غرب
میانگین سالانه نزولات جوی	میلی‌متر		۴۷۸
متوسط سالانه حجم نزولات جوی	میلیون مترمکعب		۱۱۸۸۰
حجم کل منابع آب تجدیدشونده	میلیون مترمکعب		۴۷۰۹
منابع آب سطحی			
عنوان	واحد		مقدار
حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب		۳۴۱۷
تعداد رودخانه‌های مهم	رودخانه		۲۳
تعداد رودخانه‌های مرزی	رودخانه		۱۱
حجم سالانه آب رودخانه‌های مرزی	میلیون مترمکعب		۴۲۰۰
حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان ،یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)	میلیون مترمکعب		۶۴۹۴
حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان	میلیون مترمکعب		۳۳۰۰
منابع آب زیرزمینی			
عنوان	واحد		مقدار
حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب		۱۲۹۲
تعداد چاه‌ها	حلقه		۱۵۱۵۲
حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها	میلیون مترمکعب		۹۴۹
تعداد چشمه‌ها	دهنه		۱۱۱۸۷
حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها	میلیون مترمکعب		۴۸۷
تعداد قنوات	رشته		۴۰۲
حجم سالانه تخلیه از قنوات	میلیون مترمکعب		۲۹
میزان کل برداشت و مصارف			
عنوان	واحد		مقدار
میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب		۱۲۷۵/۸
اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب		۵۹
میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان	میلیون مترمکعب		۵۲۸/۵
حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)	میلیون مترمکعب		۱۸۰۴/۳
مصارف سالانه کشاورزی	میلیون مترمکعب		۱۶۱۵/۴
مصارف سالانه شرب	میلیون مترمکعب		۱۷۱
مصارف سالانه صنعت	میلیون مترمکعب		۱۷۹۱۷

شاخص فالکن مارک

فالکن مارک دانشمند سوئدی در مطالعات خود بحران آب را بر اساس مقدار سرانه منابع آب تجدیدپذیر سالانه هر کشور تعریف کرده است.

فالکن مارک میزان سرانه آب برابر با ۱۷۰۰ مترمکعب در سال را به‌عنوان شاخص کمبود معرفی کرده است. بر این اساس کشورهایی که دارای سرانه منابع آب سالانه تجدیدپذیر بیش از ۱۷۰۰ مترمکعب هستند، مشکل بحران آب ندارند و کشورهایی که دارای سرانه منابع آب تجدیدپذیر بین ۱۰۰۰ تا ۱۷۰۰ مترمکعب هستند جزو کشورهای با تنش آبی محسوب می‌شوند و کشورهایی که دارای سرانه آب تجدیدپذیر کمتر از ۱۰۰۰ مترمکعب در سال هستند جزو کشورهای با کمبود آب هستند و سرانه آب کمتر از ۵۰۰ مترمکعب در سال، فشار بسیار شدیدی به آن کشور تحمیل می‌کند. با توجه به جمعیت کشور، در حال حاضر سرانه آب تجدیدپذیر ایران از مرز ۱۷۰۰ مترمکعب عبور کرده و کشور ما وارد دوره تنش آبی شده است. با توجه به تقسیم حجم آب تجدید شونده استان کرمانشاه بر جمعیت در سال ۱۳۹۸ (۱۹۵۲۳۴۳نفر) عدد ۲۴۱۱ به دست آمد که نشان می‌دهد بر اساس این شاخص استان کرمانشاه در محدوده بدون تنش قرار دارد.

جدول ۱۳- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان کرمانشاه و ایران

تعیین وضعیت/دسته‌بندی	شاخص (سرانه/مترمکعب)	عدد شاخص برای ایران و استان خوزستان
بدون تنش	بالاتر از ۱۷۰۰	کرمانشاه
تنش آبی	۱۷۰۰- ۱۰۰۰	ایران
کم‌آبی	۱۰۰۰-۵۰۰	-
کم‌آبی مطلق	کمتر از ۵۰۰	-

شاخص سازمان ملل

بنیاد کمیسیون توسعه پایدار سازمان ملل میزان درصد برداشت از منابع آب تجدیدپذیر در هر کشور را به‌عنوان شاخص اندازه‌گیری بحران آب معرفی کرده است. بر اساس شاخص مذکور هرگاه میزان برداشت آب یک کشور بیشتر از ۴۰ درصد کل منابع آب تجدیدپذیر آن باشد این کشور با بحران شدید آب مواجه است و اگر این مقدار در حدفاصل ۲۰ تا ۴۰ درصد باشد بحران در وضعیت متوسط و چنانچه این شاخص بین ۱۰ تا ۲۰ درصد باشد بحران در حد متعادل و کمتر از ۱۰ درصد بدون بحران تلقی می‌شود. با توجه به اینکه در ایران هم‌اکنون ۷۰ درصد کل آب تجدیدپذیر کشور مورداستفاده قرار می‌گیرد، ایران در وضعیت بحران شدید آبی قرار دارد.

جدول ۱۴- شاخص سازمان ملل برای بحران آب

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
کمتر از ۱۰ درصد	بدون بحران
بین ۱ تا ۲۰ درصد	بحران در حد متعادل
بین ۲۰ تا ۴۰ درصد	بحران در وضعیت متوسط
بیشتر از ۴۰ درصد	بحران شدید آب

حجم آب تجدیدشونده استان کرمانشاه برابر با ۴۷۰۹ میلیون مترمکعب است و حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی) برابر با ۱۸۰۴ میلیون مترمکعب است. از این رو برداشت از منابع تجدید پذیر استان کرمانشاه برابر با ۰/۳۸ درصد است. بنابراین طبق این شاخص استان در وضعیت بحران متوسط قرار دارد. شایان ذکر است که حجم مصارف آب (زیرزمینی و سطحی) بیش از حجم آب تجدید شونده است.

شاخص نسبت بحرانی

به منظور مقایسه سطح کم‌آبی در حوضه‌های آبریز متفاوت می‌توان از شاخص نسبت بحرانی استفاده کرد. آلکامو همکاران (۲۰۰۰) این شاخص را نسبت میزان آب برداشت شده برای استفاده‌های انسانی به کل منابع آب تجدیدپذیر تعریف نموده‌اند. هرچه نسبت بحرانی عدد بزرگ‌تری باشد. فشار بیشتری بر منابع آب وارد می‌شود و به همان میزان هم کیفیت آب مصرف کنندگان پایین دست کاهش می‌یابد.

W= آب برداشت شده

WA= منابع آب در دسترس (منابع آبی تجدیدپذیر)

جدول ۱۵- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
بدون تنش	۰/۱-۰
تنش آبی کم	۰/۲-۰/۱
تنش آبی متوسط	۰/۴-۰/۲
تنش آبی زیاد	۰/۸-۰/۴

محاسبه شاخص نسبت بحرانی برای منابع آب استان خوزستان در سال ۱۳۹۸

کل منابع آبی استان (سطحی و زیرزمینی) =CR۴۷۰۹/۱۸۰۴=۳۸/۰ تنش آبی زیاد

منابع آب سطحی استان =CR۴۷۰۹/۱۲۷۵=۲۷/۰ تنش آبی زیاد

منابع آب زیرزمینی استان =CR۴۷۰۹/۵۲۸=۱۱۲/۰ تنش آبی کم

با توجه به نتایج به دست آمده از شاخص‌های ارائه شده در این قسمت مشخص شد که استان کرمانشاه در مرحله تنش متوسط آبی قرار دارد. شایان ذکر است که این استان در مرحله بحران آب قرار ندارد چراکه با توجه به دو شاخص سازمان ملل و همچنین شاخص نسبت بحرانی این استان در محدوده بحران متوسط آب قرار دارد. علاوه بر این استان به لحاظ شاخص فالکن در سطحی بالاتر از کشور قرار دارد اما در محدوده بدون تنش آبی قرار دارد.

۳-۲-۵- کشاورزی

علیرغم برخورداری استان کرمانشاه، از پتانسیل‌های فراوانی چون تنوع اقلیمی (از ۱۳ گونه اقلیمی مختلف موجود در کشور ۵ گونه اقلیمی در استان کرمانشاه وجود دارد)، پوشش گیاهی متنوع (وجود ۱۴۰ گونه گیاهی خوراکی و دارویی)، اراضی زراعی و باغی مناسب و بارندگی بیشتر از میانگین کشور، کشاورزی استان به دلیل چالش‌ها و مسائلی موجود نه‌تنها نتوانسته نقشی در بهبود وضعیت اقتصادی و روند توسعه استان بازی نماید بلکه به‌واسطه عدم توجه به توان محیطی استان و ایجاد فشار بر منابع آبی آن، تعادل زیستی را در برخی مناطق برهم-زده و چالش‌هایی چون مرگ اکولوژیک برخی دشت‌ها و تخلیه برخی روستاهای استان را پدید آورده است.

کرمانشاه به عنوان قطب کشاورزی دارای حجم تولیداتی بیش از۳۹۵۰ هزار تن می‌باشد که شامل تولیدات زراعی، باغی، دامی و شیلات می‌باشد. زراعت استان سهمی حدود ۴ درصد از کل تولید کشور را تأمین می-نماید. در شرایط کنونی تولیدات زراعی استان، دارای جایگاه مناسبی در کشور می‌باشد. کسب مقام اول رکورد عملکرد در واحد سطح گندم آبی کشور، رتبه اول تولید نخود، کسب رتبه دوم کشور از نظر متوسط عملکرد در واحد سطح ذرت، رتبه سوم کشور در عملکرد چغندرقند، رتبه چهارم خرید محصول گندم، رتبه دوم کشور در تولید جو، رتبه دوم تولید ذرت دانه‌ای، رتبه چهارم تولید چغندرقند، رتبه هفتم در تولید کلزا و گوجه‌فرنگی مبین این موضوع می‌باشد. بخش باغبانی استان با وجود بالغ بر ۳۵ هزار هکتار سطح باغات و تولید میانگین سالیانه ۲۵۰ هزار تن از بخش‌های مهم اقتصادی و اشتغال‌زا در استان محسوب می‌گردد. همچنین بخش‌های

دام‌پروری و شیلات ضمن تولید و تأمین پروتئین مورد نیاز استان نقش مؤثری در تأمین امنیت غذایی و نیل به خودکفایی کشور ایفا می‌کنند در ادامه جدیدترین مشوق‌های سرمایه‌گذاری در استان و همچنین مهم‌ترین شاخص‌های کشاورزی استان تا پایان سال ۹۵ ارائه می‌شود.

جدول ۱۶- تولیدات بخش کشاورزی سال زراعی ۹۷-۹۸ (تن)

ردیف	شرح	میزان تولید
۱	تولیدات زراعی	۳۷۷۱۶۹۵
۲	تولیدات باغی	۳۰۹۰۰۰
۳	تولیدات دامی	۴۷۹۴۵۵
۴	تولیدات آبزیان	۲۱۵۱۰
مجموع		۴۵۸۱۶۶۰

جدول ۱۷- سطح زیر کشت محصولات زراعی و باغی در سال ۹۷-۹۸ (هکتار)

ردیف	شرح	آبی	دیم	مجموع
۱	محصولات زراعی	۱۹۵۴۱۱	۶۶۳۸۴۱	۸۵۹۲۵۲
۲	محصولات باغی	۳۸۰۳۲	۴۱۲۰	۴۲۱۵۲
مجموع		۲۳۳۴۴۴	۶۶۷۹۶۱	۹۰۱۴۰۵

شکل ۱- سیمای کشاورزی استان کرمانشاه

۳-۲-۶- پوشش گیاهی و جانوری

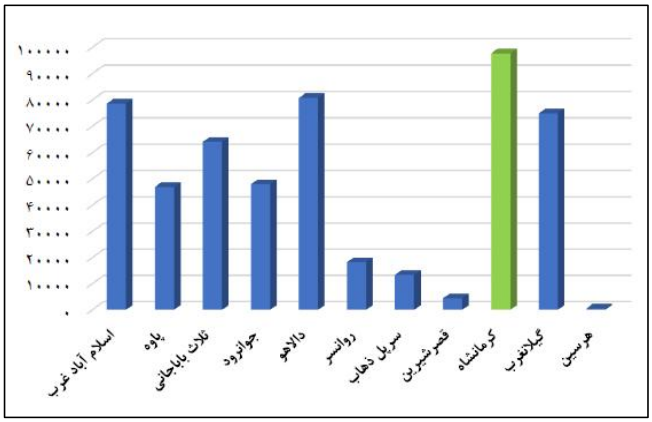
۳-۲-۶-۱- پوشش گیاهی

در سال ۱۳۹۷ مساحت کل عرصه‌های جنگلی تحت مدیریت اداره منابع طبیعی و آبخیزداری استان معادل ۵۲۷۴۰۳ هکتار بوده که شهرستان کرمانشاه با ۹۷۶۹۲ هکتار و شهرستان قصرشیرین با۴۴۳۸ هکتار به ترتیب دارای بیشترین و کمترین سهم می‌باشند.

جدول ۱۸- مساحت پارک‌های جنگلی طبیعی ، فضاهای سبز و ذخیره‌گاه‌های جنگلی

جمع کل عرصه‌های جنگلی	پارک‌های جنگلی طبیعی	فضاهای سبز	ذخیره‌گاه‌های جنگلی
۵۲۷۴۰۳,۶۶۱۱	۸۹۱,۱۷	۶۴۲۱	۱۰۵۰

(منابع طبیعی و آبخیزداری استان کرمانشاه)

جدول ۱۹- مساحت کل عرصه‌های جنگلی استان کرمانشاه برحسب شهرستان

زیستگاه‌های جانوری در سطح ناحیه گرمسیری استان را بر اساس عوامل مختلفی می‌توان دسته‌بندی نمود. به عنوان مثال بر اساس ویژگی‌های زیستی جانوران، زیستگاه منطقه گرمسیری به دو دسته زیستگاه‌های خشکی‌زی و زیستگاه‌های آبزی قابل تفکیک است. بر اساس این عامل رودخانه‌ها و سراب‌های موجود در منطقه گرمسیری جزو اکوسیستم یا زیستگاه آبی محسوب می‌گردد و در آن گونه‌های آبزی و انواع پرندگان و حیوانات دوزیست زندگی می‌کنند و سایر زیستگاه‌های موجود در منطقه جزو زیستگاه‌های خشکی محسوب می‌شوند که انواع پستانداران و خزندگان در آن زندگی می‌کنند.

گونه‌های با اهمیت ملی جانوری در مناطق حفاظت‌شده و شکارممنوع استان کرمانشاه عبارت‌اند از کل و بز، قوچ و میش، کاراکال شمالی، گونه‌هایی از خفاش (مثل خفاش نعل اسبی)، پلنگ، سوسمار، گوسفند وحشی، سیاه‌گوش، سنجاب، سار صورتی، بحری و طران می‌باشد. چند نمونه از گونه‌های مذکور یا در حال انقراض هستند یا به کلی از بین رفته‌اند. گونه‌های گیاهی با مصارف دارویی و خوراکی مثل بلوط و بند، شیرین‌بیان، جو وحشی، یونجه وحشی، کتیرا و... وجود دارد. نمونه‌های دیگر آن زالزالک، موسیر، تره کوهی، انجیر کوهی، کنگر، ون، ذغال اخته و انواعی از قارچ و. . . می‌باشد.

۳-۲-۶-۲- پوشش جانوری

دشت بزرگ کرمانشاه در عهد باستان به سبب اسبان خود مشهور بوده و به نام نسا خوانده می‌شد. اسب برای اولین بار در فلات ایران اهلی شده و استخوان‌های آن همراه بقایای انسان‌های متعلق به هزاره ۲۰ قبل از میلاد به‌دست آمده است. آب و هوای استان کرمانشاه در نقاط مختلف به علت پستی‌وبلندی زیاد متنوع و متغیر است. این تنوع آب و هوا در منطقه، باعث شده است که جمعیت حیات‌وحش مناطق استان نیز از تنوع خاصی برخوردار باشد. از این رو زیستگاه‌های متعدد و مهمی در استان کرمانشاه وجود دارد که در گذشته نه چندان دور جمعیت حیات‌وحش آن‌ها چشمگیر و قابل توجه بوده است.

استان کرمانشاه بنا بر موقعیت اقلیمی و جغرافیایی خود از نظر خزندگان تقریباً غنی است. خزندگان این استان عبارت‌اند از مارها که در سه دسته مارهای غیرسمی، مارهای نیمه سمی و مارهای سمی طبقه‌بندی می‌شوند.

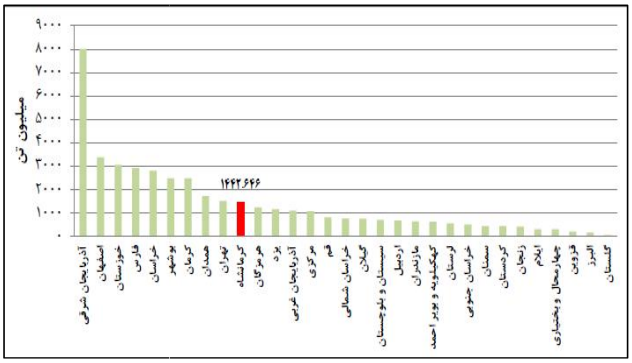
در بیشه‌زارها و کوهستان‌های استان کرمانشاه، تعداد زیادی گونه پرنده زندگی می‌کنند. برخی از گونه‌های پرنده این استان عبارت‌اند از کبک، تیهو، قمری، کبوتر چاهی و پرندگان مهاجر مانند غاز و مرغابی که بیشتر در فصل زمستان در آسمان این منطقه دیده می‌شوند.

برخی از گونه‌های گوشت‌خوار کرمانشاه عبارت‌اند از گرگ، شغال، روباه معمولی، خرس قهوه‌ای، گورکن، پلنگ، خوک وحشی (گراز)، شوکا (گوزنی کوچک با بدنی ظریف و پاهای باریک)، بزکوهی، گوسفند وحشی و ...

از آنجایی که استان کرمانشاه دارای سراب‌ها و رودخانه‌های بسیاری است، در آن ماهی به مقدار بسیار زیاد یافت می‌شود.

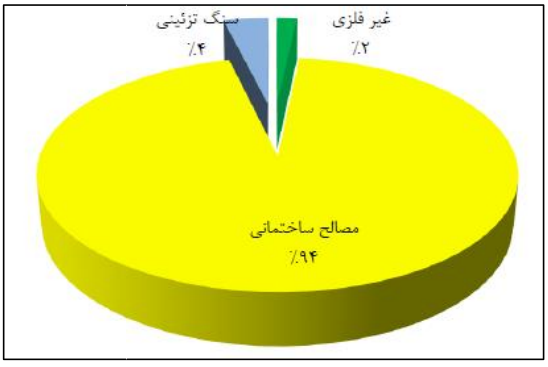
۳-۲-۷- وضعیت کانسارهای معدنی

بر اساس آمارهای وزارت صنعت، معدن و تجارت، استان کرمانشاه با ذخیره ۱/۴ میلیارد تن، با داشتن ۳/۳ درصد ذخایر کل کشور رتبه دهم را بین استان‌های کشور به خود اختصاص داده است.

نمودار ۵- میزان ذخایر مواد معدنی استان‌ها

در استان کرمانشاه بیشترین میزان ذخیره مواد معدنی مربوط به گروه مصالح ساختمانی با ۱۳۶۳ میلیون تن بوده که حدود ۹۴ درصد کل ذخیره مواد معدنی استان را شامل می‌شود، گروه مواد معدنی تزئینی و نما با ۵۴ میلیون تن، ۴ درصد کل ذخیره مواد معدنی استان را شامل می‌شود و مواد معدنی غیرفلزی با ۲۴/۶ میلیون تن و ۲ درصد ذخیره، کمترین میزان ذخایر را به خود اختصاص داده است. در گروه مصالح ساختمانی سنگ لاشه و سنگ‌آهک هرکدام با ۴۹ درصد بیشترین میزان و سنگ گچ با ۲ درصد کمترین میزان ذخیره را در این گروه به خود اختصاص داده است. میزان ذخیره سنگ‌های تزئینی و نما نیز ۵۴ میلیون تن بوده که تنها ماده موجود در این گروه در استان مرمریت می‌باشند.

نمودار ۶- درصد ذخیره انواع مواد معدنی در استان

قیر طبیعی یکی از مواد معدنی محسوب می‌شود که کرمانشاه در تولید آن رتبه نخست کشور (۸۰ درصد ذخایر کشور) را به خود اختصاص داده است و ذخیره اسمی قیر طبیعی کرمانشاه مربوط به پروانه‌ها و گواهی‌های کشف را حدود یک میلیون و ۲۵۰ هزار تن در سال است که این ظرفیت می‌تواند تا سه برابر افزایش یابد.

در سال ۱۳۹۷ جمع تعداد معادن در حال بهره‌برداری استان، ۶۱ معدن بوده است که نسبت به سال قبل، ۱۴/۱ درصد کاهش داشته است و تعداد شاغلان این معادن از ۸۲۷ نفر به ۶۶۴ نفر کاهش پیدا کرده است. بیشترین تعداد معدن استان استخراج سنگ آهک با تعداد ۲۰ معدن و ۲۱۲ شاغل می‌باشد. ۵۸ معدن استان نیز به شکل استخراج روباز می‌باشند. ارزش تولید مواد معدنی معادن در حال بهره‌برداری در سال ۱۳۹۷ برابر با ۸۹۶۲۷۱ میلیون ریال بوده است که نسبت به سال قبل حدود ۳۳/۹ درصد افزایش داشته است. معادن استخراج سنگ آهک با ۳۹۵۲۴۶ میلیون ریال بیشترین ارزش‌افزوده را در بین معادن در حال بهره‌برداری استان در سال۱۳۹۷ دارا بوده است. بیشترین سرمایه‌گذاری معادن در حال بهره‌برداری مربوط به ماشین‌آلات، ابزار و وسایل کار بادوام و تجهیزات اداری با مبلغ ۹۳۶۷۰ میلیون ریال است. بیشترین تعداد شرکت‌های تعاونی معدنی سال ۱۳۹۷ مربوط به شهرستان اسلام‌آباد غرب با ۱۰ شرکت بوده است.

جدول ۲۰- مقدار و ارزش تولیدات مواد معدنی معادن در حال بهره‌برداری برحسب فعالیت

نوع استخراج	ارزش (میلیارد ریال) (سال ۹۵)	مقدار (هزار تن) (سال ۹۵)	ارزش (میلیارد ریال)(سال ۹۷)	مقدار (هزار تن) (سال ۹۷)
استخراج شن و ماسه	۶۵۰۹	۱۰۹	۱۹۱۶۰	۱۸۸۰۰۰
استخراج سنگ‌های تزئینی	۸۳۶۸۹	۱۱۳	۲۰۷۱۸۸	۲۱۲۶۲۵
استخراج سنگ لاشه	۱۹۹۱۰	۳۶۰	۲۲۹۲۵	۴۴۵۰۰۰
استخراج سنگ بالاست	۳۰۰۰	۲۰	۰	۰
استخراج سنگ آهک	۲۲۶۶۳۳	۵۹۶۸	۵۰۱۸۳۹	۴۳۹۲۱۹۴
استخراج سنگ گچ	۱۶۹۱۰	۸۸	۲۵۶۶۶	۱۵۸۷۷۸
استخراج خاک سرخ و زرد	–	–	۹۰۰	۳۰۰۰
استخراج قیرجامد طبیعی (بیتومین)	۳۴۷۳۹	۱۵	۸۰۰۴۴	۳۹۴۸۹
استخراج سیلیس	۹۸۷۸	۳۳	۳۸۵۵۰	۴۷۰۰۰
کل	۴۰۱۲۶۸	۶۷۰۶	۸۹۶۲۷۱	۵۴۸۶۰۸۶

(سالنامه آماری استان کرمانشاه،۱۳۹۷)

۳-۲-۸- مخاطرات محیطی

۳-۲-۸-۱- زلزله

محدوده‌های شهرستان‌های گیلان غرب و سرپل ذهاب، کنگاور و محدوده‌های شمالی، شمال و شمال غربی صحنه و محدوده مرکزی شهرستان سنقر و کلیایی از محدوده‌های پرمخاطره و با ضریب آسیب‌پذیری بالا می-باشند.

جدول ۲۱- طیف خطرپذیری زلزله در استان کرمانشاه

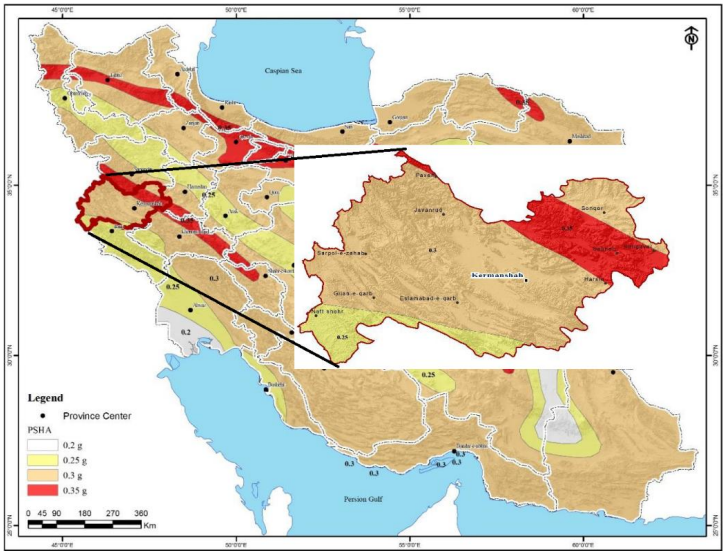
طیف خطرپذیری زلزله	تعداد روستاها، مکان و...	مساحت(هکتار)	تعداد شهرها
آسیب‌پذیری خیلی بالا	۲۳۷	۱۹۷۵۰۰	۳
آسیب‌پذیری بالا	۹۷۹	۶۴۴۳۰۰	۸
آسیب‌پذیری متوسط	۹۰۹	۶۵۹۸۰۰	۹
آسیب‌پذیری پایین	۴۸۰	۵۳۰۱۰۰	۵
آسیب‌پذیری خیلی پایین	۵۳۹	۴۶۸۰۰۰	۷

(مطالعات آمایش استان کرمانشاه،۱۳۹۶)

با توجه به مشخصات زمین‌لرزه‌هایی که قادر به ایجاد پارامترهای جنبش زمین می‌باشند، زمین‌لرزه‌های طراحی مطابق با آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله (استاندارد ۲۸۰۰) مناطق مختلف کشور را از دیدگاه خطر لرزه‌ای به چهار قسمت تقسیم می‌نماید. این چهار قسمت عبارتند از:

- مناطق با خطر نسبی خیلی زیاد (شتاب $g \leq ۳۵.۰$)
- مناطق با خطر نسبی زیاد (شتاب $g = ۳۰.۰$)
- مناطق با خطر نسبی متوسط(شتاب $g = ۲۵.۰$)
- مناطق با خطر نسبی کم (شتاب $g \geq ۲۰.۰$)

بیشتر وسعت استان کرمانشاه در پهنه با خطر نسبی زمین‌لرزه زیاد قرار دارد. بخش‌هایی از شمال شرقی استان به تبعیت از راندگی اصلی زاگرس در پهنه با خطر نسبی زمین‌لرزه خیلی زیاد واقع گردیده است که بخش‌هایی از شهرستان‌های کنگاور، صحنه، سنقر، کرمانشاه و پاوه با تمرکز جمعیتی بالا را شامل می‌گردد.

نقشه ۸- نقشه پهنه‌بندی خطر نسبی زمین‌لرزه کشور- استاندارد ۲۸۰۰

مأخذ: نقشه راه علوم زمین و معدن استان کرمانشاه، ۱۳۹۵

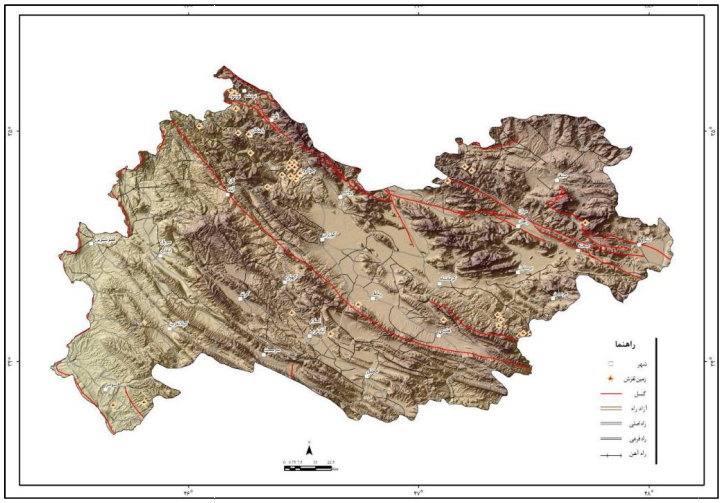
۳-۲-۸-۲- زمین‌لغزش

زمین‌لغزش‌های متعددی ناشی از زمین‌لرزه سال ۹۶ کرمانشاه روی‌داده است که بعضاً با تلفات انسانی و خسارات مالی قابل توجهی نیز همراه بوده‌اند که مهم‌ترین آن‌ها زمین‌لغزش مله‌کبود-قورچی‌باشی با وسعت ۱/۶۱ کیلومترمربع(۱۶۱ هکتار) در دامنه جنوبی کوه شاه‌نشین و در مجاورت دو روستای مله‌کبود و قورچی‌باشی در فاصله ۸ کیلومتری شمال سرپل ذهاب است. از نظر ساختاری کوه شاه‌نشین تشکیل دهنده یال جنوبی یک ناودیس معلق ساخته شده از لایه‌های آهکی سازند آسماری بر روی سازند شیلی و آهک رسی پابده است. تفاوت مقاومت لایه‌های مقاوم سازند آسماری بر روی سازند ضعیف پابده به همراه ساختاری تکتونیکی این سازند تنوعی از پدیده‌های زمین‌شناسی را به وجود آورده است که در بروز مخاطرات زمین‌شناختی همراه با زمین‌لرزه اخیر مؤثر بوده‌اند. این پدیده‌ها شامل زمین‌لغزش‌های متعدد قدیمی به هم پیوسته در دامنه‌های پیرامونی این ناودیس و دره‌های عرضی با دیواره‌های قائم در بخش داخلی شده است. این دو پدیده زمین‌ریختی پتانسیل بالای زمین‌لغزش در دامنه‌های پیرامونی و ریزش سنگی در دره‌های عرضی داخلی را ایجاد کرده است.

پهنه لغزشی شمال دالاهو پهنه‌ای به وسعت ۲۵ کیلومترمربع شکل گرفته بر روی یک پهنه لغزشی قدیمی وسیع‌تر است. علت اینکه از واژه پهنه لغزشی برای آن استفاده شده است وجود درز و شکاف‌های لغزشی متعدد بدون امکان تعیین مرز مشخص برای آن‌ها به عنوان یک لغزش منفرد است. بسیاری از این درز و شکاف‌ها در مسیر

جاده سرپل ذهاب به تازه‌آباد بعد از روستای بزمیرآباد تا بعد از روستای پالان علیا، به‌صورت عرضی جاده را قطع کرده و در بعضی قسمت‌ها با طول قابل ملاحظه (۵۰۰ تا ۸۰۰ متر) در جهت شیب توپوگرافی عمود بر جاده گسترش یافته‌اند.

مؤثرترین عوامل محرک در لغزش نهرها و رودخانه‌ها و سپس به ترتیب حفر ترانشه و گودال و معادن لغزش‌های چرخشی می‌باشد. بیشترین پراکندگی خطر وقوع زمین‌لغزش‌های استان در نواحی کوهستانی غربی و شمال غربی استان (پاوه و جوانرود) و نیز در شمال شرقی (صحنه) و جنوب شرقی شهر کرمانشاه وجود دارد.

نقشه ۹- پراکندگی زمین‌لغزش‌های استان کرمانشاه

مأخذ: نقشه راه علوم زمین و معدن استان کرمانشاه، ۱۳۹۵

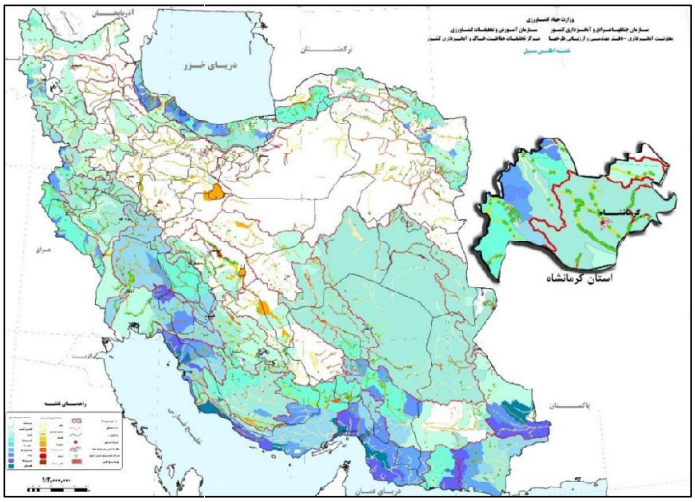
۳-۸-۲-۳- سیل

بیشترین مساحت با آسیب‌پذیری بالا و خیلی بالای سبل در شهرستان پاوه است و این مهم به دلیل توپوگرافی خشن و میزان بالای بارندگی‌های سالانه شهرستان می‌باشد. همچنین شهرستان‌های صحنه و هرسین و جنوب شهرستان کرمانشاه و شهرستان‌های گیلان غرب و قصر شیرین به دلیل بارندگی‌های نامنظم و یکباره و همچنین فقر پوشش گیاهی و شیب هموار منطقه هست؛ و محدوده با آسیب‌پذیری پایین بیشترین تعداد مراکز روستایی و اماکن جمعیتی را شامل شده و محدوده با آسیب‌پذیری بالا کمترین تعداد مراکز جمعیتی را در برگرفته است.

جدول ۲۲- طیف خطرپذیری پهنه‌های سیل‌خیزی در سطح استان

طیف خطرپذیری زلزله	تعداد روستاها، مکان و...	مساحت(هکتار)	تعداد شهرها
آسیب‌پذیری خیلی بالا	۳۸۱	۲۷۳۹۲۴	۳
آسیب‌پذیری بالا	۳۵۸	۴۲۰۴۵۲	۵
آسیب‌پذیری متوسط	۶۶۱	۵۰۷۸۱۲	۷
آسیب‌پذیری پایین	۱۱۴۳	۷۶۰۱۲۸	۶
آسیب‌پذیری خیلی پایین	۶۰۵	۵۴۱۹۳۶	۱۱

(مطالعات آمایش استان کرمانشاه،۱۳۹۶)

نقشه ۱۰- نقشه اطلس سیل ایران و استان کرمانشاه

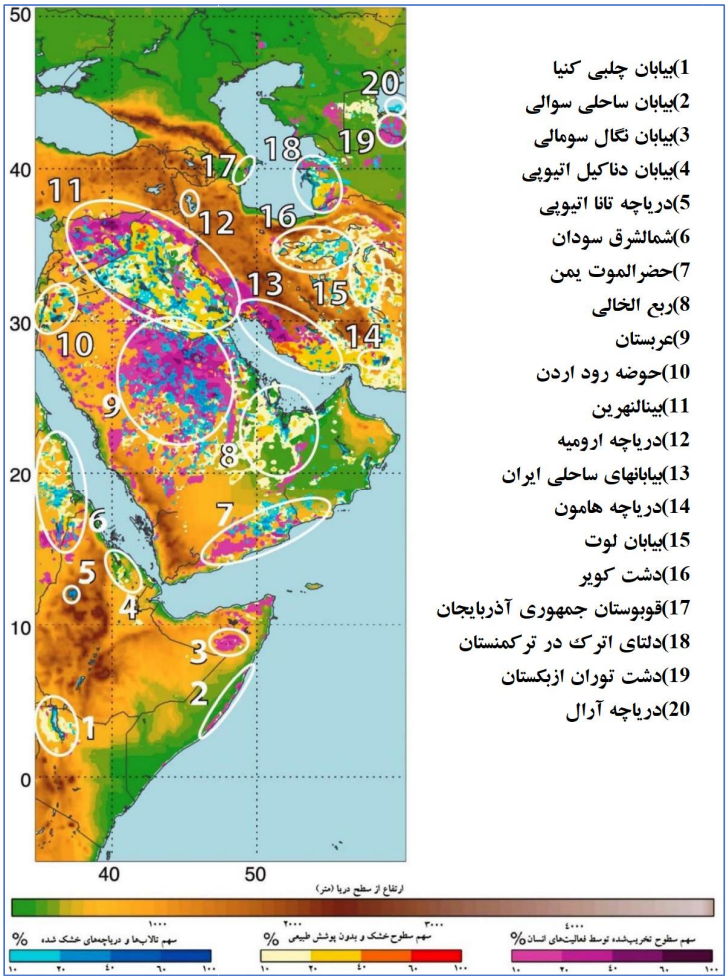
مأخذ: نقش(مطالعات آمایش استان کرمانشاه،۱۳۹۶)

۳-۲-۸-۴- آلودگی هوا و ریزگردها

از نظر تعداد روز بیشترین تعداد روزهای گردوغبار در شهرستان قصر شیرین به تعداد ۷۴۱ روز و کمترین تعداد روز در شهرستان کرمانشاه به تعداد ۳۴۴ روز در طول دوره ۹ ساله مشاهده‌شده است. گردوغبار ورودی به استان کرمانشاه، عمدتاً از مرکز و شمال غرب کشور عراق و شرق سوریه یا جلگه دجله و فرات بلند می‌شود.

عوامل متعددی در بروز و گسترش پدیدهٔ گردوغبار در استان کرمانشاه دخالت دارند که می‌توان آن‌ها را در سه گروه عوامل محیطی، عوامل اقلیمی و عوامل انسان‌ساخت جای داد. عوامل محیطی شامل فاکتورهای زمین-شناسی (جنس ذرات که معمولاً ترکیبی از سیلیکات‌ها، رس، فلدسپات‌ها و کوارتز است)، عوامل اقلیمی (مانند

توزیع نامناسب زمانی، مکانی بارندگی، تبخیر شدید، فراوانی و سرعت زیاد باد، تداوم خشک‌سالی و گستردگی مناطق با اقلیم خشک) و عوامل انسان‌ساخت شامل تخریب پوشش‌های گیاهی، چرای بی‌رویهٔ دام، خشک‌کردن تالاب و برداشت بی‌رویهٔ از آب‌های زیرزمینی، توسعهٔ صنعت و عوارض ناشی از جنگ است.

نقشه ۱۱- پراکنش جغرافیایی کانون‌های منطقه‌ای انتشار ریزگرد

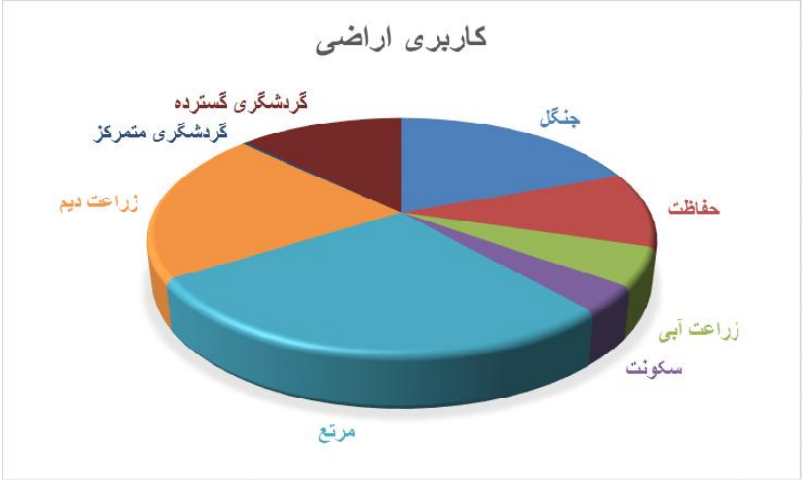
(Ginoux et. al,۲۰۱۵)

۳-۲-۹- کاربری اراضی

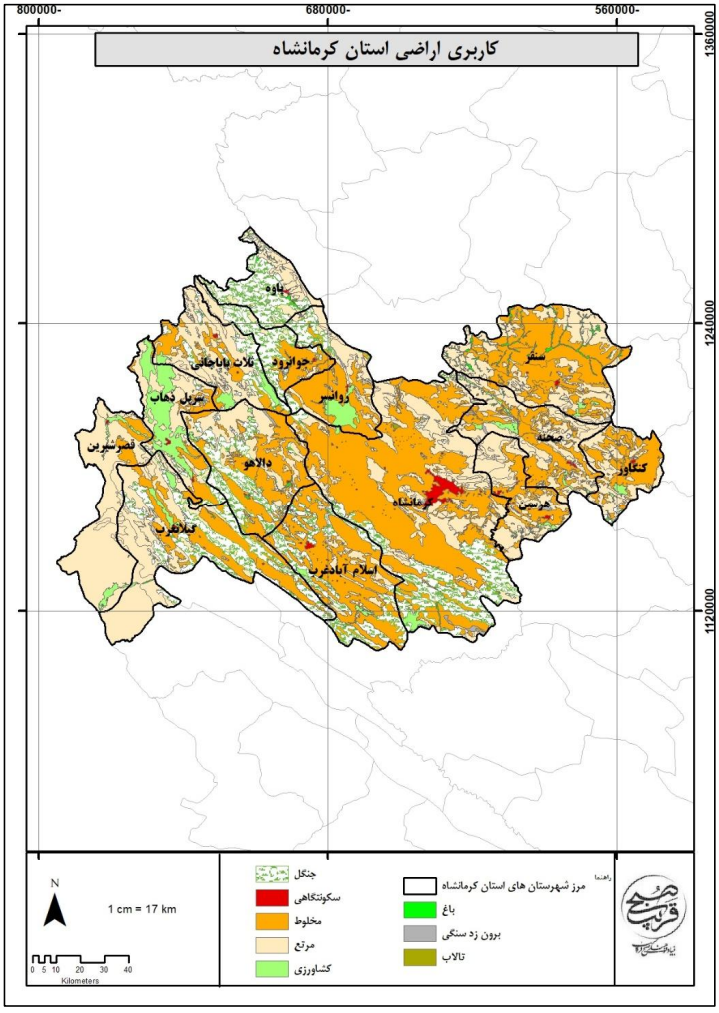
بیشترین سهم اراضی استان کرمانشاه را مراتع (۲۷/۵درصد وسعت استان) در بر می‌گیرد، پس از آن جنگل‌ها با ۱۹/۳ درصد از کل اراضی را شامل می‌شود. کمترین سهم اراضی استان نیز مربوط به اراضی گردشگری متمرکز با ۰/۳ درصد می‌باشد.

جدول ۲۳- کاربری اراضی استان کرمانشاه

نوع کاربری	مساحت (هکتار)	سهم(درصد)
جنگل	۴۸۴۴۰۲/۲	۱۹/۳
حفاظت	۲۵۸۷۴۷	۱۰/۳
زراعت آبی	۱۳۲۹۹۸/۲	۵/۳
سکونت	۹۰۱۹۱/۹	۳/۶
مرتع	۶۸۹۳۲۵/۵	۲۷/۵
زراعت دیم	۵۲۵۸۹۱/۱	۲۱
گردشگری متمرکز	۸۷۲۴/۳	۰/۳
گردشگری گسترده	۳۱۴۷۰۱ /۱	۱۲/۶

نمودار ۷- سهم کاربری اراضی استان کرمانشاه

نقشه ۱۲- کاربری اراضی استان کرمانشاه

۳-۲-۱۰- تیپ اراضی

بر اساس نشریه شماره ۲۱۲ مؤسسه تحقیقات خاک و آب، تیپ‌های اصلی اراضی در مطالعات منابع اراضی شامل ۹ تیپ است که در مطالعه منابع و قابلیت اراضی کرمانشاه به‌استثنای دو تیپ اراضی پست (تیپ۶) و آبرفت‌های بادبزنی شکل (تیپ ۹) بقیه تیپ‌های اراضی وجود دارند. به علاوه تیپ مرکب که از تلفیق برخی از تپه‌ها و فلات‌ها ایجاد شده است و به دلیل اجمالی بودن و مقیاس کوچک مطالعه قابل تفکیک نمی‌باشند.

مشخصات تیپ‌های اصلی اراضی بر اساس استانداردهای نشریه ۲۱۲ مؤسسه تحقیقات خاک و آب در ادامه به صورت جدول آمده و مشخصات تیپ‌ها و واحدهای اراضی که از تقسیمات فرعی تیپ‌ها بوده بر اساس مشخصات ظاهری (توپوگرافی) زمین‌شناسی، پوشش، خاک و نوع بهره‌برداری تفکیک شده‌اند.آنچه قابل ذکر است وضعیت باغات آبی و دیم است که به دلیل پراکندگی آن‌ها در واحدهای ۲-۴ و ۱-۴ و ۱-۸ این کاربری‌ها قابل تفکیک نبوده است. بر اساس نتایج به دست آمده ۱۱۴۰۰۰۰ هکتار از اراضی در تیپ اراضی کوه، ۴۶۰۰۰۰ هکتار در تیپ اراضی تپه، ۱۶۲۵۰۰ هکتار در تیپ اراضی فلات‌ها و تراس‌های فوقانی ، ۳۱۸۰۰۰ هکتار در تیپ اراضی دشت‌های دامنه‌ای ، ۱۳۳۰۰۰ هکتار در تیپ اراضی دشت‌های رسوبی رودخانه‌ای ، ۹۵۰۰ هکتار در تیپ اراضی دشت‌های سیلابی، ۱۳۲۰۰۰ هکتار در تیپ اراضی واریزه‌های بادبزنی شکل سنگ‌ریزه‌دار قرارگرفته است و ۱۱۰۰۰۰ هکتار از اراضی به صورت تیپ‌های اراضی مختلط فلات‌ها و تپه‌ها شناسایی گردیده است.

جدول ۲۴- مشخصات تیپ‌های اصلی اراضی

تیپ اصلی اراضی	شیب عمومی (درصد)	شیب مؤثر (درصد)	اختلاف ارتفاع (متر)
کوه‌ها	>۲۵	نامشخص	۵۰۰-۱۵۰۰
تپه‌ها	۸-۲۵	نامشخص	۵۰-۵۰۰
فلات‌ها و تراس‌های بالایی	۵> محدب	تا ۲۵	۵-۵۰
دشت‌های دامنه‌ای	۱-۵	تا ۸	کمتر از ۵
دشت‌های آبرفتی رودخانه‌ای	۱>	۱>	کمتر از ۲ متر
اراضی پست	۰/۰۵>	مسطح یا مقعر	-
دشت‌های سیلابی	۰/۰۵>	۱>	۲>
واریزهای بادبزنی شکل سنگریزه دار	۵> محدب	۵>	۵>
آبرفت‌های بادبزنی شکل سنگریزه دار	۲> محدب	۵>	۵>

۳-۲-۱۱- مناطق حفاظت شده

در استان کرمانشاه هم‌اکنون ۳ منطقه حفاظت شده (بیستون، بوزین و مرخیل و قلاچه) با مجموع مساحت ۱۲۴۸۰۶ هکتار و همچنین ۴ منطقه شکارممنوع (امروله و دالاخانی، تالاب هشیلان، زله‌زرد و قراویز) با مجموع وسعت ۸۸۴۱ هکتار وجود دارد. همچنین ۲ اثر ملی- طبیعی شامل غار پراو و غار قوری قلعه در سطح استان وجود دارد که مشخصات و وضعیت کنونی زیست محیطی هر یک در جدول زیر آورده شده است.

جدول ۲۵- مشخصات مناطق حفاظت شده استان

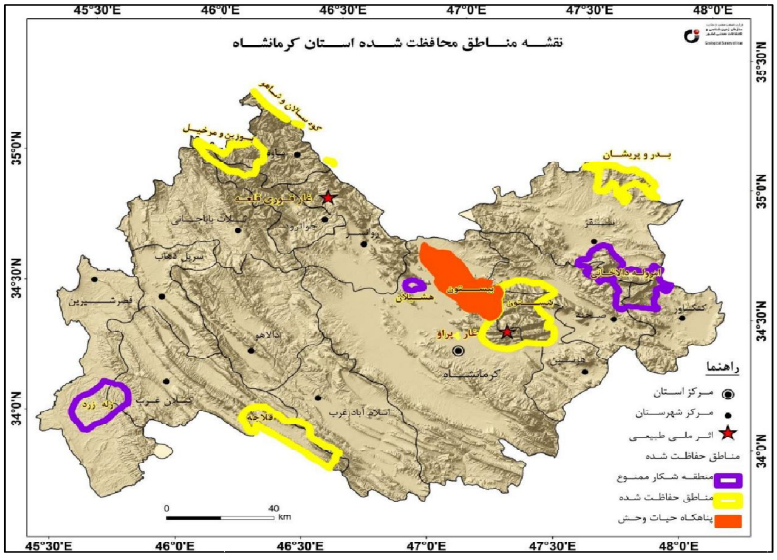
منطقه حفاظت‌شده	مساحت(هکتار)	موقعیت
بیستون	۵۶۳۱۹	جاده بیستون
بوزین و مرخیل	۲۵۴۷۲	۱۳ کیلومتری جنوب‌غربی پاوه
قلاچه	۴۳۰۱۵	حدفاصل شهرستان‌های گیلان غرب و اسلام‌آباد غرب

جدول ۲۶- مشخصات مناطق شکار ممنوع استان

منطقه شکارممنوع	مساحت(هکتار)	موقعیت
امروله ودالاخانی	۴۳۴۰۲	حدفاصل شهرستان‌های کنگاور،صحنه و سنقر
تالاب هشیلان	۲۰۳۲	در مسیر کرمانشاه به کامیاران
زله‌زرد	۳۹۶۰۷	در امتداد جاده شوسه گیلان غرب و نفت‌شهر
قراویز	۳۸۰۰	در امتداد جاده ترانزیتی سرپل ذهاب به قصر شیرین

جدول ۲۷- مشخصات آثار ملی-طبیعی استان

اثرطبیعی-ملی	مساحت(هکتار)	موقعیت
غار پراو	-	جاده ارتفاعات پراو در داخل منطقه حفاظت شده بیستون
غار قوری قلعه	۴	جاده کرمانشاه-پاوه

نقشه ۱۳- مناطق حفاظت شده استان کرمانشاه

(منبع، آمایش استان کرمانشاه، ۱۳۹۶)

۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی

۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان کرمانشاه

۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان کرمانشاه

توسعه اجتماعی با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوند تنگاتنگی دارد و ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های فقرزدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت می‌باشد. توسعه اجتماعی باید به رفاه و آسایش بیشتر افراد جامعه منجر شود تا افراد رضایت بیشتری از زندگی داشته باشند. توسعه اجتماعی، یک حوزه میان‌رشته‌ای و میان بخشی در جست‌وجوی بهزیستی مادی و اجتماعی مردم در همه سطوح جامعه تعریف می‌شود. از طرفی دیگر توسعه اجتماعی در برگیرنده بعدی از توسعه است که بر کنش و واکنش‌های انسانی، نهادها و روابط اجتماعی با یکدیگر تأکید می‌ورزد و بر آن‌ها تمرکز می‌نماید. امروز طرح رویکرد اجتماع محور در فرایند مدیریت و برنامه‌ریزی سبب شده که سنجش میزان توسعه‌یافتگی بر مبنای شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی بخش مهمی از جریان تحقیق در راستای رفع نابرابری‌های منطقه‌ای به حساب آید(سرور و خلیجی، ۱۳۹۴). به طور کلی در مسیر رسیدن به توسعه عواملی وجود دارد که مانع و عواملی نیز پیشبرنده توسعه است که پژوهشگران نیز در صدد شناخت این عوامل هستند؛ شناسایی عوامل مانع و یا پیشبرنده توسعه این امکان را فراهم می‌نماید که در شناخت و تحلیل روند تغییرات نیروهای پیشران توسعه در استان به یک چارچوب مشخص دست یافت. در واقع هدف از شناخت عوامل و فرایندهای فرهنگی و اجتماعی در نهایت دستیابی به چارچوبی جامع از این عوامل در ارتباط با توسعه استان است؛ اینکه روند تغییرات شاخص‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی استانی به طور کلی در راستای توسعه و به عنوان بسترساز و محرک توسعه عمل می‌کنند یا اینکه در فرایند توسعه به عنوان اختلال ایجاد می‌کنند (گزارش آمایش استان گیلان، ۱۳۹۷).

۳-۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیشبرنده توسعه

از عوامل پیشبرنده فرهنگی اجتماعی در استان می‌توان به سرمایه اجتماعی بالا اشاره کرد، البته باید در نظر داشت که میزان سرمایه اجتماعی در استان به نسبت میانگین کل کشور بالاتر بوده ولیکن به نسبت میانگین اصلی شاخص پایین‌تر است؛ با این وجود استان کرمانشاه به نسبت کل کشور میانگین بالاتری را به خود اختصاص داده است. از دیگر عوامل پیشبرنده توسعه نیز می‌توان به میزان مشارکت مردم، سرمایه اجتماعی بالا در سطح کلان، میزان اعتماد بالا مردم به هم، بالا بودن اعتماد به غریبه‌ها، ارزیابی مثبت نسبت به آینده و ... اشاره کرد.

نکته‌ای که قابل بحث است اینکه با توجه بالا بودن میزان آسیب‌های اجتماعی در استان نباید انتظار داشت که عوامل ذکر شده همچنان بالا بمانند و اگر به مسائل اجتماعی توجه نشود و برنامه‌ای در خصوص حفظ و ارتقای سطح عوامل یاد شده نباشد کم‌کم شاهد کاهش میزان آن‌ها و همچنین افزایش میزان آسیب‌های اجتماعی بوده و عوامل پیشبرنده خود تبدیل به مانعی برای توسعه خواهند شد.

۳-۳-۱-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه

آسیب‌های اجتماعی یکی از مهم‌ترین عوامل مانع در توسعه یک استان هستند. میزان این آسیب‌ها در استان کرمانشاه بسیار زیاد است که از جمله این آسیب‌ها می‌توان به بیکاری، طلاق، سرقت، قاچاق مواد مخدر، خودکشی، قتل، نزاع‌های فردی و دسته جمعی و ... اشاره کرد که هرکدام از این موارد گفته شده به میزان زیادی در استان وجود دارد. البته شایان ذکر است که هرکدام از این موارد به خودی خود به وجود نیامده و هرکدام می‌تواند علت دیگری داشته باشد. برای مثال با توجه به میزان بیکاری در استان کرمانشاه که به نسبت کل کشور بالاترین میزان بیکاری را دارد خود می‌تواند باعث آسیب‌هایی همچون طلاق، سرقت، نزاع و ... باشد چرا که با وجود میزان بیکاری بالا در استان سطح درآمدها پایین آمده و قدرت خرید نیز به موجب آن پایین می‌آید و از طرف دیگر به دلیل نرخ بالای تورم و گرانی زیاد در کشور باعث می‌شود که توانایی در رفع نیازها نیز پایین بیاید، با این وجود برای رفع نیازها شاهد افزایش آسیب‌های اجتماعی از جمله سرقت، زورگیری و ... خواهیم بود؛ از طرف دیگر نرخ بالای بیکاری در استان بر روی سلامت نیز تأثیر داشته و امکان بروز آسیب‌هایی همچون خودکشی را نیز در استان افزایش می‌دهد. بدین صورت سطح بالای آسیب‌های اجتماعی نیز بر روی توسعه استان تأثیر منفی خواهد گذاشت. از دیگر موانع مهم در توسعه استان نیز می‌توان به سرمایه اجتماعی پایین در سطح میانی و خرد، تعلق و عرق ملی پایین، تمایل به مهاجرت بالا، میزان کم رضایت از زندگی و احساس امنیت پایین در استان اشاره کرد.

۳-۳-۱-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان کرمانشاه

مسائل و مشکلات اجتماعی

بیکاری

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر تا سال ۱۳۹۷ استان کرمانشاه را نشان می‌دهد؛ همان‌طور

که در جدول زیر مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در استان روند ثابتی نداشته و سینوسی بوده است. نکته قابل توجه اینکه در همه سال‌های بررسی شده نرخ بیکاری در استان کرمانشاه بالاتر از نرخ بیکاری در کل کشور بوده است.

جدول ۲۸- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر

استان	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
کرمانشاه	۲۷/۱	۱۶/۶	۱۵/۷	۲۲	۱۸/۷
کل کشور	۱۴/۲	۱۱/۳	۱۲/۳	۱۲/۴	۱۲

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی در استان کرمانشاه و کل کشور را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول نرخ بیکاری در استان کرمانشاه در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی بالاتر بوده است؛ همچنین همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در مناطق شهری استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۸ برابر ۱۸/۹درصد و در مناطق روستایی ۷/۹ درصد بوده است که در مقایسه با نرخ بیکاری کل کشور در مناطق شهری و روستایی وضعیت نامناسبی دارد. از سال ۱۳۹۵ تا سال ۱۳۹۸ استان کرمانشاه دارای رتبه اول در بیکاری بوده و بیشترین میزان بیکاری در کشور متعلق به این استان بوده است.

جدول ۲۹- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی

سال		جمع		نقاط شهری		نقاط روستایی	
		نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه
۱۳۹۴	کرمانشاه	۱۷/۶	۲	۲۱/۳	۱	۱۱	۶
	کل کشور	۱۱	–	۱۲/۲	–	۸/۱	–
۱۳۹۵	کرمانشاه	۲۲	۱	۲۶/۶	۱	۱۲/۶	۳
	کل کشور	۱۲/۴	–	۱۳/۷	–	۸/۹	–
۱۳۹۶	کرمانشاه	۲۱/۶	۱	۲۵/۷	۱	۱۲/۳	۲
	کل کشور	۱۲/۱	–	۱۳/۴	–	۸/۲	–
۱۳۹۷	کرمانشاه	۱۸/۷	۱	۲۲/۳	۱	۹/۵	۷
	کل کشور	۱۲	–	۱۳/۵	–	۷/۹	–
۱۳۹۸	کرمانشاه	۱۵/۷	۱	۱۸/۹	۱	۷/۹	۱۲
	کل کشور	۱۰/۶	–	۱۱/۸	–	۷/۳	–

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت در استان کرمانشاه و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود در تمام سال‌های مورد بررسی نرخ بیکاری هم در مردان و هم در زنان بالاتر از نرخ بیکاری در کل کشور بوده است و نرخ بیکاری مردان نیز در همه سال‌ها رتبه ۱ کشور را داشته است که این وضعیت در استان کرمانشاه بسیار نگران کننده است.

جدول ۳۰- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت

سال		نرخ بیکاری مردان		نرخ بیکاری زنان	
		نرخ	رتبه	نرخ	رتبه
۱۳۹۴	کرمانشاه	۱۶/۲	۱	۲۳	۸
	کل کشور	۹/۳	–	۱۹/۴	–
۱۳۹۵	کرمانشاه	۲۱/۶	۱	۲۳/۹	۹
	کل کشور	۱۰/۵	–	۲۰/۷	–
۱۳۹۶	کرمانشاه	۲۰/۴	۱	۲۵/۸	۴
	کل کشور	۱۰/۲	–	۱۹/۸	–
۱۳۹۷	کرمانشاه	۱۷/۹	۱	۲۱/۷	۷
	کل کشور	۱۰/۴	–	۱۸/۹	–
۱۳۹۸	کرمانشاه	۱۴/۵	۱	۱۹/۹	۹
	کل کشور	۹	–	۱۷/۵	–

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

طلاق

جدول زیر تعداد طلاق و ازدواج را به تفکیک مناطق شهری و روستایی نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر میزان طلاق در تمام سال‌های مورد بررسی به جز سال ۱۳۹۷ افزایش داشته است و میزان ازدواج نیز از سال ۱۳۹۰ به بعد یک روند کاهشی را دنبال کرده است.

جدول ۳۱- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان کرمانشاه

سال	جمع		نقاط شهری		نقاط روستایی	
	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق
۱۳۸۰	۱۹۱۹۵	۲۲۹۴	۱۸۴۲۶	۲۲۲۵	۷۶۹	۶۹
۱۳۸۵	۲۱۸۹۱	۳۴۵۳	۱۷۱۵۹	۲۹۳۰	۴۷۳۲	۵۲۳
۱۳۹۰	۲۴۶۶۳	۴۴۱۷	۱۷۵۹۳	۳۶۸۳	۷۰۷۰	۷۳۴
۱۳۹۵	۱۹۹۱۳	۵۱۶۲	۱۷۵۷۸	۴۸۵۳	۲۳۳۵	۳۰۹
۱۳۹۷	**۱۷۲۹۲**	**۴۶۹۷**	**۱۵۸۷۳**	**۴۴۰۸**	**۱۴۱۹**	**۲۸۹**
۱۳۹۷ کل کشور	**۵۵۰۵۶۵**	**۱۷۵۶۱۴**	**۴۸۶۶۶۱**	**۱۶۴۱۲۴**	**۶۳۹۰۴**	**۱۱۴۹۰**

منبع: سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۷

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت طلاق به ازدواج در استان کرمانشاه را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول قابل مشاهده است؛ نسبت طلاق به ازدواج طی سال‌های مورد بررسی افزایش یافته است به گونه‌ای که از ۱۱/۹۵ در سال ۱۳۹۰ به ۲۷/۱۶ در سال ۱۳۹۷ رسیده است، ولیکن نسبت طلاق به ازدواج استان در سال ۱۳۹۷ به نسبت کل کشور پایین‌تر بوده است.

جدول ۳۲-نسبت طلاق به ازدواج در استان کرمانشاه

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷	۱۳۹۷ کل کشور
تعداد طلاق به ازای هر ۱۰۰ ازدواج	۱۱/۹۵	۱۵/۷۷	۱۷/۹۱	۲۵/۹۲	۲۷/۱۶	۳۱/۹

منبع: سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۷

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

بهزیستی و تأمین اجتماعی

جدول زیر تعداد مراکز(دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت‌گیرنده را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر در سال ۱۳۹۷، ۳۱۷۲۲ نفر در مراکز نگهداری افراد دچار آسیب اجتماعی هستند که این تعداد نسبت به سال ۱۳۹۵ بیشتر شده است. تعداد مراکز در خصوص نگهداری کودکان بی‌سرپرست و آسیب‌های اجتماعی در سال ۱۳۹۷ به ترتیب برابر ۶ و ۵۸ بوده است.

جدول ۳۳-تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت‌گیرنده

سال	نگهداری کودکان بی‌سرپرست		آسیب‌های اجتماعی [۶]	
	تعداد مراکز	تعداد افراد	تعداد مراکز	تعداد افراد
۱۳۸۰	۶	۹۰	...	...
۱۳۸۵	۷	۶۸	...	...
۱۳۹۰	۷	۲۰۲	...	...
۱۳۹۵	۷	۱۲۰	۲۶	۲۸۸۵۷
۱۳۹۷	**۶**	**۲۱۹**	**۵۸**	**۳۱۷۲۲**

منبع: سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۷

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

۶. شامل فعالیت واحدهای بازپروری زنان و دختران آسیب دیده اجتماعی، خانه سلامت، ساماندهی کودکان خیابانی، مداخله در بحران های فردی، خانوادگی و اجتماعی، مداخله به منظور کاهش طلاق، مهمان‌سرای سلامت کودک و طرح تلفن کودک است که در سال ۱۳۹۰ اطلاعات پایگاه خدمات اجتماعی، اسکان موقت، خدمات سیار اورژانس اجتماعی و حمایت از مبتلایان به اختلال هویت جنسی را نیز شامل می شود.

جدول زیر میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر مشخص است استان کرمانشاه در نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی رتبه ۱۹، در نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست رتبه ۱۲، در تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور رتبه ۱۵ و در تعداد افراد پذیرفته‌شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی رتبه ۱۰ را دارد.

جدول ۳۴-میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی

موارد	استان	۱۳۹۸	
		شاخص	رتبه
نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی	کرمانشاه	۰/۱۹	۱۹
	کل کشور	۰/۱۸	–
نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست به تعداد کودکان بی‌سرپرست	کرمانشاه	۳/۲۳	۱۲
	کل کشور	۲/۶۰	–
تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور	کرمانشاه	۴۲۸۳۵	۱۵
	کل کشور	۱۷۱۰۴۷۵	–
تعداد افراد پذیرفته‌شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی	کرمانشاه	۳۰۵۰۴	۱۰
	کل کشور	۹۴۵۳۹۴	–

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر موارد مرتبط در خصوص کمیته امداد امام خمینی استان کرمانشاه را در مقایسه با کل کشور نشان می‌دهد؛ همان‌طور که مشاهده می‌شود استان کرمانشاه در موارد تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی، تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد خمینی و سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی به ترتیب رتبه‌های ۱۳، ۱۱ و ۱۸ را دارد.

جدول ۳۵-میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی

موارد	استان	۱۳۹۸	
		شاخص	رتبه
تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی	کرمانشاه	۲۶	۱۳
	کل کشور	۸۳۲	–
تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد خمینی	کرمانشاه	۱۶۸۲۵۲	۱۱
	کل کشور	۴۷۸۳۶۸۱	–
سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی	کرمانشاه	۲۵/۹	۱۸
	کل کشور	۲۵/۱	–

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی در استان کرمانشاه و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در مجموع ۳۹/۰۱ درصد مردم در استان بیمه شده و مستمری‌بگیر هستند که این درصد از میانگین کشور پایین‌تر است. در استان کرمانشاه ۳۳/۱۴ درصد بیمه شده و ۵/۸۷ درصد مستمری‌بگیر هستند. که این درصد در کل کشور برابر با ۴۵/۶۱ درصد بیمه شده و ۸/۱۵ درصد مستمری‌بگیر است.

جدول ۳۶-درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی

استان	سال ۱۳۹۷		
	مجموع	بیمه‌شدگان	مستمری‌بگیران
کرمانشاه	۳۹/۰۱	۳۳/۱۴	۵/۸۷
کل کشور	۵۳/۷۶	۴۵/۶۱	۸/۱۵

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت در سال ۱۳۹۷ در استان کرمانشاه و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در استان کرمانشاه درصد افرادی که تحت پوشش بیمه سلامت ایران شده‌اند برابر با ۶۴/۳۲ درصد بوده است که از درصد بیمه‌شدگان پوشش سازمان بیمه سلامت در کل کشور(۵۱/۶۳ درصد) بالاتر بوده است.

جدول ۳۷- درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران[۷]

استان	سال ۱۳۹۷
کرمانشاه	۶۴/۳۲
کل کشور	۵۱/۶۳

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

آسیب‌های اجتماعی

اعتیاد و قاچاق مواد مخدر

جدول زیر مربوط به انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده در استان کرمانشاه است؛ با توجه به اطلاعات جدول میزان مواد مخدر کشف شده در همه موادها به جز گراس و شیشه در استان روند افزایشی داشته

[۷] از تاریخ ۱۳۹۱/۷/۱ سازمان بیمه خدمات درمانی به سازمان بیمه سلامت ایران تغییر نام پیدا کرده است.

است. همان‌طور که در جدول قابل مشاهده است بیشترین مواد مخدر کشف شده مربوط به تریاک و شیره تریاک بوده است و همچنین در سایر مواد مخدر نیز بالاترین میزان کشف به آمپول و قرص‌های روان‌گردان مربوط می‌شود.

جدول ۳۸- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده

مواد مخدر (کیلوگرم)		سال				
		۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
مواد افیونی	هروئین (هروئین،کراک، کریستال)	۷	۱۸	۱۵	۳۳	۶۱
	مرفین	۱۲۱	۰	۲۹۹	۰	۲
	تریاک و شیره تریاک	۳۲۴	۹۳۹	۷۱۱	۱۳۲۰	۱۹۴۶
	سایر	۲	۱۶	۱۴	۲۱	۹۸
کانابیس	حشیش	۷۵	۲۸	۱۷۵	۱۱۱	۱۸۶
	گراس	۰	۰	۱	۱۰۷۰	۱۲۷
محرک‌ها	شیشه (متا آمفتامین)	۰	۰	۶	۳۷	۱۷
سایر موارد		۰	۰	۰	۰	۰
سایر موارد	آمپول و قرص‌های روان‌گردان	۰	۰	۶۲۲۷	۵۱۰۵۵	۱۱۳۸۷۳
	مواد پیش‌ساز (لیتر)	۰	۰	۴۷	۳۱۸	۱۸۰۰

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۷

جدول زیر در خصوص دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم است؛ همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود تعداد دستگیرشدگان در ارتباط با مواد مخدر کشف شده تا سال ۱۳۹۷ یک روند افزایشی داشته و در سال ۱۳۹۷ به نسبت سال ۱۳۹۵ میزان آن کاهش پیدا کرده است. در رابطه با دستگیری قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده میزان آن افزایش و در رابطه با معتاد و مصرف‌کننده کاهش پیدا کرده است.

جدول ۳۹- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم

سال	جمع کل	قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده	معتاد و مصرف‌کننده	اتباع بیگانه
۱۳۸۰	۳۰۳۴	۱۶۶۴	۱۳۷۰	۰
۱۳۸۵	۵۲۳۸	۳۷۶۴	۱۴۷۴	۰
۱۳۹۰	۶۴۵۴	۵۸۳۴	۶۲۰	۰
۱۳۹۵	۸۳۰۲	۳۰۸۴	۵۲۱۸	۰
۱۳۹۷	۷۵۹۵	۵۰۱۰	۲۵۸۴	۱

سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) در استان کرمانشاه را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است این نسبت در سال ۱۳۹۸ در استان برابر با ۱۳/۷۹ و در کل کشور برابر با ۱۱۴/۴۴ بوده است که این مسئله نشان از میزان پایین مواد مخدر کشف شده در استان در مقایسه با کل کشور است که استان در این مسئله رتبه ۲۷ را دارا می‌باشد.

جدول ۴۰-نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
کرمانشاه	۱۳/۷۹	۲۷
کل کشور	۱۱۴/۴۴	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت در استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۸ را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است این نسبت در استان برابر با ۳۶/۷۵ و در کل کشور برابر با ۵۰/۲۵ بوده است که رتبه استان در این شاخص ۲۰ بوده است که از متوسط کشور پایین‌تر بوده است.

جدول ۴۱- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت(در هر ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
کرمانشاه	۳۶/۷۵	۲۰
کل کشور	۵۰/۲۵	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

سرقت

جدول زیر سرقت‌های عادی برحسب نوع در استان کرمانشاه را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در سال ۱۳۹۷ تعداد سرقت از اماکن خصوصی ۲۶۹۸، اماکن دولتی ۱۶۵، منزل ۳۰۶۵ و مغازه ۶۲۰ مورد بوده است. باید به این نکته توجه کرد که میزان سرقت‌های انجام شده در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال ۱۳۹۵ افزایش پیدا کرده است.

جدول ۴۲- سرقت‌های عادی بر حسب نوع (مورد)

سال	سرقت از اماکن				سرقت انواع وسایل نقلیه و لوازم آن			احشام
	اماکن خصوصی	اماکن دولتی	منزل	مغازه	اتومبیل	موتورسیکلت	لوازم خودرو یا وسایل داخل آن	
۱۳۸۰	...							
۱۳۸۵	...	۱۱۰	۷۹۶	۲۳۲	۳۷۱	۳۵۵	۵۷۵	۲۳۳
۱۳۹۰	...	۹۶	۲۰۷۶	۴۵۳	۱۴۵۴	۸۰۸	۲۷۶۱	۴۷۳
۱۳۹۵	...	۶۹	۲۶۷۸	۳۹۴	۱۸۸۷	۵۶۲	۵۲۳۸	۴۴۰
۱۳۹۷	**۲۶۹۸**	**۱۶۵**	**۳۰۶۵**	**۶۲۰**	**۲۰۱۰**	**۴۰۸**	**۸۶۸۴**	**۴۱۸**

منبع: سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت را در هر ده هزار نفر نشان می‌دهد که این نسبت در استان کرمانشاه برابر با ۴۸/۸۷ در ده هزار نفر می‌باشد که به نسبت کل کشور(۴۲/۸۲) بیشتر است و استان در این زمینه رتبه پنجم کشور را داشته است.

جدول ۴۳- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت(در ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
کرمانشاه	۴۸/۸۷	۵
کل کشور	۴۲/۸۲	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

بنا بر سالنامه آماری کشور در سال ۱۳۹۷، میزان قتل در این سال در استان(۲/۸۲ در هر صد هزار نفر) بالاتر از این میزان متوسط کشور(۲/۲۵ در هر صد هزار نفر) بوده است؛ همچنین میزان جرائمی همچون خودکشی و نزاع

دسته‌جمعی در استان به نسبت متوسط کشور بالاتر بوده است و در دیگر جرائم نسبت پایین‌تری را نسبت به متوسط کشور داشته است.

جدول ۴۴-جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع(در صد هزار نفر)

سال ۱۳۹۷								
استان	قتل	مرگ‌های مشکوک		نزاع و درگیری		شرارت		
		خودکشی	سایر	فردی	دسته‌جمعی	زورگیری و باج‌گیری (اخاذی)	چاقو و قمه‌کشی	سایر شرارت‌ها	دستگیرشدگان
کرمانشاه	۲/۸۲	۱۱/۲۲	۳۷/۰۳	۵۵۰/۴۹	۱۷/۷۷	۰/۱۰	۱/۴۳	۱/۰۸	۸/۰۴
کل کشور	۲/۲۵	۵/۳۰	۲۸/۵۳	۹۴۳/۳۴	۸/۰۴	۰/۱۵	۷/۶۵	۲/۱۸	۹/۰۰

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷
سالنامه آماری کرمانشاه، ۱۳۹۸

جدول زیر در خصوص نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) می‌باشد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر در استان کرمانشاه نسبت دستگیرشدگان در این مورد برابر با ۳/۰۷ در صد هزار نفر می‌باشد که به نسبت متوسط کشور (۷/۵۲) نسبت پایین‌تری داشته است و در این خصوص رتبه ۱۴ را در بین استان‌های کشور داشته است.

جدول ۴۵-نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
کرمانشاه	۳/۰۷	۱۴
کل کشور	۷/۵۲	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

۳-۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان

سرمایه اجتماعی در علوم اجتماعی مفهوم جدیدی نیست بلکه صرفاً مفهومی قدیمی در بسته‌بندی جدید است(شارع‌پور، ۱۳۸۵:۱۳). سرمایه اجتماعی جزئی جدانشدنی از مجموعه داشته‌های یک جامعه است که نقش اساسی در توسعه پایدار و متوازن دارد.

در این بخش از گزارش به مطالعه و بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در سطوح کلان میانی و خرد و همچنین شاخص سرمایه اجتماعی کل بر اساس نتایج آخرین گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳ پرداخته شده است.

سرمایه اجتماعی سطح کلان

بر اساس گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳، سنجش سرمایه اجتماعی در سطح کلان از ترکیب ۴ مؤلفه زیر ساخته می‌شود که میانگین هرکدام از این مؤلفه‌ها در تعیین وضعیت سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان و کل کشور مهم است.

- ❖ پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات
- ❖ پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف
- ❖ پنداشت نسبت به نکویی جامعه
  1. مطلوب بودن جامعه
  2. وجود عدالت و برابری
- ❖ ارزیابی نسبت به آینده

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان کرمانشاه و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در همه متغیرها میانگین استان کرمانشاه بالاتر از میانگین کشور است که میزان بالای استان نسبت به کل کشور در متغیرهای سرمایه اجتماعی کلان را نشان می‌دهد.

نکته قابل توجه اینکه میانگین اصلی طیف سرمایه اجتماعی کلان در همه‌ی مؤلفه‌ها در استان پایین‌تر بوده است. به طور کلی وضعیت ابعاد سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان به نسبت کل کشور بهتر ولیکن سطح آن به نسبت میانگین اصلی طیف پایین‌تر بوده است.

جدول ۴۶- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان کرمانشاه و کل کشور

مؤلفه‌ها	استان	میانگین	رتبه
پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات(میانگین طیف ۳۰)	کرمانشاه	۲۶/۱	۲۷
	کل کشور	۲۳/۶۴	-
پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف(میانگین طیف ۳۰)	کرمانشاه	۲۹/۴	۱۴
	کل کشور	۲۹/۳	-
پنداشت نسبت به نکویی جامعه(مطلوب بودن جامعه) (میانگین طیف ۲۴)	کرمانشاه	۲۲	۱۴
	کل کشور	۲۱/۹۱	-
پنداشت نسبت به نکویی جامعه(وجود عدالت و برابری) (میانگین طیف ۲۷)	کرمانشاه	۲۳/۷	۲۵
	کل کشور	۲۲/۰۸	-
ارزیابی نسبت به آینده(میانگین طیف ۲۱)	کرمانشاه	۱۹/۲	۱۸
	کل کشور	۱۸/۸۲	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر نشان دهنده شاخص سرمایه اجتماعی در سطح کلان در استان کرمانشاه و همچنین کل کشور است؛ با توجه به اطلاعات جدول میانگین استان کرمانشاه در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان برابر با ۱۳/۶۷ است که از میانگین کل کشور با ۱۳/۱۸ بالاتر بوده است، اما از میانگین اصلی طیف پایین‌تر بوده و این موضوع نشان از آن دارد که شاخص سرمایه اجتماعی کلان در استان کرمانشاه متوسط رو به پایین بوده و تقریباً وضعیت مطلوبی در این شاخص ندارد ولیکن به طور کلی وضعیت استان به نسبت کل کشور بهتر بوده و در بین ۱۰ استانی است که بالاترین سرمایه اجتماعی سطح کلان در کشور را داشته‌اند.

جدول ۴۷- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان کرمانشاه و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۱۵)	رتبه
سرمایه اجتماعی در سطح کلان	کرمانشاه	۱۳/۶۷	۲۲
	کل کشور	۱۳/۱۸	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح میانی

سرمایه اجتماعی در سطح میانی از ترکیب ۸ متغیر زیر ساخته می‌شود که مبتنی بر نظر پاسخگویان نسبت به نهادها و سازمان‌ها می‌باشد که این ۸ متغیر عبارت‌اند از:

۱. اعتماد سازمانی
۲. کیفیت خدمات سازمانی

۳. عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها
۴. آمادگی مشـارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز
۵. اعتمـاد تعمیم یـافتـه (اعتمـاد بـه گروه‌های شغلی و حرفه‌ای)
۶. دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۷. عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۸. ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مسئولین

جدول زیر مربوط به متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی می‌باشد. همان‌طور که در جدول مشخص است میانگین استان کرمانشاه نسبت به کل کشور فقط در دو متغیر عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای و ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مثبت مسئولین بالاتر بوده است و در دیگر متغیرها از میانگین پایین‌تری نسبت به کل کشور برخوردار بوده است این موضوع نشان از وضعیت نامناسب استان کرمانشاه در متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی است. در بین متغیرهای بررسی شده کمترین میانگین ارزیابی شده مربوط به دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای بوده است که در بین استان‌های کشور رتبه هفتم را داشته است.

جدول ۴۸- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان کرمانشاه و کل کشور

مؤلفه‌ها	استان	میانگین	رتبه
اعتماد سازمانی(میانگین طیف ۶۹)	کرمانشاه	۶۳/۱	۹
	کل کشور	۶۴/۳۴	-
کیفیت خدمات سازمانی(میانگین طیف ۶۰)	کرمانشاه	۵۴/۸۵	۹
	کل کشور	۵۵/۶۱	-
عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها(میانگین طیف ۵۴)	کرمانشاه	۵۱/۳	۱۱
	کل کشور	۵۲/۲۶	-
آمادگی مشـارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز(میانگین طیف ۴۸)	کرمانشاه	۴۴/۵	۱۲
	کل کشور	۴۵/۵۴	-
اعتمـاد تعمیم یـافتـه (اعتمـاد بـه گروه‌های شغلی و حرفه‌ای) (میانگین طیف ۳۹)	کرمانشاه	۳۸/۵	۹
	کل کشور	۳۹/۴۹	-
دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)	کرمانشاه	۳۸/۵	۷
	کل کشور	۳۹/۷۵	-
عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)	کرمانشاه	۳۸/۵	۱۹
	کل کشور	۳۸	-
ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین(میانگین طیف ۱۸)	کرمانشاه	۱۹/۹	۱۵
	کل کشور	۱۹/۹۷	-
ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مثبت مسئولین(میانگین طیف ۱۵)	کرمانشاه	۱۳/۳	۲۳
	کل کشور	۱۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان کرمانشاه و کل کشور را نشان می‌دهد. استان کرمانشاه در شاخص سرمایه اجتماعی سطح میانی با میانگین ۲۶/۰۸ پایین‌تر از میانگین کل کشور با ۲۶/۳۶ قرار دارد و میانگین نامناسبی نسبت به کل کشور داشته است و از میانگین اصلی طیف نیز پایین‌تر بوده و جزو ۱۰ استانی است که کمترین ارزیابی را در این شاخص را داشته‌اند.

جدول ۴۹- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان کرمانشاه و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۲۷)	رتبه
سرمایه اجتماعی در سطح میانی	کرمانشاه	۲۶/۰۸	۱۰
	کل کشور	۲۶/۳۶	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح خرد

سرمایه اجتماعی در سطح خرد با ۸ مؤلفه زیر تعریف می‌شود که از مجموع این مؤلفه‌ها شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد ساخته می‌شود که این ۸ مؤلفه عبارت‌اند از:

۱. اعتماد عمومی
۲. ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی
۳. عام‌گرایی اجتماعی(شـعاع اعتماد و تعاملات نزدیک و دور؛ از اعضای خانواده تا غریبه‌ها)
۴. مشارکت اجتماعی
۵. بده بستان اجتماعی
۶. تعلق و عرق ملی
۷. رضایت از زندگی
۸. احساس امنیت

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین استان کرمانشاه در همه متغیرها به جز ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی مثبت و عام‌گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با غیر همشهری و غریبه‌ها پایین‌تر از میانگین کشور بوده است.

جدول ۵۰- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان کرمانشاه و کل کشور

مؤلفه‌ها	استان	میانگین	رتبه
ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی منفی(میانگین طیف ۲۱)	کرمانشاه	۲۴/۲۶	۲۳
	کل کشور	۲۴/۹	-
ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی مثبت(میانگین طیف ۲۷)	کرمانشاه	۲۴/۷۷	۱۷
	کل کشور	۲۳/۷۶	-
عام‌گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با اعضای خانواده	کرمانشاه	۲۴/۹۳	۱۰
	کل کشور	۲۵/۱۱	-
عام‌گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با همسایه‌ها و آشنایان	کرمانشاه	۱۹/۱	۱۲
	کل کشور	۱۹/۱۱	-
عام‌گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با غیر همشهری و غریبه‌ها	کرمانشاه	۱۵/۴	۱۳
	کل کشور	۱۵/۱۶	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

اعتماد عمومی

قابل اعتماد بودن مردم

جدول زیر توزیع درصدی قابل‌اعتماد بودن مردم از نظر پاسخگویان در استان کرمانشاه و کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۴۹/۵ درصد از پاسخگویان استان کرمانشاه میزان قابل‌اعتماد بودن مردم را متوسط ارزیابی کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۴۷/۱ درصد بوده است؛ همچنین باید توجه داشت که نزدیک به ۳۳/۳ درصد پاسخگویان عنوان کرده‌اند که میزان قابل‌اعتماد بودن مردم در استان کم و خیلی کم است که استان کرمانشاه در رابطه با ارزیابی کم از این متغیر رتبه ۱۴ را در بین استان‌های دیگر دارد.

جدول ۵۱- توزیع درصدی قابل‌اعتماد بودن مردم در استان کرمانشاه و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
کرمانشاه	۱۳/۳	۲۰/۵	۴۹/۵	۱۴/۸	۲	۱۴
کل کشور	۱۲/۵	۲۳/۱	۴۷/۱	۱۴/۹	۲/۵	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت)

جدول زیر توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان کرمانشاه و کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر نزدیک به ۴۶/۱ درصد از پاسخگویان استان کرمانشاه این میزان را کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۵۵ درصد بوده است. استان کرمانشاه در مقایسه با استان‌های دیگر در این خصوص رتبه ۲۳ را دارد و جزو ۱۰ استانی است که بیشترین ارزیابی را نسبت به این متغیر داشته‌اند.

جدول ۵۲- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان کرمانشاه و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
کرمانشاه	۲۳/۸	۲۲/۳	۳۱/۹	۱۹	۳/۱	۲۳
کل کشور	۳۱/۴	۲۴/۴	۲۶	۱۵/۴	۲/۸	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

مشارکت اجتماعی

مشارکت در فعالیت داوطلبانه

جدول زیر توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان کرمانشاه و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات مندرج در جدول زیر ۵۱/۲ درصد از پاسخگویان استان کرمانشاه میزان مشارکت در فعالیت داوطلبانه خود را متوسط و بالاتر عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور برابر با ۴۸/۷ درصد بوده است.

جدول ۵۳- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان کرمانشاه و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
کرمانشاه	۲۹/۲	۱۹/۷	۲۹/۲	۱۳/۴	۸/۶	۲۳
کل کشور	۲۳/۹	۲۷/۴	۳۴/۶	۱۰/۸	۳/۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تعلق و عرق ملی

افتخار به ایرانی بودن

جدول زیر توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان کرمانشاه و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۶۷/۷ درصد از پاسخگویان استان کرمانشاه میزان افتخار به ایرانی بودن خود را زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۷۵/۵ درصد بوده است؛ استان کرمانشاه در مقایسه با استان‌های دیگر هشتمین استانی است که پایین‌ترین میانگین را نسبت به افتخار به ایرانی بودن دارند.

جدول ۵۴- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان کرمانشاه و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
کرمانشاه	۲/۸	۷/۶	۲۱/۸	۲۶/۴	۴۱/۳	۸
کل کشور	۳	۵/۸	۱۵/۸	۳۰/۵	۴۵	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تمایل به مهاجرت

جدول زیر توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان کرمانشاه و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول زیر ۵۰/۴ درصد از پاسخگویان استان کرمانشاه تمایل به مهاجرت خود را کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۵۶/۹ درصد بوده است؛ در ارتباط با جدول زیر این نکته حائز اهمیت است که استان کرمانشاه از جمله استان‌هایی است که تمایل به مهاجرت در آن بالا است.

جدول ۵۵- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان کرمانشاه و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
کرمانشاه	۳۰/۱	۲۰/۳	۲۳/۸	۱۷/۷	۸/۱	۲۲
کل کشور	۳۴/۹	۲۲	۲۰	۱۳/۲	۹/۹	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

رضایت از زندگی

جدول زیر توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان کرمانشاه و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر قابل مشاهده است ۳۱/۲ درصد از پاسخگویان استان کرمانشاه میزان رضایت از زندگی خود را کم و

خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور برابر با ۲۵/۹ درصد بوده است. با توجه به رتبه استان(رتبه ۵) می‌توان عنوان کرد که استان کرمانشاه دارای میانگین پایین در میزان رضایت از زندگی در بین استان‌های کشور است.

جدول ۵۶- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان کرمانشاه و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
کرمانشاه	۸/۳	۲۲/۹	۴۶/۳	۱۶/۴	۶/۱	۵
کل کشور	۸/۷	۱۷/۲	۴۰/۵	۲۶/۳	۷/۳	–

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احساس امنیت

جدول زیر توزیع درصدی احساس امنیت در استان کرمانشاه و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر قابل مشاهده است ۳۱/۵ درصد از پاسخگویان استان کرمانشاه میزان احساس امنیت خود را زیاد و خیلی زیاد بیان کرده‌اند که در مقایسه با کل کشور (۳۳/۹ درصد) پایین‌تر بوده است. بر اساس اطلاعات جدول، استان کرمانشاه از جمله استان‌هایی است که احساس امنیت در آن در حد پایین ارزیابی شده و در بین استان‌های کشور رتبه نهم را در ارزیابی پایین نسبت به شاخص احساس امنیت داشته است.

جدول ۵۷- توزیع درصدی احساس امنیت در استان کرمانشاه و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
کرمانشاه	۱۶/۲	۱۸/۳	۳۴/۱	۲۶/۹	۴/۶	۹
کل کشور	۱۴/۲	۲۰/۲	۳۱/۷	۲۶/۹	۷	–

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد استان کرمانشاه(با ۲۴/۸) پایین‌تر از میانگین کل کشور (۲۵/۲۳) بوده است. استان کرمانشاه رتبه ۱۱ را در بین استان‌های کشور در خصوص ارزیابی پایین نسبت به این شاخص داشته و از میانگین پایینی برخوردار است.

جدول ۵۸- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان کرمانشاه و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۲۷)	رتبه
سرمایه اجتماعی در سطح خرد	کرمانشاه	۲۴٫۸۰	۱۱
	کل کشور	۲۵/۲۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی کل

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی را در استان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول، میانگین سرمایه اجتماعی استان کرمانشاه برابر با ۲/۸ بوده است که در مقایسه با میانگین کل کشور(۲/۷۹) تقریباً برابر بوده است و میزان سرمایه اجتماعی در استان در سطح متوسط بوده است. رتبه استان در رابطه با این شاخص از نظر ارزیابی نسبت به سرمایه اجتماعی در کشور برابر با ۱۵ بوده است که میزان متوسط سرمایه اجتماعی در استان به نسبت به کشور را نشان می‌دهد.

جدول ۵۹- میانگین سرمایه اجتماعی در استان کرمانشاه و کل کشور

مورد	استان	میانگین (۱ تا ۵)	رتبه
سرمایه اجتماعی کل	کرمانشاه	۲٫۸۰	۱۵
	کل کشور	۲/۷۹	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

وضعیت سلامت و درمان استان کرمانشاه

در سال ۱۳۹۷، تعداد مراکز بهداشتی و درمانی استان ۱۳۴ مرکز بوده که به نسبت سال قبل تغییری نداشته است. تعداد داروخانه‌های استان نیز ۲۶۸ داروخانه گزارش شده که به نسبت سال قبل ۴/۷ درصد رشد داشته است. از این تعداد ۲۴۲ داروخانه خصوصی هستند. از تعداد ۶۰ پایگاه اورژانس استان، ۴۸/۳ درصد شهری و ۵۱/۷ درصد جاده‌ای هستند. تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی ۲۹۹۵ تخت گزارش شده که به نسبت سال قبل ۱/۸ درصد افزایش داشته است(سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۷).

دو جدول زیر تعداد و سرانه(در هر صد هزار نفر) پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول در سال ۱۳۹۷ سرانه

مجموع پزشکان شاغل در استان ۶۸/۹۹ در هر صد هزار نفر بوده است که در مقایسه با متوسط کشور، ۶۱/۰۶ بالاتر بوده و به نسبت کل کشور وضعیت مناسب‌تری داشته است.

جدول ۶۰- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان‌پزشک	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق متخصص	دکترای تخصصی
کل کشور	۴۸۸۰۶	۱۶۱۳۰	۵۲۲۲	۳۴۰	۲۴۰۶	۱۶۵۳۰	۲۶۲۶	۵۵۵۲
۱۳۸۰	۷۰۳	۳۹۶	۲	۰	۰	۳۰۵	۰	۰
۱۳۸۵	۶۳۱	۳۳۰	۶۲	۵	۱۹	۲۱۵	۰	۰
۱۳۹۰	۸۷۰	۴۴۵	۸۲	۲	۴۰	۳۰۱	۰	۰
۱۳۹۵	۱۲۲۳	۵۲۷	۱۰۸	۱	۵۱	۳۷۷	۴۴	۱۱۵
۱۳۹۷	**۱۳۴۷**	**۵۲۵**	**۹۵**	**۲**	**۷۵**	**۴۱۶**	**۴۷**	**۱۸۷**

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۷

جدول ۶۱- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص (صد هزار نفر)[۸]

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان‌پزشک	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق متخصص	دکترای تخصصی
کل کشور	۶۱/۰۶	۲۰/۱۸	۶/۵۳	۰/۴۳	۳/۰۱	۲۰/۶۸	۳/۲۹	۶/۹۵
۱۳۸۵	۳۳/۵۷	۱۷/۵۶	۳/۳۰	۰/۲۷	۱/۰۱	۱۱/۴۴	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۰	۴۴/۷۲	۲۲/۸۸	۴/۲۲	۰/۱۰	۲/۰۶	۱۵/۴۷	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۵	۶۲/۶۴	۲۶/۹۹	۵/۵۳	۰/۰۵	۲/۶۱	۱۹/۳۱	۲/۲۵	۵/۸۹
۱۳۹۷	۶۸/۹۹	۲۶/۸۹	۴/۸۷	۰/۱۰	۳/۸۴	۲۱/۳۱	۲/۴۱	۹/۵۸

دو جدول زیر تعداد و سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. سرانه بیمارستان‌های فعال استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱/۱۸ بوده است که از سرانه کل کشور پایین‌تر بوده است؛ همچنین در تخت‌های فعال و مصوب نیز وضعیت استان(۱۹۰/۲۸ در هر صد هزار نفر) در مقایسه با متوسط کشور(۲۰۸/۳۷ در هر هزار نفر) وضعیت نامناسبی داشته است.

[۸]. سرانه سال ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵) محاسبه شده است.

جدول ۶۲- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی

سال	مجموع		دولتی						غیردولتی				سایر	
			دانشگاه علوم پزشکی		تأمین اجتماعی		سایر نهادهای عمومی		خیریه		خصوصی			
	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب
کل کشور ۱۳۹۷	۱۰۱۶	۱۶۶۵۴۳	۶۲۹	۱۱۲۶۸۳	۷۵	۱۲۷۵۶	۱۰۱	۱۵۹۴۹	۳۵	۵۳۳۸	۱۷۴	۱۸۷۰۳	۲	۱۱۱۴
۱۳۸۰	۲۶	۳۱۵۷	۱۹	۲۲۰۷	۱	۲۳۰	۲	۳۵۰	۱	۱۰۰	۳	۲۷۰		
۱۳۸۵	۲۳	۳۱۳۲	۱۷	۲۳۳۲	۲	۲۳۰	۲	۳۵۰	۰	۰	۲	۲۲۰		
۱۳۹۰	۲۳	۳۰۶۴	۱۷	۲۲۸۴	۲	۲۳۰	۲	۳۵۰	۰	۰	۲	۲۰۰		
۱۳۹۵	۲۳	۳۴۵۴	۱۷	۲۷۱۱	۲	۲۳۰	۲	۲۲۸	۰	۰	۲	۲۸۵		
۱۳۹۷	۲۳	۳۷۱۵	۱۷	۲۹۷۲	۲	۲۳۰	۲	۲۲۸	۰	۰	۲	۲۸۵	۰	۰

منبع: سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۷

جدول ۶۳-سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر)

سال و شهرستان	مجموع		دولتی						غیردولتی				سایر	
			دانشگاه علوم پزشکی		تأمین اجتماعی		سایر نهادهای عمومی		خیریه		خصوصی			
	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب
کل کشور	۱/۲۷	۲۰۸/۳۷	۰/۷۹	۱۴۰/۹۸	۰/۰۹	۱۵/۹۶	۰/۱۳	۱۹/۹۵	۰/۰۴	۶/۶۸	۰/۲۲	۲۳/۴۰	۰/۰۰	۱/۳۹
۱۳۸۵	۱/۲۲	۱۶۶/۶۵	۰/۹۰	۱۲۴/۰۸	۰/۱۱	۱۲/۲۴	۰/۱۱	۱۸/۶۲	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۱۱	۱۱/۷۱	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۰	۱/۱۸	۱۵۷/۵۱	۰/۸۷	۱۱۷/۴۲	۰/۱۰	۱۱/۸۲	۰/۱۰	۱۷/۹۹	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۱۰	۱۰/۲۸	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۵	۱/۱۸	۱۷۶/۹۱	۰/۸۷	۱۳۸/۸۵	۰/۱۰	۱۱/۷۸	۰/۱۰	۱۱/۶۸	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۱۰	۱۴/۶۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۷	۱/۱۸	۱۹۰/۲۸	۰/۸۷	۱۵۲/۲۲	۰/۱۰	۱۱/۷۸	۰/۱۰	۱۱/۶۸	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۱۰	۱۴/۶۰	۰/۰۰	۰/۰۰

دو جدول زیر تعداد و سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع تخت‌های فعال در استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱۵۳/۴ است که نسبت به کل کشور پایین‌تر است. استان کرمانشاه در تخت‌های فعال بیمارستانی فقط در بخش سوختگی سرانه بالاتری نسبت به کل کشور داشته و در دیگر بخش‌ها پایین‌تر است.

جدول ۶۴- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۳۸۱۱۷	۱۰۲۴۷	۹۲۱	۸۹۲۹	۵۹۳۰	۳۲۶۲	۱۰۸۸۲۸
۱۳۸۰	۲۲۳۹	۱۹۰	۳۸	۵۰	۳۷	۰	۱۹۲۴
۱۳۸۵	۲۴۰۴	۱۶۰	۳۳	۶۴	۵۳	۲۳	۲۰۷۱
۱۳۹۰	۲۵۷۶	۱۳۸	۳۳	۱۵۱	۸۴	۳۹	۲۱۳۱
۱۳۹۵	۲۸۹۰	۱۴۹	۳۴	۱۸۵	۱۱۰	۶۱	۲۳۵۱
۱۳۹۷	۲۹۹۵	۱۹۱	۳۴	۱۹۵	۱۱۸	۶۲	۲۳۹۵

منبع: سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۷

جدول ۶۵- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر)

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۷۲/۸۱	۱۲/۸۲	۱/۱۵	۱۱/۱۷	۷/۴۲	۴/۰۸	۱۳۶/۱۶
۱۳۸۵	۱۲۷/۹۱	۸/۵۱	۱/۷۶	۳/۴۱	۲/۸۲	۱/۲۲	۱۱۰/۲۰
۱۳۹۰	۱۳۲/۴۳	۷/۰۹	۱/۷۰	۷/۷۶	۴/۳۲	۲/۰۰	۱۰۹/۵۵
۱۳۹۵	۱۴۸/۰۲	۷/۶۳	۱/۷۴	۹/۴۸	۵/۶۳	۳/۱۲	۱۲۰/۴۱
۱۳۹۷	۱۵۳/۴۰	۹/۷۸	۱/۷۴	۹/۹۹	۶/۰۴	۳/۱۸	۱۲۲/۶۷

دو جدول زیر تعداد و سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۷ برابر ۵۱/۳۲ است که نسبت به کل کشور بالاتر بوده است. وضعیت استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۷ در همه موارد این بخش به جز پایگاه بهداشت روستایی به نسبت کل کشور بالاتر بوده است.

جدول ۶۶- مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی

سال و شهرستان	مجموع	مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				پایگاه بهداشت		خانه‌های بهداشت فعال	تسهیلات زایمانی	پایگاه مراقبت بهداشت مرزی
		شهری	روستایی	شهری روستایی	شبانه روزی	روستایی	شهری			
۱۳۹۷ کل کشور	۲۹۴۶۵	۱۵۵۹	۲۶۴۵	۱۰۵۹	۵۶۱	۳۲۴	۵۲۶۵	۱۷۷۴۶	۲۱۴	۹۲
۱۳۸۰	۸۱۷	۱۲۹	۶۶	...	...	۰	۲۹	۵۸۰	۱۳	...

۱۳۸۵	۹۱۰	۱۳۲	۶۷	...	...	۰	۳۴	۶۶۴	۱۳	...
۱۳۹۰	۸۹۲	۱۲۸	۶۶	...	...	۰	۲۴	۶۶۱	۱۳	...
۱۳۹۵	۹۳۶	۱۳۲	۷۳	...	...	۰	۷۰	۶۴۹	۱۲	...
۱۳۹۷	۱۰۰۲	۱۲۴	۷۴	...	...	۱	۱۴۴	۶۴۷	۱۲	...

منبع: سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۷

جدول ۶۷-سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت های اولیه بهداشتی(صد هزار نفر)

سال و شهرستان	مجموع	مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				پایگاه بهداشت		خانه های بهداشت فعال	تسهیلات زایمانی	پایگاه مراقبت بهداشت مرزی
		شهری	روستایی	شهری روستایی	شبانه روزی	روستایی	شهری			
۱۳۹۷ کل کشور	۳۶/۸۷	۱/۹۵	۳/۳۱	۱/۳۲	۰/۷۰	۰/۴۱	۶/۵۹	۲۲/۲۰	۰/۲۷	۰/۱۲
۱۳۸۵	۴۸/۴۲	۷/۰۲	۳/۵۶	...	...	۰/۰۰	۱/۸۱	۳۵/۳۳	۰/۶۹	...
۱۳۹۰	۴۵/۸۶	۶/۵۸	۳/۳۹	...	...	۰/۰۰	۱/۲۳	۳۳/۹۸	۰/۶۷	...
۱۳۹۵	۴۷/۹۴	۶/۷۶	۳/۷۴	...	...	۰/۰۰	۳/۵۹	۳۳/۲۴	۰/۶۱	...
۱۳۹۷	۵۱/۳۲	۶/۳۵	۳/۷۹	...	...	۰/۰۵	۷/۳۸	۳۳/۱۴	۰/۶۱	...

منبع: سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۷

دو جدول زیر تعداد و سرانه پایگاه‌های اورژانس در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع پایگاه‌های اورژانس در استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۷ برابر ۳/۰۷ است که نسبت به کل کشور کمی پایین‌تر است. باید توجه داشت که سرانه پایگاه‌های اورژانس در نقاط شهری بالاتر و هم در نقاط جاده‌ای پایین‌تر از سرانه کل کشور بوده است.

جدول ۶۸-تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

سال ۱۳۹۷	مجموع	شهری	جاده‌ای
کرمانشاه	۶۰	۲۹	۳۱
کل کشور	۲۵۳۶	۹۶۷	۱۵۶۹

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۸

جدول ۶۹-سرانه پایگاه های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

سال ۱۳۹۷	مجموع	شهری	جاده‌ای
کرمانشاه	۳/۰۷	۱/۴۹	۱/۵۹
کل کشور	۳/۱۷	۱/۲۱	۱/۹۶

۳-۳-۲- فقر و محرومیت

محوریت موضوع فقر و محرومیت از جمله مهم‌ترین مسائل کشور به خصوص در دوره پس از انقلاب اسلامی بوده است. فقر با تعابیری چون فقر مطلق (تعریف معیشتی و حداقلی) و فقر نسبی (به مثابه محرومیت نسبی) همواره مورد توجه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و متخصصان کشور بوده است. با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به دلیل پشتوانه ایدئولوژیک انقلاب در بسط عدالت اجتماعی، اشتیاق برای تساهل، توازن و تعادل بین همه مناطق کشور و تعدیل شکاف میان شهر و روستا، دیدگاه‌های محرومیت‌زدایی رونق یافت. تلاش برای محرومیت‌زدایی و توسعه مناطق محروم و دورافتاده کشور در دستور کار نظام جمهوری اسلامی قرار گرفت. پس از آن برنامه‌های اول تا ششم توسعه نیز گواه اهمیت این موضوع در دولت‌های مختلف بوده است.

درواقع کاهش محرومیت و نابرابری منطقه‌ای به دلیل تبعات اقتصادی و سیاسی، موضوع مهمی در بیش‌تر کشورهای درحال‌توسعه است. کیفیت زندگی افراد دستخوش نابرابری‌های منطقه‌ای عظیمی است که در بسیاری موارد به سرعت در حال افزایش است. زیرا هرچقدر تفاوت‌های منطقه‌ای از ابعاد مختلف بیشتر باشد، منجر به حرکت جمعیت و سرمایه به سمت قطب‌های پرجاذبه می‌گردد.

در ایران یکی از اهداف مهم در برنامه‌های اقتصادی- اجتماعی پس از انقلاب، کاهش محرومیت و رفع نابرابری میان مناطق بوده است. توسعه منطقه‌ای در ایران در طول دهه اول بعد از انقلاب اسلامی، با توجه ویژه به مناطق محروم در کل کشور مورد توجه قرار گرفت. در دهه دوم بعد از انقلاب، جهت‌گیری جدیدی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای ایجاد گردید؛ تغییر جهت برنامه‌ریزی منطقه‌ای از سطوح ملی و بین منطقه‌ای به سطوح منطقه‌ای و درون منطقه‌ای، توجه به سازمان‌دهی طرح‌های مناطق روستایی و توجه به شناسایی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناطق برای حصول توسعه از آن جمله است. با این وجود علیرغم تلاش‌های صورت گرفته در برنامه‌ها و سیاست‌ها، در حال حاضر نابرابری‌های مشهودی میان مناطق مختلف کشور به لحاظ شاخص‌های توسعه و سطوح محرومیت موجود است. از این رو پژوهش‌های متفاوتی در راستای شناسایی و طبقه‌بندی مناطق محروم کشور و برنامه‌ریزی به منظور اتخاذ سیاست‌های مناسب جهت ارتقای وضعیت موجود صورت گرفته است.

۳-۳-۲-۱- طرح‌های انجام شده در زمینه مناطق محروم

طرح مطالعاتی «نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران» توسط دفتر مطالعات رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماع (بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۱)؛ «شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته

کشور» زیر نظر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۶-۱۳۸۵) و «اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق» توسط بنیاد برکت (۱۳۹۶) از جمله مطالعاتی است که در زمینه شناسایی مناطق محروم کشور در سطوح شهرستان، بخش و دهستان در سطح ملی صورت گرفته است.

الف) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی به بررسی فقر چندبعدی در ایران پرداخته است. در این پژوهش با استفاده از فایل خام داده‌های طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار شهری و روستایی سال ۱۳۹۱ مرکز آمار ایران، محاسبات شاخص فقر چندبعدی انجام شده است. بدین منظور ۵ شاخص سلامت، آموزش، مسکن، استانداردهای زندگی و اشتغال به عنوان مشخصه‌های فقر چندبعدی در نظر گرفته شده است. سپس با استفاده از وزن دهی به شاخص‌ها و مؤلفه‌های هریک، میزان اهمیت آن‌ها تعیین شده است.

جدول ۷۰-شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی

شاخص	وزن شاخص	مؤلفه	وزن مؤلفه‌ها
سلامت	۲۰	سوءتغذیه	۱۰
		عدم برخورداری از بیمه درمان	۱۰
آموزش	۲۰	خانوارهای دارای عضو کمتر از ۵ سال تحصیل	۱۰
		خانوارهای دارای کودک ۶ تا ۱۸ سال کمتر از ۸ کلاس سواد (متناسب با سن)	۱۰
مسکن	۲۰	مصالح بی‌دوام	۱۰
		سطح زیربنای کمتر از ۱۶ مترمربع	۱۰
استانداردهای زندگی	۲۰	سطح دسترسی به آشپزخانه	۴
		عدم دسترسی به آب و برق	۴
		نداشتن حمام	۴
		نداشتن دارایی مانند اتومبیل، دوچرخه و...	۴
		نوع سوخت خانوار برای پخت و پز	۴
اشتغال	۲۰	سرپرست بیکار	۱۰
		عدم برخورداری از بیمه اجتماعی	۱۰

شاخص‌های مذکور درصد خانوارهایی را که دچار فقر چندبعدی هستند به تفکیک استان نشان می‌دهد. بر این اساس ۵۳ درصد از خانوارهای مناطق شهری استان کرمانشاه دچار فقر شهری هستند. همچنین ۳۳ درصد از خانوارهای مناطق روستایی دچار فقر چندبعدی هستند. در این گزارش میانگین محرومیت هر استان نیز مشخص شده است. میانگین محرومیت در مناطق شهری استان کرمانشاه برابر با ۳۵/۵ و در مناطق روستایی برابر با ۴۰/۷

هست. مقدار عددی این شاخص هرچه بیش‌تر باشد به معنی فاصله زیاد خانوارهای دچار فقر چند بعدی از آستانه فقر است. این شاخص در واقع معادل شاخص شکاف فقر در محاسبه فقر درآمدی است.

علاوه بر این، بر اساس مطالعات انجام شده، ۵ اولویت اول هر استان جهت برنامه‌ریزی به تفکیک مناطق شهری و روستایی مشخص شده است. پنج اولویت اول استان کرمانشاه در مناطق شهری عبارت است از سلامت، مسکن، استاندارد زندگی، اشتغال و آموزش. اولویت‌های استان کرمانشاه به تفکیک مناطق روستایی نیز عبارت است از: مسکن، استانداردهای زندگی، سلامت، اشتغال و آموزش (دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، بی‌تا).

ب) طرح مطالعاتی شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور با هدف شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته و تهیه نقشه مرکب آن‌ها (چگالی شاخص، بیکاری، بی‌سوادی، کمبود امکانات سکونتی، ارتباطی، فرهنگی، آموزشی و بهداشتی و ...) به منظور حمایت و تقویت توان منطقه‌ای صورت گرفته است.

در این پژوهش پس از انجام مطالعات اولیه و بحث و بررسی مراجع صاحب نظر، ۲۵ شاخص به منظور سنجش میزان محرومیت در سطوح شهرستان، بخش و دهستان استفاده شده است. لازم به ذکر است برخی از شاخص‌ها به تناسب سطوح مورد بررسی (شهرستان، بخش و دهستان) متفاوت بوده است. شاخص‌هایی نظیر نرخ بیکاری، نرخ بی‌سوادی (به دلیل وجود رابطه مستقیم و شدید با محرومیت)، تراکم خانوار در واحد مسکونی (پایین بودن این نرخ بیانگر بهبود وضعیت اقتصاد و توسعه‌ای هر جامعه‌ای است)، نرخ مهاجرت (نشانگر عدم رضایت از مکان زندگی و بازتاب توزیع نامتوازن امکانات)، بار تکفل شغلی(بیانگر نسبت جمعیت شاغل به کل جمعیت)، نسبت مراکز بهداشتی و درمانی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت آموزشگاه متوسطه به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای برخوردار از گاز، نسبت روستاهای دارای آب آشامیدنی سالم به کل روستاها (از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه انسانی و اجتماعی که عدم برخورداری از آن سهم تعیین کننده‌ای در تشخیص محرومیت دارد)، نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت، چگالی جمعیت (نشانگر رابطه میان جمعیت و مساحت شهرستان، بخش و دهستان است)، فاصله مرکز شهرستان از مرکز (به منظور دسترسی یا عدم دسترسی مردم منطقه به خدمات مرکزی استان)، فاصله مرکز شهرستان از نزدیک‌ترین فرودگاه، فاصله مرکز شهرستان به ایستگاه راه آهن، نسبت پزشک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای بهره‌مند از دفاتر پستی به تعداد روستا، نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا، نسبت شعب بانک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت کتابخانه‌های عمومی یا کانون پرورش فکری و ... در سه سطح شهرستان، بخش و دهستان مورد ارزیابی قرار گرفت.

درواقع شاخص‌ها ترکیبی از متغیرهای اجتماعی و فرهنگی و از سوی دیگر متغیرهای اقتصادی و زیرساختی بوده است. اهمیت شاخص‌های مذکور در میزان محرومیت و قابل‌سنجش بودن؛ در انتخاب آن‌ها نقش اساسی داشته است. سنجش میزان محرومیت: در این طرح به دلیل محدودیت‌های موجود در دستیابی به شاخص‌های مذکور در محدوده‌های شهرستان، بخش و دهستان؛ از نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ استفاده شده است. در طی جلساتی با مسئولین استانداری‌ها و معاونین و همین‌طور متخصصین امر، فرآیند وزن‌دهی شاخص‌ها انجام شده است.بر اساس روش ضریب همبستگی، میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و برپایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به‌واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر شهرستان، بخش و دهستان به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. بر این اساس مناطق محروم استان کرمانشاه به شرح جدول زیر است:

جدول ۷۱- مناطق کمتر توسعه‌یافته استان کرمانشاه

دهستان کمتر توسعه‌یافته	ضریب دهستان	تابعیت تقسیماتی		
		استان	شهرستان	بخش
منصوری	۶	کرمانشاه	اسلام‌آباد غرب	حمیل
حومه شمالی	۶	کرمانشاه	اسلام‌آباد غرب	مرکزی
شیوه سر	۷	کرمانشاه	پاوه	باینگان
ماکوان	۸	کرمانشاه	پاوه	باینگان
شمشیر	۶	کرمانشاه	پاوه	مرکزی
هولی	۶	کرمانشاه	پاوه	مرکزی
سیروان	۸	کرمانشاه	پاوه	نوسود
ازگله	۷	کرمانشاه	ثلاث باباجانی	ازگله
جیگران	۷	کرمانشاه	ثلاث باباجانی	ازگله
سرقلعه	۷	کرمانشاه	ثلاث باباجانی	ازگله
دشت حر	۷	کرمانشاه	ثلاث باباجانی	مرکزی
زمکان	۷	کرمانشاه	ثلاث باباجانی	مرکزی
خانه شور	۷	کرمانشاه	ثلاث باباجانی	مرکزی
شروینه	۶	کرمانشاه	جوانرود	کلاشی
کلاشی	۸	کرمانشاه	جوانرود	کلاشی
بازان	۶	کرمانشاه	جوانرود	مرکزی
پلنگانه	۶	کرمانشاه	جوانرود	مرکزی
قلخانی	۷	کرمانشاه	دالاهو	گهواره
بان زرده	۷	کرمانشاه	دالاهو	گهواره
بیونیج	۷	کرمانشاه	دالاهو	مرکزی
حومه کرند	۶	کرمانشاه	دالاهو	مرکزی
قوری قلعه	۷	کرمانشاه	روانسر	شاهو
منصور آقایی	۷	کرمانشاه	روانسر	شاهو

دهستان کمتر توسعه‌یافته	ضریب دهستان	تابعیت تقسیماتی		
		استان	شهرستان	بخش
بدر	۶	کرمانشاه	روانسر	مرکزی
حسن اباد	۶	کرمانشاه	روانسر	مرکزی
زالوآب	۶	کرمانشاه	روانسر	مرکزی
دولت آباد	۶	کرمانشاه	روانسر	مرکزی
بشیوه پاطاق	۷	کرمانشاه	سرپل ذهاب	مرکزی
حومه سرپل	۶	کرمانشاه	سرپل ذهاب	مرکزی
قلعه شاهین	۶	کرمانشاه	سرپل ذهاب	مرکزی
پشت تنگ	۶	کرمانشاه	سرپل ذهاب	مرکزی
دشت ذهاب	۷	کرمانشاه	سرپل ذهاب	مرکزی
سطر	۶	کرمانشاه	سنقر	کلیائی
آگاهان	۶	کرمانشاه	سنقر	کلیائی
کیونانات	۷	کرمانشاه	سنقر	کلیائی
باوله	۶	کرمانشاه	سنقر	مرکزی
گاورود	۶	کرمانشاه	سنقر	مرکزی
حر	۶	کرمانشاه	صحنه	دینور
سومار	۸	کرمانشاه	قصرشیرین	سومار
الوند	۸	کرمانشاه	قصرشیرین	مرکزی
فتح آباد	۸	کرمانشاه	قصرشیرین	مرکزی
نصرآباد	۸	کرمانشاه	قصرشیرین	مرکزی
جلالوند	۷	کرمانشاه	کرمانشاه	فیروزآباد
سرفیروزاباد	۶	کرمانشاه	کرمانشاه	فیروزآباد
عثمانوند	۷	کرمانشاه	کرمانشاه	فیروزآباد
سنجابی	۶	کرمانشاه	کرمانشاه	کوزران
هفت آشیان	۶	کرمانشاه	کرمانشاه	کوزران
پشت دربند	۶	کرمانشاه	کرمانشاه	مرکزی
دورودفرمان	۶	کرمانشاه	کرمانشاه	مرکزی
میان دربند	۶	کرمانشاه	کرمانشاه	مرکزی
قره سو	۶	کرمانشاه	کرمانشاه	مرکزی
خزل غربی	۶	کرمانشاه	کنگاور	مرکزی
قزوینه	۶	کرمانشاه	کنگاور	مرکزی
حیدریه	۷	کرمانشاه	گیلان غرب	گوار
گوآور	۷	کرمانشاه	گیلان غرب	گوار
چله	۷	کرمانشاه	گیلان غرب	مرکزی
حومه	۷	کرمانشاه	گیلان غرب	مرکزی
دیره	۷	کرمانشاه	گیلان غرب	مرکزی
ویژنان	۷	کرمانشاه	گیلان غرب	مرکزی
چم چمال	۶	کرمانشاه	هرسین	بیستون
شیزر	۶	کرمانشاه	هرسین	بیستون
چشمه کبود	۶	کرمانشاه	هرسین	مرکزی

(شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور، ریاست جمهوری،۱۳۸۶)

بر اساس مطالعات مذکور، ۱۱/۲۹ درصد از دهستان‌ها محرومیت بالایی (ضریب ۸) داشته، ۳۷/۰۹ درصد دارای محرومیت متوسط (ضریب ۷) و ۵۱/۶۱ درصد نیز از محرومیت پایینی (ضریب۶) برخوردار بوده‌اند. شایان ذکر است، ضرایب بر اساس ۵ تا ۹ تعیین شده و ضریب ۵ به معنی محرومیت کمتر و ضریب ۹ به معنی محرومیت بیش‌تر است.

دهستان‌های الوند، فتح‌آباد، نصرآباد، سومار، کلاشی، سیروان و ماکوان در شهرستان‌های قصر شیرین، جوانرود و پاوه در اولویت میزان فقر قرار دارند.

ج) پژوهش دیگر مربوط به اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق توسط بنیاد برکت صورت گرفته است. در این طرح ۵۴ شاخص به منظور سنجش سطح محرومیت مورد استفاده قرار گرفته شده است.

سنجش میزان محرومیت: بر اساس روش مک گراناهان (روش ضریب همبستگی) میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و برپایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن‌دهی جایگاه هر استان، شهرستان و بخش به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. شاخص‌های مذکور به شرح جدول زیر است:

جدول ۷۲- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناهان (روش ضریب همبستگی)

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۱	نرخ اشتغال (درصد)	۰/۰۸۳۵
۲	نرخ اشتغال زنان (درصد)	۰/۱۱۴۸
۳	نرخ فعالیت (درصد)	۰/۱۴۰۷
۴	بار تکفل شغلی (نفر به ازای هر نفر شاغل)	۰/۱۶۴۳
۵	نسبت شاغلان بخش کشاورزی به کل شاغلان (درصد)	۰/۱۹۱۶
۶	نسبت شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۲۲۳
۷	نسبت شاغلان بخش خدمات به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۴۳۳
۸	نسبت مساحت اراضی راعی به کل مساحت بخش	۰/۲۷۴۵
۹	نسبت مساحت اراضی زراعی آبی به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۰۲۳
۱۰	نسبت مساحت اراضی زراعی دیم به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۲۵۱
۱۱	نسبت مساحت اراضی باغی به کل اراضی (درصد)	۰/۳۵۸۸
۱۲	سرانه دام سنگین خانوار (رأس)	۰/۳۹۳۰
۱۳	سرانه دام سبک خانوار (رأس)	۰/۴۱۹۵
۱۴	تراکم تراکتور در هر ۱۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۵۰۲
۱۵	تراکم کمباین در هر ۱۰۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۸۱۵

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۱۶	نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۰۲۷
۱۸	نسبت روستاهای بهره‌مند از گاز به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۳۶۰
۱۹	نسبت شعب بانک به ۱۰,۰۰۰ نفر جمعیت	۰/۵۵۵۴
۲۰	فاصله مرکز بخش از مرکز شهرستان (Km)	۰/۵۸۵۹
۲۱	فاصله مرکز بخش از مرکز استان (Km)	۰/۶۰۳۷
۲۲	شدت فرسایش	۰/۶۳۷۴
۲۳	قابلیت اراضی	۰/۶۶۸۹
۲۴	ارتفاع	۰/۶۹۳۴
۲۵	کلاس شیب	۰/۷۲۳۲
۲۶	میزان بارش	۰/۷۴۶۲
۳۱	دما	۰/۷۶۹۱
۳۲	اقلیم	۰/۷۹۹۸
۳۳	منابع آب	۰/۸۲۷۱
۳۴	تعداد معدن	۰/۸۵۵۵
۳۵	پتانسیل زلزله	۰/۸۷۹۴
۳۶	پتانسیل سیل	۰/۹۰۵۹
۳۷	بعد خانوار	۰/۹۳۰۰
۳۸	نرخ رشد جمعیت (درصد)	۰/۹۵۸۹
۳۹	نسبت جنسی (درصد)	۰/۹۸۵۰
۴۰	تراکم جمعیت	۱/۰۱۰۸
۴۱	نسبت شهرنشینی (درصد)	۱/۰۴۴۰
۴۲	نرخ باسوادی (درصد)	۱/۰۶۷۸
۴۳	نرخ باسوادی زنان (درصد)	۱/۰۹۸۱
۴۴	نسبت باسوادان با تحصیلات عالی به کل باسوادان (درصد)	۱/۱۲۲۸
۴۵	نسبت مراکز بهداشتی درمانی و خانه بهداشت به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۴۶۵
۴۶	نسبت پزشک به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۸۲۲
۴۷	نسبت مدرسه راهنمایی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۰۴۲
۴۸	نسبت دبیرستان و هنرستان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۳۰۶
۴۹	نسبت کتابخانه و کانون پرورش فکری کودکان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۵۸۸
۵۰	نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۹۰۰
۵۱	نسبت روستاهای بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)	۱/۳۱۳۳
۵۲	نسبت روستاهای بهره‌مند از دفتر پستی به تعداد روستا (درصد)	۱/۳۳۷۲
۵۳	نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت (درصد)	۱/۳۶۱۱
۵۴	نسبت روستاهای خالی از سکنه به کل روستاها(درصد)	۰/۰۳۴۶

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

جدول ۷۳- مناطق کم‌تر توسعه‌یافته استان کرمانشاه

ردیف	استان	شهرستان	بخش
۱	کرمانشاه	دالاهو	مرکزی
۲	کرمانشاه	دالاهو	گهواره
۳	کرمانشاه	روانسر	مرکزی
۴	کرمانشاه	روانسر	شاهو
۵	کرمانشاه	سرپل ذهاب	مرکزی
۶	کرمانشاه	قصرشیرین	مرکزی
۷	کرمانشاه	قصر شیرین	سومار
۸	کرمانشاه	گیلان غرب	مرکزی
۹	کرمانشاه	گیلان غرب	گوار

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

نتایج این پژوهش حاکی از آن است که در مجموع، ۵۶۴ بخش و شهرستان محروم در استان‌های مختلف کشور مورد سنجش قرار گرفته است. در این میان استان کرمانشاه دارای ۵ شهرستان و ۹ بخش محروم است. شهرستان‌های سنقر (بخش کلیائی)، جوانرود (بخش کلاشی)، ثلاث باباجانی (بخش ازگله)، دالاهو (بخش گهواره)، کرمانشاه (بخش فیروزآباد)، ثلاث باباجانی (بخش مرکزی)، کرمانشاه (بخش کوزران) و پاوه (بخش باینگان) بع ترتیب در ردیف‌های ۵۳، ۵۴، ۹۴، ۹۹، ۱۲۲، ۱۵۳، ۱۷۵ و ۱۸۵ مناطق محروم کشور به حساب آمدند. بدیهی است رفع محرومیت مناطق مذکور مستلزم شناخت کافی از امکانات و پتانسیل‌های منطقه‌ای و بهره‌گیری از آن‌ها در جهت رفع محرومیت و دستیابی به توسعه پایدار است. مزیت‌های نسبی مناطق محروم استان کرمانشاه در سه بخش عمده اقتصادی یعنی کشاورزی، صنعت و خدمات و زیر بخش‌های آن به شرح زیر است:

الف) کشاورزی:

۱. مزیت نسبی در تولید محصولات باغی نظیر سیب، انگور آبی، هلو، گردو، زیتون، انجیر آبی، سایر مرکبات، انار، انگور دیم، گیلاس، زردآلو، بادام آبی، آلو و گلابی

۲. مزیت نسبی در تولید چغندرقند، گندم، جو، گوجه‌فرنگی، ذرت دانه‌ای، یونجه، نخود، سیب‌زمینی، خیار و سایر محصولات جالیزی، شبدر، پیاز، کلزا، سایر دانه‌های روغنی و سایر سبزیجات، لوبیا، عدس و سایر حبوبات، خیار گلخانه‌ای و سبزیجات گلخانه‌ای
۳. مزیت نسبی در دامداری و دام‌پروری و پرورش دام سبک، با وجود رونق کشاورزی و داشتن مراتع و چراگاه‌های مناسب
۴. مزیت نسبی در پرورش دام سنگین به خصوص در بخش‌های مرکزی روانسر، مرکزی جوانرود، مرکزی سرپل ذهاب، بیستون، هرسین، فیروزآباد کرمانشاه و بخش مرکزی گیلان غرب
۵. مزیت نسبی در تولید گوشت مرغ و تخم‌مرغ
۶. مزیت نسبی و داشتن پتانسیل در پرورش اسب با وجود پیست سنتی اسب‌سواری در قصر شیرین
۷. مزیت نسبی در پرورش زنبورعسل به لحاظ وجود باغات میوه و مراتع مناسب و دامنه و کوهپایه‌های دارای بیشه‌زارها و چشمه‌سارهای فراوان که شرایط مناسبی را برای پرورش، فراهم نموده است.
۸. مزیت نسبی در آبزی‌پروری به‌ویژه تکثیر و پرورش ماهیان سرد آبی (قزل‌آلا) به لحاظ بازدهی سرمایه پذیری دارای توجیه اقتصادی بالا، با توجه به وجود رودخانه‌های دائمی در اکثر بخش‌های استان و وجود منابع آبی و بارش بالنسبه فراوان
۹. مزیت نسبی در وجود جنگل و بیشه‌زار (۱۸ درصد) و مراتع (۴۱/۸ درصد) مناسب

ب) صنعت:

۱. وجود شهرک صنعتی فرامان (کرمانشاه۱) در بخش مرکزی شهرستان کرمانشاه
۲. وجود شهرک صنعتی کرمانشاه در بخش مرکزی شهرستان کرمانشاه
۳. وجود ظرفیت‌های معدنی و معادن سنگ لاشه ساختمانی، مرمریت دولومیتی، سنگ گچ و قیر طبیعی در بخش‌های محروم استان
۴. مزیت نسبی در صنایع‌دستی از جمله: تولید قالی، قالیچه، جاجیم‌بافی، گلیم‌بافی در غالب بخش‌های محروم استان، موج بافی در ثلاث باباجانی و دالاهو، پرده بافی و نمدمالی در پاوه، گیوه‌کشی به خصوص در بخش‌های نوسود (روستای هجیج)، نودشه شهرستان پاوه و در ثلاث باباجانی و دالاهو، قلم‌زنی و ساخت ابزارهای فلزی نظیر چاقوسازی، فلزکاری، ساخت ادوات موسیقی و ابزار کشاورزی در دالاهو همچنین شال‌بافی، جوراب‌بافی و دستکش در جوانرود و ثلاث باباجانی و حصیربافی و سبدبافی در قصر شیرین

۵. مزیت نسبی در تولید چرم و کفش بسیار مرغوب به‌گونه‌ای که منبع اصلی و تولید چرم و پخش چرم مرغوب کشور به شمار می‌رود و به همین خاطر پتانسیل ایجاد صنایع تبدیلی چرم در بخش‌های محروم این استان نیز فراهم می‌باشد.
۶. مزیت نسبی در وجود منابع نفت در بخش‌های محروم قصر شیرین و در نتیجه وجود پتانسیل بالقوه و اولویت‌دار استخراج و ایجاد صنایع وابسته به نفت
۷. مزیت نسبی در ایجاد صنایع تبدیلی فراورده‌های لبنی و بسته‌بندی گوشت قرمز و سفید و کارگاه‌های پشم شویی و شستشوی پشم و صنایع تولید خامه، قالی و قالیچه و هم‌چنین صنایع تبدیلی، تکمیلی و بسته‌بندی محصولات متنوع باغی و زراعی و گیاهان دارویی

ج) خدمات:

۱. مزیت نسبی در ارائه خدمات بازرگانی به لحاظ همسایگی با کشور عراق به عنوان یک فرصت و معبر مطمئن برای افزایش صادرات غیرنفتی کشور به عراق و از طریق عراق به سایر کشورهای همسایه و وجود گمرکات کرمانشاه، خسروی و پاوه
۲. وجود پتانسیل و مزیت نسبی در ارائه خدمات مرزی با وجود پایانه مرزی خسروی و بازارچه مرزی پرویزخان و مرز رسمی قصر شیرین و بازارچه مرزی نوسود پاوه و سرپل ذهاب و بازارچه مرزی جوانرود، به منظور توسعه مبادلات تجاری با کشور عراق و از طریق عراق با سوریه و ترکیه و اروپا
۳. مزیت نسبی در فعالیت‌های مرتبط با گردشگری و وجود جاذبه‌های تاریخی، طبیعی و ... در بخش‌های محروم استان و به خصوص وجود شهر قدیمی حلوان و آبشار ریواژ در شهرستان سرپل ذهاب و مجموعه تاریخی بیستون در هرسین، چشمه‌سارها و سراب دالاهو، باغ دیدنی سیدخان و سراب مامیشان در بخش ازگله و قلعه قدیمی، سراب‌های زیبا و دیدنی، آبشار شیخ صله و چشمه‌سار در بخش مرکزی ثلاث باباجانی، کاروانسرای شاه‌عباسی و قلعه جوامیر در قصر شیرین و وجود سه غار مهم در بخش شاهو و مرکزی روانسر و بخش مرکزی جوانرود و هم‌چنین روستاهای کهن جذاب از جمله خانقاه در نودشه، روستای پلکانی هجیج در نوسود پاوه
۴. ارائه خدمات حمل و نقل به لحاظ قرارگیری استان کرمانشاه بر محور ارتباطی شمال غربی- جنوب غربی و مسیر کریدور شرقی- غربی (جاده ابریشم)

۵. مزیت نسبی به منظور ایجاد زمینه لازم برای توسعه تجارت الکترونیکی در استان و تأثیر مستقیم و غیرمستقیم آن در ایجاد فرصت‌های شغلی برای جوانان مستعد و هم‌چنین عرضه و فروش محصولات تولیدی بخش‌های محروم استان

۶. مزیت نسبی وجود مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای متعدد در استان که زمینه توانمندسازی مهارتی جوانان مستعد بخش‌های مناطق محروم را فراهم می‌کند.

۷. مزیت نسبی و داشتن پتانسیل بالا در ایجاد اقامتگاه‌های سنتی بومی و تدارک غذاها و نمایش سنت‌های فولکلور محلی برای جذب و اقامت چندروزه گردشگران داخلی و خارجی

۱۰. مزیت نسبی در وجود منطقه ویژه اقتصادی اسلام‌آباد غرب در شهرستان اسلام‌آباد غرب (اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶).

۳-۳-۲-۲- شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان کرمانشاه

همان‌طور که مشاهده می‌شود بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت کل ساکن در مناطق محروم استان کرمانشاه برابر با ۳۲۴,۳۹۸ نفر است. از این تعداد ۱۵۶,۴۰۱ نفر زن و ۱۶۷,۹۹۷ نفر مرد هستند. تعداد خانوار ساکن در این مناطق برابر با ۹۰,۳۲۱ است. میانگین بعد خانوار برابر با ۳/۷۴ است و میانگین نسبت جنسی در این مناطق برابر با ۱۷۵/۳ است. نسبت جنسی در مناطق محروم این استان بالاتر از متوسط نسبت جنسی در کل کشور (۱۰۳) است. بعد خانوار این مناطق نیز بالاتر از بعد خانوار در کل کشور است (متوسط بعد خانوار کل کشور در سرشماری ۱۳۹۵ برابر با ۳/۳ بوده است). بالاترین نسبت جنسی مربوط به دهستان سومار شهرستان قصرشیرین با نسبت ۳۶۷۰ است. پس از آن دهستان‌های الوند، ویژنان، نصرآباد، درودفرمان و میان دربند به ترتیب با ۸۶۸، ۱۴۸/۴، ۱۳۲، ۱۲۹ و ۱۲۶ بالاترین نسبت جنسی را دارند.

بالاترین میزان بعد خانوار نیز مربوط به دهستان سومار شهرستان قصرشیرین با بعد خانوار ۱۰/۴۷ است. بعد خانوار در دهستان‌های الوند، ویژنان، ازگله، پشت تنگ، جیگران و دشت ذهاب به ترتیب با بعد خانوار ۴/۶، ۴/۴۷، ۴/۳۰، ۴/۲۳، ۴/۲۰ و ۴ در شهرستان‌های قصرشیرین، گیلان غرب، ثلاث باباجانی، سرپل ذهاب، ثلاث باباجانی و سرپل ذهاب بیش‌ترین میزان را داشته است.

جدول ۷۴- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان کرمانشاه

سرشماری سال ۹۵						تابعیت تقسیماتی			
خانوار	جمعیت	تعداد مردان	تعداد زنان	نسبت جنسی	بعد خانوار	دهستان توسعه یافته کمتر	استان	شهرستان	بخش
۱,۱۶۶	۳,۵۳۷	۱,۸۲۷	۱,۷۱۰	۱۰۶.۸	۳.۰۳	منصوری	کرمانشاه	اسلام‌آباد غرب	حمیل
۱,۳۶۱	۵,۱۲۹	۲,۵۵۴	۲,۵۷۵	۹۹.۲	۳.۷۷	حومه شمالی	کرمانشاه	اسلام‌آباد غرب	مرکزی
۷۶۰	۲,۶۵۴	۱,۳۰۰	۱,۳۵۴	۹۶.۰	۳.۴۹	شیوه سر	کرمانشاه	پاوه	باینگان
۶۳۳	۲,۱۴۹	۱,۰۷۱	۱,۰۷۸	۹۹.۴	۳.۳۹	ماکوان	کرمانشاه	پاوه	باینگان
۳,۰۴۴	۱۰,۲۳۴	۵,۱۴۴	۵,۰۹۰	۱۰۱.۱	۳.۳۶	شمشیر	کرمانشاه	پاوه	مرکزی
۱,۸۶۲	۶,۱۷۳	۳,۱۴۰	۳,۰۳۳	۱۰۳.۵	۳.۳۲	هولی	کرمانشاه	پاوه	مرکزی
۱,۰۳۴	۳,۱۱۸	۱,۶۳۲	۱,۴۸۶	۱۰۹.۸	۳.۰۲	سیروان	کرمانشاه	پاوه	نوسود
۴۲۱	۱,۸۰۹	۱,۰۰۵	۸۰۴	۱۲۵	۴.۳۰	ازگله	کرمانشاه	ثلاث باباجانی	ازگله
۴۸۴	۲,۰۳۲	۱,۰۱۴	۱,۰۱۸	۹۹.۶	۴.۲۰	جیگران	کرمانشاه	ثلاث باباجانی	ازگله
۱۳۷	۵۴۲	۲۸۹	۲۵۳	۱۱۴.۲	۳.۹۶	سرقلعه	کرمانشاه	ثلاث باباجانی	ازگله
۱,۳۷۹	۵,۴۳۴	۲,۷۴۳	۲,۶۹۱	۱۰۱.۹	۳.۹۴	دشت حر	کرمانشاه	ثلاث باباجانی	مرکزی
۱,۳۰۱	۵,۰۷۰	۲,۵۴۷	۲,۵۲۳	۱۰۱.۰	۳.۹۰	زمکان	کرمانشاه	ثلاث باباجانی	مرکزی
۱,۷۲۹	۶,۵۵۶	۳,۲۷۱	۳,۲۸۵	۹۹.۶	۳.۷۹	خانه شور	کرمانشاه	ثلاث باباجانی	مرکزی
۱,۱۲۸	۴,۲۲۹	۲,۱۵۷	۲,۰۷۲	۱۰۴.۱	۳.۷۵	شروینه	کرمانشاه	جوانرود	کلاشی
۱,۱۲۶	۴,۴۴۷	۲,۲۸۳	۲,۱۶۴	۱۰۵.۵	۳.۹۵	کلاشی	کرمانشاه	جوانرود	کلاشی
۱,۲۷۴	۴,۶۴۷	۲,۳۷۴	۲,۲۷۳	۱۰۴.۴	۳.۶۵	بازان	کرمانشاه	جوانرود	مرکزی
۲,۰۵۴	۷,۴۹۲	۳,۹۳۹	۳,۵۵۳	۱۱۰.۹	۳.۶۵	پلنگانه	کرمانشاه	جوانرود	مرکزی
۱,۸۶۴	۶,۹۵۷	۳,۴۸۷	۳,۴۷۰	۱۰۰.۵	۳.۷۳	قلخانی	کرمانشاه	دالاهو	گهواره
۸۷۸	۳,۲۱۲	۱,۶۰۰	۱,۶۱۲	۹۹.۳	۳.۶۶	بان زرده	کرمانشاه	دالاهو	گهواره
۳۱۶	۱,۰۳۶	۵۱۳	۵۲۳	۹۸.۱	۳.۲۸	بیونیج	کرمانشاه	دالاهو	مرکزی
۱,۱۷۷	۴,۲۶۲	۲,۱۵۲	۲,۱۱۰	۱۰۲.۰	۳.۶۲	حومه کرند	کرمانشاه	دالاهو	مرکزی
۶۷۱	۲,۳۵۲	۱,۱۷۳	۱,۱۷۹	۹۹.۵	۳.۵۱	قوری قلعه	کرمانشاه	روانسر	شاهو
۲۷۹	۱,۰۱۲	۵۰۴	۵۰۸	۹۹.۲	۳.۶۳	منصور آقایی	کرمانشاه	روانسر	شاهو
۱,۱۱۶	۳,۹۹۶	۲,۱۳۳	۱,۸۶۳	۱۱۴.۵	۳.۵۸	بدر	کرمانشاه	روانسر	مرکزی
۱,۴۷۳	۵,۱۷۴	۲,۶۷۲	۲,۵۰۲	۱۰۶.۸	۳.۵۱	حسن اباد	کرمانشاه	روانسر	مرکزی
۱,۱۱۱	۳,۷۱۷	۱,۸۸۴	۱,۸۳۳	۱۰۲.۸	۳.۳۵	زالوآب	کرمانشاه	روانسر	مرکزی
۹۶۰	۳,۲۹۵	۱,۷۰۰	۱,۵۹۵	۱۰۶.۶	۳.۴۳	دولت آباد	کرمانشاه	روانسر	مرکزی
۱,۶۱۷	۵,۴۸۰	۲,۶۴۳	۲,۸۳۷	۹۳.۲	۳.۳۹	بشیوه پاطاق	کرمانشاه	سرپل ذهاب	مرکزی
۲,۳۳۵	۸,۳۶۰	۴,۱۴۲	۴,۲۱۸	۹۸.۲	۳.۵۸	حومه سرپل	کرمانشاه	سرپل ذهاب	مرکزی
۱,۵۸۱	۵,۲۹۱	۲,۶۶۹	۲,۶۲۲	۱۰۱.۸	۳.۳۵	قلعه شاهین	کرمانشاه	سرپل ذهاب	مرکزی
۱,۳۲۱	۵,۵۸۲	۲,۸۴۴	۲,۷۳۸	۱۰۳.۹	۴.۲۳	پشت تنگ	کرمانشاه	سرپل ذهاب	مرکزی
۱,۶۱۵	۶,۴۶۵	۳,۲۵۰	۳,۲۱۵	۱۰۱.۱	۴.۰۰	دشت ذهاب	کرمانشاه	سرپل ذهاب	مرکزی

سرشماری سال ۹۵						تابعیت تقسیماتی			
خانوار	جمعیت	تعداد مردان	تعداد زنان	نسبت جنسی	بعد خانوار	دهستان کمتر توسعه‌یافته	استان	شهرستان	بخش
۱,۱۳۰	۳,۷۶۱	۱,۸۶۸	۱,۸۹۳	۹۸.۷	۳.۳۳	سطر	کرمانشاه	سنقر	کلیائی
۱,۰۶۹	۳,۴۲۴	۱,۷۳۳	۱,۶۹۱	۱۰۲.۵	۳.۲۰	آگاهان	کرمانشاه	سنقر	کلیائی
۹۱۸	۳,۱۳۰	۱,۶۳۳	۱,۴۹۷	۱۰۹.۱	۳.۴۱	کیونانات	کرمانشاه	سنقر	کلیائی
۲,۰۷۱	۷,۱۱۴	۳,۶۶۰	۳,۴۵۴	۱۰۶.۰	۳.۴۴	باوله	کرمانشاه	سنقر	مرکزی
۱,۸۸۱	۵,۷۷۰	۲,۹۰۱	۲,۸۶۹	۱۰۱.۱	۳.۰۷	گاورود	کرمانشاه	سنقر	مرکزی
۱,۲۹۹	۳,۹۹۸	۲,۰۱۵	۱,۹۸۳	۱۰۱.۶	۳.۰۸	حر	کرمانشاه	صحنه	دینور
۳۶	۳۷۷	۳۶۷	۱۰	۳۶۷۰.۰	۱۰.۴۷	سومار	کرمانشاه	قصرشیرین	سومار
۲۷	۱۸۴	۱۶۵	۱۹	۸۶۸.۴	۶.۸۱	الوند	کرمانشاه	قصرشیرین	مرکزی
۷۷۹	۲,۵۳۷	۱,۲۸۸	۱,۲۴۹	۱۰۳.۱	۳.۲۶	فتح‌آباد	کرمانشاه	قصرشیرین	مرکزی
۴۰۹	۱,۵۰۸	۸۵۸	۶۵۰	۱۳۲.۰	۳.۶۹	نصرآباد	کرمانشاه	قصرشیرین	مرکزی
۱,۲۹۷	۴,۶۷۴	۲,۴۲۷	۲,۲۴۷	۱۰۸.۰	۳.۶۰	جلالوند	کرمانشاه	کرمانشاه	فیروزآباد
۲,۹۹۹	۱۱,۳۱۴	۵,۸۳۲	۵,۴۸۲	۱۰۶.۴	۳.۷۷	سرفیروز آباد	کرمانشاه	کرمانشاه	فیروزآباد
۱,۱۰۶	۴,۴۰۵	۲,۲۵۶	۲,۱۴۹	۱۰۵.۰	۳.۹۸	عثمانوند	کرمانشاه	کرمانشاه	فیروزآباد
۲,۳۲۶	۸,۲۳۱	۴,۲۶۵	۳,۹۶۶	۱۰۷.۵	۳.۵۴	سنجابی	کرمانشاه	کرمانشاه	کوزران
۴۴۰	۱,۴۴۴	۷۰۰	۷۴۴	۹۴.۱	۳.۲۸	هفت آشیان	کرمانشاه	کرمانشاه	کوزران
۲,۶۹۹	۹,۰۸۰	۴,۶۷۸	۴,۴۰۲	۱۰۶.۳	۳.۳۶	پشت دربند	کرمانشاه	کرمانشاه	مرکزی
۶,۱۸۳	۲۴,۱۶۵	۱۳,۶۱۱	۱۰,۵۵۴	۱۲۹.۰	۳.۹۱	دورودفرمان	کرمانشاه	کرمانشاه	مرکزی
۵,۹۴۳	۲۲,۴۵۲	۱۲,۵۱۶	۹,۹۳۶	۱۲۶.۰	۳.۷۸	میان دربند	کرمانشاه	کرمانشاه	مرکزی
۱,۸۲۹	۷,۲۲۳	۳,۷۷۳	۳,۴۵۰	۱۰۹.۴	۳.۹۵	قره سو	کرمانشاه	کرمانشاه	مرکزی
۱,۲۵۵	۴,۱۹۲	۲,۱۷۰	۲,۰۲۲	۱۰۷.۳	۳.۳۴	خزل غربی	کرمانشاه	کنگاور	مرکزی
۳۰۴	۹۶۰	۴۸۳	۴۷۷	۱۰۱.۳	۳.۱۶	قزوینه	کرمانشاه	کنگاور	مرکزی
۱,۹۱۵	۶,۶۱۹	۳,۳۲۵	۳,۲۹۴	۱۰۰.۹	۳.۴۶	حیدریه	کرمانشاه	گیلان غرب	گوار
۱,۹۲۱	۶,۸۰۱	۳,۴۶۹	۳,۳۳۲	۱۰۴.۱	۳.۵۴	گوآور	کرمانشاه	گیلان غرب	گوار
۱,۹۰۴	۶,۳۶۱	۳,۲۴۳	۳,۱۱۸	۱۰۴.۰	۳.۳۴	چله	کرمانشاه	گیلان غرب	مرکزی
۱,۵۳۱	۵,۰۳۰	۲,۴۶۵	۲,۵۶۵	۹۶.۱	۳.۲۹	حومه	کرمانشاه	گیلان غرب	مرکزی
۱,۰۵۹	۳,۶۰۰	۱,۷۶۳	۱,۸۳۷	۹۶.۰	۳.۴۰	دیره	کرمانشاه	گیلان غرب	مرکزی
۶۲۷	۲,۸۰۰	۱,۶۷۳	۱,۱۲۷	۱۴۸.۴	۴.۴۷	ویژنان	کرمانشاه	گیلان غرب	مرکزی
۳,۵۳۶	۱۲,۴۹۹	۶,۴۶۴	۶,۰۳۵	۱۰۷.۱	۳.۵۳	چم چمال	کرمانشاه	هرسین	بیستون
۱,۴۹۰	۵,۰۹۸	۲,۵۵۵	۲,۵۴۳	۱۰۰.۵	۳.۴۲	شیزر	کرمانشاه	هرسین	بیستون
۱,۱۳۱	۴,۲۰۴	۲,۱۸۵	۲,۰۱۹	۱۰۸.۲	۳.۷۲	چشمه کبود	کرمانشاه	هرسین	مرکزی
۹۰,۳۲۱	۳۲۴,۳۹۸	۱۶۷,۹۹۷	۱۵۶,۴۰۱	۳.۱۷۵	۷۴.۳	جمع میانگین			

(داده‌های سرشماری مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)

۳-۳-۲-۳- جمع‌بندی

استان کرمانشاه دارای مساحت ۲۵,۰۴۵ کیلومترمربع و جمعیت ۱,۹۵۲,۴۳۴ نفر است (بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران). این استان از شمال به استان کردستان، از جنوب به استان‌های ایلام و لرستان، از شرق به همدان و از غرب به کشور عراق محدود شده است و با این کشور ۳۷۱ کیلومتر مرز مشترک دارد. بیشتر مساحت استان (۳۸/۶۱ درصد) دارای اقلیم سرد و نیمه خشک است که منطبق بر شهرستان‌های هرسین و بخش بزرگی از شهرستان‌های کرمانشاه، سنقر، صحنه و کنگاور است.

مسائل استراتژیک استان بر اساس برنامه آمایش استان کرمانشاه عبارت است از نرخ بالا و مزمن بیکاری، سرانه تولید کمتر از متوسط کشوری، سرمایه‌گذاری اندک داخلی و خارجی، بهره‌وری نازل فضایی (توزیع نابرابر فرصت‌ها و زیرساخت‌ها)، الگوی مرکز- پیرامون، رتبه اول مهاجرفرستی، نابرابری اجتماعی، انسجام و سرمایه اجتماعی نازل، ناکارآمدی نظام تدبیر، مصرف بی‌رویه آب و تخریب زیست محیط (برنامه آمایش استان کرمانشاه، چکیده مطالعات آمایش،۱۳۹۷: ۱۹۹).

از سوی دیگر؛ بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، در رابطه با سنجش فقر ایران در سال ۱۳۹۵؛ نرخ فقر مطلق (درصد فقرا) در استان کرمانشاه برابر با ۱۶/۲۶بوده است. تعداد فقرا برابر با ۳۸۱,۲۰۴ نفر و تعداد خانوارهای فقیر نیز برابر با ۱۰۱,۲۱۷ بوده است (مرکز پژوهش‌های مجلس،۱۳۹۷: ۳۱).

توسعه نامتوازن، بیکاری، تجمیع امکانات و خدمات در شهر کرمانشاه، پایین بودن بهره‌وری کشاورزی، مهاجرت به شهرها بدون در نظر گرفتن زیرساخت‌های مورد نیاز، تبدیل روستاها به شهرها و مهارت پایین افراد از جمله عوامل تأثیرگذار بر فقر و محرومیت در استان کرمانشاه بوده است. بنابراین توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های این استان از جمله بهره‌گیری از جاذبه‌های گردشگری، توسعه صنایع، محصولات باغی، خدمات بازرگانی با کشور عراق و ارتقای مهارت‌های جوانان و اشتغال‌زایی از جمله راهکارهای غلبه بر فقر و محرومیت در این استان است.

۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیر رسمی

سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه یکی از پیامدها و ویژگی‌های بارز شهرنشینی در کشورهای درحال‌توسعه و از جمله ایران بوده است. این سکونتگاه‌ها یکی از عوامل تهدیدکننده کیفیت زندگی و برهم زننده تعادل اجتماعی در شهرها به حساب می‌آیند. اسکان غیررسمی در شهرها به طور اساسی ناشی از عوامل متعددی است.

بخشی از آن سبب توسعه ناهمگون و نابرابر مناطق شهری و تفاوت‌های مکانی- فضایی (افتراق مکانی) نسبت به امکانات و تسهیلات موجود است.

تعاریف متعددی از سکونتگاه‌ها ارائه شده است که هریک بر ملاک‌ها و معیارهای خاصی مانند کالبد، جغرافیا، اقتصاد، روابط اجتماعی و ویژگی‌های روانی تأکید کرده‌اند. برخی از نظر «بوم‌شناسی شهری» بر عواملی مانند نحوه استفاده از زمین، کمبود مسکن، قیمت و اجاره زمین توجه کرده و عده‌ای دیگر از چشم‌انداز «فقر شهری» و مسائلی مانند نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و «تبعیض» نگریسته‌اند.

این پدیده به اشکال متفاوت در گوشه و کنار شهرها، حتی در بخش مرکزی شهرها در قالب محله‌هایی با عناوین زاغه، آلونک‌نشینی، حاشیه‌نشینی، سکونتگاه‌های خودرو، سکونتگاه‌های غیرمجاز، سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی نشده و ... مشاهده می‌شود. فقدان مالکیت بر زمین، قرارگیری در اراضی نامناسب (حریم خطوط راه‌آهن، بزرگراه‌ها و ...)، در دسترس نبودن امکانات پایه زندگی، بی‌نظمی و نابسامانی کالبدی، اقتصادی و اجتماعی، وجود فضاهای بی‌دفاع، گم و بدون نظارت از ویژگی‌های این سکونتگاه‌هاست.

مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی؛ روند شتابان جمعیت شهری و عدم توسعه زیرساخت‌های ضروری، مهاجرت گسترده اعم از روستا به شهر و مهاجرت افراد از هسته داخلی شهر به حواشی آن، سطح پایین درآمد خانوار و بالا بودن بهای زمین و همچنین هزینه ساخت و ساز رسمی، فقدان منطقه‌بندی و کاربری نامناسب زمین، ناکارآمدی سیاست‌ها و برنامه دولت‌ها، برنامه‌ریزی از بالا به پایین، توزیع ناعادلانه خدمات و امکانات بوده است.

۳-۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی

به دنبال شهرنشینی شتابان معاصر در کشورهای درحال‌توسعه و از جمله ایران، سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه جلوه‌ای کالبدی از فقر شهری در درون یا پیرامون شهرها شکل گرفتند. بنا به شرایط تاریخی و جغرافیایی و با توجه به مکاتب اقتصادی و سیاسی حاکم، از این پدیده برداشت‌های متفاوتی شکل گرفت و برای حل آن نیز رویکردهای متفاوتی اتخاذ گردید. از نادیده انگاشتن تا توانمندسازی، طیفی از اقدامات و سیاست‌ها را در برمی‌گیرد که به فراخور شرایط تاریخی و جغرافیایی مورد توجه قرار گرفته‌اند. این سیاست‌ها تحت تأثیر مکاتب، نظام‌های سیاسی و اجرایی و یا سازمان‌های بین‌المللی ترویج شده و کمابیش در بیش‌تر این کشورها

تجربه شده‌اند. سیاست‌هایی چون نادیده گرفتن، تخریب و تخلیه اجباری، مسکن عمومی، بهسازی و توانمندسازی و ... نتایج متفاوتی را در کشورهای مختلف به همراه داشته است.

از اوایل سده بیستم که مسئله فقر و سکونتگاه‌های فقیرنشین مورد توجه جدی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گرفت؛ تمرکز بر سیاست‌های اقتصادی کلان از جمله سیاست‌های فقرزدایی و سیاست‌هایی برای افزایش متوسط درآمد و نیز ایجاد عدالت اجتماعی، همواره به مثابه راه حل ریشه‌ای فقر و محلات فقیرنشین مورد توجه بوده است.

جدول ۷۵- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی

رویکرد	دوره رواج و تسلط	نکات اصلی
نادیده گرفتن	تا دهه ۱۹۶۰	با توسعه اقتصادی در کل جامعه مشکل حل خواهد شد. مشکل ساختاری است و با برنامه‌ریزی محلی حل نخواهد شد.
حذف و تخلیه اجباری	۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ برخی کشورها تاکنون	سکونتگاه‌های غیررسمی غده چرکین بر بدن شهر هستند و باید برچیده شوند.
خودیاری	۱۹۷۰ و ۱۹۸۰	بهره‌گیری از نیروی کار، مهارت و توان مدیریت ساکنان در حل مشکل
مسکن عمومی (اجتماعی)	۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰	دولت و منابع دولتی کلید حل مشکل است. نیاز به یارانه‌های هدف‌دار مسکن
مکان- خدمات	۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰	تأمین زمین و زیرساخت‌های اولیه راه حل است.
ارتقاء بخشی (بهسازی)	۱۹۸۰ تاکنون	تأمین حق سکونت و زیرساخت‌ها با بهره‌گیری از وضع موجود
توانمندسازی	۱۹۹۰ تاکنون	ایجاد چارچوب سیاسی، اداری و محیطی استفاده از ظرفیت‌های درونی اجتماعات محل توسعه اقتصادی و اجتماعی
اجتماع‌محوری (تام)	از ۲۰۰۰	با ترکیبی از توانمندسازی و تأکید بر حکمروایی شایسته (به‌ویژه حق نگاهداشت مسکن)محور، اجتماع محلی دانسته شد.

(ایراندوست، ۱۳۸۹ :۱۳۹)

۳-۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان کرمانشاه

ایران از جمله کشورهای درحال‌توسعه‌ای محسوب می‌شود که با مشکل وجود سکونتگاه‌های غیررسمی روبروست. سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران پیش از سال ۱۳۳۰ به صورت محدود در چند شهر به وجود آمد. با این وجود تا قبل از اصلاحات ارضی، روندی بسیار آرام و کند داشته است. اما بعد از اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۲ همراه با رشد مهاجرت، حاشیه‌نشینی نیز ابعاد وسیع‌تری پیدا کرد. چراکه اکثر خوش‌نشینانی که صاحب نسق نبوده و در نتیجه زمینی به آن‌ها واگذار نشد، همچنین کشاورزانی که مقدار ناچیزی زمین به آن‌ها

رسیده بود مهاجرت نموده و در محلات فقیرنشین و حاشیه شهرها سکنی گزیدند. نکته قابل ذکر آن است که وجه اشتراک تمامی انواع سکونتگاه‌های غیررسمی دستیابی محدود و یا عدم دسترسی به امکانات و خدمات اساسی و زیرساختی است. اما در ایران سکونتگاه‌های غیررسمی به گونه‌ای متفاوت از سایر کشورها شکل گرفته است. به‌طوری که در غالب سکونتگاه‌های ایران، تصرف و مالکیت به صورت ملکی است و شکل تصرف عدوانی و غصبی بسیار نادر است. ساکنان این سکونتگاه‌ها مسکن را خود بر روی زمینی که تملک کرده‌اند، ساخته اما ضوابط و مقررات رسمی را رعایت نکرده و در نتیجه این سکونتگاه‌ها بدون برنامه ایجاد شده است. از این رو سکونتگاه‌های بی‌ضابطه با سکونتگاه‌های ایران قرابت معنایی بیش‌تری دارد. در حال حاضر بیش از ۳۰ درصد از جمعیت کشورمان در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند. متأسفانه این پدیده به سرعت در حال رشد و گسترش است و مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و زیست‌محیطی فراوانی را در اغلب شهرهای ایران به وجود آورده است. سکونتگاه‌های غیررسمی موضوعی است که در سال‌های اخیر به طور جدی گریبان‌گیر استان کرمانشاه شده است. به‌طوری که بر اساس پژوهش‌های انجام شده؛ تنها در شهر کرمانشاه، ۱۳ منطقه به عنوان سکونتگاه غیررسمی به شمار آمده‌اند. این مناطق عبارت‌اند از کولی‌آباد، شاطرآباد، دولت‌آباد، جعفرآباد، صادقیه (کچل‌آباد)، چقاگلان، چقاکبود، باغ‌ابریشم، حکمت‌آباد، آناهیتا، نوکان، دره‌دراز و چمن زین‌العابدین. علاوه بر این شهرهای اسلام‌آباد غرب، سنقر، کنگاور و هرسین نیز در این استان با اسکان غیررسمی مواجه هستند.

عوامل کلیدی ظهور و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی در کرمانشاه نیز مشابه سایر استان‌ها، به طور عمده تحت تأثیر رشد شهرنشینی و مهاجرت بوده است. به‌طوری که طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ مناطق روستایی شهرستان‌های استان کرمانشاه همگی به غیر از شهرستان جوانرود (۱/۰۵ درصد) رشد منفی داشته‌اند. شهرستان‌های قصر شیرین، دالاهو، ثلاث باباجانی و کرمانشاه بیش‌ترین رشد منفی را داشتند (برنامه آمایش استان کرمانشاه، چکیده مطالعات،۱۳۹۷: ۲۷). این در حالی است که اسکان ایلات و عشایر نیز روز به روز فزونی می‌یابد. این استان حدود ۷ درصد از جمعیت عشایری کشور را در خود جای داده است و جزو هشتمین استان از نظر جمعیت عشایر در کشور است (سازمان امور عشایر ایران).

از سوی دیگر، ساختار فضایی استان کرمانشاه دارای دو بخش مرکز- پیرامون است. شهرستان کرمانشاه در سطح استان نقش مرکز را ایفا می‌کند و دیگر شهرستان‌های استان، نقش پیرامون را برای مرکز دارند. این ساختار در درون خود زیر نظام‌هایی دارد که هر کدام به مرکز- پیرامون قابل تقسیم هستند. در سطح پایین‌تر از استان، شهرستان‌ها نقش مرکز و شهرهای کوچک و روستاهای پیرامونی نقش پیرامون مرکز را دارند. با ادامه این روند، شکاف و نابرابری کنونی عمیق‌تر می‌گردد. به گونه‌ای که شاهد پدیده ماکروسفالی (بزرگ‌سری) در

سطح استان هستیم (برنامه آمایش استان کرمانشاه، ساختار سکونتگاهی توصیف عناصر نظام سکونتگاهی ،۱۳۹۷: ۵۰).

شهر کرمانشاه به عنوان بزرگ‌ترین شهر در غرب ایران، طی سه دهه گذشته گسترش فیزیکی وسیعی داشته و رشد نابسامان جمعیتی موجب تشدید و تسریع روند شکل‌گیری بافت‌های حاشیه‌ای در این شهر شده است.

به لحاظ تاریخی، محلات اسکان غیررسمی در استان کرمانشاه از دهه ۱۳۴۰ و بعد از اصلاحات ارضی شکل گرفته، در دهه ۱۳۵۰ به دلیل افزایش قیمت نفت و جاذبه‌های شهری رشد کردند. در سال‌های ۶۵-۱۳۷۵ به دلیل جنگ و مهاجرت آوارگان جنگی گسترش آن شدت یافت. در فاصله سال‌های ۷۵-۱۳۶۵ به دلیل تعیین محدوده شهر و فروش تراکم و بازگشت مهاجران جنگ روند توسعه افقی کند اما مناطق متراکم‌تر شدند. در طول سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۵ افزایش جمعیت سبب شکل‌گیری سه نوع پویش شهری شد؛ رشد طبیعی شهر، شهرک‌سازی و اسکان غیررسمی (کریمی و دیگران،۱۳۹۶: ۱۳).

شهرک‌های کرمانشاه مبتنی بر طرح جامع ۱۳۵۲ و در محدوده شهر ساخته شدند؛ اما مهاجرت روزافزون روستاییان اطراف کرمانشاه سبب شد، بسیاری از افراد به طرق مختلف (تصرف عدوانی، تصرف خزنده و باز تقسیم زمین) به تولید فضا در خارج از محدوده قانونی بپردازند؛ آن‌ها زمین‌هایی را برای سکونت اختیار کردند که جزو املاک وقفی و منابع ملی بودند. در سال ۱۳۵۲ سطح مناطق حاشیه‌ای ۸۳ هکتار و جمعیت آنان ۲۷۰۰۰ نفر بودند(کریمی و همکاران،۱۳۹۶: ۱۳).

در مجموع شهرستان کرمانشاه از طریق جذب فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی، امکانات، رفاهی و ثروت، نیروی انسانی ماهر و متخصص از نواحی پیرامونی، توسعه و گسترش قابل‌توجهی پیدا کرده است. آمارها نشان می‌دهد که شهر کرمانشاه تسلط خود را در سازمان فضایی نظام شهری استان همچنان محکم‌تر کرده است، تا جایی که فاصله خود را با شهر دوم به ۱۰/۴ برابر و نسبت به شهر سوم به ۱۸/۴۳ برابر رسانده است. این میزان برای شهر سومار (شهر آخر نظام شهری در دوره‌های مختلف سرشماری) معادل ۵۲۵۹,۱۷ برابر است (برنامه آمایش استان کرمانشاه، ساختار سکونتگاهی توصیف عناصر نظام سکونتگاهی ،۱۳۹۷: ۸۰). از سوی دیگر سهم بالای مهاجرت به استان کرمانشاه به علت جستجوی کار و مسکن مناسب‌تر از استان‌های مجاور نظیر کردستان، ایلام و همدان نیز (برنامه آمایش استان کرمانشاه، ساختار سکونتگاهی توصیف عناصر نظام سکونتگاهی ،۱۳۹۷: ۱۵۵)؛ علاوه بر تشدید بیکاری در استان، منجر به افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی شده است.

لذا توجه به برنامه‌ریزی فضایی، مطالعه شهرستان‌ها به لحاظ سطح توسعه‌یافتگی و شناسایی نقاط سکونتگاهی محروم جهت برنامه‌ریزی اصولی و ارائه راهبردهایی صحیح و اجرایی در راستای نیل به توسعه و پیشرفت متعادل منطقه‌ای، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

۳-۳-۳-۳- جمع‌بندی

استان کرمانشاه دارای ۱۴ شهرستان است. توپوگرافی این استان شامل مجموعه‌ای از مناطق کوهستانی، تپه‌ماهوری و دشتی است. رودخانه‌های استان کرمانشاه به دو دسته دائمی و فصلی تقسیم می‌شوند. به لحاظ ترکیب قومی این استان مجموعه متنوعی از اقوام، گویش‌ها و مذاهب را شامل می‌شود و به لحاظ اقتصادی یکی از مناطق غنی دام‌پروری و کشاورزی است (برنامه آمایش استان کرمانشاه، ساختار سکونتگاهی توصیف عناصر نظام سکونتگاهی ،۱۳۹۷: ۲۲).

علیرغم ظرفیت بالای بخش کشاورزی در این استان، پایین بودن بهره‌وری کشاورزی، جاذب سرمایه نبودن بخش کشاورزی، شرایط نامناسب بیمه‌های کشاورزی (این بیمه‌ها تعهدی در برابر خسارت‌های وارد به کشاورزی استان ناشی از پدیده ریزگردها ندارد)، ضعف در تولید و صادرات محصولات گلخانه‌ای، عدم استفاده از ماشین‌آلات کشاورزی منطبق بر فناوری روز دنیا، ضعف بخش کشاورزی در زمینه زیرساخت‌های حضور در بازارهای نوین، عدم وجود زیرساخت لازم برای تولید و صادرات محصولات گلخانه‌ای، خام فروشی محصولات کشاورزی، مشاعی بودن قابل ملاحظه زمین‌های استان، پیش‌فروش محصولات توسط کشاورزان به دلیل عدم تأمین مالی خرد کشاورزان، تمرکز استان بر کشت محصولات استراتژیک (نظیر جو، گندم و غلات) از جمله علل کاهش بازدهی کشاورزی این استان و تمایل روستانشینان به مهاجرت بوده است (مسئله شناسی راهبردی توسعه در استان کرمانشاه،۱۳۹۶: ۱۳).

بر اساس پژوهش انجام شده توسط کریمی و همکاران (۱۳۹۶) مناطق موجود در شهر کرمانشاه به لحاظ وضعیت کالبدی به سه دسته تقسیم شده است: سطح ۱ (وضعیت نامناسب): دولت‌آباد، آناهیتا؛ سطح ۲ (وضعیت نگران کننده): شامل شاطر آباد، باغ ابریشم، حکمت آباد، چقاگلان؛ و سطح ۳ (وضعیت بحرانی): شامل چقاکبود، نوکان، دره دراز، جعفرآباد، کولی آباد، چمن و صادقیه. در این زمینه پیشنهاد شده است که می‌توان محله دولت‌آباد و حتی آناهیتا را از شمار بافت‌های دارای مشکلات عمیق و جدی خارج کرد.

عوامل متعددی از جمله مهاجرت مناطق مرزی به شهرهای میانی‌تر، افزایش نرخ رشد طبیعی جمعیت، مهاجرت شدید روستاییان و عشایر به شهرها (خصوصاً شهر کرمانشاه) به همراه فقدان برنامه‌ریزی جامع و نیز پدیده‌های ناخواسته چون جنگ تحمیلی موجب شده است؛ نابرابری و عدم تعادل در نظام شهری افزایش بیابد. یافته‌ها نشان می‌دهد که وسعت محلات حاشیه‌نشین از سال ۱۳۵۲ تا ۱۳۹۰ حدود ۱۴ برابر افزایش یافته است (کریمی و همکاران،۱۳۹۶: ۱).

بنابراین مهارت افزایی، توانمندسازی، ظرفیت‌سازی و نهادسازی از جمله اقدامات اساسی در مواجهه با این امر به شمار می‌آید. پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی به عنوان امری واقعی ضرورتی انکارناپذیر است. سکونتگاه‌های غیررسمی دارای شیوه زیست، سبک زندگی و مناسبات اجتماعی و سیاسی خاص خود هستند؛ از این رو بهتر است این ویژگی‌ها را به مثابه نوعی شیوه بقا، تلاشی برای زنده ماندن در کلان‌شهرها نگریست و نه به مثابه ویروس زندگی شهرنشینان مرفه. نحوه تعامل سایر شهروندان و مسئولان با این فرهنگ‌ها باید مبتنی بر پذیرش و رفع نیازمندی‌های آنان باشد. ارتقای عملکرد اقتصادی شهرهای کوچک استان، بهره‌گیری از پتانسیل همسایگی با کشور عراق و مسیر عتبات عالیات در این استان، اشتغال‌زایی و افزایش مهارت‌های افراد، رفع مشکلات در زمینه کشاورزی، ارتقای زیرساخت‌های رفاهی و بهداشتی و تمرکززدایی از جمله پیشنهادات جهت کاهش رشد سکونتگاه‌های غیررسمی و به تبع آن کاهش آسیب‌های اجتماعی در استان کرمانشاه است.

۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی

در برنامه‌ریزی‌هایی که در راستای پیشرفت و آبادانی یک منطقه صورت می‌گیرد، شناخت وضعیت گذشته آن منطقه یک اصل پذیرفته شده است و به طور معمول بخش قابل‌توجهی از مطالعات پشتیبان این نوع برنامه‌ریزی‌ها را به خود اختصاص می‌دهد. از سوی دیگر در شرایطی که هدف‌گذاری‌های کمی در چارچوب یک برنامه‌ریزی لحاظ شوند، شناسایی روندها و ساختار تحولات متغیرهای مورد نظر، اهمیتی مضاعف خواهند یافت. به طور طبیعی در یک برنامه‌ریزی مرتبط با توسعه، تحولات جمعیتی از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که وضعیت گذشته آن، باید مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین یکی از پیش‌نیازهای اساسی برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای آگاهی از تحولات و ساختار جمعیت فعلی و آینده است. این آگاهی از یک‌سو وضعیت و کیفیت منابع انسانی را روشن می‌کند و از سوی دیگر سطح نیازهای جامعه را برای سال‌های آتی مشخص می‌سازد.

عدم توجه به شاخص‌های جمعیتی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و ملی، موجب می‌گردد که توان منطقه و سرزمین با جمعیت آن تناسب نداشته و مشکلات بسیاری را جهت دستیابی به توسعه متوازن در سطح ملی به وجود آورد.

گزارش حاضر با استفاده از روش اسنادی و بهره‌گیری از منابع آماری از قبیل آمارهای توصیفی، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، سالنامه‌های سازمان ثبت‌احوال و ...، با تمرکز بر ساختمان جمعیت استان کرمانشاه و مقایسه شاخص‌های مربوطه با میانگین‌های کشوری در صدد است که تصویری روشن از منابع انسانی استان را جهت دستیابی به توسعه‌ی عادلانه و متوازن ارائه دهد.

۳-۳-۴-۱- تغییرات تعداد جمعیت

جمعیت استان کرمانشاه از ۱۰۳۰۷۱۴ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۱۷۷۸۵۹۶ نفر در سال ۱۳۷۵ و سپس به ۱۹۵۲۴۳۴ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است این ارقام بیانگر آن است که طی ۴۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به طور میانگین ۱/۶ درصد رشد داشته است. این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۲/۱ درصدی کل کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان در قیاس با متوسط کشور، پایین‌تر بوده است. در واقع، جمعیت استان کرمانشاه و کشور طی این دوره به ترتیب ۱/۹ و ۲/۴ برابر شده‌اند. برآوردها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۹ نیز جمعیت استان نسبت به سال ۱۳۹۵ با رشد متوسط ۰/۵۹ درصد، به بیش از ۱ میلیون و ۹۹۹ هزار نفر رسیده است.

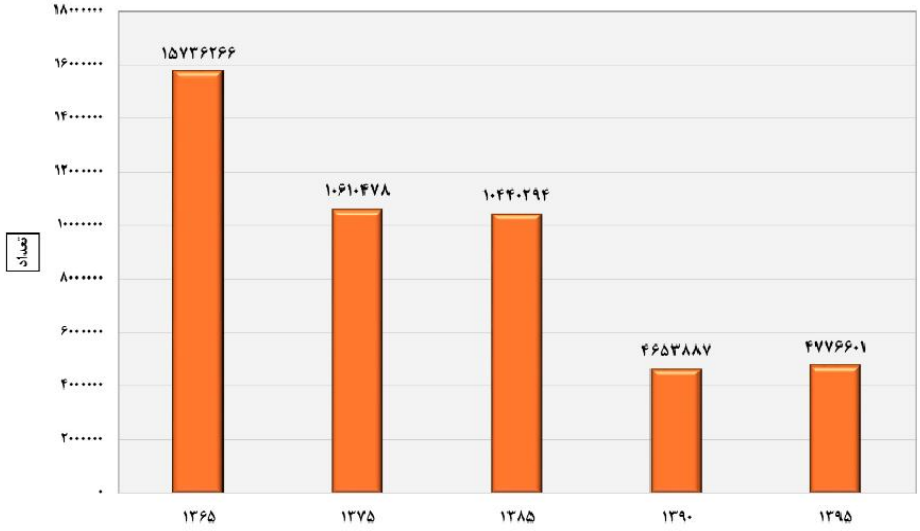
با وجود افزایش مستمر تعداد جمعیت در دوره مورد بررسی، شتاب این افزایش در سطح استان کاهشی بوده است. با مشاهده تغییرات افزایش نسبی جمعیت در جداول زیر به خوبی می‌توان به کاهش این شتاب پی برد. افزایش نسبی جمعیت از حدود ۴۲ درصد در دوره ۶۵-۱۳۵۵ به ۰/۴ درصد در دوره ۹۵-۱۳۹۰ رسیده است. گفتنی است که افزایش تعداد جمعیت استان کرمانشاه در طول ۴۰ ساله مورد بررسی، بسیار کند اتفاق افتاده است، میانگین رشد سالانه جمعیت طی دوره مورد بررسی نیز گواه این مطلب است.

لازم به ذکر است که همسو با تغییرات جمعیت نقاط شهری و روستایی کشور، در استان کرمانشاه نیز تعداد جمعیت نقاط شهری همواره با افزایش و تعداد جمعیت نقاط روستایی با کاهش مواجه شده است. اما شتاب کاهش جمعیت روستایی استان در مقایسه با جمعیت روستایی کشور، بسیار بیشتر بوده است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، رتبه جمعیتی استان در میان سایر استان‌های کشور، ۱۳ بوده است.

جدول ۷۶- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	–	–	۱۵۸۵۴۶۸۰	–	–	۱۷۸۵۴۰۶۴	–	–
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۵۷۳۶۲۶۶	۴۶/۷	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۰۹۸۹۸۸۱	۶۹/۳	۲۲۶۰۰۴۴۹	۴۷۴۶۳۸۵	۲۶/۶
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱۰۶۱۰۴۷۸	۲۱/۵	۳۶۸۱۷۷۸۹	۹۹۷۳۲۲۸	۳۷/۲	۲۳۲۳۷۶۹۹	۶۳۷۲۵۰	۲/۸
۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱۰۴۴۰۲۹۴	۱۷/۴	۴۸۲۵۹۹۶۴	۱۱۴۴۲۱۷۵	۳۱/۱	۲۲۲۳۵۸۱۸	-۱۰۰۱۸۸۱	-۴/۳
۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۴۶۵۳۸۸۷	۶/۶	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۳۸۶۶۹۷	۱۱/۲	۲۱۵۰۳۰۰۸	-۷۳۲۸۱۰	-۳/۳
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۴۷۷۶۶۰۱	۶/۴	۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۵۰۰۱۸۶	۱۰/۳	۲۰۷۷۹۴۲۳	-۷۲۳۵۸۵	-۳/۴

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

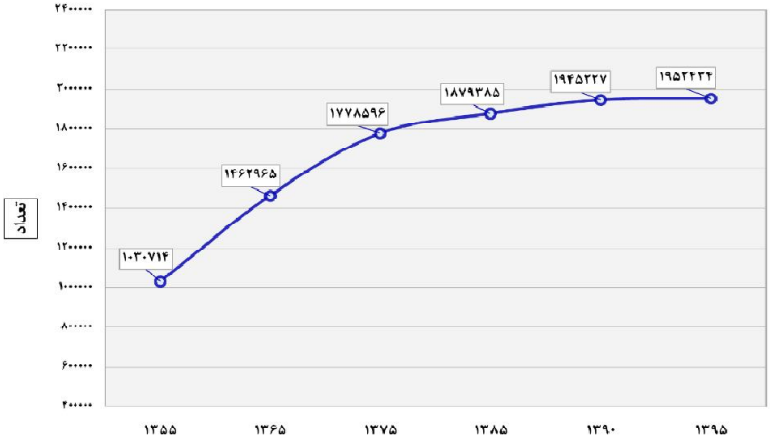

نمودار ۸- تغییرات افزایش تعداد مطلق جمعیت کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

جدول ۷۷- تغییرات تعداد جمعیت استان کرمانشاه به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۱۳۵۵-۹۵

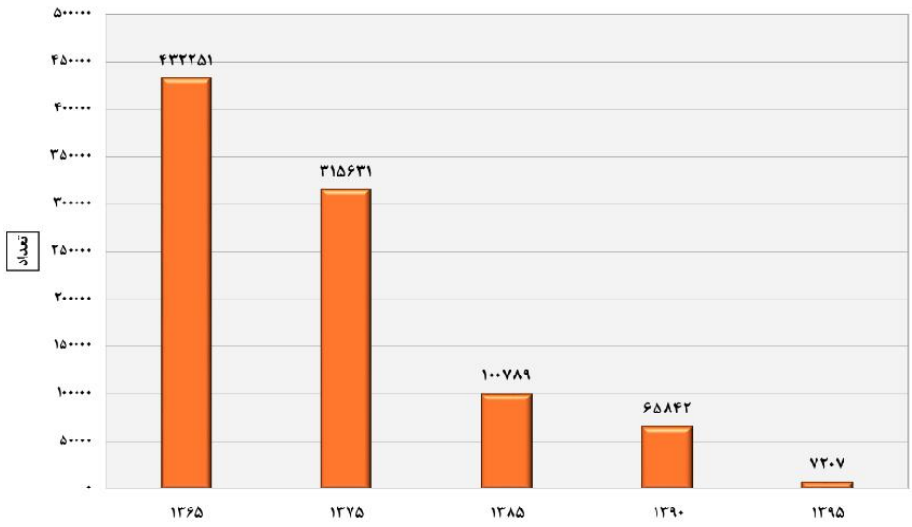
سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۱۰۳۰۷۱۴	–	–	۴۴۱۸۸۵	–	–	۵۸۸۸۲۹	–	–
۱۳۶۵	۱۴۶۲۹۶۵	۴۳۲۲۵۱	۴۱/۹	۸۲۱۷۶۶	۳۷۹۸۸۱	۸۶/۰	۶۴۱۱۹۹	۵۲۳۷۰	۸/۹
۱۳۷۵	۱۷۷۸۵۹۶	۳۱۵۶۳۱	۲۱/۶	۱۰۹۸۲۸۲	۲۷۶۵۱۶	۳۳/۶	۶۸۰۳۱۴	۳۹۱۱۵	۶/۱
۱۳۸۵	۱۸۷۹۳۸۵	۱۰۰۷۸۹	۵/۷	۱۲۵۵۳۱۹	۱۵۷۰۳۷	۱۴/۳	۶۲۴۰۶۶	-۵۶۲۴۸	-۸/۳
۱۳۹۰	۱۹۴۵۲۲۷	۶۵۸۴۲	۳/۵	۱۳۵۵۰۹۴	۹۹۷۷۵	۷/۹	۵۹۰۱۳۳	-۳۳۹۳۳	-۵/۴
۱۳۹۵	۱۹۵۲۴۳۴	۷۲۰۷	۰/۴	۱۴۶۸۶۱۵	۱۱۳۵۲۱	۸/۴	۴۸۳۸۱۹	-۱۰۶۳۱۴	-۱۸

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۹- تغییرات تعداد جمعیت استان کرمانشاه، در سال‌های ۱۳۵۵-۹۵

همان‌طور که در نمودار زیر نمایش داده شده است بیشترین تغییر تعداد جمعیت استان کرمانشاه مربوط به دوره ۶۵-۱۳۵۵ بوده که طی این دوره، ۴۳۲۲۵۱ نفر به جمعیت استان افزوده شده و پایین‌ترین تغییر تعداد جمعیت استان نیز مربوط به دوره ۹۵-۱۳۹۰ می‌باشد که فقط ۷۲۰۷ نفر به جمعیت استان افزوده شده است. این روند حاکی از کاهش سریع و مسئله‌ساز تعداد جمعیت استان در سال‌های آینده، می‌باشد.

نمودار ۱۰- تغییرات افزایش تعداد مطلق جمعیت استان کرمانشاه، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

۳-۳-۴-۲- تراکم جمعیت

جمعیت هر منطقه بر اساس عوامل متعددی نظیر آب و هوا، امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح آن منطقه پخش و توزیع می‌شود.

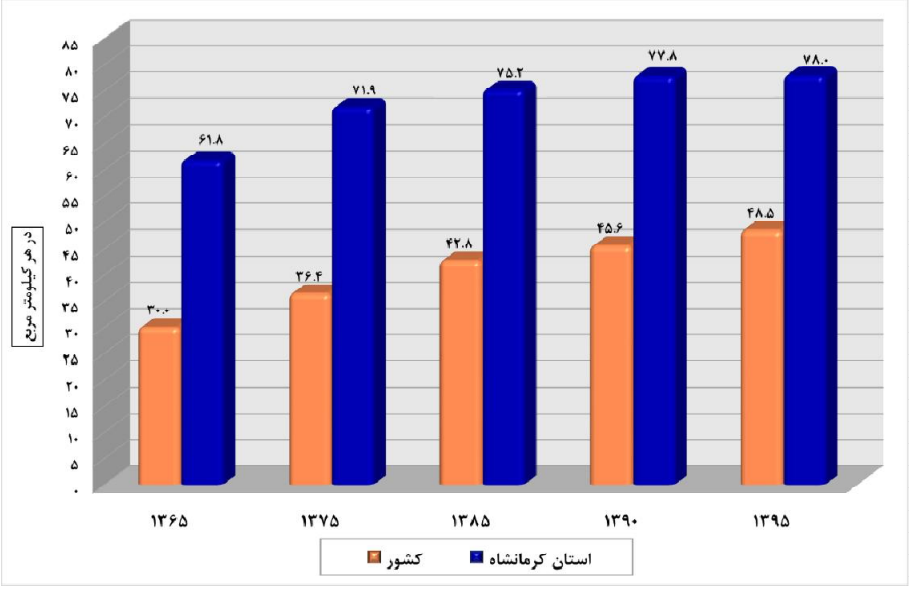
تراکم جمعیت را در اصطلاح عامیانه می‌توان به پرازدحام و کم ازدحام بودن هر سرزمینی تعبیر کرد. تراکم جمعیت از تقسیم جمعیت به مساحت، برحسب کیلومترمربع به دست می‌آید.

تراکم جمعیت از تقسیم کل جمعیت بر مساحت منطقه به کیلومترمربع به دست می‌آید. در کشور ایران تراکم حسابی جمعیت در سرشماری‌های متعدد رو به افزایش است و علت آن ثابت بودن مساحت کشور و افزایش روزافزون جمعیت است.

در سال ۱۳۶۵ تراکم جمعیت در کل استان برابر با ۶۱/۸ نفر در هر کیلومترمربع بوده است و این در حالی است که تراکم جمعیت در همان سال در کل کشور ۳۰ نفر در هر کیلومترمربع بوده است.

بر اساس محاسبات به عمل آمده؛ طی ۳۰ سال بعد (۱۳۹۵) میزان تراکم جمعیت استان حدود ۱/۳ برابر (۷۸ نفر در هر کیلومترمربع) افزایش یافته است که نشان می‌دهد تراکم جمعیتی استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۵ حدود ۳۰ واحد از میانگین تراکم جمعیت در کل کشور بالاتر بوده است.

رتبه این استان در میان سایر استان‌ها به لحاظ شاخص تراکم جمعیتی، ۱۱ است.

نمودار ۱۱- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان کرمانشاه، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

در جدول زیر تراکم جمعیت شهرستان‌های استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۵ نمایش داده شده است. ملاحظه می‌شود که شهرستان کرمانشاه با اختلاف قابل‌توجهی نسبت به بقیه‌ی شهرستان‌های استان، پرتراکم‌تر محسوب می‌شود، این شهرستان به‌تنهایی حدود ۵۵/۵ درصد از جمعیت استان را شامل می‌شود.

در مقابل شهرستان‌های قصرشیرین (با ۱۵/۴ نفر در کیلومترمربع) و دالاهو (با ۱۸/۸ نفر در کیلومترمربع) قرار دارند که از تراکم پایینی برخوردار هستند و البته سهم جمعیتی این شهرستان‌ها کمتر از ۲ درصد از جمعیت استان است.

جدول ۷۸- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان کرمانشاه، در سال ۱۳۹۵

شهرستان	تعداد جمعیت	مساحت	تراکم جمعیت (در هر کیلومترمربع)
اسلام‌آباد غرب	۱۴۰۸۷۶	۲۱۲۵	۶۶/۳
پاوه	۶۰۴۳۱	۸۰۱	۷۵/۴
ثلاث باباجانی	۳۵۲۱۹	۱۴۲۲	۲۴/۸
جوانرود	۷۵۱۶۹	۷۷۴	۹۷/۱
دالاهو	۳۵۹۸۷	۱۹۱۴	۱۸/۸
روانسر	۴۷۶۵۷	۱۱۲۵	۴۲/۴
سرپل ذهاب	۸۵۳۴۲	۱۲۱۱	۷۰/۵
سنقر	۸۱۶۶۱	۲۳۰۸	۳۵/۴
صحنه	۷۰۷۵۷	۱۵۶۸	۴۵/۱
قصرشیرین	۲۳۹۲۹	۱۵۵۰	۱۵/۴
کرمانشاه	۱۰۸۳۸۳۳	۵۶۴۷	۱۹۱/۹
کنگاور	۷۶۲۱۶	۹۳۰	۸۲/۰
گیلانغرب	۵۷۰۰۷	۲۵۸۶	۲۲/۰
هرسین	۷۸۳۵۰	۱۰۸۳	۷۲/۴
استان کرمانشاه	۱۹۵۲۴۳۴	۲۵۰۴۵	۷۸/۰

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران و سالنامه آماری استان کرمانشاه

۳-۳-۴-۳- سهم جمعیت استان از کشور

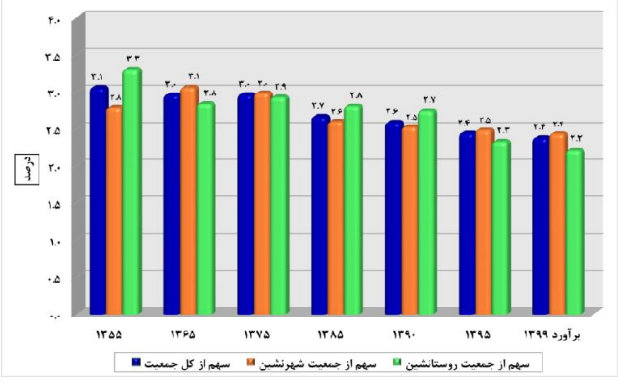
سهم جمعیتی هر منطقه نشان از نسبت جمعیت آن منطقه نسبت به جمعیت کل دارد. این سهم می‌تواند نشانگر میزان تأثیرگذاری بر جریان‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی در کل (استان یا کشور) باشد. لذا با توجه به تفاوت سهم جمعیتی در تأثیرگذاری بر روندهای ملی، توجه به این شاخص می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های کشوری و منطقه‌ای راهگشا باشد؛ بنابراین با توجه به تفاوت تعداد جمعیت استان‌ها و نیز تأثیر تفاوت سهم جمعیتی مناطق بر میزان تأثیرگذاری آن‌ها بر کل کشور، سهم جمعیتی استان کرمانشاه از کل کشور طی شش دوره سرشماری و همچنین برآورد سال ۱۳۹۹ به تفکیک وضع سکونت مورد بررسی قرار گرفته است. ملاحظه می‌شود که از سال ۱۳۷۵ به بعد، سهم جمعیت استان از جمعیت کشور به مقدار کمی کاهش یافته شده است و در طول سرشماری‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ نسبتاً ثابت باقی مانده است. با توجه به برآورد جمعیتی مرکز آمار ایران می‌توان اذعان نمود که ثبات نسبی در روند سهم جمعیت استان از جمعیت کشور در سال‌های آتی ادامه دارد.

جدول ۷۹- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان کرمانشاه از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

شرح		سال						
		۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	برآورد ۱۳۹۹
تعداد کل جمعیت	کشور	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۹۴۴۵۰۱۰	۶۰۰۵۵۴۸۸	۷۰۴۹۵۷۸۲	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۹۹۲۶۲۷۰	۸۴۰۳۸۰۰۰
	استان کرمانشاه	۱۰۳۰۷۱۴	۱۴۶۲۹۶۵	۱۷۷۸۵۹۶	۱۸۷۹۳۸۵	۱۹۴۵۲۲۷	۱۹۵۲۴۳۴	۱۹۹۹۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۳/۱	۳	۳	۲/۷	۲/۶	۲/۴	۲/۴
تعداد جمعیت شهرنشین	کشور	۱۵۸۵۴۶۸۰	۲۶۸۴۴۵۶۱	۳۶۸۱۷۷۸۹	۴۸۲۵۹۹۶۴	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۹۱۴۶۸۴۷	۶۳۳۹۰۰۰۰
	استان کرمانشاه	۴۴۱۸۸۵	۸۲۱۷۶۶	۱۰۹۸۲۸۲	۱۲۵۵۳۱۹	۱۳۵۵۰۹۴	۱۴۶۸۶۱۵	۱۵۴۲۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۲/۸	۳/۱	۳/۰	۲/۶	۲/۵	۲/۵	۲/۴
تعداد جمعیت روستانشین	کشور	۱۷۸۵۴۰۶۴	۲۲۶۰۰۴۴۹	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۰۶۴۸۰۰۰
	استان کرمانشاه	۵۸۸۸۲۹	۶۴۱۱۹۹	۶۸۰۳۱۴	۶۲۴۰۶۶	۵۹۰۱۳۳	۴۸۳۸۱۹	۴۵۷۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۳/۳	۲/۸	۲/۹	۲/۸	۲/۷	۲/۳	۲/۲

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

همان‌طور که در نمودار زیر ملاحظه می‌شود سهم جمعیت استان از جمعیت کشور هم در مناطق شهری و هم در مناطق روستایی رو به کاهش بوده است، اما سهم جمعیت مناطق روستایی، کاهش بیشتری را تجربه کرده است.

نمودار ۱۲- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان کرمانشاه از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

۳-۳-۴-۴- میزان شهرنشینی و روستانشینی

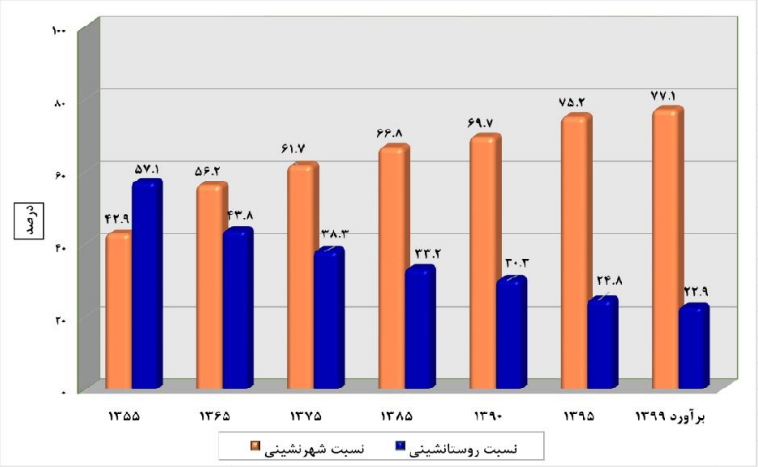
میزان شهرنشینی و روستانشینی به نسبتی از جمعیت یک محدوده اطلاق می‌شود که در نقاط شهری یا روستایی سکونت دارند. وجود نابرابری در امکانات خدماتی و رفاهی در نقاط شهری و روستایی موجب شده است تا طی چند دهه اخیر، حجم جمعیت ساکن در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی به طرز قابل توجهی افزایش یابد. این افزایش جمعیت در مناطق شهری به علل مختلفی ایجاد شده است؛ باروری و مهاجرت دو عامل اصلی در این روند بوده و هستند. ورود ارتباطات و تکنولوژی به روستاها علاوه بر ایجاد شناخت و آگاهی نسبت به مناطق شهری، موجب شد که در فعالیت‌های روستایی مانند کشاورزی و دامداری مازاد نیروی انسانی رخ دهد که برای گذران زندگی و نیل به زندگی ایده‌آل، به سمت شهرها روانه شوند. این عوامل موجب شده است که در دهه‌های اخیر با نسبت‌های بالای شهرنشینی و در مقابل کاهش روستانشینی مواجه باشیم.

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، نسبت جمعیت شهرنشین کشور ۷۴ درصد و نسبت جمعیت روستانشین برابر با ۲۶ درصد بوده و در نتیجه میزان جمعیت شهرنشین در کشور در این سال، حدود ۳ برابر میزان جمعیت روستانشین بوده است. جمعیت شهرنشین استان کرمانشاه نیز طی بازه مورد بررسی (۴۴ سال) از حدود ۴۳ درصد به ۷۷/۱ درصد افزایش یافته و در مقابل جمعیت روستانشین از حدود ۵۷/۱ درصد به ۲۲/۹ درصد، کاهش یافته است. از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، جمعیت شهرنشین استان حدود ۱/۸ برابر افزایش داشته و جمعیت روستانشین حدود یک سوم تقلیل یافته است. بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، رتبه استان کرمانشاه به لحاظ شاخص شهرنشینی و روستانشینی به ترتیب برابر با ۹ و ۲۳ بوده است. پیش‌بینی می‌شود که با توجه به روند مهاجرت‌ها و تغییر وضعیت برخی نقاط روستایی و تبدیل شدن آن‌ها به نقاط شهری، افزایش میزان شهرنشینی و کاهش میزان روستانشینی در استان با سرعت بیشتری تداوم پیدا کند.

جدول ۸۰- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان کرمانشاه با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

شرح		سال						
		۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	برآورد ۱۳۹۹
نسبت شهرنشینی	کشور	۴۷/۰	۵۴/۳	۶۱/۳	۶۸/۵	۷۱/۴	۷۴/۰	۷۵/۴
	استان کرمانشاه	۴۲/۹	۵۶/۲	۶۱/۷	۶۶/۸	۶۹/۷	۷۵/۲	۷۷/۱
نسبت روستانشینی	کشور	۵۳/۰	۴۵/۷	۳۸/۷	۳۱/۵	۲۸/۶	۲۶/۰	۲۴/۶
	استان کرمانشاه	۵۷/۱	۴۳/۸	۳۸/۳	۳۳/۲	۳۰/۳	۲۴/۸	۲۲/۹

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۳- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان کرمانشاه، در سال‌های ۱۳۵۵-۹۹

۳-۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت

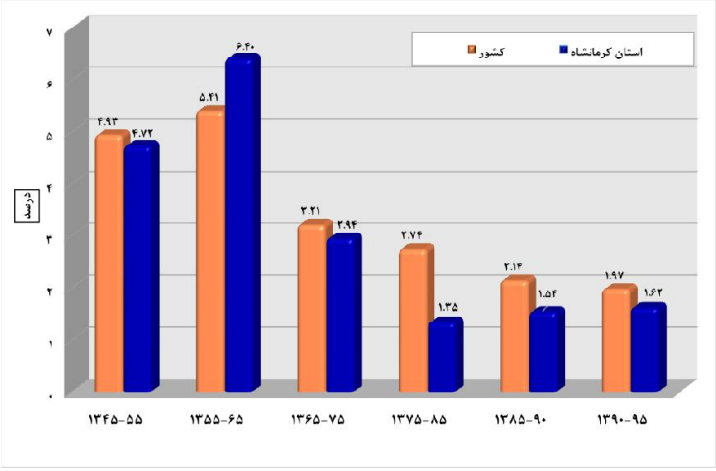
طی شش دوره مابین سال‌های ۹۵-۱۳۴۵ رشد سالانه جمعیت استان کرمانشاه در مناطق شهری و روستایی نوسانات قابل توجهی را پشت سر نهاده است. همان‌طوری که در جدول و نمودارهای زیر نمایش داده شده است؛ متوسط رشد سالانه جمعیت استان در سال ۱۳۹۵برابر با ۰/۰۷ درصد می‌باشد، در واقع درصد رشد سالانه جمعیت استان، همواره روندی کاهشی را تجربه کرده است. افزایش درصد رشد سالانه جمعیت مناطق شهری استان کرمانشاه در دوره آخر را می‌توان مربوط به پدیده گشتاور جمعیتی (متولدین دهه ۶۰ که اکنون در سن فرزندآوری هستند) و مهاجرت‌های روستاییان دانست. درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان، حاکی است که کاهش جمعیت نقاط روستایی استان، بسیار سریع‌تر از نقاط روستایی کشور اتفاق افتاده است.

در دوره ۹۵-۱۳۹۰ ، رتبه رشد جمعیتی استان کرمانشاه در مقایسه با دیگر استان‌های کشور؛ برای کل استان برابر با ۲۸، برای نقاط شهری استان برابر با ۲۵ و برای نقاط روستایی استان برابر با ۳۱ (آخرین استان) می‌باشد. با توجه به این رتبه‌ها، می‌توان گفت که استان کرمانشاه در رده استان‌های با رشد جمعیتی پایین قرار دارد و در نقاط روستایی، این استان پایین‌ترین رشد را در کشور داشته است.

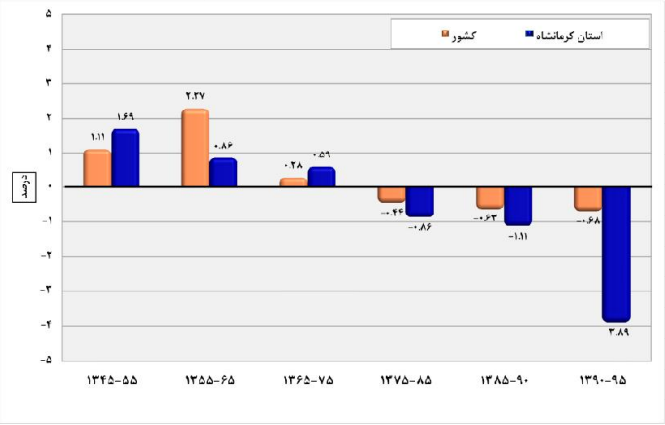
جدول ۸۱- درصد رشد سالانه جمعیت استان کرمانشاه و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

وضع سکونت	شرح	دوره سرشماری					
		۵۵-۱۳۴۵	۶۵-۱۳۵۵	۷۵-۱۳۶۵	۸۵-۱۳۷۵	۹۰-۱۳۸۵	۹۵-۱۳۹۰
کل	کشور	۲/۷۱	۳/۹۱	۱/۹۶	۱/۶۲	۱/۲۹	۱/۲۴
	استان کرمانشاه	۲/۸۷	۳/۵۶	۱/۹۷	۰/۵۵	۰/۶۹	۰/۰۷
نقاط شهری	کشور	۴/۹۳	۵/۴۱	۳/۲۱	۲/۷۴	۲/۱۴	۱/۹۷
	استان کرمانشاه	۴/۷۲	۶/۴۰	۲/۹۴	۱/۳۵	۱/۵۴	۱/۶۲
نقاط روستایی	کشور	۱/۱۱	۲/۲۷	۰/۲۸	-۰/۴۴	-۰/۶۳	-۰/۶۸
	استان کرمانشاه	۱/۶۹	۰/۸۶	۰/۵۹	-۰/۸۶	-۱/۱۱	-۳/۸۹

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۴- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان کرمانشاه و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

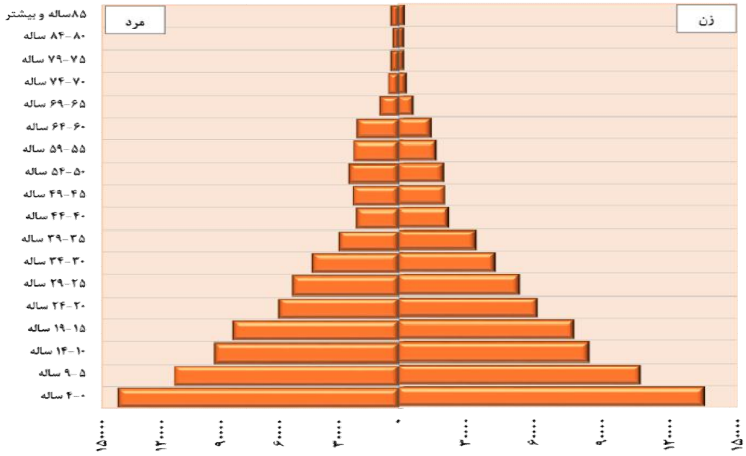

نمودار ۱۵- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان کرمانشاه و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

۳-۳-۴-۶- هرم سنی جنسی جمعیت

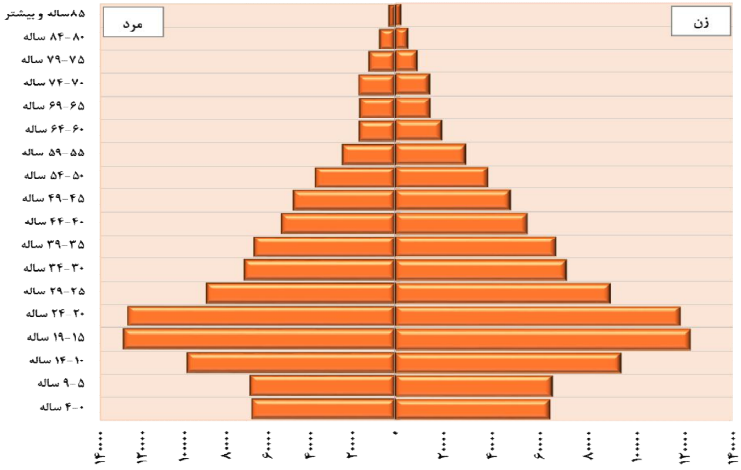
ترکیب سنی جمعیت به صورت توزیع سنی و به تفکیک جنس با هرم سنی نشان داده می‌شود و به عبارت دیگر نمایش هندسی توزیع جمعیت برحسب سن و جنس با هرم سنی امکان‌پذیر است. شکل هرم سنی جنسی یک منطقه به سه عامل بستگی دارد: تعداد موالید در هریک از نسل‌ها، تقلیل تعداد افراد در اثر مرگ و میر، مهاجرت به یک منطقه یا مهاجرت از آن منطقه.

هرم سنی جنسی جمعیت استان کرمانشاه در سال ۱۳۶۵، دارای قاعده‌ای پهن و گسترده بوده است که حکایت از جوانی جمعیت دارد. تیزی نوک هرم نیز بیانگر پایین بودن متوسط عمر یا امید به زندگی مردان و زنان ساکن این استان در سال ۱۳۶۵ می‌باشد. همچنین، در بیشتر گروه‌های سنی، ترکیب جنسی جمعیت در این استان همگون بوده است، به عبارتی دیگر نابرابری در تعداد مردان و زنان در این سال، بیشتر در گروه‌های سنی نزدیک به رأس هرم، مشاهده می‌شود.

نمودار ۱۶- هرم سنی جنسی جمعیت استان کرمانشاه، در سال ۱۳۶۵

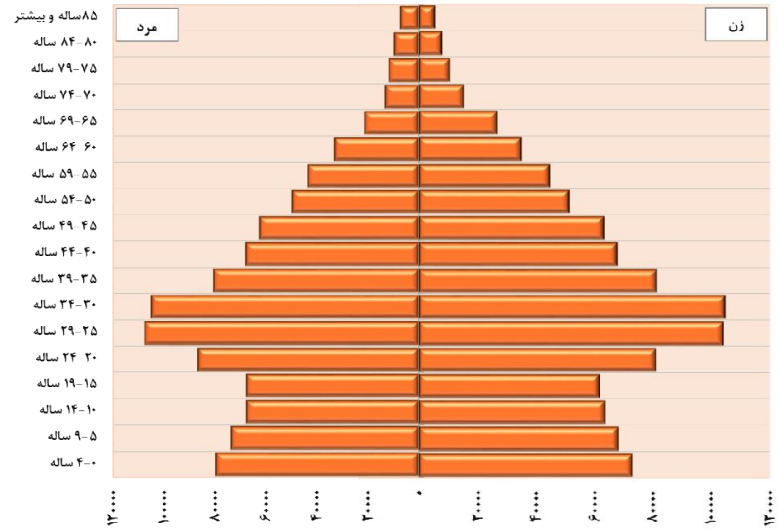
تأثیر متولدین دهه ۶۰، در هرم سنی جنسی سال ۱۳۸۵ به خوبی مشهود است. مقایسه حجم جمعیت در گروه‌های سنی ۱۵-۱۹ ساله و ۲۰-۲۴ ساله در این هرم با هرم سال ۱۳۶۵ به خوبی نمایانگر ورود متولدین دهه ۶۰ به جرگه جمعیت جوان است.

نمودار ۱۷- هرم سنی جنسی جمعیت استان کرمانشاه، در سال ۱۳۸۵

هرم سنی جنسی جمعیت استان کرمانشاه در سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که تعداد متولدین از سال ۱۳۹۰ به بعد رو به افزایش گذاشته است، در واقع هرم‌های سنی جمعیت نشان می‌دهند که در سال ۱۳۹۵، تعداد جمعیت ۴-۰ ساله بیشتر از تعداد جمعیت ۹-۵ ساله و تعداد جمعیت ۹-۵ ساله بیشتر از تعداد جمعیت ۱۴-۱۰ ساله بوده است، این پدیده به اثر «گشتاور جمعیتی » معروف است. بروز گشتاور جمعیتی به دلیل رسیدن متولدین دهه ۱۳۶۰ به سن ازدواج و باروری است و در واقع باروری بالای گذشته را منعکس می‌کند. نکته قابل توجه این است که متولدین دهه ۶۰ قاعده هرم را به اندازه خود متورم نکرده‌اند زیرا تحت تأثیر نگرش‌های محدود نمودن تعداد فرزندان قرار گرفته‌اند. همچنین انتظار می‌رود که روند افزایشی باروری در سال‌های آینده متوقف شود و با خروج نسل انفجاری یا متولدین دهه ۶۰ از سنین اصلی فرزندآوری (معمولاً ۲۱ تا ۳۵ سالگی)، مجدداً شاهد کاهش تعداد متولدین باشیم. به همین علت؛ احتمالاً در هرم سنی سال ۱۴۰۰ ما شاهد کوچک شدن مجدد پایه هرم سنی خواهیم بود.

همچنین هرم سنی جنسی سال ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که متولدین دهه ۱۳۶۰ که اکنون به سن بزرگ‌سالی و فعالیت رسیده‌اند بیشترین تعداد جمعیت را نشان می‌دهند. در واقع پدیده‌ای به نام «پنجره جمعیتی» که در سطح کشور به وقوع پیوسته، در سطح استان کرمانشاه نیز وقوع یافته است و اگر از این فرصت جمعیتی بهره برده شود، استان کرمانشاه به سرعت راه‌های پیشرفت و توسعه را طی خواهد کرد. با توجه به هرم‌های سنی ارائه شده، می‌توان گفت که روند مذکور تا سال‌های زیادی ادامه خواهد یافت تا زمانی که نسل دهه ۶۰ از این سنین عبور نماید. همچنین با توجه به هرم سنی جنسی کنونی جمعیت استان کرمانشاه سالخورده نیست اما توجه به جمعیت سنین قبل از ۶۵ سالگی می‌تواند مؤید این نکته باشد که در سال‌های آینده ما شاهد افزایش هر چه بیشتر سهم سالمندان از کل جمعیت استان خواهیم بود.

نمودار ۱۸- هرم سنی جنسی جمعیت استان کرمانشاه، در سال ۱۳۹۵

۳-۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت

وضعیت توزیع جمعیت در گروه‌های سنی یا سنین مختلف، همان نحوه پراکندگی جمعیت برحسب سن است. سن یکی از متغیرهای اصلی جمعیت است و توزیع آن در گروه‌های مختلف سنی ازنظر اقتصادی و اجتماعی حائز اهمیت است. مقایسه‌ی توزیع درصد جمعیت استان کرمانشاه و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی از سرشماری ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ در جدول و نمودارهای زیر نمایش داده شده است.

الف) گروه سنی ۱۴-۰ سال: به این گروه سنی، گروه سنی کودکان نیز گفته می‌شود. با رویکرد جمعیتی؛ بالا بودن یا پایین بودن حجم این گروه سنی ارتباط مستقیمی با مرگ و میر و تغییر رفتارهای باروری دارد. با رویکرد اقتصاد کلان؛ بالا بودن یا پایین بودن حجم این گروه سنی تأثیر مستقیمی بر سرمایه‌گذاری در زمینه‌ی نیازهای مصرفی کودکان و زنان می‌گذارد. چنانکه ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۵۵ از کل جمعیت استان کرمانشاه، ۴۵/۶ درصد در گروه سنی ۰ تا ۱۴ سال قرار داشته‌اند که در سال ۱۳۶۵ تحت تأثیر سیاست‌های افزایش جمعیت به ۴۶/۱ درصد افزایش یافته است، اما در دوره‌های بعد به سرعت از حجم جمعیت واقع در این گروه سنی کاسته شده و به ۲۱/۸ درصد در سرشماری سال ۱۳۹۵ رسیده است.

ب) گروه سنی ۶۴-۱۵ سال: در رابطه با تغییرات حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله، در سال ۱۳۵۵ در مقایسه با سال ۱۳۹۵، باید اذعان داشت به همان اندازه که از حجم جمعیت گروه سنی ۱۴-۰ ساله کاسته شده به حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله افزوده شده است. چنانکه ملاحظه می‌شود حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله استان کرمانشاه از ۵۰/۸ درصد در سال ۱۳۵۵، به ۵۱/۱ درصد در ده ساله بعد (۱۳۶۵) و سپس در طول ۳۰ سال بعد (۱۳۹۵) به ۷۱/۷ درصد از کل جمعیت افزایش یافته است. در مقایسه‌ی حجم جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله استان کرمانشاه با میانگین کشوری در سال ۱۳۹۵، باید اظهار نمود که نسبت جمعیت بالقوه فعال استان، بالاتر می‌باشد.

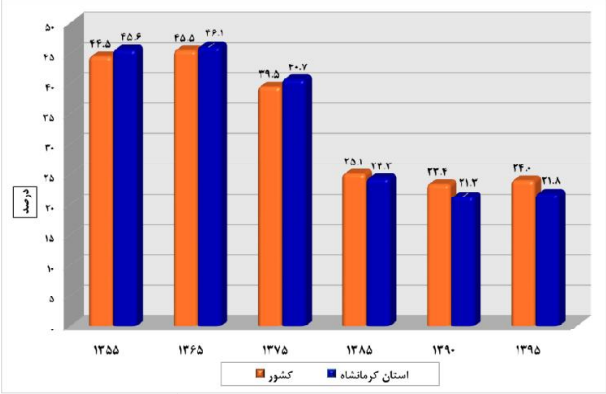
پ) گروه سنی ۶۵ سال و بیشتر: به این گروه سنی، جمعیت سالمند و سالخورده نیز گفته می‌شود. در مطالعه‌های جمعیت‌شناختی، سالمندی جمعیت به این معنا است که نسبت افراد سالخورده به کل جمعیت، در حال افزایش باشد. به عبارت دقیق‌تر، جمعیت رو به سوی سالمندی، جمعیتی است که بین ۷ تا ۱۴ درصد آن جمعیت را گروه‌های سنی ۶۵ ساله و بیشتر تشکیل دهند. این نسبت در جامعه سالمند بین ۱۴ تا ۲۰ درصد و در جامعه‌ی سالخورده ۲۰ درصد و بیشتر است. مطابق با داده‌های جدول زیر حجم جمعیت سالمند استان کرمانشاه در سال‌های ۱۳۵۵ و ۱۳۶۵ به ترتیب برابر با ۳/۶ و ۲/۹ درصد از کل جمعیت استان بوده که با روند افزایشی به ۶/۵ درصد در سال ۱۳۹۵، رسیده است. بنابراین با توجه به مباحث ذکر شده جمعیت استان کرمانشاه به مرحله سالمندی نرسیده است. در مقایسه‌ی جمعیت سالمند استان کرمانشاه با میانگین کشوری، همچنان که مشاهده می‌شود، درصد جمعیت ۶۵ سال و بیشتر استان، کمی بالاتر می‌باشد.

به طور کلی چنانکه ملاحظه می‌شود بیشترین حجم جمعیت استان کرمانشاه در مرحله جوانی و میان‌سالی قرار دارد و همچنان که در مطالب قبلی بدان اشاره شده این موضوع می‌تواند به عنوان فرصت تلقی شود لیکن این مرحله با چالش‌هایی نیز همراه خواهد بود، که از آن جمله می‌توان به نیازهای خاص همچون آموزش، ایجاد اشتغال و ازدواج اشاره کرد که در برنامه‌ریزی‌های کلان باید بیش از پیش بدان توجه شود. رتبه استان کرمانشاه به لحاظ درصد جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله (جمعیت بالقوه فعال)، در میان دیگر استان‌های کشور، ۶ می‌باشد، به عبارتی در مقایسه با بسیاری از استان‌های دیگر، سهم بالایی از جمعیتش در گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله قرار دارند.

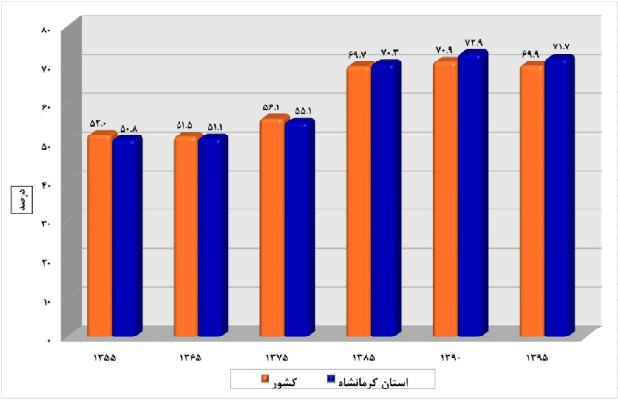
جدول ۸۲- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان کرمانشاه و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

شرح	سال	تعداد				توزیع درصد			
		۰-۱۴ ساله	۱۵-۶۴ ساله	۶۵ساله و بیشتر	جمع	۰-۱۴ ساله	۱۵-۶۴ ساله	۶۵ساله و بیشتر	جمع
کشور	۱۳۵۵	۱۵۰۰۹۳۶۳	۱۷۵۱۲۹۱۱	۱۱۸۶۴۷۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۴/۵	۵۲/۰	۳/۵	۱۰۰
	۱۳۶۵	۲۲۴۷۴۰۱۷	۲۵۴۴۵۵۶۲	۱۵۰۱۷۱۸	۴۹۴۲۱۲۹۷	۴۵/۵	۵۱/۵	۳/۰	۱۰۰
	۱۳۷۵	۲۳۷۲۵۵۴۵	۳۳۷۰۲۴۰۶	۲۵۹۵۱۸۱	۶۰۰۲۳۱۳۲	۳۹/۵	۵۶/۱	۴/۳	۱۰۰
	۱۳۸۵	۱۷۶۸۱۶۲۹	۴۹۱۵۷۵۶۲	۳۶۵۶۵۹۱	۷۰۴۹۵۷۸۲	۲۵/۱	۶۹/۷	۵/۲	۱۰۰
	۱۳۹۰	۱۷۵۶۱۷۷۸	۵۳۲۴۴۸۰۰	۴۲۹۶۷۶۹	۷۵۱۰۳۳۴۷	۲۳/۴	۷۰/۹	۵/۷	۱۰۰
	۱۳۹۵	۱۹۱۹۲۶۶۵	۵۵۸۶۲۰۸۷	۴۸۷۱۵۱۸	۷۹۹۲۶۲۷۰	۲۴/۰	۶۹/۹	۶/۱	۱۰۰
استان کرمانشاه	۱۳۵۵	۴۷۰۳۶۲	۵۲۳۷۵۳	۳۶۵۹۹	۱۰۳۰۷۱۴	۴۵/۶	۵۰/۸	۳/۶	۱۰۰
	۱۳۶۵	۶۷۴۱۰۰	۷۴۶۸۹۶	۴۱۹۶۹	۱۴۶۲۹۶۵	۴۶/۱	۵۱/۱	۲/۹	۱۰۰
	۱۳۷۵	۷۲۳۹۳۲	۹۸۰۸۰۵	۷۳۸۵۹	۱۷۷۸۵۹۶	۴۰/۷	۵۵/۱	۴/۲	۱۰۰
	۱۳۸۵	۴۵۷۶۲۵	۱۳۲۰۸۰۵	۱۰۰۹۵۵	۱۸۷۹۳۸۵	۲۴/۳	۷۰/۳	۵/۴	۱۰۰
	۱۳۹۰	۴۱۵۲۰۶	۱۴۱۷۴۲۱	۱۱۲۶۰۰	۱۹۴۵۲۲۷	۲۱/۳	۷۲/۹	۵/۸	۱۰۰
	۱۳۹۵	۴۲۵۷۰۱	۱۳۹۸۹۳۷	۱۲۷۷۹۶	۱۹۵۲۴۳۴	۲۱/۸	۷۱/۷	۶/۵	۱۰۰

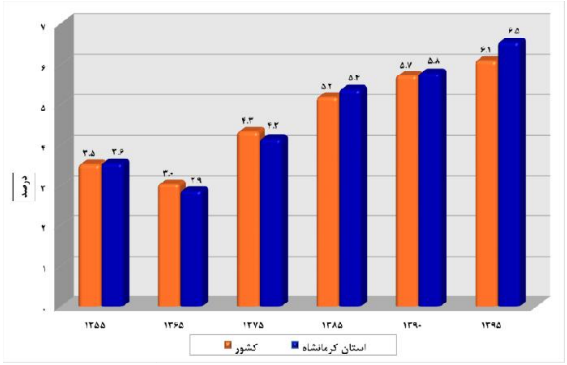
مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۹- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان کرمانشاه و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

نمودار ۲۰- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان کرمانشاه و کشور، در سال‌های ۱۳۵۵-۹۵

نمودار ۲۱- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان کرمانشاه و کشور، در سال‌های ۱۳۵۵-۹۵

۳-۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت

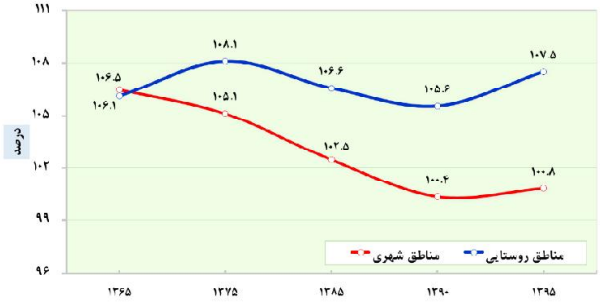
نسبت جنسی یک از شاخصه‌های ترکیب جمعیت است که از نسبت مردان به زنان به ازای هر صد زن به دست می‌آید. بر مبنای یافته‌های زیست‌شناختی، نسبت جنسی در سال‌های اولیه زندگی در بالاترین حد خود و در حدود ۱۰۴ تا ۱۰۶ است و با افزایش سن کاهش می‌یابد. مقدار ۱۰۰ در حدود ۲۰ سالگی مشاهده می‌شود و سپس کاهش ادامه می‌یابد تا به سطح ۵۰ یا ۶۰ در سنین سالخوردگی می‌رسد. این الگو، به‌استثنای حالات شدید دخالت انسان یا وجود یک اختلال، باید در اکثر جمعیت‌ها به وقوع بپیوندد. بنابراین، چنانچه شرایط خاصی رخ ندهد (مثل مهاجرت شدید یا مرگ و میر بیشتر برای یک جنس) انتظار

می‌رود نسبت جنسی همانند روند مورد انتظار باشد. افزایش یا کاهش نسبت جنسی جمعیت می‌تواند تبعات و آثار بسیاری را در زمینه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی جامعه داشته باشد. با توجه به اهمیت این شاخص، بررسی آن و تغییرات حاصله طی پنج دوره مورد بررسی مفید خواهد بود.با توجه به اطلاعات ارائه شده از سوی مرکز آمار ایران و همان‌گونه که در جدول زیر نمایش داده شده است طی پنج دوره مورد بررسی شاخص نسبت جنسی جمعیت در استان نوسانات قابل توجه‌ای داشته است، این شاخص از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ روندی کاهشی را طی کرده و در سال ۱۳۹۰ به متعادل‌ترین وضعیت ممکن رسیده است، اما در سال ۱۳۹۵، شاخص نسبت جنسی به‌ویژه در مناطق روستایی استان، افزایش محسوسی تجربه کرده است. رتبه استان کرمانشاه به لحاظ شاخص نسبت جنسی، در میان دیگر استان‌های کشور، ۲۳ می‌باشد، به عبارتی شاخص نسبت جنسی در این استان در مقایسه با بسیاری از استان‌های کشور، متعادل‌تر است.

جدول ۸۳- نسبت جنسی جمعیت استان کرمانشاه و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

شرح	سال	کل کشور			استان کرمانشاه		
		مرد	زن	نسبت جنسی	مرد	زن	نسبت جنسی
کل	۱۳۶۵	۲۵۲۸۰۹۶۱	۲۴۱۶۴۰۴۹	۱۰۴/۶	۷۵۳۹۴۱	۷۰۹۰۲۴	۱۰۶/۳
	۱۳۷۵	۳۰۵۱۵۱۵۹	۲۹۵۴۰۳۲۹	۱۰۳/۳	۹۱۶۳۱۰	۸۶۲۲۸۶	۱۰۶/۳
	۱۳۸۵	۳۵۸۶۶۳۶۲	۳۴۶۲۹۴۲۰	۱۰۳/۶	۹۵۷۳۲۵	۹۲۲۰۶۰	۱۰۳/۸
	۱۳۹۰	۳۷۹۰۵۶۶۹	۳۷۲۴۴۰۰۰	۱۰۱/۸	۹۸۱۷۸۰	۹۶۳۴۴۷	۱۰۱/۹
	۱۳۹۵	۴۰۴۹۸۴۴۲	۳۹۴۲۷۸۲۸	۱۰۲/۷	۹۸۸۰۱۵	۹۶۴۴۱۹	۱۰۲/۴
نقاط شهری	۱۳۶۵	۱۳۷۶۹۶۱۷	۱۳۰۷۴۹۴۴	۱۰۵/۳	۴۲۳۸۱۷	۳۹۷۹۴۹	۱۰۴/۵
	۱۳۷۵	۱۸۸۰۵۰۲۳	۱۸۰۱۲۷۶۶	۱۰۴/۴	۵۶۲۸۸۲	۵۳۵۴۰۰	۱۰۳/۵
	۱۳۸۵	۲۴۵۷۶۴۴۲	۲۳۶۸۳۵۲۲	۱۰۳/۸	۶۳۵۳۴۵	۶۱۹۹۷۴	۱۰۲/۸
	۱۳۹۰	۲۷۰۲۳۶۳۸	۲۶۶۲۳۰۲۳	۱۰۱/۵	۶۷۸۷۳۸	۶۷۶۳۵۶	۱۰۲/۶
	۱۳۹۵	۲۹۸۴۱۴۱۴	۲۹۳۰۵۴۳۳	۱۰۱/۸	۷۳۷۳۲۲	۷۳۱۲۹۳	۱۰۲/۷
نقاط روستایی	۱۳۶۵	۱۱۵۱۱۳۴۴	۱۱۰۸۹۱۰۵	۱۰۳/۸	۳۳۰۱۲۴	۳۱۱۰۷۵	۱۰۶/۱
	۱۳۷۵	۱۱۷۱۰۱۳۶	۱۱۵۲۷۵۶۳	۱۰۱/۶	۳۵۳۴۲۸	۳۲۶۸۸۶	۱۰۸/۱
	۱۳۸۵	۱۱۲۸۹۹۲۰	۱۰۹۴۵۸۹۸	۱۰۳/۱	۳۲۱۹۸۰	۳۰۲۰۸۶	۱۰۶/۶
	۱۳۹۰	۱۰۸۸۲۰۳۱	۱۰۶۲۰۹۷۷	۱۰۲/۵	۳۰۳۰۴۲	۲۸۷۰۹۱	۱۰۵/۶
	۱۳۹۵	۱۰۶۵۷۰۲۸	۱۰۱۲۲۳۹۵	۱۰۵/۳	۲۵۰۶۹۳	۲۳۳۱۲۶	۱۰۷/۵

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۲- مقایسه نسبت جنسی جمعیت استان کرمانشاه به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۱۳۶۵-۹۵

۳-۳-۴-۹- متوسط بعد خانوار

خانوار به افرادی که زیر یک سقف زندگی می‌کنند و معیشت آن‌ها با هم مشترک است، گفته می‌شود. بعد خانوار که تسامحاً به‌جای خانواده نیز به‌کار می‌رود، بیشتر یک مفهوم آماری و جمعیت شناختی است. عواملی همچون مهاجرت، ورود زنان به بازار کار، سنت‌ها و ارزش‌های رایج در گروه‌های قومی و نژادی مختلف، سطح توسعه اقتصادی و ساختار اقتصادی، نرخ مرگ و میر و زاد وولد بر اندازه خانوار تأثیرگذارند. بررسی و شناخت بعد خانوار کاربردهای بسیاری در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های بخش‌های اجتماعی و مسکن، اشتغال، خدمات و تسهیلات کودکان، امنیت غذایی و غیره در شهرها و روستاها دارد. بر این اساس در این بند به بررسی و تحلیل بعد خانوار پرداخته شده است.

متوسط بعد خانوار در استان کرمانشاه در سرشماری سال‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ حدود ۵ نفر به ازای یک خانوار شهری و حدود ۶ نفر به ازای یک خانوار روستایی بوده که در سرشماری‌های بعد به سرعت روند نزولی طی کرده و به ۳/۳ نفر به ازای یک خانوار شهری و ۳/۶ نفر به ازای یک خانوار روستایی در سال ۱۳۹۵ رسیده است. همچنین بر اساس آخرین نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، متوسط بعد خانوار در استان کرمانشاه کمی بیشتر از میانگین کشوری می‌باشد.

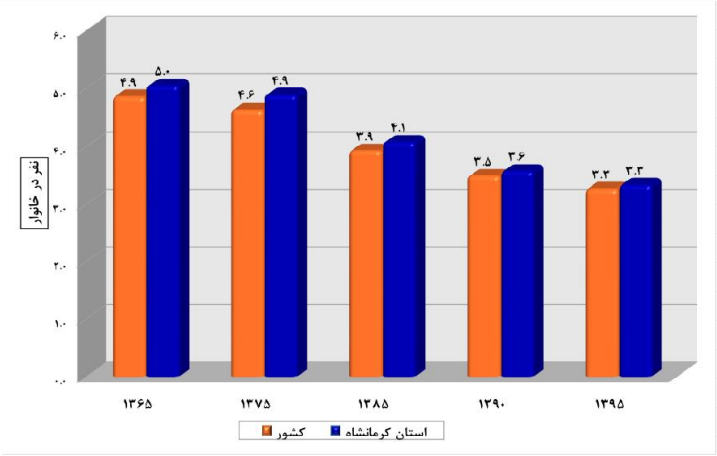
گفتنی است که بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۳ درصد از خانوارهای استان کرمانشاه (۷۵۷۸۸ خانوار) زن سرپرست می‌باشند و ۳۸ درصد از خانوارهای زن سرپرست یک

نفره (خودسرپرست) می‌باشند. میزان خانوارهای خودسرپرست زن ساکن در استان کرمانشاه که اکثریت آنان بالای ۵۰ سال سن دارند، گواه بر لزوم توجه بیشتر به خانوارهای زن سرپرست و مسائل و چالش‌هایی که پیش‌روی آنان است، می‌باشد. البته لازم به ذکر است که رتبه استان کرمانشاه به لحاظ خانوارهای زن سرپرست به استناد نتایج آخرین سرشماری رسمی کشور، ۸ می‌باشد، به عبارتی در مقایسه با دیگر استان‌ها، سهم خانوارهای زن سرپرست از کل خانوارها، در این استان بالا است.

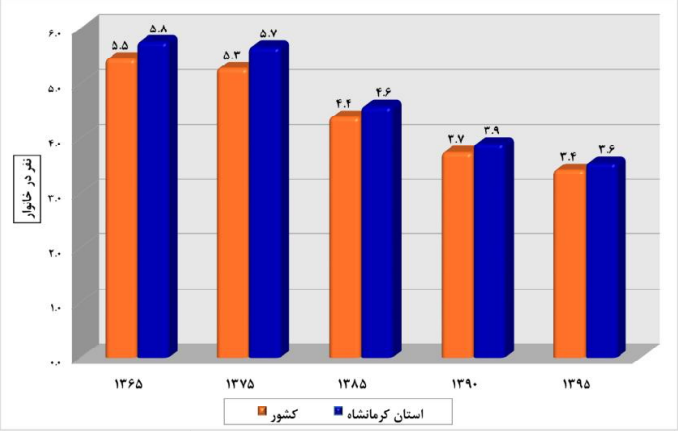
جدول ۸۴- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان کرمانشاه و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

شرح	جنس	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
تعداد خانوار						
کشور	کل	۹۶۷۲۴۷۷	۱۲۳۸۷۳۴۵	۱۷۳۵۲۶۸۶	۲۱۱۱۰۴۸۱	۲۴۱۹۶۰۳۵
	نقاط شهری	۵۵۲۷۴۷۵	۷۹۴۳۱۸۹	۱۲۲۸۲۹۲۶	۱۵۳۶۵۸۹۲	۱۸۱۲۵۴۸۸
	نقاط روستایی	۴۱۴۵۰۰۲	۴۴۰۵۸۱۴	۵۰۶۹۷۶۰	۵۷۴۴۵۸۹	۶۰۷۰۵۴۷
استان کرمانشاه	کل	۲۷۴۱۴۹	۳۴۶۵۶۳	۴۴۳۸۹۱	۵۳۰۴۰۷	۵۷۶۸۶۱
	نقاط شهری	۱۶۲۷۶۹	۲۲۴۷۲۷	۳۰۷۵۵۴	۳۷۹۰۴۲	۴۴۰۶۰۴
	نقاط روستایی	۱۱۱۳۸۰	۱۲۰۱۱۶	۱۳۶۳۳۷	۱۵۱۳۶۵	۱۳۶۲۵۷
متوسط بعد خانوار						
کشور	کل	۵/۱	۴/۸	۴/۱	۳/۶	۳/۳
	نقاط شهری	۴/۹	۴/۶	۳/۹	۳/۵	۳/۳
	نقاط روستایی	۵/۵	۵/۳	۴/۴	۳/۷	۳/۴
استان کرمانشاه	کل	۵/۳	۵/۱	۴/۲	۳/۷	۳/۴
	نقاط شهری	۵/۰	۴/۹	۴/۱	۳/۶	۳/۳
	نقاط روستایی	۵/۸	۵/۷	۴/۶	۳/۹	۳/۶

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۳- تغییرات متوسط بعد خانوارهای نقاط شهری استان کرمانشاه و کشور، در سال‌های ۱۳۶۵-۹۵

نمودار ۲۴- تغییرات متوسط بعد خانوارهای نقاط روستایی استان کرمانشاه و کشور، در سال‌های ۱۳۶۵-۹۵

۳-۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی

مهاجرت به عنوان یکی از عوامل اصلی پویایی جمعیت، سبب تغییر در ساختار سنی و جنسی و متوسط رشد سالانه جمعیت و تحولات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در مبدأ و مقصد می‌گردد. خالص مهاجرت از تفاضل

مهاجرت به یک منطقه (مهاجرپذیری) و مهاجرت از همان منطقه (مهاجرفرستی) به دست می‌آید. به عبارت دیگر، میزان خالص مهاجرت بر اساس تفاوت بین آن‌هایی که به یک جمعیت می‌پیوندند و آن‌هایی که آن جمعیت را ترک می‌کنند، محاسبه می‌شود.

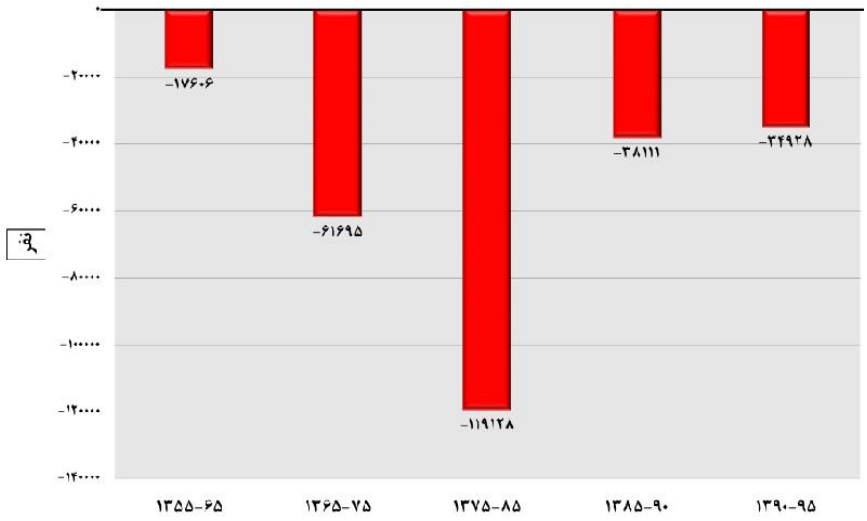
بر اساس جدول زیر و همچنان که نمایان است خالص مهاجرت استان کرمانشاه[۹] در تمامی دوره‌های مورد بررسی منفی بوده است. بالاترین میزان خالص مهاجرت استان مربوط به دوره ۸۵-۱۳۷۵ بوده است. در این دوره استان کرمانشاه بیش از ۱۱۹ هزار نفر از جمعیت خود را به علت مهاجرت از دست داده است. به طور کلی استان کرمانشاه طی ۴۰ ساله مورد بررسی بیش از ۲۷۱ هزار نفر از جمعیت خود را به علت مهاجرت از دست داده است که حدود ۲۷ درصد از این رقم مربوط به ده ساله ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ می‌باشد، بنابراین می‌توان گفت که طی دهه اخیر، حجم مهاجرفرستی استان تغییر محسوسی نکرده است و به استناد نتایج آخرین سرشماری، طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ به ازای هر ۱۰۰ نفر مهاجر خارج شده از استان، حدود ۵۵ نفر به استان وارد شده‌اند.

جدول ۸۵- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان کرمانشاه، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵

دوره	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	خالص مهاجرت	نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان(درصد)	نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده(درصد)
۶۵-۱۳۵۵	۳۵۶۸۱	۵۳۲۸۷	-۱۷۶۰۶	-۱/۲	۶۷/۰
۷۵-۱۳۶۵	۴۹۶۲۰	۱۱۱۳۱۵	-۶۱۶۹۵	۳/۵-	۴۴/۶
۸۵-۱۳۷۵	۸۰۸۱۹	۱۹۹۹۴۷	-۱۱۹۱۲۸	-۶/۳	۴۰/۴
۹۰-۱۳۸۵	۳۹۰۲۰	۷۷۱۳۱	-۳۸۱۱۱	-۲/۰	۵۰/۶
۹۵-۱۳۹۰	۴۲۶۲۵	۷۷۵۵۳	-۳۴۹۲۸	-۱/۸	۵۵

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۹ . جدول مربوط به خالص مهاجرت استان کرمانشاه برای تمامی دوره‌های مورد بررسی، منهای مهاجران درون استانی می‌باشد.

نمودار ۲۵- خالص مهاجرت استان کرمانشاه، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵

به منظور نشان دادن سهم مهاجرت نسبت به سهم موالید و مرگ ومیر (عوامل طبیعی) در تغییرات تعداد جمعیت استان، از شاخص نسبت مهاجرت به جمعیت استفاده می‌شود.

در پنج ساله ۹۵-۱۳۹۰ تعداد مهاجران وارد شده به استان کرمانشاه، ۹۴۶۸۸ نفر بوده که ۷۵۲۶۳ نفر از آن‌ها در نقاط شهری و ۱۹۴۲۵نفر باقی مانده نیز در نقاط روستایی استان سکونت گزیده‌اند به عبارتی دیگر طی دوره مورد بررسی ۵/۱ درصد از جمعیت ساکن در نقاط شهری و ۴ درصد از جمعیت ساکن در نقاط روستایی استان، مهاجر بوده‌اند.

گفتنی است که میزان مهاجرپذیری استان در دوره ۹۵-۱۳۹۰، در مقایسه با دوره‌های قبل، کاهش داشته است. البته کاهش دوره سرشماری را نباید نادیده انگاشت.

بالاترین میزان مهاجرپذیری برای مناطق شهری استان مربوط به دوره ۷۵-۱۳۶۵ بوده که ۱۵ درصد از جمعیت نقاط شهری مهاجر بوده‌اند و بالاترین میزان مهاجرپذیری برای مناطق روستایی استان مربوط به دوره ۸۵-۱۳۷۵ بوده که ۱۳/۶ درصد از جمعیت نقاط روستایی استان، مهاجر بوده‌اند.

جدول ۸۶- **تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان کرمانشاه[۱۰] و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵**

دوره	شرح	تعداد			نسبت مهاجرپذیری (به ازای صد نفر جمعیت کل/شهری/روستایی)		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۷۵-۱۳۶۵	کشور	۸۷۱۸۷۷۰	۶۱۲۲۶۷۵	۲۵۹۶۰۹۵	۱۴/۵	۱۶/۶	۱۱/۲
	استان کرمانشاه	۲۴۶۳۸۷	۱۶۵۲۵۴	۸۱۱۳۳	۱۳/۹	۱۵/۰	۱۱/۹
۸۵-۱۳۷۵	کشور	۱۲۱۴۸۱۴۸	۸۹۹۹۷۰۹	۳۱۴۸۴۳۹	۱۷/۲	۱۸/۶	۱۴/۲
	استان کرمانشاه	۲۶۴۱۴۳	۱۷۹۰۲۸	۸۵۱۱۵	۱۴/۱	۱۴/۳	۱۳/۶
۹۰-۱۳۸۵	کشور	۵۵۳۴۶۶۶	۴۳۰۲۰۸۶	۱۲۳۲۵۸۰	۷/۴	۸/۰	۵/۷
	استان کرمانشاه	۱۱۳۶۱۲	۸۰۵۱۰	۳۳۱۰۲	۵/۸	۵/۹	۵/۶
۹۵-۱۳۹۰	کشور	۴۳۰۰۹۸۸	۳۵۶۴۷۳۵	۷۳۶۲۵۳	۵/۴	۶	۳/۵
	استان کرمانشاه	۹۴۶۸۸	۷۵۲۶۳	۱۹۴۲۵	۴/۸	۵/۱	۴

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

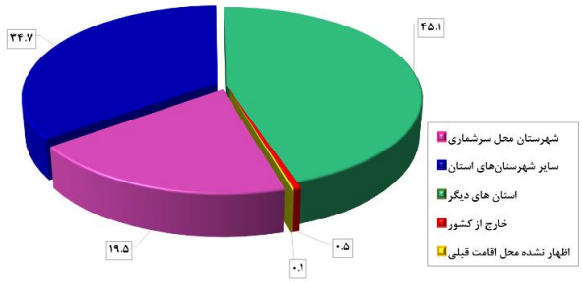
۳-۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران

مهاجرت‌های داخلی به انواع مختلفی از قبیل مهاجرت‌های شهر به شهر، روستا به شهر، روستا به روستا، شهر به روستا، بین استانی، داخل استانی و ... قابل تقسیم هستند که هر کدام از منظر خاصی به موضوع مهاجرت می‌پردازند. در این بخش از گزارش، مهاجران استان کرمانشاه برحسب محل اقامت قبلی آنان مورد مطالعه قرار گرفته‌اند و علت پرداختن به این موضوع آگاهی از حجم مهاجرت‌های درون استانی و برون استانی می‌باشد. آگاهی از سهم مهاجرت‌های بین استانی و درون استانی می‌تواند نقش عمده‌ای در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و مهاجرتی یک منطقه داشته باشد.

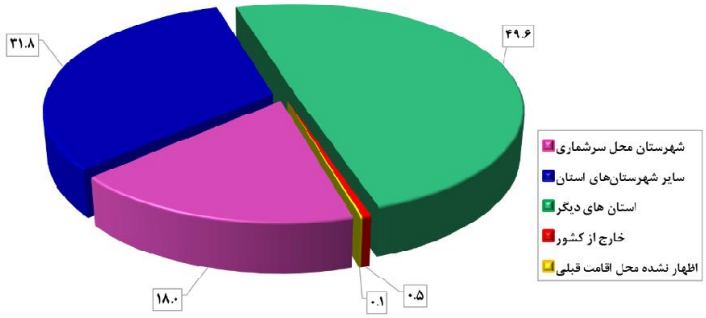
مطابق با نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ از کل مهاجران وارد شده به استان کرمانشاه؛ مبدأ اقامت ۴۵/۱ درصد مهاجران، برون استانی (مربوط به استان‌های دیگر) بوده است. مهاجران مربوط به سایر شهرستان‌های استان (درون استانی) با ۳۴/۷ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته‌اند و سهم مهاجرت‌های درون شهرستانی (۱۹/۵ درصد از کل مهاجران) در مرتبه بعدی قرار دارد؛ بنابراین این استان در زمره‌ی استان‌هایی است که سهم مهاجرت‌های برون استانی آن، بالا است. عمده مهاجران برون استانی وارد شده به استان کرمانشاه متعلق به استان‌های تهران، کردستان، لرستان، خوزستان و همدان هستند. لازم به ذکر است که مهاجران وارد شده به استان کرمانشاه، بیشتر

۱۰. در این جدول جابه‌حایی‌های درون استانی نیز در نظر گرفته شده است.

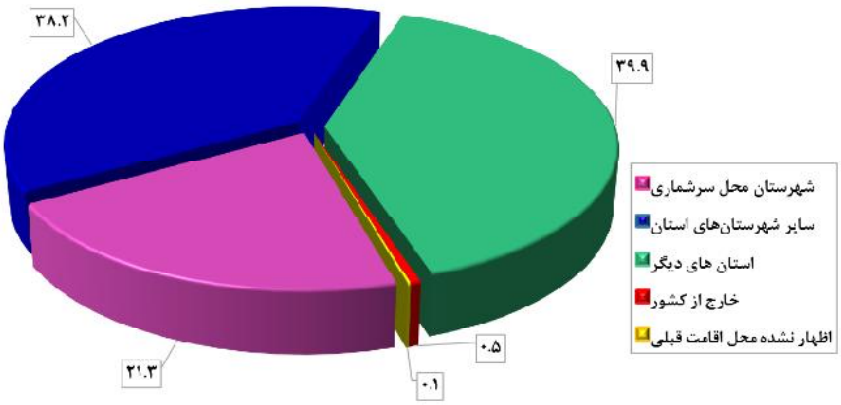
به دلایل انجام یا پایان تحصیل و انجام یا پایان خدمت وظیفه و انتقال شغلی به این استان وارد شده‌اند. بنابراین نمی‌توان اذعان داشت که استان کرمانشاه برای مهاجران دارای جاذبه اقتصادی می‌باشد و به علت جستجوی کار وارد این استان شده‌اند، کما این که به استناد آخرین نتایج سرشماری رسمی کشور، حدود ۲۱ درصد از مردان ۲۰ تا ۵۰ ساله استان کرمانشاه بیکار بوده‌اند و این رقم برای زنان این بازه سنی در استان برابر با ۸ درصد بوده است.

نمودار ۲۶- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان کرمانشاه، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۷- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان کرمانشاه، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۸- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان کرمانشاه، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

۳-۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت

بررسی آمار و اطلاعات مهاجرتی، طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد حجم قابل‌توجهی از مهاجران وارد شده به استان کرمانشاه، مبدأ اقامت قبلی‌شان شهر بوده و به شهرهای استان نیز وارد شده‌اند (۵۸/۷ درصد از کل مهاجران).

حجم مهاجرت‌های روستا به شهر با ۲۰/۲ درصد از کل مهاجران، در مرتبه دوم قرار گرفته است. مهاجرت‌های شهر به روستا با رقمی معادل ۱۵/۷ درصد نیز قابل توجه است؛ به استناد آمار رسمی مرکز آمار ایران و با توجه به گروه سنی مهاجران، می‌توان اذعان داشت این قشر از مهاجران، بیشتر در گروه افرادی هستند که به علت سربازی و ادامه تحصیل در شهرها ساکن بوده و در زمان سرشماری به روستاهای محل تولد خود بازگشته‌اند و در واقع باید گفت که در تعداد زیادی از استان‌های کشور، مهاجرت‌های شهر به روستا به همین علت، رخ داده است.

گفتنی است که کمتر از یک درصد از مهاجران وارد شده به استان کرمانشاه، غیر ایرانی هستند که عمدتاً از کشور عراق به این استان وارد شده‌اند.

جدول ۸۷- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان کرمانشاه برحسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جابجایی انجام شده)، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

شرح	الگوی مهاجرت						
	شهر به شهر	روستا به شهر	روستا به روستا	شهر به روستا	خارج از کشور	اظهارنشده محل اقامت قبلی	جمع
تعداد	۵۵۶۱۵	۱۹۱۱۱	۴۴۴۶	۱۴۹۰۸	۴۷۱	۱۳۷	۹۴۶۸۸
توزیع درصد	۵۸/۷	۲۰/۲	۴/۷	۱۵/۷	۰/۵	۰/۱	۱۰۰

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۳- ولادت‌های ثبت شده

ولادت یکی از شاخص‌های پویای جمعیتی است. فراوانی ولادت‌ها بیانگر جامعه‌ای است که جمعیت آن قابلیت باروری دارد، مطالعه باروری و ولادت را نمی‌توان از یکدیگر جدا کرد . اما علل و همچنین نتایج این دو پدیده جمعیتی همواره یکسان نیستند و اگر ولادت را بتوان یک پدیده جمعیتی و یا بیولوژیک دانست، عوامل گوناگونی چون عوامل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در امر باروری مؤثر هستند.

در سال ۱۳۸۵ تعداد ۳۵۰۸۹ ولادت برای استان کرمانشاه ثبت شده بود که این رقم به ۳۴۴۶۱ ولادت در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و طی دو سال بعد (۱۳۹۷) به ۲۹۹۵۴ ولادت کاهش یافته است. همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌شود در سال‌های ۱۳۹۰، ۱۳۹۵ و ۱۳۹۷، میزان خام ولادت‌های ثبت شده در نقاط شهری و روستایی استان، پایین‌تر از میانگین کشوری به دست آمده است.

افزایش تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان در طول سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ را می‌توان به موالید مربوط به دهه ۶۰ دانست که در این بازه زمانی به سن ازدواج و فرزندآوری رسیده‌اند.

جدول ۸۸- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان کرمانشاه و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل/شهری/روستایی		
		جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی	جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۱۲۵۳۹۱۲	۸۴۵۰۵۰	۴۰۸۸۶۲	۱۷/۸	۱۷/۵	۱۸/۴
	استان کرمانشاه	۳۵۰۸۹	۲۵۱۵۹	۹۹۳۰	۱۸/۷	۲۰/۰	۱۵/۹
۱۳۹۰	کشور	۱۳۸۲۲۲۹	۱۰۸۷۹۸۸	۲۹۴۲۴۱	۱۸/۴	۲۰/۳	۱۳/۷
	استان کرمانشاه	۳۳۴۱۶	۲۵۸۴۱	۷۵۷۵	۱۷/۲	۱۹/۱	۱۲/۸
۱۳۹۵	کشور	۱۵۲۸۰۵۳	۱۱۷۶۰۳۲	۳۵۲۰۲۱	۱۹/۱	۱۹/۹	۱۶/۹
	استان کرمانشاه	۳۴۴۶۱	۲۸۳۳۳	۶۱۲۸	۱۷/۷	۱۹/۳	۱۲/۷
۱۳۹۷	کشور	۱۳۶۶۵۱۹	۱۰۴۷۹۲۵	۳۱۸۵۹۴	۱۶/۶	۱۷/۱	۱۵/۴
	استان کرمانشاه	۲۹۹۵۴	۲۵۰۸۳	۴۸۷۱	۱۵/۱	۱۶/۷	۱۰/۳

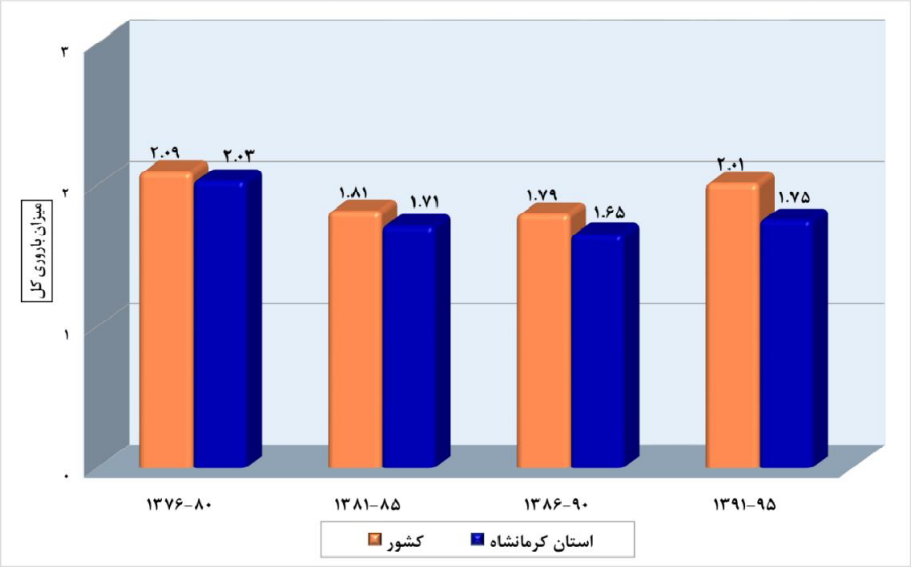
مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۴- میزان باروری کل

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های باروری، میزان کل باروری است. میزان کل باروری عبارت است از شمار فرزندانی که یک زن در طول دوران باروری خود با توجه به سن باروری (۴۹-۱۵ سال)، بدون به شمار آوردن مرگ و میرهای فرزندان به دنیا می‌آورد.

تغییرات میزان باروری کل استان کرمانشاه و کشور برحسب دوره‌های ۵ ساله، از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۵ در جدول زیر نمایش داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود روند باروری هم در کشور و هم در استان کرمانشاه از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۰، روندی کاهشی بوده است و در دوره ۹۵-۱۳۹۱ نسبت به دوره‌های قبل، اندکی افزایش یافته است.

افزایش میزان باروری کل در دوره ۹۵-۱۳۹۱، متأثر از گشتاور جمعیتی که در مطالب قبلی به آن اشاره شد، بوده است

نمودار ۲۹- میزان باروری کل استان کرمانشاه و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶

۳-۳-۴-۱۵- مرگ و میرهای ثبت شده

یکی دیگر از عوامل و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر روند رشد جمعیت میزان مرگ و میر است و دسترسی به آمار دقیق، صحیح و به روز این رویداد بسیار حائز اهمیت می‌باشد. این واقعه برای همه افراد و به صورت ناهم‌زمان در طول زندگی آن‌ها اتفاق می‌افتد.

میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده برای استان کرمانشاه در سال ۱۳۸۵ برابر با ۶/۸ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت بوده که طی سال‌های بعد با روندی نزولی به ۵/۵ مرگ کاهش یافته است. در تمامی سال‌های مورد بررسی میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده استان، بالاتر از متوسط کشوری گزارش شده است.

جدول ۸۹- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان کرمانشاه و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل/شهری/روستایی		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۴۰۸۵۶۶	۲۵۷۴۳۶	۱۵۱۱۳۰	۵/۸	۵/۳	۶/۸
	استان کرمانشاه	۱۲۷۳۷	۹۳۹۴	۳۳۴۳	۶/۸	۷/۵	۵/۴
۱۳۹۰	کشور	۴۲۲۱۳۳	۳۰۵۴۷۵	۱۰۹۶۲۸	۵/۶	۵/۷	۵/۱
	استان کرمانشاه	۱۱۳۷۴	۸۱۵۹	۳۲۱۵	۵/۸	۶/۰	۵/۴
۱۳۹۵	کشور	۳۶۹۷۵۱	۲۷۴۸۷۰	۹۴۷۸۸	۴/۶	۴/۶	۴/۶
	استان کرمانشاه	۱۰۷۴۱	۷۷۵۸	۲۹۸۳	۵/۵	۵/۳	۶/۲
۱۳۹۷	کشور	۳۷۷۲۴۵	۲۷۹۵۲۵	۹۷۶۶۸	۴/۶	۴/۶	۴/۷
	استان کرمانشاه	۱۰۹۷۶	۸۱۰۴	۲۸۷۲	۵/۵	۵/۴	۶/۱

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۶- امید به زندگی

امید به زندگی به عنوان یکی از اندازه‌های خلاصه سلامت جمعیت، به همراه سایر شاخص‌های بهداشتی، نتیجه عملکردهای نظام سلامت را جهت تعیین اولویت‌ها، تخصیص منابع و ارزشیابی برنامه‌های سلامت مشخص می‌کنند. بررسی مقادیر امید به زندگی یک جمعیت در طول زمان یا در مکان‌های مختلف با زمان‌های مشابه، امکان مقایسه برآیند نهایی عوامل خطر منتهی به مرگ و عوامل پیشگیری‌کننده از مرگ ومیر را فراهم می‌سازد. به همین جهت یکی از بخش‌های اصلی مورد بررسی در استان کرمانشاه، میزان امید به زندگی آن در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ می‌باشد.

همراه با افزایش خدمات پزشکی و امکانات بهداشتی و ظهور درمان‌های نوین، روند افزایشی در میزان امید به زندگی رخ داده است. این روند افزایشی هم در سطح کشوری و در سطح استانی، قابل مشاهده است. در طول سه دوره مورد بررسی میزان شاخص امید به زندگی استان کرمانشاه در میان زنان همواره روندی افزایشی و در میان مردان روندی سینوسی طی کرده است. در استان کرمانشاه و همین‌طور کل کشور، همواره امید به زندگی زنان بیشتر از مردان بوده و البته سرعت رشد این شاخص در زنان نیز بیشتر از مردان بوده است. در سال ۱۳۹۵

امید به زندگی زنان استان ۷۵/۳ سال و برای مردان ۷۰/۴ سال بوده است و امید به زندگی زنان و مردان استان، پایین‌تر از میانگین امید به زندگی زنان و مردان کشور می‌باشد. به طور کلی طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، به امید به زندگی مردان استان حدود ۱ سال و به امید به زندگی زنان ۴/۷ سال افزوده شده است.

جدول ۹۰- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان کرمانشاه به تفکیک جنس، در سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ (سال)

سال	کل کشور		استان کرمانشاه	
	مرد	زن	مرد	زن
۱۳۸۵	۷۱/۷	۷۳/۶	۶۹/۳	۷۰/۶
۱۳۹۰	۷۱/۵	۷۴	۷۰/۸	۷۲/۴
۱۳۹۵	۷۲/۵	۷۵/۵	۷۰/۴	۷۵/۳

مأخذ: بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۷- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵

برای انجام پیش‌بینی از روش «ترکیبی پیش‌بینی جمعیت» بهره گرفته شده است. در این روش که متداول‌ترین روش پیش‌بینی جمعیت می‌باشد بر اساس عملکرد مجموعه عوامل مؤثر بر تغییر و تحولات جمعیت یعنی باروری، مرگ و میر، مهاجرت و ترکیب سنی و جنسی جمعیت استفاده شده است.

بر اساس پیش‌بینی مرکز آمار ایران، جمعیت استان کرمانشاه تا سال ۱۴۱۵ به بیش از ۲ میلیون نفر خواهد رسید و نزدیک به ۸۵ درصد از آن در نقاط شهری سکونت خواهند داشت. لازم به ذکر است که از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۱۵، سالانه حدود ۴۲۰۰ نفر به جمعیت استان اضافه خواهد شد.

گفتنی است با توجه به درصد رشد سالانه جمعیت که در مطالب قبلی به آن اشاره شد و پیش‌بینی که شرح آن در جدول زیر آمده است، امکان افزایش جمعیت استان کرمانشاه در مقایسه با دیگر استان‌های کشور، بسیار پایین است و این امر گوشزدی جدی در راستای تلاش برای پیشرفت و آبادانی استان و در نتیجه کمک به رشد جمعیت محسوب می‌شود.

جدول ۹۱- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان کرمانشاه، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵

سال	شرح	جمع			نقاط شهری			نقاط روستایی		
		مردوزن	مرد	زن	مردوزن	مرد	زن	مردوزن	مرد	زن
۱۴۰۰	کشور	۸۴۹۷۱۰۰۰	۴۲۹۳۷۰۰۰	۴۲۰۳۴۰۰۰	۶۴۳۹۷۰۰۰	۳۲۵۳۶۰۰۰	۳۱۸۶۱۰۰۰	۲۰۵۷۵۰۰۰	۱۰۴۰۱۰۰۰	۱۰۱۷۳۰۰۰
	استان کرمانشاه	۲۰۰۹۰۰۰	۱۰۱۵۰۰۰	۹۹۴۰۰۰	۱۵۵۹۰۰۰	۷۸۸۰۰۰	۷۷۱۰۰۰	۴۵۰۰۰۰	۲۲۷۰۰۰	۲۲۳۰۰۰
۱۴۰۵	کشور	۸۹۱۲۱۰۰۰	۴۴۹۵۰۰۰۰	۴۴۱۷۱۰۰۰	۶۸۹۸۲۰۰۰	۳۴۷۸۸۰۰۰	۳۴۱۹۵۰۰۰	۲۰۱۳۹۰۰۰	۱۰۱۶۳۰۰۰	۹۹۷۶۰۰۰
	استان کرمانشاه	۲۰۴۲۰۰۰	۱۰۳۲۰۰۰	۱۰۱۱۰۰۰	۱۶۳۴۰۰۰	۸۲۵۰۰۰	۸۰۹۰۰۰	۴۰۸۰۰۰	۲۰۶۰۰۰	۲۰۲۰۰۰
۱۴۱۰	کشور	۹۲۴۶۰۰۰۰	۴۶۵۶۲۰۰۰	۴۵۸۹۸۰۰۰	۷۲۸۷۷۰۰۰	۳۶۶۹۴۰۰۰	۳۶۱۸۳۰۰۰	۱۹۵۸۳۰۰۰	۹۸۶۸۰۰۰	۹۷۱۵۰۰۰
	استان کرمانشاه	۲۰۴۹۰۰۰	۱۰۳۶۰۰۰	۱۰۱۳۰۰۰	۱۶۸۹۰۰۰	۸۵۴۰۰۰	۸۳۵۰۰۰	۳۶۱۰۰۰	۱۸۲۰۰۰	۱۷۸۰۰۰
۱۴۱۵	کشور	۹۵۲۷۸۰۰۰	۴۷۹۰۸۰۰۰	۴۷۳۷۰۰۰۰	۷۶۳۴۷۰۰۰	۳۸۳۸۱۰۰۰	۳۷۹۶۵۰۰۰	۱۸۹۳۲۰۰۰	۹۵۲۷۰۰۰	۹۴۰۵۰۰۰
	استان کرمانشاه	۲۰۳۶۰۰۰	۱۰۳۰۰۰۰	۱۰۰۶۰۰۰	۱۷۲۶۰۰۰	۸۷۳۰۰۰	۸۵۳۰۰۰	۳۰۹۰۰۰	۱۵۷۰۰۰	۱۵۳۰۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۸- جمع بندی

- ✓ استان کرمانشاه به عنوان ۱۳مین استان کشور، با جمعیتی نزدیک به ۲ میلیون نفر (برآورد مرکز آمار ایران برای سال ۱۳۹۹)، ۲/۴ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شود. از جمله شاخص‌های قابل توجه در این استان بالا بودن نسبت جمعیت شهری به کل جمعیت استان است، به‌طوری که بر اساس برآورد مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۹، نزدیک به ۷۷ درصد جمعیت استان را شهرنشینان تشکیل می‌دهند.
- ✓ ساختار سنی جمعیت کنونی استان کرمانشاه نمایانگر قرار گرفتن سهم قابل‌توجهی از جمعیت در سنین جوانی و میان‌سالی (فعال بالقوه) است؛ میانگین سنی جمعیت (حدود ۳۲ سال) و بالا بودن سهم جمعیت ۶۴-۱۵ ساله (۷۲ درصد از کل جمعیت) گواه این مطلب هستند.
- ✓ کاهش رشد سالانه جمعیت و پیش‌بینی ادامه آن در سال‌های آتی به‌ویژه در نقاط روستایی می‌تواند به یکی از چالش‌های پیش‌روی جمعیت استان تبدیل شود. پیش‌بینی‌های مرکز آمار حاکی است که اگر جمعیت استان با این روند ادامه پیدا کند در سال ۱۴۱۵ جمعیت برابر با ۲۰۳۶۰۰۰ نفر خواهد بود، به عبارتی به ازای هر یک سال حدود ۴۲۰۰ نفر افزایش خواهد داشت.
- ✓ میزان خام ولادت‌های ثبت شده در استان روند کاهشی طی کرده و در سال ۱۳۹۷ از میانگین کشوری پایین‌تر است.

- ✓ آمار مهاجرت استان (با کسر مهاجرت‌های داخل استانی) نشان می‌دهد که جمعیت مهاجر وارد شده به استان (طی دوره ۹۵-۱۳۹۰) حدود ۲/۲ درصد جمعیت از استان و بدون کسر مهاجرت‌های درون استانی، ۴/۸ درصد از جمعیت استان را شامل می‌شود. این امر نشان می‌دهد که مهاجرت‌های استان کرمانشاه ، بیشتر مربوط به جابه‌جایی‌های داخلی استان است.
- ✓ عمده مهاجرین برون استانی وارد شده به استان کرمانشاه به ترتیب مربوط به استان‌های تهران، کردستان، لرستان، خوزستان و همدان بوده است.
- ✓ الگوی مهاجرت استان نیز حاکی است که حدود ۵۸/۷ درصد جابه‌جایی‌های جمعیتی در استان شهر به شهر بوده است و میزان مهاجرت روستا به شهر با حدود ۲۰/۲ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته است. لازم به ذکر است که حدود ۰/۵ درصد (معادل ۴۷۱ نفر) از مهاجران وارد شده به استان کرمانشاه ، ایرانی نیستند و عمدتاً از کشور عراق به این منطقه وارد شده‌اند.
- ✓ برتری الگوی مهاجرت شهر به شهر به معنای حرکت جمعیت از شهرهای کوچک به سمت شهرهای بزرگ به‌ویژه مراکز شهرستانی و در نتیجه بر هم خوردن توازن جمعیتی در سطح استان می‌باشد.
- ✓ از مجموع ۱۴ شهرستان استان، سهم جمعیتی شهرستان کرمانشاه به تنهایی، نزدیک به ۵۶ درصد است و مابقی در دیگر شهرستان‌های استان زندگی می‌کنند. این امر حاکی از نابرابری در توزیع جمعیت و سرازیر شدن جمعیت شهرستان‌های اطراف به سمت شهرستان کرمانشاه است که به لحاظ دسترسی به امکانات و خدمات از وضعیتی مناسب‌تر برخوردار است.
- ✓ در خصوص متوسط بعد خانوارهای ساکن در این استان باید گفت که بعد خانوار کمی بالاتر از میانگین کشوری گزارش شده است و نکته حائز اهمیت در مورد خانوارهای استان این است که؛ بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۳ درصد از خانوارهای استان (معادل ۷۵۷۸۸ خانوار) زن سرپرست هستند و حدود ۳۸ درصد از خانوارهای زن سرپرست استان، در قالب خانوارهای یک‌نفره (خودسرپرست) زندگی می‌کنند.

۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی- عمومی

۳-۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی- عمومی

آموزش عمومی شامل دوره‌های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه عمومی و فنی و حرفه‌ای می‌باشد و مسئولیت اجرای آن با وزارت آموزش و پرورش است. شایان‌ذکر است که از سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ با تغییر نظام آموزش

عمومی مقاطع تحصیلی شامل ابتدایی، متوسطه دوره اول و متوسطه دوره دوم است. در این بخش تلاش خواهد شد ابتدا آمار بخش تعلیم و تربیت رسمی عمومی با تمرکز بر استان کرمانشاه ارائه شود و در نهایت ضمن احصاء مهم‌ترین مسائل و چالش‌های آموزش عمومی راهکارهایی برای بهبود این وضعیت پیشنهاد خواهد شد.

۳-۳-۵-۱-۱- آمار و اطلاعات

- ✓ بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش استان، در سال ۱۳۹۹، ۳۵۱ هزار و ۷۹۳ دانش‌آموز در چهار هزار و ۳۳۱ واحد آموزشی مشغول به تحصیل بوده‌اند. بر اساس همین آمار، حدود ۶۵هزار نفر از این دانش‌آموزان در بخش روستایی سکونت دارند.
- ✓ استان کرمانشاه، ۱۵۹۰۷ کلاس درس با ۲۶۰۴۷ پرسنل دارند که از این تعداد پرسنل، ۱۵۹۹۲ نفر فقط کار معلمی و تدریس انجام می‌دهند. مضاف بر این، ۱۰۴۳ نفر معلم حق تدریسی را نیز باید به این آمار اضافه کرد.
- ✓ بر اساس گزارش اداره کل آموزش و پرورش استان تعداد دانش‌آموزانی که ترک تحصیل کرده‌اند برابر با ۲۷۵۷ نفر می‌باشد. به عبارت دیگر، حدود ۰/۸ درصد از دانش‌آموزان ترک تحصیل کرده‌اند که از متوسط کشوری ترک تحصیل پایین‌تر می‌باشد. ازدواج در سنین پایین یکی از اصلی‌ترین علل ترک تحصیل به خصوص در مورد دختران است، هرچند علل دیگری مثل مشکلات اقتصادی و فقر فرهنگی را هم باید به این آمار اضافه کرد.
- ✓ در خصوص شاخص نسبت دانش‌آموز به معلم آمار دقیقی وجود ندارد. اما بر اساس آمار تعداد دانش-آموزان و معلمان استان می‌توان نتیجه گرفت که این نسبت حدود ۲۲ نفر می‌باشد.
- ✓ بر اساس آمار سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور، سرانه مطلوب فضای آموزشی در کشور ۸/۴ مترمربع است. سرانه متوسط فضای آموزشی در کشور نیز ۵/۱۸ مترمربع است[۱۱]. در استان کرمانشاه سرانه فضای آموزشی، ۶/۴۱ متر می‌باشد و بالاتر از میانگین کشوری است.
- ✓ بر اساس آمار اداره کل نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس استان کرمانشاه، ۷۰درصد مدارس استحکام دارند و در این میان ۳۰ درصد نیازمند مقاوم‌سازی، تخریب و بازسازی است. متوسط کشوری در خصوص نسبت مدارس مستحکم به کل مدارس حدود ۶۶درصد می‌باشد که از این حیث مدارس استان در سطحی بالاتر از متوسط کشوری قرار دارند. در سال ۹۹ تعداد ۵۹ پروژه آموزشی با ۳۰۹

[۱۱]. در فضای آموزش شهری سرانه ۴/۹۶ متر مربع و در فضاهای آموزش روستایی سرانه ۵/۸۱ متر مربع است.

کلاس درس و زیربنای حدود ۳۳ هزار مترمربع در استان کرمانشاه احداث، تخریب، بازسازی و مقاوم‌سازی شده است. به طور کلی بر اساس آمار این اداره کل استان کرمانشاه با کمبود فضای آموزشی روبرو نمی‌باشد.

- ✓ آمار دقیقی از سوی اداره کل آموزش و پرورش مبنی بر تعداد کمبود معلمان در سطح استان اعلام نشده است ولی گزارش‌های غیرسمی و داده‌های میدانی نشان می‌دهد که توزیع نیروی انسانی در سطح استان مطلوب نبوده و با وجود کمبود نیرو در مناطق روستایی و محروم، مازاد نیرو و تجمع نیروها در مرکز استان وجود دارد.
- ✓ بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش ۹۲/۵ درصد دانش‌آموزان به سامانه شاد دسترسی دارند و حدود ۷/۵ درصد دانش‌آموزان از دسترسی به سامانه شاد محروم هستند که شامل ۲۴ هزار دانش‌آموز می‌باشد. به عبارت دیگر، باید اذعان کرد که استان کرمانشاه جزو استان‌های پیشرو در ارائه آموزش-های مجازی در سطح کشور می‌باشد.
- ✓ بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش، ۸۹۸۶ دانش‌آموز عشایری در سطح استان مشغول به تحصیل هستند. بر اساس همین آمار در استان کرمانشاه حدود ۴۴۲ مدرسه عشایری وجود دارد که شامل ۲۸۱ مدرسه ثابت، ۱۲۵ مدرسه کانکسی، ۳۱ چادر، سه هنرستان کار و دانش و یک مدرسه شبانه روزی می‌باشد.

۳-۳-۵-۱-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان کرمانشاه

۱. تعداد زیاد مدارس کانکسی(۱۲۵مدرسه) و خطر احتمال آسیب بدنی به معلمان و دانش‌آموزان؛
۲. عدم دسترسی حدود ۱۰ درصد دانش‌آموزان به سامانه شاد به دلیل در دسترس نبودن اینترنت و گوشی‌های هوشمند
۳. تعداد بالای مدارس فرسوده (حدود ۳۰ درصد مدارس) و احتمال خطر آسیب‌دیدگی به معلمان و دانش-آموزان؛
۴. عدم تعیین تکلیف در خصوص معلمان حق‌التدریس(۱۰۴۳ معلم) در سطح استان
۵. کودک همسری و ازدواج در سنین پایین به عنوان مهم‌ترین مسئله دختران دانش‌آموز و یکی از مهم‌ترین دلایل ترک تحصیل

۳-۳-۵-۱-۳- راهکارهای پیشنهادی

به منظور بهبود وضعیت تشریح شده در بالا و انجام اقدام مقتضی در خصوص مسائل احصائی راهکارهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. انجام اقدامات لازم در جهت کاهش و جمع‌آوری مدارس کانکسی در سطح استان
۲. ترمیم، بازسازی و نوسازی سازه‌های فرسوده آموزشی در سطح استان و انجام اقدامات لازم در خصوص تأمین فضای آموزشی مورد نیاز با استفاده از ظرفیت‌های موجود مانند مجمع خیرین مدرسه‌ساز؛
۳. تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی معلمان حق‌التدریس
۴. تمهید و تأمین زیرساخت‌های لازم برای تحقق آموزش مجازی به خصوص در بخش‌های روستایی و عشایری؛
۵. انجام اقداماتی مانند ارائه فیلم‌های آموزشی آفلاین، به کارگیری درس‌نامه‌های متنی و استفاده از ظرفیت-های رسانه ملی برای ارائه آموزش به دانش‌آموزان؛
۶. تحلیل، بررسی و احصاء علل ترک تحصیل دانش‌آموزان (به خصوص آسیب اجتماعی کودک همسری) در مناطق حاشیه‌ای و روستاها و انجام اقدامات تمهیدی به منظور کاهش نرخ ترک تحصیل در این مناطق؛

۳-۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان کرمانشاه

وضع سواد در بین افراد جامعه یکی از معیارهای مهم در تعیین میزان توسعه‌یافتگی کشورها بشمار می‌آید و بررسی روند تغییرات آن بیانگر چگونگی پیشرفت و توسعه نیروی انسانی در آن جامعه است.
یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها در این زمینه میزان باسوادی است. به طور کلی، بررسی این شاخص در سال‌های بعد از انقلاب حاکی از روند افزایشی آن و توجه به مسئله آموزش عمومی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌های کشور است.
با این مقدمه کوتاه در این بخش تلاش خواهد شد وضعیت سواد در استان کرمانشاه مورد بررسی قرار گیرد و در نهایت دلالت‌های این مطالعه برای تدوین برنامه‌های راهبردی استان استخراج شود.

۳-۳-۵-۲-۱- داده‌ها و اطلاعات

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۶۵، ۱۳۷۰، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵ نرخ باسوادی در جمعیت ۶ ساله و بیشتر به ترتیب ۶۷/۷ درصد، ۷۷/۶ درصد، ۸۲/۶ درصد، ۸۲/۱ درصد، ۸۱/۷ درصد و ۸۴/۵ درصد بوده است.

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ میزان باسوادی مردان و زنان ۶ ساله و بیشتر استان به ترتیب معادل ۸۹/۴(پایین‌تر از متوسط کشوری با ۹۱ درصد) و ۷۹/۶ درصد(پایین‌تر از متوسط کشوری با ۸۴/۲) بوده است. میزان با سوادی در نقاط شهری و روستایی به ترتیب ۸۷/۶(پایین‌تر از متوسط کشوری با ۹۰/۸) و۷۵/۲(پایین‌تر از متوسط کشوری با ۷۸/۵) درصد بوده است. به طور کلی همه آمارهای مربوط به وضع سواد اعم از آمار زنان، مردان، بخش روستایی و شهری در استان کرمانشاه از متوسط کشوری پایین‌تر می‌باشد.

بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ شهرستان کرمانشاه با ۸۸/۱ درصد و شهرستان ثلاث باباجانی با ۷۳/۴درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان باسوادی را در استان کرمانشاه دارا هستند.

بر اساس آمار معاونت سوادآموزی اداره کل آموزش و پرورش استان درصد باسوادی در سنین ۱۰ تا ۴۹ سال استان برابر با ۹۶/۷۷ درصد است. بر اساس همین آمار، جمعیت بی‌سواد رده سنی ۱۰ تا ۴۹ سال استان ۷۰ هزار نفر می‌باشد که ۲۵ درصد این جمعیت به دلایل مختلف آموزش ناپذیر هستند. بر این اساس، جامعه هدف سوادآموزی در استان حدود ۵۲ هزار نفر می‌باشد که بر اساس آخرین آمار حدود ۱۳۰۶۴ نفر در سال ۱۳۹۸ قرار بوده است که تحت پوشش سوادآموزی قرار بگیرند که گزارش‌ها نشان می‌دهد که ۱۰۱درصد محقق شده است. به تعبیر دیگر، افراد سوادآموز تحت پوشش تحصیلی ۱۳۲۸۲ نفر بوده است که از مقدار پیش‌بینی‌شده فراتر رفته است.

بر اساس آخرین آمار معاونت سوادآموزی اداره کل آموزش‌وپرورش کرمانشاه، در راستای اجرای طرح جامع سوادآموزی افراد ۱۰ تا ۴۹ سال و با هدف افزایش سطح توانایی‌ها و مهارت‌های سوادآموزان، ۱۳ مرکز محلی در ۱۳ شهرستان استان راه‌اندازی شده است. بر اساس آمار سازمان نهضت سوادآموزی حدود ۵۱۲ مرکز یادگیری محلی در کشور وجود دارد که سهم استان کرمانشاه حدود ۲/۵درصد می‌باشد. در حال حاضر ۱۴۰۰ آموزشیار نهضت سوادآموزی در استان کرمانشاه فعالیت دارند. مضاف بر این، ترویج فرهنگ کتاب و کتاب‌خوانی به صورت خانوادگی، رایگان بودن ثبت‌نام و استفاده از امکانات کتابخانه‌ها برای سوادآموزان و خانواده‌های آن‌ها، آموزش زبان انگلیسی، مبانی و مفاهیم ابتدایی و اولیه رایانه، اینترنت و نرم‌افزارهای پرکاربرد، آموزش مهارت‌های حرفه‌وفن چون قالی‌بافی، خیاطی و ... به عنوان بخشی از محتوای آموزشی، در کنار

آموزش سوادآموزی به سوادآموزان ارائه می‌شود. در سال ۱۳۹۸ استان کرمانشاه رتبه اول کشوری در فعالیت‌های حوزه سوادآموزی را کسب کرده است.

جدول ۹۲- وضعیت نرخ باسوادی در استان کرمانشاه

جنس/ سکونت‌گاه	نرخ باسوادی(درصد)
مردان	۸۹/۴
زنان	۷۹/۶
شهری	۸۷/۶
روستایی	۷۵/۲

۳-۳-۵-۲-۲- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی

۱. عدم تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی آموزشیاران و وجود حالت بلاتکلیفی و بی-انگیزگی در پرسنل محوری عرصه سوادآموزی؛
۲. حقوق پایین و مشکل بیمه آموزشیاران؛
۳. نبود امکانات و فضای آموزشی برای افراد سوادآموز در اکثر نقاط استان؛

۳-۳-۵-۲-۳- راهکارهای پیشنهادی

۱- تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزشیاران به منظور ایجاد انگیزه بیشتر در نیروهای انسانی؛
۲- تأمین امکانات و فضای آموزشی به خصوص تأسیس مراکز یادگیری محلی بیشتر برای سوادآموزان با اولویت روستاها و مناطق دورافتاده؛

۳-۳-۵-۳- وضعیت آموزش عالی در استان کرمانشاه

۳-۳-۵-۳-۱- داده‌ها و اطلاعات

- در حوزه آموزش عالی با توجه به تقسیم‌بندی‌های صورت گرفته مبتنی بر سیاست‌ها و ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران(مصوبه جلسه ۷۷۶ مورخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۸

شورای عالی انقلاب فرهنگی) استان کرمانشاه در منطقه ۵ و در کنار استان‌های کردستان، ایلام و لرستان جانمایی شده است:

- منطقه۵ شامل استان‌های کردستان، کرمانشاه، لرستان و ایلام و دانشگاه‌های کردستان، رازی، صنعتی کرمانشاه، ایلام، لرستان و آیت‌الله‌العظمی بروجردی است.
- در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶ تعداد کل دانشجویان استان برابر با ۶۸۳۴۲ نفر بوده است. از این تعداد ۵۵/۴ درصد(۳۷۸۳۹ دانشجو) مرد و ۴۴/۶ درصد(۳۰۵۰۳ دانشجو) زن بوده‌اند.
- در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶، از تعداد کل دانشجویان، ۱۸/۸۸ درصد(۱۲۸۸۱ نفر) در مقطع کاردانی، ۶۱/۷۵ درصد (۴۲۲۰۱ نفر) در مقطع کارشناسی، ۱۳/۴ درصد(۹۱۶۵ نفر) در مقطع کارشناسی ارشد و ۳/۲۸ درصد (۲۲۴۵)در مقطع دکتری حرفه‌ای و ۲/۷ درصد(۱۸۵۰نفر) در دکتری تخصصی مشغول به تحصیل بوده‌اند.
- دانش‌آموختگان دوره‌های تحصیلی مختلف در سال ۹۶-۱۳۹۵، ۱۵۲۲۸ نفر بوده‌اند که از این تعداد:

۱. ۲۴/۵۰ درصد مربوط به دوره کاردانی(۳۷۴۲ دانش‌آموخته)؛
۲. ۶۲/۷ درصد مربوط به دوره کارشناسی(۹۵۶۲ دانش‌آموخته)؛
۳. ۱۲/۶ درصد مربوط به دوره کارشناسی ارشد(۱۹۲۳ دانش‌آموخته)؛
۴. ۰/۹ درصد مربوط به دوره دکتری حرفه‌ای (۱۴۱ دانش‌آموخته)؛
۵. ۸/۵ درصد مربوط به دوره دکتری تخصصی(۱۳۰ دانش‌آموخته)؛

- بر اساس آمار ارائه شده در سال ۱۳۹۵ در استان کرمانشاه ۶۰ موسسه آموزش عالی وجود دارد(۲/۱ از مؤسسات آموزش عالی کشور) که شامل ۲ واحد دولتی(وزارت عتف)، ۱۴ واحد دانشگاه پیام نور، ۲۰ واحد علمی- کاربردی، ۳ واحد دانشگاه فرهنگیان، ۴ موسسه فنی و حرفه‌ای، ۱ واحد وزارت بهداشت، ۴ موسسه غیردولتی- غیرانتفاعی و ۱۱ واحد دانشگاه آزاد و ۱ واحد دانشگاهی سایر دستگاه‌های اجرایی می‌باشد.
- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸، تعداد آموزشگران دانشگاهی تمام‌وقت مؤسسات آموزش عالی، ۱۶۵۷ نفر بوده است. ۷۵ درصد از آموزشگران مرد(۱۲۴۲) و بقیه معادل ۲۵ درصد زن(۴۱۵) بوده‌اند.
- نسبت دانشجو به استاد بر اساس آمار وزارت عتف حدود ۵۶/۰۲ می‌باشد که نسبت به متوسط کشوری که ۴۹/۷ نفر می‌باشد در سطح بالاتری قرار دارد.
- بر اساس آمار آمایش آموزش عالی سهم شاغلان با تحصیلات عالی به کل شاغلان استان حدود ۱۸/۸۶ درصد است و سهم شاغلان با تحصیلات عالی هر استان به کل شاغلان عالی کشور ۲/۰۸ می‌باشد.

۳-۳-۵-۳-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی

بر اساس گزارشات و تحلیل‌های ارائه شده مهم‌ترین مسائل آموزش عالی استان به شرح زیر می‌باشد:

۱. وضعیت نابسامان فضاهای آموزشی در سطح آموزش عالی استان به خصوص در مورد دانشگاه‌های غیردولتی(به طور مثال در برخی از این مؤسسات آموزش عالی به دلیل کمبود فضای آموزشی سرانه دانشجویان از فضای آموزشی به کمتر از یک متر می‌رسد).
۲. کمبود اعضای هیئت‌علمی به خصوص در دانشگاه علوم پزشکی و دانشگاه فرهنگیان
۳. نرخ بالای بیکاری فارغ‌التحصیلان دانشگاهی در استان (نرخ فارغ‌التحصیلان بیکار در کشور ۱۸/۳ درصد است، اما این رقم در استان کرمانشاه به ۲۸/۵ درصد آمار بیکاران می‌رسد. ۵۰ هزار و ۷۵۰ نفر از بیکاران استان کرمانشاه دانش‌آموختگان دانشگاهی هستند).
۴. نبود مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان، عدم تطابق آموزش‌های ارائه شده با نیازها و مزیت‌های استان و توزیع نامناسب مکانی مراکز آموزش عالی.

۳-۳-۵-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی

۱. اصلاح نظام پذیرش دانشجو و جذب متوازن و تقاضامحور دانشجویان در حوزه‌های مختلف علمی مانند فنی مهندسی، علوم انسانی و ..... با هدف کاستن از حجم بالای دانش‌آموختگان و فارغ‌التحصیلان بیکار؛
۲. انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛
۳. تأمین و تمهید زیرساخت‌های فنی لازم جهت اجرای فرایند آموزش مجازی در سطح آموزش عالی به صورت مطلوب؛
۴. انجام تمهیدات لازم برای جذب و نگه‌داشتن اعضای هیئت‌علمی در سطح استان؛
۵. تأمین امکانات و فضای آموزشی به خصوص در مورد دانشگاه‌های غیردولتی

۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید

۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان کرمانشاه

استان کرمانشاه از نظر جمعیتی سیزدهمین استان کشور است. سهم جمعیتی این استان ۲/۴ درصد است. از نظر تراکم جمعیتی با توجه به مساحت استان در رتبه یازدهم قرار دارد. نرخ اشتغال استان در مناطق شهری و روستایی پایین‌تر از میانگین کشوری است. در واقع یکی از معضلات اساسی استان مشکل اشتغال است. بررسی نرخ بیکاری نشان می‌دهد که استان کرمانشاه از نظر بیکاری در رتبه نخست کشوری قرار دارد. بررسی بیکاری به تفکیک گروه‌های سنی در گروه سنی ۱۴ تا ۲۴ ساله نشان می‌دهد که ۳۱/۱ درصد از این گروه سنی بیکار هستند و رتبه استان در این زمینه ۹ است. در گروه سنی ۱۵- ۲۹ ساله میزان بیکاری ۲۶/۴ درصد است که استان ذارای رتبه اول است. بررسی نرخ مشارکت اقتصادی در استان نشان می‌دهد که این استان بعد از استان زنجان در رتبه دوم قرار دارد. عدم بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های در زمینه نیروی انسانی موجب گردیده است که پیامدهای جبران‌ناپذیری در توسعه استان داشته باشد. مهاجرفرستی و معضلات اجتماعی در کنار افزایش فقر یکی از مهم‌ترین پیامدهای عدم بهره‌گیری از نیروی انسانی است. متأسفانه در سال‌های اخیر این استان از روند باز مانده است. از این رو بار تکفل خالص و ناخالص در استان بالا است. بار تکفل نرخ سرباری را نشان می‌دهد. با توجه به نرخ بیکاری بالا و نرخ بالای تکفل، میزان درآمد سالانه خانوار کاهش می‌یابد. بررسی میزان درآمد سالانه خانوار نشان می‌دهد که در مناطق شهری و روستایی این میزان پایین‌تر از میانگین کشوری است و استان در رده ۲۲ کشور قرار دارد. پایین بودن درآمد سالانه خانوار بیانگر کاهش سطح کیفیت زندگی و رفاه ساکنان استان است. وضعیت این شاخص در مناطق شهری، در مقایسه با کشور، بسیار پایین‌تر است. یکی از نقاط قوت استان با توجه به مشکلات اقتصادی، توزیع نسبتاً مناسب درآمد در میان دهک‌های پایین و بالای جامعه است. بررسی این شاخص نشان می‌دهد که ضریب جینی استان در سال ۹۸ در مناطق شهری و روستایی، پایین‌تر از متوسط کشوری است. استان کرمانشاه از نظر جذب سرمایه‌گذاری خارجی یکی از استان‌هایی است که از سال ۹۳ تا ۹۶ هیچ‌گونه جذب سرمایه‌گذاری خارجی نداشته است. اما در سال ۹۷ حدود چهار درصد و به عبارت دقیق‌تر ۳/۶۶ درصد از سرمایه‌گذاری خارجی را جذب کرده است. با توجه به نرخ بالای بیکاری و بار تکفل بالا، سرانه تولید ناخالص استان از میانگین کشوری پایین‌تر است. به عبارتی این استان در بخش ساختار تولید با مشکلات گوناگون شامل سرمایه و نیروی انسانی رو به رو است. فقدان سرمایه در نرخ سپرده‌گذاری‌های هویدا است. استان کرمانشاه از نظر نرخ سپرده‌گذاری دارای کمترین میزان سپرده‌گذاری است. این بدن معنی است که سرمایه بخش خصوصی در استان کرمانشاه با توجه به میانگین کشور پایین است و یکی از معضلات بخش خصوصی در زمینه توسعه فضای کسب و کار، فقدان سرمایه است. از این رو در بودجه‌بندی کشور لزوم توجه

به این بخش با توجه به سهم جمعیتی مهم است. اقتصاد ناکارآمد استان، متأثر از شرایط اقتصادی موجبات گسترش مهاجر فرستی استان شده است. ادامه چنین فرآیندب علاوه بر ایجاد مشکلات اقتصادی برای استان، در بلندمدت گریبان گیر کشور خواهد بود. نمود فضایی این ناکارآمدی در جامعه مبدأ موجب کژکارکدی جامعه مقصد در زمینه گسترش فقر عمومی و اسکان غیر رسمی در مناطق شهری به‌ویژه مناطق کلان‌شهری شده است.

جدول ۹۳- نمای کلی وضعیت استان کرمانشاه در مقایسه با کشور در سال ۹۸

شاخص	بخش	کرمانشاه	کشور	رتبه در کشور
اندازه بازار خانگی	سهم جمعیتی(۱۳۹۵)	۲/۴	۱۰۰	۱۳
	سهم جمعیت شهری(۱۳۹۵)	۲/۵	۱۰۰	۱۲
	سهم جمعیت روستایی(۱۳۹۵)	۲/۳	۱۰۰	۱۶
	تراکم نسبی جمعیت (نفر در کیلومترمربع)	۷۹	۵۱	۱۱
	میزان شهرنشینی	۷۶/۶	۷۵/۱	۱۰
نرخ اشتغال	مناطق شهری	۸۱/۱	۸۸/۲	–
	مناطق روستایی	۹۲/۱	۹۲/۷	–
سهم اشتغال	کشاورزی	–	۱۷/۷۵	–
	صنعت	–	۳۱/۹۵	–
	خدمات	–	۵۰/۲۵	–
نرخ بیکاری	جمعیت کل	۱۵/۷	۱۰/۶	۱
	مناطق شهری	۱۸/۹	۱۱/۸	۱
	مناطق روستایی	۷/۹	۷/۳	۱۲
بار تکفل خالص	مناطق شهری	۲/۶۰	۲/۰۹	۵
بار تکفل ناخالص	مناطق شهری	۳/۴۲	۲/۷۱	۴
درآمد	متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری	۴۲۰۶۶۱	۵۴۱۰۰۷	۲۲
	متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی	۲۸۷۲۴۰	۲۹۷۷۸۹۹	۲۲
ضریب جینی	مناطق شهری	۰/۳۰۲۱	۰/۳۸۲۸	۲۶
	مناطق روستایی	۰/۲۷۳۳	۰/۳۵۳۹	۲۸
نرخ مشارکت اقتصادی	جمعیت کل	۴۳/۷	۳۹/۹	۲
	مناطق شهری	۴۰/۴	۳۹/۲	۱۲
	مناطق روستایی	۵۴/۴	۴۲/۳	۲
سرمایه‌گذاری خارجی	میزان جذب سرمایه(هزار دلار)(۱۳۹۷)	۱۸۷۲۹۴	۵۱۰۴۶۴۲	۷
نرخ رشد سپرده‌های بانکی	–	۲۸/۸	۳۱/۴	۳۱
سرانه تولید ناخالص داخلی استان	هزار ریال به نفر(۱۳۹۶)	۱۳۵۵۸۹	۱۸۴۵۸۴	۲۱

تولید ناخالص داخلی

با توجه به سهم جمعیتی استان در کشور که ۲/۴ درصد است، انتظار می‌رود که سهم تولید ناخالص نیز به این میزان از سهم جمعیتی نزدیک و یا در شرایط مطلوب بالاتر باشد. تولید ناخالص داخلی استان به طور متوسط، ۱/۵۵ درصد از تولید ناخالص داخلی را تشکیل داده است. رتبه استان از تولید ناخالص داخلی برابر با ۱۸ است. بررسی تولید ناخالص جمعیتی با توجه به جمعیت بیانگر عدم بهره‌گیری از پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های قابل توجه نیروی انسانی استان است. نرخ مشارکت اقتصادی استان به عنوان یکی از شاخص‌هایی است که بیانگر پتانسیل نیروی انسانی است. این استان از نظر ظرفیت نیروی انسانی در رتبه دوم کشور قرار دارد. اما عدم بهره‌گیری از نیروی انسانی در ساختار تولید، موجب گردیده است، نقش اقتصادی استان در اقتصاد ملی کمرنگ شده باشد. بررسی تولید ناخالص داخلی بدون نفت استان کرمانشاه نشان می‌دهد که سهم استان از تولید ناخالص داخلی بدون نفت در تمامی سال‌های مورد بررسی پایین‌تر از کل کشور است و به طور میانگین، ۱/۸۵ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور از سال ۷۹ تا ۹۷ در استان کرمانشاه تولید شده است. بیشترین میزان تولید ناخالص داخلی در سال ۹۰ با ۲/۰۴ درصد و پایین‌ترین آن در سال ۷۹ با ۱/۶۹ درصد بوده است.

جدول ۹۴- تولید ناخالص داخلی با نفت و بدون نفت استان کرمانشاه(میلیون ریال)

	تولید ناخالص داخلی			تولید ناخالص داخلی بدون نفت		
	کشور	کرمانشاه	سهم درصدی	کشور	کرمانشاه	سهم درصدی
۱۳۷۹	۶۳۰۰۳۸۶۲۲.۹	۸۷۵۰۱۴۹.۲۵۴	۱.۳۹	۵۱۲۳۴۰۲۰۰	۸۶۴۹۶۳۷.۰۱۵	۱.۶۹
۱۳۸۰	۷۳۳۹۰۸۹۸۱.۹	۱۰۶۴۱۴۰۵.۳۲	۱.۴۵	۶۱۴۱۷۶۶۷۵.۷	۱۰۴۴۵۰۸۵.۳۹	۱.۷۰
۱۳۸۱	۹۵۴۲۴۰۲۷۳.۴	۱۳۶۹۳۹۴۵.۴۳	۱.۴۴	۷۷۸۸۵۶۴۵۳.۸	۱۳۵۳۰۲۱۳.۴۶	۱.۷۴
۱۳۸۲	۱۱۸۹۲۸۶۸۷۹	۱۷۴۴۵۸۹۰.۳	۱.۴۷	۹۶۵۷۵۷۱۳۱	۱۷۲۰۷۷۳۲.۸۲	۱.۷۸
۱۳۸۳	۱۵۵۴۸۱۰۸۹۴	۲۲۸۵۱۵۳۵.۷	۱.۴۷	۱۲۳۱۵۱۳۰۳۷	۲۲۵۱۰۰۶۱.۰۹	۱.۸۳
۱۳۸۴	۱۹۴۱۱۸۷۵۸۴	۲۷۷۸۶۷۲۶.۳	۱.۴۳	۱۵۰۱۳۲۰۴۰۶	۲۷۴۹۲۴۲۹.۲۱	۱.۸۳
۱۳۸۵	۲۳۸۲۶۷۴۸۱۸	۳۳۶۴۰۴۹۶.۳۷	۱.۴۱	۱۸۵۸۸۳۹۹۶۹	۳۳۳۳۴۶۷۱.۲	۱.۷۹
۱۳۸۶	۳۰۷۲۶۱۵۴۳۹	۴۲۵۸۵۹۵۲.۰۲	۱.۳۹	۲۳۷۰۸۰۶۱۹۲	۴۲۲۴۰۸۷۶.۷۴	۱.۷۸
۱۳۸۷	۳۶۵۵۱۹۵۴۷۲	۵۳۵۴۹۲۵۷.۰۸	۱.۴۷	۲۹۳۲۶۰۱۴۷۳	۵۳۰۴۸۹۰۸.۵۷	۱.۸۱
۱۳۸۸	۳۸۹۴۲۲۳۷۷۸	۶۳۱۳۲۰۲۲.۴۸	۱.۶۲	۳۲۹۶۵۷۹۴۷۶	۶۲۶۰۹۲۴۷.۲۵	۱.۹۰
۱۳۸۹	۴۸۵۵۸۶۲۲۱۱	۸۱۳۷۳۰۴۷.۶۲	۱.۶۸	۴۰۱۰۲۲۰۵۷۲	۸۰۵۶۹۵۰۱.۶۴	۲.۰۱
۱۳۹۰	۶۳۳۹۶۲۱۵۸۵	۱۰۸۰۸۰۷۹۰.۲	۱.۷۰	۵۱۲۳۱۵۷۶۰۸	۱۰۴۴۹۹۵۲۲.۳	۲.۰۴
۱۳۹۱	۷۴۲۰۸۰۱۱۴۴	۱۳۵۰۱۰۱۲۰.۵	۱.۸۲	۶۵۱۳۶۵۲۳۳۷	۱۳۱۰۴۵۲۵۸.۳	۲.۰۱
۱۳۹۲	۱۰۰۴۹۰۸۷۵۶۳	۱۷۰۵۳۹۱۵۹.۱	۱.۷۰	۸۷۶۱۵۷۱۵۶۵	۱۶۶۲۳۶۱۶۴.۶	۱.۹۰
۱۳۹۳	۱۲۵۵۰۹۶۰۰۲۶	۱۹۳۳۰۹۷۳۱.۴	۱.۵۴	۱۰۲۶۸۷۹۰۷۵۸	۱۸۴۴۸۲۶۱۹.۳	۱.۸۰
۱۳۹۴	۱۲۱۸۰۰۱۶۱۲۹	۱۹۹۵۱۰۰۲۴	۱.۶۴	۱۰۷۹۸۱۵۸۷۸۱	۱۹۶۲۲۱۵۳۸.۷	۱.۸۲
۱۳۹۵	۱۴۹۰۶۲۵۷۵۳۴	۲۴۱۸۸۱۶۲۳.۶	۱.۶۲	۱۲۸۶۴۲۸۹۲۴۹	۲۳۸۱۲۴۴۵۳.۹	۱.۸۵
۱۳۹۶	۱۷۹۷۱۸۷۱۱۵۳	۲۸۵۷۸۸۳۲۴.۷	۱.۵۹	۱۵۱۹۴۲۹۲۴۳۷	۲۸۲۶۸۷۴۸۱.۴	۱.۸۶
۱۳۹۷	۲۵۸۲۹۷۱۲۴۲۶	۴۱۰۲۸۰۲۴۴	۱.۵۹	۲۰۸۷۰۳۲۹۲۲۴	۴۰۵۷۶۴۱۴۷	۱.۹۴

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

ارزش‌افزوده به تفکیک بخش‌های اقتصادی استان کرمانشاه در مقایسه با کشور

استان کرمانشاه در سال ۹۲ ارزش‌افزوده ۱/۳۸ درصدی را نسبت به سایر استان‌های کشور تولید کرده است. سهم ارزش‌افزوده استان طی سال‌های اخیر افزایش یافته است و در سال ۹۶ به ۱/۵۲ درصد رسیده است. اما رتبه استان همچنان ۱۷ بوده است.

بخش کشاورزی و معدن

استان کرمانشاه از نظر سهم ارزش‌افزوده در بخش کشاورزی کشور طی چند سال اخیر رتبه‌ای بین ۱۶ تا ۱۸ را داشته است. بررسی وضعیت بخش کشاورزی نشان می‌دهد که بخش کشاورزی استان به عنوان یکی از مزیت‌های نسبی استان شناخته می‌شود. بررسی وضعیت ارزش‌افزوده بخش کشاورزی نشان می‌دهد که از سال ۹۰ تا ۹۷ ارزش‌افزوده استان ۲/۴۷ درصد از ارزش‌افزوده کل کشور را تشکیل داده است. با توجه به جمعیت استان این میزان در سطح بالاتر از متوسط کشور قرار دارد. از میان زیر بخش‌های کشاورزی، سهم زراعت و باغداری و پرورش حیوانات دارای اهمیت بیشتری است. اما مزیت نسبی استان در بخش پرورش حشرات است. به طور متوسط این بخش حدود ۴ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور را تشکیل داده است. بخش جنگل-داری نیز از دیگر مزیت‌های عمده استان شناخته می‌شود. بخش معدن در تمامی سال‌های مورد بررسی، درصد بسیار کمی از تولید ناخالص داخلی را تشکیل داده است.

جدول ۹۵- سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن استان کرمانشاه از کشور

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری	۲.۴۹	۲.۱۲	۱.۹۰	۲.۷۱	۲.۳۳	۲.۵۴	۲.۴۴	۳.۱۹
زراعت و باغداری	۲.۵۱	۲.۰۱	۱.۷۴	۲.۸۷	۲.۳۴	۲.۶۹	۲.۵۲	۳.۷۰
پرورش حیوانات	۲.۴۸	۲.۳۳	۲.۳۶	۲.۴۴	۲.۴۱	۲.۱۸	۲.۲۹	۱.۹۲
گاوداری صنعتی	۰.۹۶	۰.۹۷	۱.۰۹	۱.۰۴	۰.۹۸	۰.۹۷	۰.۹۰	۰.۸۰
دام سنتی	۲.۹۵	۲.۸۹	۲.۹۱	۲.۹۱	۲.۸۷	۲.۶۲	۲.۸۰	۲.۴۳
مرغداری	۰.۸۹	۰.۷۲	۰.۶۳	۰.۶۸	۰.۷۶	۰.۶۳	۰.۵۱	۰.۴۵
پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی	۵.۳۸	۳.۲۲	۳.۴۱	۴.۱۶	۳.۵۲	۳.۵۴	۴.۵۸	۳.۹۳
جنگلداری	۳.۸۷	۳.۷۹	۳.۸۸	۳.۷۹	۳.۸۷	۳.۸۰	۳.۶۳	۳.۶۱
ماهیگیری	۱.۸۹	۲.۲۱	۲.۰۰	۱.۴۶	۱.۷۱	۱.۷۶	۱.۹۴	۱.۷۲
استخراج معدن	۱۲.۴۵	۰.۳۶	۰.۲۴	۰.۱۹	۰.۱۷	۰.۱۲	۰.۰۸	۰.۰۷
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۰.۳۲	۰.۳۶	۰.۲۴	۰.۱۸	۰.۱۶	۰.۱۰	۰.۰۷	۰.۰۶
استخراج سایر معادن	۰.۵۲	۰.۳۱	۰.۳۷	۰.۳۸	۰.۳۹	۰.۲۸	۰.۲۳	۰.۲۶

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

بررسی شاخص‌های اقتصادی بخش کشاورزی در استان کرمانشاه نشان می‌دهد که با توجه به مزیت نسبی در بخش پرورش حیوانات، سرانه تولید گوشت قرمز و مرغ از میانگین کشوری بالاتر است. اما در بخش پرورش آبزیان کمتر از میانگین کشوری قرار دارد. یکی از مزیت‌های استان بخش جنگل است. بررسی وضعیت جنگل در استان نشان می‌دهد که استان کرمانشاه از نظر مساحت جنگل در میان استان‌های کشور، دارای رتبه نه است. بخش کشاورزی و در زیر بخش زراعت و باغداری نشان می‌دهد که این بخش طی سال‌های اخیر مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. به عبارتی سهم استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری از ۴/۶۳ در سال ۹۴ به ۲/۷۱ درصد کاهش یافته است. این امر در سهم استان از اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی نیز صادق است به طوری که رتبه استان از سه به هفت در سال ۹۷ افزایش یافته است. در واقع این سهم در سال ۹۴ حدود ۸/۳۲ درصد بوده است که با کاهش حدود نیم درصدی در سال ۹۷ به ۷/۸۵ درصد رسیده است. وضعیت شاخص بخش معدن استان نشان می‌دهد که نسبت تعداد معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت از میانگین کشوری پایین‌تر است و سرانه بخش معدن نیز در این استان نیز پایین‌تر از متوسط کشوری است. در واقع این استان از نظر بخش معدن، دارای مزیت قابل‌توجهی نمی‌باشد و از این رو سهم اشتغال استان در بخش معدن نیز پایین است. بر اساس اطلاعات مرکز آمار در سال ۹۶ رتبه استان در ارزش‌افزوده بخش معدن در میان سایر استان‌های کشور برابر با ۱۹ است.

جدول ۹۶- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی و معدن در مقایسه با کشور

شاخص	کرمانشاه	کشور	رتبه در کشور
سرانه تولید گوشت قرمز(کیلوگرم به نفر)	۱۱/۹۸	۱۰/۳۴	۱۹
سرانه تولید شیر	۱۱۵/۱۳	۱۳۲/۴۳	۲۱
سرانه تولید گوشت مرغ	۳۳/۷۶	۳۲/۹۰	۱۸
سرانه تولید آبزیان	۱۰/۸۵	۱۵/۴۴	۱۲
نسبت تعداد شاغلان بخش شیلات(آبزی‌پروری) به کل جمعیت	۱/۸۱	۱/۱۱	۱۱
نسبت مساحت جنگل کاری به مساحت استان	۰/۰۴	۰/۰۳	۹
سهم استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت‌فشار(۱۳۹۷)	۲/۷۱	۱۰۰	۱۷
سهم استان از اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی(۱۳۹۷)	۷/۸۵	۱۰۰	۷
سهم آب مصرف‌شده استان از منابع آب کشور	۱/۹	۱۰۰	۱۷
سهم استان از آب مصرف‌شده در بخش کشاورزی	۱/۹	۱۰۰	۱۸
نسبت تعداد معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت(۱۳۹۷)	۳/۰۸	۵/۹۹	۲۶
سهم استان از معادن در حال بهره‌برداری	۱/۲۴	۱۰۰	۲۹
نسبت تعداد شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت(تعداد به صد هزار نفر)	۳۳/۵۷	۱۲۱/۴۸	۲۶
سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری(میلیون ریال به نفر)	۰/۴۵	۴/۸۱	۲۳
سرانه ارزش‌افزوده معادن در حال بهره‌برداری(هزار ریال به نفر)	۳۶۴/۹۶	۳۷۵۲/۱۰	۲۳
نسبت سرمایه‌گذاری(ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت(هزار ریال به نفر)	۵۲/۶۹	۲۳۷/۲۷	۲۳
سهم استان از شاغلان معادن در حال بهره‌برداری	۰/۶۷	۱۰۰	۲۴

منبع : مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش صنعت و ساختمان

بررسی وضعت صنعت استان نشان می‌دهد که رتبه استان از نظر تولید ارزش‌افزوده در کشور طی سال‌های مورد بررسی نوسانی از رتبه ۲۲ تا ۲۴ داشته است. به طور کلی سهم ارزش ا فزوده استان از کل کشور طی سال ۹۰ تا ۹۷ در حدود ۱/۲ درصد بوده است. از این رو بخش صنعت استان سهم مطلوبی در اقتصاد ملی ندارد. تولید کک و فراورده‌های نفتی در استان تا سال ۹۳ به عنوان بخش کلیدی از صنعت استان بوده است که از سال ۹۳ به بعد با کاهش شدیدی رو به رو شده است. در مقابل در بحث تولید انرژی در زمینه برق، سهم استان رشد قابل‌توجهی پیدا کرده است. بخش ساختمان نیز به طور متوسط ۲/۴۷ درصد از ارزش‌افزوده کل کشو را تولید کرده است.

جدول ۹۷- سهم ارزش‌افزوده بخش صنعت و معدن استان کرمانشاه از کشور

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
صنعت	۱.۷۱	۱.۳۰	۱.۲۳	۱.۳۳	۱.۱۵	۰.۸۷	۰.۹۰	۱.۱۲
تولید محصولات غذایی	۲.۷۹	۱.۷۲	۱.۶۷	۲.۳۲	۱.۰۵	۰.۷۷	۰.۹۳	۱.۶۴
تولید انواع آشامیدنیها	۲.۳۷	۰.۳۸	۰.۲۸	۰.۷۳	۲.۷۷	۲.۱۴	۰.۵۶	۰.۳۰
تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید منسوجات	۰.۷۳	۰.۷۲	۰.۷۵	۰.۶۳	۰.۵۸	۰.۵۴	۰.۶۰	۰.۵۸
تولید پوشاک	۱.۲۶	۱.۲۳	۱.۲۴	۱.۲۶	۱.۳۵	۱.۲۵	۱.۲۲	۱.۲۸
تولید چرم و فرآورده‌های وابسته	۰.۱۴	۰.۱۱	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۲۰	۰.۱۶	۰.۱۸	۰.۰۸
تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیر بافی	۰.۳۹	۰.۴۳	۰.۳۹	۰.۴۰	۰.۴۲	۰.۴۵	۰.۴۱	۰.۳۸
تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی	۱.۴۹	۲.۴۳	۱.۰۸	۱.۷۹	۲.۲۱	۱.۰۱	۰.۲۲	۱.۳۸
چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۰.۶۱	۰.۵۵	۰.۴۱	۰.۳۶	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۶
تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۵.۳۲	۵.۲۲	۳.۷۷	۶.۹۲	۱.۶۱	۱.۰۵	۰.۵۲	۰.۴۰
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۴.۳۲	۲.۱۱	۱.۹۰	۱.۸۳	۳.۱۹	۲.۶۵	۲.۸۰	۲.۵۳
تولید داروها و فراورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی	۱.۰۰	۱.۰۰	۰.۷۸	۰.۲۹	۰.۲۰	۰.۲۱	۰.۶۴	۰.۱۰
تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۰.۹۳	۱.۳۱	۱.۲۶	۱.۱۶	۱.۳۸	۰.۷۱	۰.۸۱	۰.۹۶
تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی	۱.۸۸	۱.۷۱	۱.۶۷	۲.۱۲	۱.۶۵	۱.۳۸	۱.۳۸	۱.۵۳
تولید فلزات پایه	۰.۱۴	۰.۰۸	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۲۲	۰.۰۸	۰.۰۵	۰.۱۸
تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۵۹	۰.۵۷	۰.۵۲	۰.۶۰	۰.۴۹	۰.۳۹	۰.۳۵	۰.۴۰
تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۵	۰.۰۷	۰.۰۹
تولید تجهیزات برقی	۰.۷۳	۰.۴۶	۰.۵۰	۰.۶۱	۰.۵۷	۰.۳۷	۰.۲۹	۳.۳۸
تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰.۱۳	۰.۲۲	۰.۱۲	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۰۸	۰.۰۹	۰.۱۳
تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر	۰.۰۶	۰.۲۱	۰.۱۴	۰.۱۷	۰.۳۴	۰.۱۲	۰.۱۷	۰.۲۸
تولید سایر تجهیزات حمل و نقل	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۱۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
تولید مبلمان	۰.۱۷	۰.۱۶	۰.۱۸	۰.۱۵	۰.۱۷	۰.۱۸	۰.۱۵	۰.۲۰
تولید سایر مصنوعات	۰.۳۴	۰.۴۰	۰.۵۸	۰.۴۶	۰.۳۵	۰.۳۸	۰.۳۵	۰.۳۱
تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۷۶	۰.۷۳	۰.۷۶	۰.۷۶	۰.۸۱	۰.۸۰	۰.۷۷	۰.۸۴
تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۰.۷۹	۰.۷۸	۰.۵۴	۰.۹۴	۰.۸۷	۱.۸۶	۲.۰۰	۱.۶۳
تولید، انتقال و توزیع برق	۲.۷۶	۳.۰۴	۲.۷۷	۳.۴۴	۲.۵۷	۵.۸۱	۷.۰۰	۷.۹۱
تولید و توزیع گاز طبیعی	۰.۵۸	۰.۵۴	۰.۳۷	۰.۷۱	۰.۶۵	۰.۵۳	۰.۳۹	۰.۳۳
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	۱.۸۲	۱.۴۴	۱.۷۸	۱.۷۹	۱.۶۵	۱.۷۰	۲.۱۲	۲.۱۱
ساختمان	۲.۰۱	۲.۶۹	۲.۲۷	۱.۸۵	۲.۵۲	۲.۷۳	۳.۱۱	۲.۵۹
ساختمان‌های مسکونی	۲.۲۱	۱.۹۶	۱.۹۷	۲.۰۳	۱.۷۱	۱.۷۳	۱.۸۷	۱.۸۰
سایر ساختمان‌ها	۱.۹۳	۳.۰۲	۲.۴۰	۱.۸۰	۲.۷۶	۲.۹۶	۳.۴۵	۲.۹۶

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

بررسی وضعیت شاخص‌های بخش معدن بیانگر آن است که نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی به کل جمعیت در حدود یک سوم میانگین کشوری است. این موضوع بیانگر عدم گسترش رشته فعالیت‌های صنعتی و حتی زنجیره‌های ارزش در سطح استان است. فعال بودن کارگاه‌های بخش خصوصی که به نوعی میزان مؤثر بودن بخش خصوصی در اقتصاد را نشان می‌دهد؛ نیز کمتر از متوسط کشوری است. با توجه به عدم گسترش صنایع در استان، سرانه ارزش‌افزوده و ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی در استان در سطح پایینی قرار دارد. سهم استان از نظر شاغلان بخش کارگاه‌های صنعتی کمتر از یک درصد است و ارزش‌افزوده تولیدی استان نیز در حدود یک درصد از ارزش‌افزوده بخش کارگاه‌های صنعتی کشور را تشکیل داده است. همچنین سهم استان از تمرکز کارگاه‌های صنعتی کمتر از یک درصد است.

جدول ۹۸- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت و ساختمان در مقایسه با کشور

شاخص	کرمانشاه	کشور	رتبه در کشور
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)(۱۳۹۶)	۱/۴۸	۳/۷۴	۲۵
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)	۱/۴۶	۳/۷۲	۲۵
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)(۱۳۹۵)	۲/۵۴	۲/۲۷	۱۶
نسبت تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)(۱۳۹۶)	۸/۶۵	۲۱/۹۳	۲۳
سرانه ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر(میلیون ریال به نفر)	۳/۳۱	۲۶/۷۰	۳۰
سهم استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی(۱۳۹۶)	۱/۲۲	۱۰۰	۱۷
سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر(۱۳۹۶)	۰/۹۶	۱۰۰	۲۲
سهم استان از ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر(۱۳۹۶)	۱/۰۱	۱۰۰	۱۸
سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر	۰/۹۶	۱۰۰	۲۰
سهم استان از آب مصرف‌شده در بخش صنعت	۰/۸	۱۰۰	۱۸

منبع : مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش خدمات

سهم بخش خدمات استان کرمانشاه نسبت به کشور روند رو به افزایشی داشته است در سال ۹۲ سهم بخش خدمات استان کرمانشاه ۱/۱۹ درصد از ارزش‌افزوده بخش خدمات کل کشور بوده است و رتبه استان در این زمینه ۲۲ بوده است. اما بررسی ارزش‌افزوده بخش خدمات استان روندی صعودی را نشان می‌دهد. سهم استان از ارزش‌افزوده بخش خدمات در سال ۹۷ با ۰/۰۷ درصد افزایش به ۱/۲۶ درصد رسیده است. در این میان امور دفاعی و انتظامی بیشترین میزان ارزش‌افزوده را تشکیل داده است. بخش آموزش نیز از دیگر بخش‌های مهم استان جهت ایجاد ارزش‌افزوده است.

جدول ۹۹- سهم استان کرمانشاه از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	۲.۰۶	۲.۰۶	۲.۰۶	۲.۰۶	۲.۰۵	۲.۰۵	۲.۰۵	۲.۰۶
عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۲.۰۸	۲.۰۹	۲.۰۸	۲.۰۸	۲.۰۸	۲.۰۹	۲.۰۸	۲.۰۸
عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۱.۶۴	۱.۶۴	۱.۶۵	۱.۶۵	۱.۶۵	۱.۶۴	۱.۶۵	۱.۶۵
حمل و نقل و انبارداری و پست	۱.۴۰	۱.۲۶	۱.۲۱	۱.۴۲	۱.۵۱	۱.۵۴	۱.۵۳	۱.۶۵
حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله	۱.۵۲	۱.۳۵	۱.۳۱	۱.۵۴	۱.۶۵	۱.۶۵	۱.۶۳	۱.۷۹
حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
سایر حمل ونقل زمینی	۱.۵۷	۱.۳۹	۱.۳۴	۱.۵۷	۱.۶۹	۱.۷۰	۱.۶۸	۱.۸۵
حمل و نقل از طریق لوله	۱.۵۲	۱.۳۵	۱.۲۸	۱.۴۱	۱.۲۵	۱.۱۹	۱.۲۰	۱.۰۳
حمل و نقل آبی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
حمل و نقل هوایی	۱.۲۳	۱.۰۲	۱.۰۰	۱.۰۲	۰.۹۰	۱.۰۹	۱.۱۶	۱.۱۳
انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل	۰.۳۰	۰.۳۰	۰.۳۷	۰.۴۳	۰.۴۸	۰.۸۱	۰.۸۷	۰.۷۹
فعالیت‌های پست و پیک	۲.۱۷	۲.۱۷	۲.۱۷	۲.۱۷	۲.۱۷	۲.۱۷	۲.۱۷	۲.۱۷
فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	۰.۶۶	۰.۶۸	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۷۰	۰.۶۹
تأمین جا(اقامتگاه‌ها)	۰.۳۴	۰.۳۴	۰.۳۴	۰.۳۴	۰.۳۴	۰.۳۴	۰.۳۴	۰.۳۴
فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(رستوران‌ها و...)	۰.۷۴	۰.۷۴	۰.۷۵	۰.۷۵	۰.۷۵	۰.۷۵	۰.۷۶	۰.۷۵
اطلاعات و ارتباطات	۰.۴۳	۰.۴۴	۰.۴۵	۰.۴۵	۰.۴۷	۰.۴۹	۰.۴۹	۰.۵۶
ارتباطات	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۰	۰.۳۰	۰.۳۰	۰.۳۰
سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات	۰.۸۸	۰.۹۵	۰.۹۴	۰.۹۰	۰.۸۷	۰.۸۳	۰.۷۷	۰.۹۱
فعالیت‌های مالی و بیمه	۰.۹۳	۰.۹۴	۰.۷۸	۰.۷۳	۰.۶۹	۰.۷۰	۰.۹۶	۱.۰۵
بانک و موسسات مالی	۱.۰۴	۰.۹۹	۰.۸۵	۰.۶۵	۰.۵۸	۰.۵۱	۱.۰۱	۱.۰۷
بیمه	۱.۰۴	۱.۱۱	۱.۰۸	۱.۲۳	۱.۲۳	۱.۲۳	۱.۲۳	۱.۴۶
سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه	۰.۲۹	۰.۴۲	۰.۵۲	۰.۳۵	۰.۳۷	۰.۴۵	۰.۴۴	۰.۴۴
املاک و مستغلات	۱.۹۷	۱.۷۹	۱.۸۵	۱.۸۵	۱.۷۱	۱.۷۳	۱.۶۸	۱.۷۷
خدمات واحدهای مسکونی شخصی	۲.۲۲	۱.۸۲	۱.۹۵	۲.۰۵	۱.۶۹	۱.۶۹	۱.۵۹	۱.۷۶
خدمات واحدهای مسکونی اجاری	۲.۳۱	۲.۶۰	۲.۴۵	۲.۳۰	۲.۴۸	۲.۴۸	۲.۵۴	۲.۵۴
خدمات واحدهای غیرمسکونی	۰.۴۴	۰.۴۴	۰.۴۴	۰.۴۴	۰.۴۴	۰.۴۴	۰.۴۴	۰.۴۴
خدمات دلالان مستغلات	۰.۴۳	۰.۴۳	۰.۴۲	۰.۴۱	۰.۴۱	۰.۴۱	۰.۴۰	۰.۴۰
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۱.۲۴	۱.۲۲	۱.۲۰	۱.۲۳	۱.۲۳	۱.۳۴	۱.۲۵	۱.۲۶
تحقیق و توسعه	۰.۴۹	۰.۲۴	۰.۱۷	۰.۱۷	۰.۱۵	۰.۳۶	۰.۲۹	۰.۲۲
سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۱.۴۱	۱.۴۱	۱.۴۱	۱.۴۱	۱.۴۱	۱.۴۳	۱.۴۱	۱.۴۱
فعالیت‌های دامپزشکی	۳.۱۱	۳.۱۰	۳.۰۳	۲.۹۸	۲.۸۵	۲.۸۸	۲.۶۸	۲.۸۴

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

ادامه جدول سهم استان کرمانشاه از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۱.۳۷	۱.۳۳	۱.۳۱	۱.۳۰	۱.۲۷	۱.۲۰	۱.۱۹	۱.۴۷
اداره‌امورعمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی	۴.۳۳	۳.۹۵	۳.۸۹	۳.۷۱	۳.۶۵	۳.۵۹	۳.۵۲	۳.۶۱
امور عمومی و خدمات شهری	۳.۱۰	۲.۵۸	۲.۷۳	۲.۴۱	۲.۲۹	۱.۹۶	۱.۷۵	۱.۹۴
امورعمومی	۲.۸۶	۲.۴۴	۲.۶۲	۲.۰۷	۲.۴۰	۲.۴۳	۲.۶۶	۲.۳۷
خدمات شهری	۳.۲۶	۲.۶۶	۲.۷۸	۲.۵۵	۲.۲۴	۱.۷۴	۱.۲۶	۱.۷۱
امور دفاعی و انتظامی	۵.۴۷	۵.۴۶	۵.۴۹	۵.۴۸	۵.۴۵	۵.۵۰	۵.۴۷	۵.۴۸
امور دفاعی	۵.۳۶	۵.۳۶	۵.۳۵	۵.۳۵	۵.۳۵	۵.۳۶	۵.۳۵	۵.۳۶
امور انتظامی	۵.۷۵	۵.۶۹	۵.۷۸	۵.۷۱	۵.۶۵	۵.۷۸	۵.۷۴	۵.۷۳
تأمین اجتماعی اجباری	۲.۱۴	۲.۱۲	۲.۰۶	۱.۹۳	۱.۹۷	۱.۹۵	۱.۹۸	۲.۰۲
آموزش	۲.۱۸	۲.۳۱	۲.۴۰	۲.۳۸	۲.۴۹	۲.۴۱	۲.۴۰	۲.۴۱
آموزش ابتدائی	۲.۵۷	۲.۶۹	۲.۶۴	۲.۵۵	۲.۷۰	۲.۸۸	۲.۷۵	۲.۷۸
آموزش ابتدائی دولتی	۲.۶۲	۲.۷۶	۲.۷۳	۲.۶۵	۲.۸۱	۲.۹۹	۲.۸۵	۲.۹۱
آموزش ابتدائی خصوصی	۰.۶۸	۰.۶۸	۰.۶۸	۰.۶۸	۰.۶۸	۰.۶۸	۰.۶۸	۰.۶۸
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای	۲.۶۳	۲.۸۱	۲.۶۸	۲.۷۶	۲.۸۸	۲.۴۲	۲.۴۷	۲.۶۴
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی	۲.۷۴	۲.۹۰	۲.۷۹	۲.۹۰	۳.۰۱	۲.۵۲	۲.۶۳	۲.۸۱
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی	۰.۶۷	۰.۹۰	۰.۷۸	۰.۶۱	۰.۶۶	۰.۷۸	۰.۴۳	۰.۵۷
آموزش عالی	۱.۲۲	۱.۲۲	۱.۵۵	۱.۶۶	۱.۶۵	۱.۶۵	۱.۶۹	۱.۵۵
آموزش عالی دولتی	۱.۲۳	۱.۳۵	۱.۶۹	۱.۷۸	۱.۷۸	۱.۸۰	۱.۸۲	۱.۶۴
آموزش عالی خصوصی	۱.۲۰	۱.۰۱	۱.۳۶	۱.۴۹	۱.۴۷	۱.۴۷	۱.۵۱	۱.۴۰
آموزش بزرگسالان	۲.۶۷	۲.۴۰	۴.۳۶	۳.۹۶	۳.۷۱	۳.۷۹	۴.۰۵	۳.۵۹
آموزش بزرگسالان دولتی	۲.۵۹	۲.۵۸	۱.۱۳	۲.۵۵	۲.۱۲	۲.۰۷	۱.۹۳	۱.۹۳
آموزش بزرگسالان خصوصی	۲.۷۷	۲.۲۱	۸.۰۱	۵.۴۰	۵.۰۶	۵.۰۶	۵.۴۴	۴.۶۵
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۲.۸۰	۲.۵۵	۲.۵۴	۲.۴۴	۲.۴۲	۲.۵۵	۲.۶۴	۲.۵۸
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان	۲.۸۵	۲.۵۷	۲.۵۶	۲.۴۵	۲.۴۳	۲.۵۷	۲.۶۵	۲.۶۰
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی	۳.۲۵	۲.۹۷	۳.۰۲	۲.۸۹	۲.۷۶	۲.۷۸	۲.۹۹	۲.۸۶
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی	۲.۳۷	۲.۲۸	۲.۲۴	۲.۱۵	۲.۱۹	۲.۴۱	۲.۴۰	۲.۳۷
مددکاری اجتماعی	۲.۲۴	۲.۲۴	۲.۲۳	۲.۲۲	۲.۲۸	۲.۲۳	۲.۳۴	۲.۳۲
فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	۱.۷۵	۱.۶۲	۱.۵۷	۱.۵۸	۱.۵۹	۱.۶۲	۱.۷۲	۱.۷۴
هنر، سرگرمی و تفریح	۱.۲۶	۱.۲۳	۱.۲۰	۱.۲۴	۱.۲۱	۱.۲۵	۱.۵۰	۱.۵۷
سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو	۲.۱۸	۱.۶۲	۱.۴۵	۱.۳۵	۱.۴۳	۱.۳۸	۱.۳۳	۱.۳۷
تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی	۱.۴۱	۱.۶۵	۱.۶۵	۱.۶۴	۱.۶۴	۱.۶۳	۱.۶۳	۱.۶۳
سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی	۲.۰۹	۲.۰۹	۲.۰۹	۲.۰۹	۲.۰۹	۲.۰۹	۲.۰۹	۲.۰۹

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

ارزش‌افزوده بخش‌های اقتصادی نسبت به استان

بخش کشاورزی و معدن

بخش کشاورزی و معدن به عنوان یکی از بخش‌های کلیدی استان است که از پتانسیل بالایی برای رشد برخوردار است. استان کرمانشاه در کشت نخود رتبه اول، در کشت دانه روغنی در رتبه سوم و در کشت

چغندرقند نیز رتبه سوم را دارد. همچنین این استان به دلیل تنوع اقلیمی در بخش باغات نیز دارای پتانسیل است. بخش زراعت و باغداری به عنوان مهم‌ترین بخش اقتصادی استان است. سهم استان از کل زمین‌های کشاورزی قابل بهره‌برداری، ۲ درصد است و سهم اراضی زراعی آبی، ۲/۲ درصد و سهم باغ یک درصد است. تمرکز عمده زمین‌های کشاورزی در شهرستان سنقر و کرمانشاه قرار دارد. در بخش معدن، سهم استان از کل معدن‌های فعال کل کشور برابر با ۲ درصد است و ۱۴۴ معدن فعال در استان کرمانشاه وجود دارد. اما بررسی ارزش‌افزوده بخش معدن نشان می‌دهد که این استان در زمینه معدن دارای عملکرد ضعیفی است.

جدول ۱۰۰- سهم بخش ارزش‌افزوده کشاورزی و معدن در استان کرمانشاه

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری	۸.۹۷	۹.۸۰	۱۰.۸۲	۱۴.۸۵	۱۳.۶۷	۱۴.۰۴	۱۳.۰۲	۱۷.۲۰
زراعت و باغداری	۶.۳۸	۶.۲۹	۷.۱۴	۱۱.۳۰	۹.۸۸	۱۰.۹۰	۹.۶۹	۱۴.۲۶
پرورش حیوانات	۲.۱۰	۲.۷۹	۲.۹۴	۲.۹۲	۳.۰۱	۲.۴۱	۲.۵۱	۲.۲۱
گاوداری صنعتی	۰.۱۰	۰.۱۴	۰.۱۵	۰.۱۴	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۲	۰.۱۲
دام سنتی	۱.۷۵	۲.۳۹	۲.۵۰	۲.۴۳	۲.۵۲	۲.۰۵	۲.۱۶	۱.۹۱
مرغداری	۰.۱۱	۰.۱۳	۰.۱۳	۰.۱۱	۰.۱۳	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۰۹
پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۷	۰.۲۳	۰.۲۳	۰.۱۳	۰.۱۵	۰.۰۹
جنگلداری	۰.۱۷	۰.۱۶	۰.۱۷	۰.۱۸	۰.۱۹	۰.۱۶	۰.۱۷	۰.۱۳
ماهیگیری	۰.۳۲	۰.۵۶	۰.۵۶	۰.۴۵	۰.۵۹	۰.۵۷	۰.۶۴	۰.۶۱
استخراج معدن	۵.۴۳	۵.۶۱	۴.۱۳	۲.۲۶	۱.۱۸	۰.۹۶	۰.۷۸	۰.۸۸
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۵.۱۸	۵.۴۲	۳.۹۲	۲.۰۸	۱.۰۳	۰.۸۲	۰.۶۳	۰.۷۰
استخراج سایر معادن	۰.۲۵	۰.۱۹	۰.۲۱	۰.۱۹	۰.۱۵	۰.۱۳	۰.۱۵	۰.۱۸

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

بخش صنعت و ساختمان

بخش صنعت و ساختمان کمترین میزان ارزش‌افزوده بخش‌های استان را تشکیل داده است به طور متوسط، ۱۱/۶۲ درصد از ارزش‌افزوده بخش استان در بخش صنعت و ساختمان بوده است. از میان بخش‌های مختلف اقتصادی سهم محصولات شیمیایی بیشترین سهم را در ارزش‌افزوده کل کشور دارد. این بخش نزدیک به ۱۳ درصد از اشتغال و حدود ۷ درصد از بنگاه‌های استان را تشکیل داده است. با این وجود بیشترین سهم از ارزش‌افزوده کل استان در بخش صنعت را تشکیل داده است. تولید محصولات غذایی دومین صنعت از نظر ارزش‌افزوده است. این بخش از صنعت نزدیک به ۱۷ درصد از بنگاه‌ها تولیدی و ۲۴ درصد از اشتغال استان کرمانشاه را تشکیل داده است. بخش تأمین و تولید انرژی در سال‌های اخیر سهم قابل‌ملاحظه‌ای در ارزش‌افزوده بخش صنعت را دارد. بخش ساختمان نیز به طور میانگین، ۶/۸۲ درصد از ارزش‌افزوده را تشکیل داده است.

جدول ۱۰۱- ارزش‌افزوده بخش صنعت نسبت به استان

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
صنعت	۱۶.۰۴	۱۳.۴۰	۱۳.۲۹	۱۲.۷۹	۱۰.۲۹	۷.۹۱	۸.۵۳	۱۰.۶۷
تولید محصولات غذایی	۲.۹۷	۲.۵۱	۲.۲۹	۳.۱۲	۱.۷۹	۱.۲۶	۱.۵۱	۲.۷۱
تولید انواع آشامیدنیها	۰.۱۲	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۵	۰.۱۷	۰.۱۲	۰.۰۳	۰.۰۲
تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید منسوجات	۰.۲۹	۰.۲۸	۰.۳۰	۰.۲۲	۰.۱۹	۰.۱۸	۰.۲۰	۰.۲۰
تولید پوشاک	۰.۲۷	۰.۲۰	۰.۱۹	۰.۲۰	۰.۲۲	۰.۲۱	۰.۱۶	۰.۲۰
تولید چرم و فرآورده‌های وابسته	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱
تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیر بافی	۰.۱۶	۰.۱۹	۰.۲۰	۰.۱۸	۰.۱۶	۰.۱۵	۰.۱۶	۰.۱۷
تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی	۰.۱۳	۰.۲۵	۰.۱۴	۰.۲۱	۰.۳۰	۰.۱۳	۰.۰۳	۰.۱۹
چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲
تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۲.۷۵	۲.۸۵	۳.۳۳	۲.۲۸	۰.۴۱	۰.۵۴	۰.۲۸	۰.۲۹
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۵.۸۹	۳.۵۵	۳.۵۹	۳.۱۱	۴.۳۰	۳.۴۲	۴.۱۵	۳.۹۸
تولید داروها و فراورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی	۰.۱۳	۰.۱۵	۰.۱۴	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۱۴	۰.۰۲
تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۰.۲۸	۰.۴۴	۰.۳۸	۰.۳۹	۰.۴۵	۰.۲۲	۰.۲۶	۰.۳۹
تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی	۲.۱۱	۲.۰۸	۱.۹۲	۲.۱۵	۱.۳۲	۱.۰۲	۱.۰۴	۱.۱۱
تولید فلزات پایه	۰.۱۶	۰.۱۳	۰.۱۴	۰.۱۰	۰.۲۱	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۲۶
تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۳۸	۰.۳۶	۰.۳۰	۰.۳۳	۰.۲۹	۰.۲۱	۰.۱۸	۰.۱۷
تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
تولید تجهیزات برقی	۰.۱۸	۰.۱۱	۰.۱۳	۰.۱۵	۰.۱۳	۰.۰۹	۰.۰۶	۰.۷۳
تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰.۰۴	۰.۰۶	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳
تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر	۰.۰۵	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۱۲	۰.۱۶	۰.۰۹	۰.۱۰	۰.۰۵
تولید سایر تجهیزات حمل و نقل	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید مبلمان	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲
تولید سایر مصنوعات	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳
تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۴
تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۲.۶۳	۲.۵۳	۲.۱۳	۳.۳۱	۲.۲۸	۶.۸۳	۷.۴۵	۶.۷۹
تولید، انتقال و توزیع برق	۰.۸۹	۰.۹۳	۰.۷۹	۱.۰۲	۰.۷۷	۵.۳۹	۶.۳۳	۵.۶۵
تولید و توزیع گاز طبیعی	۱.۷۴	۱.۶۰	۱.۳۴	۲.۳۰	۱.۵۰	۱.۴۵	۱.۱۱	۱.۱۴
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	۰.۳۵	۰.۲۸	۰.۲۹	۰.۳۱	۰.۳۳	۰.۲۸	۰.۳۸	۰.۳۵
ساختمان	۶.۶۳	۸.۱۸	۶.۷۸	۵.۳۳	۶.۷۶	۷.۱۸	۷.۵۵	۶.۱۴
ساختمان‌های مسکونی	۱.۹۸	۱.۸۵	۱.۸۲	۱.۴۸	۱.۰۴	۰.۸۶	۰.۹۷	۱.۳۶
سایر ساختمان‌ها	۴.۶۵	۶.۳۳	۴.۹۶	۳.۸۴	۵.۷۲	۶.۳۱	۶.۵۹	۴.۷۹

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

بخش خدمات

بخش خدمات بیشترین سهم را از ارزش‌افزوده استان تشکیل داده است. بررسی زیر بخش‌های بخش خدمات نشان می‌دهد که بخش عمده‌فروشی و خرده‌فروشی بیشترین میزان از ارزش‌افزوده استان کرمانشاه را تشکیل داده است. به طور متوسط این بخش، ۱۵/۵۹ درصد از ارزش‌افزوده استان را تشکیل داده است. املاک و مستغلات از دیگر بخش‌های استان با ارزش‌افزوده بالا است. از آنجایی که بخش مسکن در سال‌های اخیر دچار رکود شده

است، بررسی این بخش به عنوان بخش مولد اقتصادی دشوار است. این بدین دلیل است که سرمایه‌گذاری در این بخش در جهت حبس سرمایه بوده است.

جدول ۱۰۲- ارزش‌افزوده بخش خدمات نسبت به استان

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	۱۴.۴۷	۱۵.۵۲	۱۷.۵۸	۱۵.۹۳	۱۴.۷۷	۱۳.۸۷	۱۴.۶۵	۱۴.۷۴
عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۱۳.۸۱	۱۴.۸۵	۱۶.۸۸	۱۵.۱۹	۱۳.۸۹	۱۳.۰۱	۱۳.۸۳	۱۴.۰۰
عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۰.۶۷	۰.۶۸	۰.۷۰	۰.۷۴	۰.۸۸	۰.۸۶	۰.۸۳	۰.۷۴
حمل و نقل و انبارداری و پست	۴.۸۳	۴.۹۳	۴.۹۱	۶.۱۴	۷.۰۲	۶.۷۳	۶.۴۷	۶.۳۰
حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله	۴.۶۲	۴.۷۳	۴.۶۶	۵.۸۳	۶.۷۰	۶.۲۸	۶.۰۱	۵.۸۹
حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
سایر حمل ونقل زمینی	۴.۴۵	۴.۵۶	۴.۵۰	۵.۶۷	۶.۵۳	۶.۱۲	۵.۸۶	۵.۷۹
حمل و نقل از طریق لوله	۰.۱۷	۰.۱۶	۰.۱۶	۰.۱۶	۰.۱۷	۰.۱۶	۰.۱۴	۰.۰۹
حمل و نقل آبی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
حمل و نقل هوایی	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۹	۰.۱۲	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۱۰
انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۱۱	۰.۱۳	۰.۱۵	۰.۲۸	۰.۲۹	۰.۲۶
فعالیت‌های پست و پیک	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۰۵
فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	۰.۴۱	۰.۴۸	۰.۵۴	۰.۵۵	۰.۶۲	۰.۵۶	۰.۵۲	۰.۵۰
تأمین جا(اقامتگاه‌ها)	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴
فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(رستوران‌ها و...)	۰.۳۷	۰.۴۴	۰.۵۱	۰.۵۱	۰.۵۸	۰.۵۲	۰.۴۸	۰.۴۶
اطلاعات و ارتباطات	۰.۴۴	۰.۴۵	۰.۵۰	۰.۵۱	۰.۵۸	۰.۶۰	۰.۶۱	۰.۵۹
ارتباطات	۰.۲۶	۰.۲۵	۰.۲۷	۰.۲۷	۰.۲۵	۰.۲۴	۰.۲۳	۰.۱۸
سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات	۰.۱۸	۰.۲۰	۰.۲۴	۰.۲۴	۰.۳۲	۰.۳۶	۰.۳۸	۰.۴۱
فعالیت‌های مالی و بیمه	۱.۵۷	۱.۵۸	۱.۴۰	۰.۹۶	۰.۹۴	۰.۸۶	۱.۰۹	۱.۶۰
بانک و موسسات مالی	۱.۲۱	۱.۰۲	۰.۶۶	۰.۴۳	۰.۴۴	۰.۳۳	۰.۶۴	۰.۸۹
بیمه	۰.۳۰	۰.۴۷	۰.۴۰	۰.۴۲	۰.۳۹	۰.۴۲	۰.۳۶	۰.۵۸
سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه	۰.۰۷	۰.۰۹	۰.۳۴	۰.۱۱	۰.۱۰	۰.۱۱	۰.۰۹	۰.۱۳
املاک و مستغلات	۱۳.۳۹	۱۳.۷۵	۱۴.۴۹	۱۳.۴۲	۱۳.۹۹	۱۳.۶۱	۱۲.۹۲	۱۲.۲۵
خدمات واحدهای مسکونی شخصی	۸.۸۰	۸.۴۱	۸.۵۲	۸.۲۵	۷.۹۳	۷.۶۶	۶.۹۳	۶.۷۶
خدمات واحدهای مسکونی اجاری	۴.۱۳	۴.۸۲	۵.۴۳	۴.۶۳	۵.۵۱	۵.۴۵	۵.۴۸	۵.۰۱
خدمات واحدهای غیرمسکونی	۰.۴۰	۰.۴۶	۰.۵۰	۰.۴۹	۰.۵۰	۰.۴۵	۰.۴۶	۰.۴۳
خدمات دلالان مستغلات	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۴
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۶۷	۰.۶۳	۰.۶۵	۰.۶۹	۰.۸۳	۰.۸۳	۰.۸۱	۰.۷۲
تحقیق و توسعه	۰.۰۶	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۲
سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۵۶	۰.۵۵	۰.۵۸	۰.۶۲	۰.۷۵	۰.۷۴	۰.۷۳	۰.۶۵
فعالیت‌های دامپزشکی	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۵

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

ادامه جدول ارزش‌افزوده بخش خدمات نسبت به استان

	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۰.۲۹	۰.۲۹	۰.۳۱	۰.۳۲	۰.۳۷	۰.۳۴	۰.۳۵	۰.۳۲
اداره‌امور عمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی	۱۲.۶۵	۱۰.۶۸	۱۰.۷۸	۱۰.۶۷	۱۲.۰۰	۱۱.۵۰	۱۰.۸۶	۹.۶۸
امور عمومی و خدمات شهری	۴.۰۷	۳.۴۶	۴.۱۷	۳.۷۰	۳.۹۳	۳.۱۱	۲.۶۲	۲.۵۵
امورعمومی	۱.۴۵	۱.۱۰	۱.۲۷	۰.۹۳	۱.۲۸	۱.۲۳	۱.۳۹	۱.۰۸
خدمات شهری	۲.۶۲	۲.۳۵	۲.۹۰	۲.۷۷	۲.۶۵	۱.۸۹	۱.۲۳	۱.۴۶
امور دفاعی و انتظامی	۸.۴۴	۷.۰۸	۶.۴۸	۶.۷۸	۷.۷۹	۸.۱۴	۷.۹۷	۶.۹۲
امور دفاعی	۵.۹۰	۴.۸۲	۴.۲۱	۴.۳۱	۵.۳۴	۵.۱۸	۵.۳۸	۴.۵۹
امور انتظامی	۲.۵۴	۲.۲۶	۲.۲۶	۲.۴۷	۲.۴۵	۲.۹۵	۲.۶۰	۲.۳۳
تأمین اجتماعی اجباری	۰.۱۵	۰.۱۴	۰.۱۴	۰.۱۹	۰.۲۸	۰.۲۶	۰.۲۶	۰.۲۱
آموزش	۴.۷۷	۵.۰۵	۴.۲۶	۴.۴۴	۵.۴۳	۵.۲۹	۵.۲۰	۴.۰۵
آموزش ابتدائی	۱.۵۱	۱.۷۲	۱.۳۱	۱.۳۱	۱.۷۰	۲.۱۱	۲.۰۲	۱.۵۶
آموزش ابتدائی دولتی	۱.۵۰	۱.۷۱	۱.۳۰	۱.۲۹	۱.۶۸	۲.۰۸	۱.۹۹	۱.۵۴
آموزش ابتدائی خصوصی	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای	۲.۱۴	۲.۳۵	۱.۷۷	۱.۸۳	۲.۳۸	۱.۹۵	۱.۹۲	۱.۵۷
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی	۲.۱۲	۲.۳۱	۱.۷۴	۱.۸۱	۲.۳۵	۱.۹۱	۱.۹۰	۱.۵۵
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۲	۰.۰۳
آموزش عالی	۰.۸۲	۰.۷۴	۰.۸۳	۱.۰۳	۱.۰۹	۰.۹۹	۱.۰۱	۰.۷۲
آموزش عالی دولتی	۰.۵۲	۰.۵۰	۰.۵۲	۰.۶۳	۰.۶۹	۰.۶۱	۰.۶۴	۰.۴۸
آموزش عالی خصوصی	۰.۳۰	۰.۲۴	۰.۳۱	۰.۳۹	۰.۴۰	۰.۳۹	۰.۳۷	۰.۲۴
آموزش بزرگسالان	۰.۲۹	۰.۲۴	۰.۳۵	۰.۲۸	۰.۲۶	۰.۲۵	۰.۲۵	۰.۱۹
آموزش بزرگسالان دولتی	۰.۱۶	۰.۱۳	۰.۰۵	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۴
آموزش بزرگسالان خصوصی	۰.۱۴	۰.۱۱	۰.۳۰	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۲۱	۰.۱۵
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۵.۵۲	۵.۸۸	۶.۲۰	۶.۶۰	۷.۹۶	۷.۶۹	۷.۸۳	۶.۴۱
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان	۵.۱۶	۵.۵۰	۵.۸۵	۶.۲۸	۷.۵۸	۷.۳۷	۷.۵۳	۶.۱۷
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی	۳.۱۸	۲.۷۰	۲.۷۹	۲.۹۷	۳.۶۲	۳.۳۹	۳.۶۶	۳.۱۱
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی	۱.۹۸	۲.۸۰	۳.۰۶	۳.۳۱	۳.۹۵	۳.۹۸	۳.۸۸	۳.۰۶
مددکاری اجتماعی	۰.۳۶	۰.۳۸	۰.۳۵	۰.۳۲	۰.۳۹	۰.۳۲	۰.۳۰	۰.۲۴
فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	۰.۹۳	۰.۹۵	۰.۹۲	۰.۹۰	۰.۹۹	۰.۹۲	۰.۹۸	۰.۸۴
هنر، سرگرمی و تفریح	۰.۲۷	۰.۳۱	۰.۳۰	۰.۲۹	۰.۳۱	۰.۲۷	۰.۳۱	۰.۳۰
سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو	۰.۲۵	۰.۱۸	۰.۱۵	۰.۱۴	۰.۱۵	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۱
تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۳
سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی	۰.۳۸	۰.۴۳	۰.۴۳	۰.۴۳	۰.۴۹	۰.۴۷	۰.۵۰	۰.۳۹

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

مزیت نسبی

بررسی سهم مکانی شهرستان‌های استان نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۵ سهم مکانی استان در بخش خدمات قرار دارد. بخش صنعت کمترین میزان تمرکز صنایع را دارد. شهرستان‌های کرمانشاه، گیلان غرب و قصر شیرین در بخش صنعت دارای مزیت نسبی و صادرکننده محسوب می‌شوند. از چهارده شهرستان استان، شش شهرستان از نظر کشاورزی تولیدکننده محسوب می‌شوند. بخش خدمات بیشترین سهم مکانی در سال ۸۵ را تشکیل داده است. در سال ۹۰ سهم مکانی در بخش کشاورزی و خدمات است. بخش صنعت فقط در کرمانشاه به عنوان صادرکننده شناخته می‌شود. اما بخش کشاورزی به عنوان مهم‌ترین مزیت نسبی محسوب می‌شود. از میان چهارده شهرستان استان، ده شهرستان در بخش کشاورزی صادرکننده محسوب می‌شوند. شهرستان هرسین در

بخش کشاورزی و خدمات و شهرستان کرمانشاه در بخش صنعت و خدمات به عنوان صادرکننده محسوب می-شوند.

جدول ۱۰۳- سهم مکانی شهرستان‌های استان به تفکیک بخش‌های عمده اقتصادی

شهرستان	۱۳۸۵ LQ			۱۳۹۰ LQ		
	صنعت	کشاورزی	خدمات	صنعت	کشاورزی	خدمات
اسلام‌آباد غرب	۰/۸۴	۱/۱۶	۰/۹۷	۰/۹۹	۱/۸۸	۰/۹۳
کرمانشاه	۱/۱۱	۰/۹۵	۱/۰۱	۱/۱۵	۰/۵۶	۱/۰۳
پاوه	۰/۴۱	۰/۸	۱/۰۵	۰/۶	۱/۹۳	۰/۹۷
سرپل ذهاب	۰/۳۰	۰/۹۴	۱/۰۲	۰/۵۳	۱/۳۱	۰/۹۴
سنقر	۰/۹۲	۱/۳۸	۰/۹۳	۰/۸۳	۱/۸۳	۰/۸۸
قصرشیرین	۴/۹	۰/۶۵	۱/۰۵	۰/۴۲	۰/۹	۱/۰۶
کنگاور	۰/۶۵	۱/۲۷	۰/۸۸	۰/۷۵	۱/۷۷	۰/۹۳
گیلان غرب	۲/۶۹	۰/۸۶	۱/۰۲	۰/۴۸	۲/۲۹	۰/۹۲
جوانرود	۰	۰/۷۳	۱/۰۵	۰/۴۸	۱/۸۴	۱
صحنه	۰/۶۴	۱/۱۹	۰/۹۷	۰/۸۲	۱/۷۳	۰/۸۷
هرسین	۰	۰/۹	۱/۰۲	۰/۷۱	۱/۲۹	۱/۰۴
ثلاث باباجانی	۰	۰/۶۳	۱/۰۸	۰/۳۹	۲/۶۸	۰/۸۷
دالاهو	۰	۲/۲۳	۰/۷۷	۰/۶۳	۲/۸۲	۰/۸۶
روانسر	۰/۴۴	۱/۴۶	۰/۹۲	۰/۷۸	۲/۸۱	۰/۸۳
کرمانشاه	۰/۱۶	۰/۶۳	۱/۱۴	۰/۵۲	۱/۳۷	۱/۰۷

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

مزیت رقابتی

از میان بیست‌وچهار صنعت فعال موجود در استان، سیزده کد ایسیک در استان فعال هستند. از میان شهرستان‌های استان، کرمانشاه، هرسین و گیلان غرب به عنوان شهرستان‌های هستند که بیشترین میزان، تمرکز صنایع با تخصص بالا را دارند. شهرستان هرسین در ساخت منسوجات، ساخت مواد و محصولات شیمیایی و ساخت فلزات اساسی به صورت تخصصی شده است. کرمانشاه در انتشار، چاپ و تکثیر، ابزار پزشکی- اپتیکی- دقیق- ساعت تخصصی شده است. این دو بخش حدود یک درصد از اشتغال استان و حدود یک درصد از صنایع استان را تشکیل داده‌اند. در این بخش‌ها، ۱۰ بنگاه تولیدی در کرمانشاه وجود دارد. در مجموع بخش تخصصی استان حدود ۳۷ درصد از اشتغال استان را تشکیل داده است.

جدول ۱۰۴- ضریب تخصصی شدن صنایع در استان کرمانشاه به تفکیک شهرستان‌ها

فعالیت	ضریب تخصصی شدن	شهرستان
ساخت منسوجات(۱۷)	۰.۹۲۵	هرسین
چوب ومحصولات چوبی بجزمبل(۲۰)	۰.۶۳۸	سنقر
ساخت کاغذومحصولات کاغذی(۲۱)	۰.۸۰۳	سرپل ذهاب
انتشاروچاپ وتکثیر(۲۲)	۰.۹۵۱	کرمانشاه
کک وفراورده های حاصل ازنفت(۲۳)	۰.۸۰۲	قصر شیرین
ساخت موادومحصولات شیمیائی(۲۴)	۰.۵۳۴	هرسین
ساخت فلزات اساسی(۲۷)	۰.۵۶۰	هرسین
محصولات فلزی فابریکی(۲۸)	۰.۷۲۵	سرپل ذهاب
ساخت ماشین آلات وتجهیزات(۲۹)	۰.۶۲۵	دالاهو
ماشین آلات ودستگاههای برقی(۳۱)	۰.۵۷۱	گیلانغرب
رادیوتلویزیون وسایل ارتباط(۳۲)	۰.۷۲۴	گیلانغرب
ابزارپزشکی-اپتیکی-دقیق-ساعت(۳۳)	۰.۶۹۴	کرمانشاه
بازیافت(۳۷)	۰.۷۳۳	کنگاور

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

بررسی وضعیت تمرکز صنایع استان نشان می‌دهد که حدود ۶۰ درصد از اشتغال صنایع استان در شهرستان کرمانشاه تمرکز یافته است.

بررسی بنگاه‌های اقتصادی استان نشان می‌دهد که ۸۴۷ بنگاه اقتصادی در استان، ۴۶۶ بنگاه در شهرستان کرمانشاه تمرکز یافته است. به عبارتی ۵۵ درصد از بنگاه تولیدی در شهرستان کرمانشاه مکان‌یابی شده‌اند.

شهرستان هرسین، حدود ۱۵ درصد از اشتغال صنایع را تشکیل داده است و ۵۵ بنگاه اقتصادی در این شهرستان تمرکز یافته است. در واقع ۶/۵ درصد از بنگاه اقتصادی در این استان در شهرستان هرسین قرار دارد. اسلام‌آباد غرب سومین شهرستان از نظر تمرکز اشتغال بخش صنعتی است و ۵۳ بنگاه تولیدی در این شهرستان واقع شده است. در مجموع حدود ۸۳ درصد از تمرکز اشتغال استان در سه شهرستان کرمانشاه، هرسین و اسلام‌آباد غرب قرار دارد.

جدول ۱۰۵- ضریب تمرکز اشتغال صنایع به تفکیک شهرستان‌های استان کرمانشاه

شهرستان	ضریب تمرکز	شهرستان	ضریب تمرکز
اسلام آباد غرب	۹.۲۵	سنقر	۱.۸۴
پاوه	۰.۳۴	صحنه	۳.۶۵
ثلاث باباجانی	۰.۱۶	قصر شیرین	۱.۱۵
جوانرود	۰.۲۲	کرمانشاه	۵۹.۱۱
دالاهو	۰.۲۶	کنگاور	۳.۶۵
روانسر	۱.۸۲	گیلانغرب	۱.۶۶
سرپل ذهاب	۲.۲۱	هرسین	۱۴.۶۸

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

مزیت همکارانه

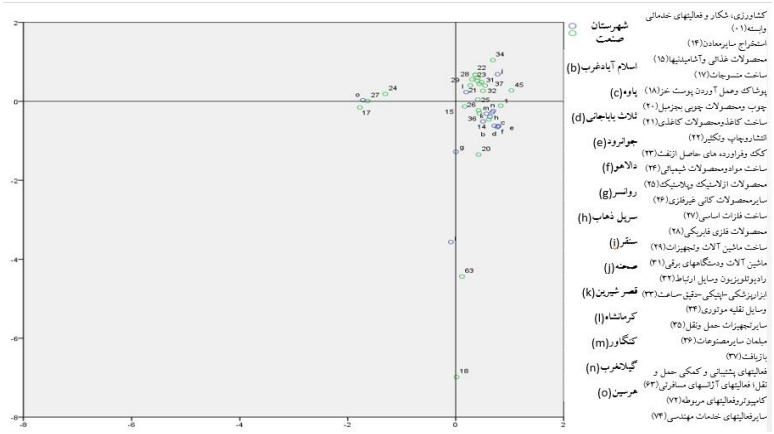
نرخ مکمل‌گری در سطح شهرستان‌های استان نشان می‌دهد که نرخ مکمل‌گری شهرستان‌های استان در سطح پایین قرار دارد. شهرستان‌های قصرشیرین، ثلاث باباجانی، کنگاور و پاوه از کمترین میزان، نرخ مکمل‌گری برخوردار هستند. شهرستان هرسین و سنقر از سهم بالای نرخ مکمل‌گری میان فعالیت‌های اقتصادی برخوردار هستند. در کل نرخ مکمل‌گری در سطح شهرستان‌های استان کرمانشاه در سطح پایینی قرار دارد.

جدول ۱۰۶- نرخ مکمل‌گری شهرستان‌های استان کرمانشاه

شهرستان	نرخ مکمل گری	مکمل گری کل
اسلام آباد غرب	۰.۰۶۱	۰.۱۶۱
پاوه	۰.۰۰۶	
ثلاث باباجانی	۰.۰۰۳	
جوانرود	۰.۰۱۴	
دالاهو	۰.۰۱۷	
روانسر	۰.۰۳۸	
سرپل ذهاب	۰.۰۵۴	
سنقر	۰.۰۹۸	
صحنه	۰.۰۸۶	
قصر شیرین	۰.۰۱	
کرمانشاه	۰.۰۴۴	
کنگاور	۰.۰۳	
گیلانغرب	۰.۰۳۱	
هرسین	۰.۲۳۶	

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

بررسی وضعیت هم‌افزایی و مکمل‌گری به تفکیک شهرستان‌ها، بر اساس کد ایسیک نشان می‌دهد که شهرستان‌های سنقر و صحنه دارای قابلیت هم‌افزایی در انتشار، چاپ و تکثیر، کک و فراورده‌های حاصل از نفت، ساخت کاغذ و محصولات کاغذی، ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی، رادیو، تلویزیون و وسایل ارتباطی هستند. شهرستان‌های گیلان غرب، سرپل ذهاب و کنگاور از قابلیت هم‌افزایی اقتصادی برخوردار هستند.

شکل ۲- سنجش میزان هم‌افزایی و مکمل‌گری در استان کرمانشاه

۳-۵- نظام سکونتگاهی

۳-۵-۱- نظام شهرنشینی

استان کرمانشاه به لحاظ جمعیتی سیزدهمین استان پرجمعیت کشور است. جمعیت کشور در سال ۱۳۶۵ تقریباً ۴۹/۵ میلیون نفر بوده است که در سال ۱۳۹۵ به حدود ۸۰ میلیون نفر افزایش یافته است یعنی در طی این دوره ۶۱ درصد افزایش نسبت به سال ۱۳۶۵ داشته است. جمعیت استان کرمانشاه نیز از ۱۴۶۲۹۶۵ نفر به ۱۹۵۲۴۳۴ نفر افزایش یافته است یعنی در این دوره ۴۸۹ هزار و ۴۶۹ نفر معادل ۳۳ درصد به جمعیت استان کرمانشاه اضافه شده است که کمتر از افزایش کل کشور بوده است. در نتیجه سهم جمعیت استان نسبت به کشور طی این دوره از ۲/۹ درصد به حدود ۲/۴ درصد کاهش یافته است.

طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ۵۹۱۴۶۸۴۷ نفر از جمعیت کشور را ساکنین شهری تشکیل می‌دهند و متوسط رشد سالانه جمعیت شهری کشور در دوره ۳۰ ساله اخیر (۹۵-۶۵) برابر با ۲/۶۴ درصد بوده

است که از متوسط رشد جمعیت کشور (۱/۶درصد) بیشتر است. به عبارتی در این بازه زمانی، جمعیتی بالغ بر ۳۲/۳ میلیون نفر به جمعیت شهری کشور افزوده شد و سهم نسبی جمعیت شهرنشین از ۵۴/۲۹ به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

جمعیت شهری استان کرمانشاه همانند جمعیت شهری کشور، طی دوره ۹۵-۱۳۶۵ همواره رو به افزایش بوده به طوری که تعداد جمعیت شهری استان در سال ۱۳۶۵ معادل ۸۲۱۷۶۶ نفر بوده و با متوسط رشدی معادل ۱/۹۵ درصد در دوره ۹۵-۱۳۶۵ به ۱۴۶۸۶۱۵ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. این بدان معنی است که جمعیت شهری استان طی ۳۰ سال گذشته در حدود ۱/۸ برابر شده است. میزان افزایش جمعیت شهری طی دوره‌های مختلف سرشماری یکسان نبوده و بیشترین افزایش مطلق جمعیت شهری استان مربوط به دوره ۷۵-۱۳۶۵ (بعد از جنگ تحمیلی و هجوم جمعیت روستایی مناطق مرزی به سمت نقاط شهری) با تعداد ۲۷۶۵۱۶ نفر می‌باشد. از این سال به بعد آهنگ افزایش مطلق جمعیت به تدریج کند شده و تا سال ۱۳۸۵ ادامه داشته است؛ تا اینکه طی دوره ۹۰-۱۳۸۵ بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، نسبت به دوره قبل قدری افزایش داشته و دارای رشدی معادل ۱/۶۶ درصد بوده است. لازم به ذکر است که در سال ۱۳۶۵ برای اولین بار، جمعیت شهرنشین استان بیشتر از جمعیت روستانشین می‌شود که بازتابی بطئی از شرایط کلی جامعه در سطح ملی و استانی است. در این دوره گرایش به شهرنشینی در استان دارای دلایل متعددی بوده است؛ از جمله مهاجرت روستاییان به شهرها، تبدیل تعدادی از روستاها به شهر و همچنین مهاجرت جمعیت برخی روستاهای جنگ‌زده به شهرهای امن استان بوده است.

بررسی تحول شهرنشینی نشان می‌دهد که نسبت شهرنشینی کشور در سال ۱۳۶۵ معادل ۵۴/۳ درصد بوده و به ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. به عبارتی، در مجموع ۳۰ سال اخیر(۹۵-۱۳۶۵) حدود ۲۰ درصد به میزان شهرنشینی کشور اضافه شده است. همان‌طور که در جدول زیر مشخص است مرتباً از سهم جمعیت روستایی کشور کاسته و به سهم جمعیت نقاط شهری افزوده شده است به طوری که در دوره‌های مختلف سهم جمعیت شهرنشین از روستانشین پیشی گرفته است. این روند تاکنون علی‌رغم کاسته شدن از شدت آن همچنان ادامه دارد؛ به طوری که در سال ۱۳۹۵ نرخ شهرنشینی به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

متأثر از این تحولات، نسبت شهرنشینی در استان کرمانشاه نیز در چند دهه اخیر افزایش یافته و این نسبت از رقم ۵۶ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۷۵ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. آنچه در این بین قابل توجه است؛ برخلاف آهنگ سریع‌تر تغییرات میزان شهرنشینی در استان کرمانشاه، تقریباً نسبت شهرنشینی کشور از استان بالاتر بوده

است و تنها در سال ۱۳۹۵ نسبت شهرنشینی استان از کشور پیشی گرفته است (۷۵ درصد در مقابل ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵).

جدول ۱۰۷- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

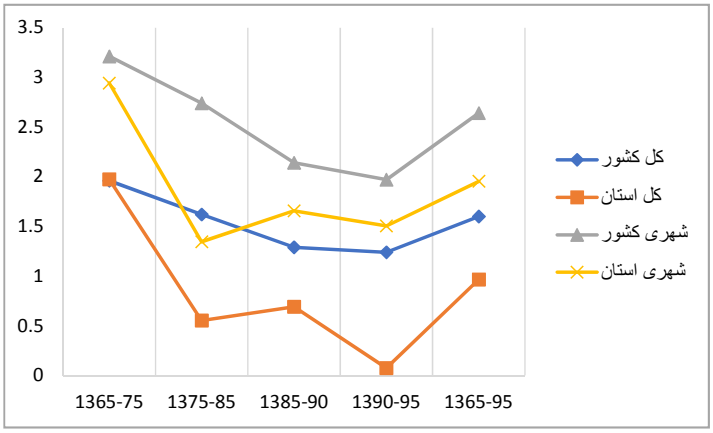
شرح	جمعیت کل				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۴۹۴۴۵۰۱۰	۶۰۰۵۵۴۸۸	۷۰۴۹۵۷۸۲	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۹۹۲۶۲۷۰
استان	۱۴۶۲۹۶۵	۱۷۷۸۵۹۶	۱۸۷۹۳۸۵	۱۹۴۵۲۲۷	۱۹۵۲۴۳۴
سهم استان از کشور	۲/۹۶	۲/۹۶	۲/۶۷	۲/۵۹	۲/۴۴
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۶۵-۹۵
کل کشور	۱/۹۶	۱/۶۲	۱/۲۹	۱/۲۴	۱/۶
کل استان	۱/۹۷	۰/۵۵	۰/۶۹	۰/۰۷	۰/۹۷

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

جدول ۱۰۸-تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

شرح	جمعیت شهری				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۲۶۸۴۴۵۶۱	۳۶۸۱۷۷۸۹	۴۸۲۵۹۹۶۴	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۹۱۴۶۸۴۷
استان	۸۲۱۷۶۶	۱۰۹۸۲۸۲	۱۲۵۵۳۱۹	۱۳۶۲۸۷۹	۱۴۶۸۶۱۵
سهم استان از کشور	۳/۰۶	۲/۹۸	۲/۶۰	۲/۵۴	۲/۴۸
شرح	نسبت شهرنشینی				
شهری کشور	۵۴/۲۹	۶۱/۳۱	۶۸/۴۶	۷۱/۳۹	۷۴
شهری استان	۵۶/۱	۶۱/۷	۶۶/۷	۷۰/۰۶	۷۵/۲
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۶۵-۹۵
شهری کشور	۳/۲۱	۲/۷۴	۲/۱۴	۱/۹۷	۲/۶۴
شهری استان	۲/۹۴	۱/۳۵	۱/۶۶	۱/۵۱	۱/۹۵

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

نمودار ۳۰- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان

مطابق با نمودار فوق از بررسی و مقایسه نرخ‌های رشد جمعیت شهری کل کشور و استان در سال‌های مختلف نیز این‌گونه برداشت می‌شود که نرخ رشد جمعیت شهری استان کرمانشاه در بازه ۳۰ سال (۹۵-۱۳۶۵) بالاتر از جمعیت کل کشور بوده ولی جمعیت شهری کشور همواره دارای نرخ رشد بیشتری از استان بوده است.

۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان کرمانشاه

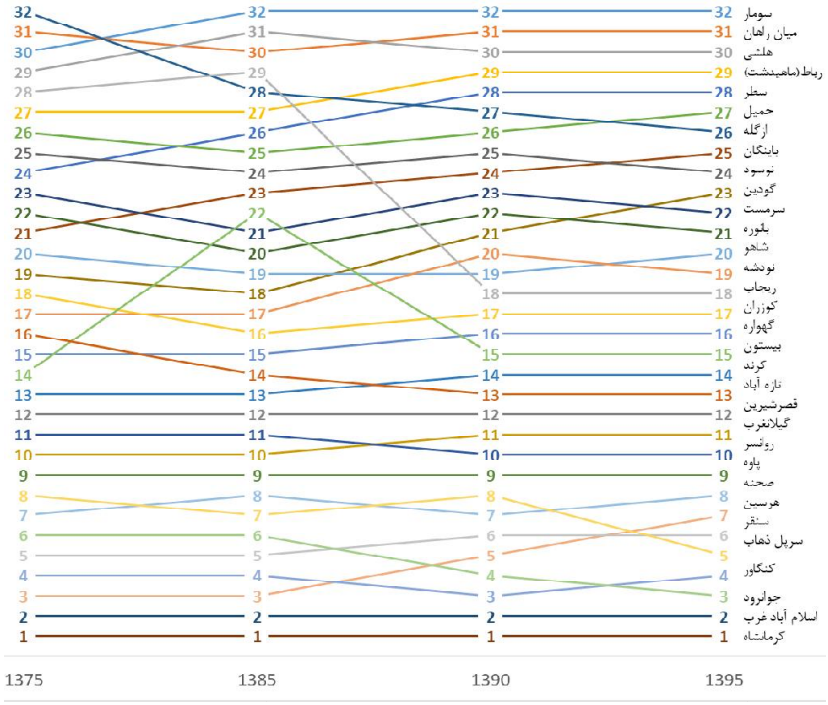
در سرشماری سال ۱۳۷۵ استان کرمانشاه متشکل از ۱۹ کانون شهری بوده است که تعداد شهرهای استان در سال ۱۳۸۵ به ۲۸ و پس از آن در سال ۱۳۹۰ به ۲۹ شهر افزایش یافته است، در نهایت در سال ۱۳۹۵ تعداد شهرهای استان به ۳۲ شهر رسیده است.

بر اساس جدول زیر که جمعیت بازسازی شده شهرهای استان کرمانشاه را از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ به نمایش می‌گذارد، باید گفت که در تمامی سال‌ها پرجمعیت‌ترین شهر استان، شهر کرمانشاه بوده که جمعیت آن از ۶۹۳۱۵۷ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۹۴۶۶۵۱ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. پس از کرمانشاه، شهر اسلام‌آباد غرب دومین شهر بزرگ استان است که جمعیت آن از ۸۳۵۰۵ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۹۰۵۵۹ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است، اما شهر جوانرود در سال ۱۳۷۵ با ۳۳۳۴۶ نفر در رتبه ششم پرجمعیت‌ترین شهر استان قرار داشته است که با افزایش جمعیت طی دوره ۲۰ ساله به ۵۴۳۵۴ نفر به رتبه سوم شهرهای استان ارتقا یافته است.

جدول ۱۰۹-جمعیت بازسازی شده نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

ردیف	شهر	۱۳۷۵		۱۳۸۵		۱۳۹۰		۱۳۹۵	
		رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت
۱	کرمانشاه	۱	۶۹۳۱۵۷	۱	۷۹۴۸۶۳	۱	۸۸۸۴۶۵	۱	۹۴۶۶۵۱
۲	اسلام‌آباد غرب	۲	۸۳۵۰۵	۲	۸۹۹۰۴	۲	۹۴۶۹۹	۲	۹۰۵۵۹
۳	جوانرود	۶	۳۳۳۴۶	۶	۴۳۴۹۲	۴	۵۱۴۸۳	۳	۵۴۳۵۴
۴	کنگاور	۴	۵۰۲۶۹	۴	۴۸۹۷۸	۳	۵۳۴۴۹	۴	۵۱۳۵۲
۵	سرپل ذهاب	۸	۲۷۴۱۸	۷	۳۴۶۶۹	۸	۳۵۸۰۹	۵	۴۵۴۸۱
۶	سنقر	۵	۴۲۴۵۳	۵	۴۳۶۵۳	۶	۴۴۹۵۴	۶	۴۴۲۵۶
۷	هرسین	۳	۵۵۰۸۸	۳	۵۱۶۳۶	۵	۴۹۹۶۷	۷	۴۴۱۴۶
۸	صحنه	۷	۳۱۰۴۸	۸	۳۴۴۶۲	۷	۳۶۵۴۲	۸	۳۵۵۰۸
۹	پاوه	۹	۱۷۵۶۵	۹	۲۰۰۶۸	۹	۲۳۷۰۴	۹	۲۵۷۷۱
۱۰	روانسر	۱۱	۱۵۰۷۷	۱۱	۱۶۵۴۶	۱۰	۲۱۲۵۰	۱۰	۲۴۵۲۷
۱۱	گیلانغرب	۱۰	۱۶۹۳۸	۱۰	۱۹۴۹۳	۱۱	۲۰۹۲۲	۱۱	۲۲۳۳۱
۱۲	قصرشیرین	۱۲	۱۲۷۲۶	۱۲	۱۵۸۱۷	۱۲	۱۷۹۵۹	۱۲	۱۸۴۷۳
۱۳	تازه آباد	۱۶	۵۰۸۴	۱۴	۷۸۱۸	۱۳	۱۲۰۸۰	۱۳	۱۴۷۰۱
۱۴	کرند	۱۳	۹۱۱۳	۱۳	۷۹۷۲	۱۴	۸۳۱۱	۱۴	۷۷۹۸
۱۵	بیستون	۱۴	۶۶۰۰	۲۲	۲۰۹۵	۱۵	۵۱۰۷	۱۵	۴۹۴۲
۱۶	گهواره	۱۵	۵۱۴۲	۱۵	۴۹۱۸	۱۶	۴۶۱۹	۱۶	۴۰۵۰
۱۷	کوزران	۱۸	۳۶۵۷	۱۶	۳۷۶۲	۱۷	۳۹۳۴	۱۷	۴۰۰۷
۱۸	ریجاب	۲۸	۵۵۷	۲۹	۸۰۰	۱۸	۳۷۲۷	۱۸	۳۹۰۷
۱۹	نودشه	۱۷	۴۳۶۸	۱۷	۳۶۰۵	۲۰	۳۰۷۷	۱۹	۳۶۸۳
۲۰	شاهو	۲۰	۳۱۲۹	۱۹	۳۱۵۱	۱۹	۳۳۴۲	۲۰	۳۵۵۸
۲۱	بانوره	۲۲	۲۲۰۳	۲۰	۳۱۳۹	۲۲	۳۰۴۳	۲۱	۳۱۸۷
۲۲	سرمست	۲۳	۲۰۳۳	۲۱	۲۴۴۷	۲۳	۲۸۵۸	۲۲	۲۹۱۳
۲۳	گودین	۱۹	۳۳۷۳	۱۸	۳۲۰۰	۲۱	۳۰۶۸	۲۳	۲۶۲۹
۲۴	نوسود	۲۵	۱۳۶۸	۲۴	۱۶۱۷	۲۵	۱۷۳۰	۲۴	۱۹۴۹
۲۵	باینگان	۲۱	۲۲۶۵	۲۳	۱۷۸۸	۲۴	۱۷۳۱	۲۵	۱۵۱۳
۲۶	ازگله	۳۲	۱۲۴	۲۸	۱۰۰۷	۲۷	۱۲۵۶	۲۶	۱۵۰۲
۲۷	حمیل	۲۶	۱۱۰۹	۲۵	۱۳۴۴	۲۶	۱۳۶۳	۲۷	۱۳۱۷
۲۸	سطر	۲۴	۱۴۲۰	۲۶	۱۲۹۱	۲۸	۱۲۲۷	۲۸	۱۰۴۸
۲۹	رباط(ماهیدشت)	۲۷	۱۰۱۲	۲۷	۱۰۰۸	۲۹	۹۴۰	۲۹	۸۲۳
۳۰	هلشی	۲۹	۴۲۷	۳۱	۴۵۷	۳۰	۷۶۹	۳۰	۸۰۴
۳۱	میان راهان	۳۱	۲۲۰	۳۰	۵۳۱	۳۱	۵۹۸	۳۱	۶۹۵
۳۲	سومار	۳۰	۳۲۶	۳۲	۷۸	۳۲	۹	۳۲	۱۸۰
کل نقاط شهری استان		۱۱۲۵۹۸۷		۱۲۵۵۳۱۹		۱۴۰۱۹۹۲		۱۴۶۸۶۱۵	

منبع: مرکز آمار ایران،۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۳۱- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵

بررسی رتبه جمعیتی شهرهای استان نشان دهنده ثبات رتبه جمعیتی اغلب شهرهای استان کرمانشاه طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ است؛ به نحوی که شهرهای با رتبه جمعیتی یک تا ۱۲ جایگاه خود را تقریباً حفظ کرده‌اند و مهم‌ترین تغییرات مربوط به ارتقا رتبه شهر جوانرود و سرپل ذهاب که به ترتیب از رتبه‌های جمعیتی ۶ و ۸ به رتبه‌های ۳ و ۵ دست یافته‌اند.

پرجمعیت‌ترین شهر استان و کاهش رتبه شهر هرسین از رتبه ۳ در سال ۱۳۷۵ به رتبه ۷ در سال ۱۳۹۵ بوده است. در بین شهرهای با رتبه بیشتر از ۱۲ تغییرات رتبه بیشتر بوده است به طوری که شهر ازگله در سال ۱۳۷۵ به عنوان نقطه روستایی کمترین جمعیت استان را داشته که در سال ۱۳۹۵ در رتبه ۲۶ جمعیتی استان قرار داد و شهر ریجاب نیز رتبه ۲۸ را در سال ۱۳۷۵ داشته است که در سال ۱۳۹۵ به رتبه ۱۸ ارتقا یافته است. در سال ۱۳۹۵ شهر مرزی سومار به عنوان کم‌جمعیت‌ترین شهر استان مشخص شده است که رتبه آن طی دوره ۱۳۸۵ تاکنون ثابت بوده است.

۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان کرمانشاه

وضعیت نخست شهری یک منطقه می‌تواند وضعیت توسعه را تحت‌الشعاع قرار دهد و زمینه‌ساز عدم تناسب توسعه شهر اصلی نسبت به دیگر شهرها باشد. مروری بر روش‌ها و شاخص‌های بررسی میزان نخست شهری بیانگر آن است که تاکنون چندین شاخص برای این موضوع بیان شده است که شاخص چهار شهر مهتا یک از مهم‌ترین این روش‌ها است. این شاخص در سال ۱۹۶۴ بهترین روش را برای نخست شهری، نسبت اندازه‌ی شهر نخست به چهار شهر اول پیشنهاد کرد.

بعدها ریچاردسون شاخص چهار شهر را با معیارهای قاعده‌ی رتبه ـ اندازه تطبیق داد؛ بدین‌صورت که اگر بر اساس قاعده‌ی رتبه ـ اندازه‌ی شهری، اندازه مطلوب شهرها در نظام شهری این‌گونه باشد که شهر اول دو برابر شهر دوم، سه برابر شهر سوم و چهار برابر شهر چهارم باشد؛ بنابراین نسبت شهر اول به مجموع چهار شهر نخست نظام شهری باید برابر ۰/۴۸ باشد (حکمت نیا و موسوی, ۱۳۸۵).

$$\frac{P_1}{P_1 + P_2 + P_3 + P_4}$$

بررسی این شاخص در استان کرمانشاه طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که مقدار شاخص مهتا از مقدار نامطلوب(۰/۷۹) به تدریج در حال افزایش است و بر تسلط شهر نخست یعنی شهر کرمانشاه بر نظام شهری استان افزوده می‌شود چراکه میزان آن از ۰/۷۹ در سال ۱۳۷۵ به ۰/۸۳ در سال ۱۳۹۵ رسیده است. به این ترتیب باید گفت که وضعیت نخست شهری طی دوره ۹۵-۱۳۷۵ بسیار نامطلوب بوده و نشان از فوق برتری شهر کرمانشاه در نظام سکونت‌گاهی استان دارد.

جدول ۱۱۰- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان کرمانشاه

شرح	جمعیت شهر نخست	جمعیت شهرهای نخست، دوم، سوم و چهارم	شاخص نخست شهری
نخست شهری ۱۳۷۵	۶۹۳۱۵۷	۸۸۲۰۱۹	۰/۷۹
نخست شهری ۱۳۸۵	۷۹۴۸۶۳	۹۸۵۳۸۱	۰/۸۱
نخست شهری ۱۳۹۰	۸۸۴۶۵	۱۰۸۸۰۹۶	۰/۸۲
نخست شهری ۱۳۹۵	۹۴۶۶۵۱	۱۱۴۲۹۱۶	۰/۸۳

۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان

امروزه شهرهایی که جریانات فضایی را به خود جذب می‌کنند و به کانون‌های سکونتی حائز اهمیت تبدیل می‌شوند، با ارائه‌ی فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی و ... منجر به جذب بیشتر جمعیت می‌گردند.

ازاین‌رو شناخت سلسله‌مراتب جمعیتی شهرها می‌تواند تصویری از سلسله‌مراتب اهمیت و تأثیرگذاری آن‌ها ارائه دهد. امری که پیش‌نیاز تعیین اندازه‌ی بهینه‌ی شهرها و اتخاذ راهبردهای برنامه‌ریزانه در این راستا است. بر اساس اطلاعات سرشماری‌های نفوس و مسکن انجام‌شده در کشور در دوره‌ی سال‌های ۱۳۹۵- ۱۳۷۵، وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی استان کرمانشاه در هر رده در قالب جدول زیر نشان داده شده است.

همان‌طور که مشخص است در سال ۱۳۷۵، تعداد شهرهای استان تنها ۱۹ شهر بوده است که از این سال به بعد با تبدیل ۱۳ نقطه روستایی به نقطه شهری بر تعداد شهرهای استان افزوده شده است. البته در سال ۱۳۸۵ از این تعداد ۹ شهر با جمعیت زیر ۵ هزار نفر به استان اضافه شده است که با تغییرات جدید رده جمعیتی شهرهای زیر ۵ هزار نفر بیشترین تعداد شهرهای استان را در خود جای داده بود.

در سال ۱۳۹۰ با اضافه شدن شهر شاهو به شهرهای استان تعداد شهرها به ۲۹ نقطه شهری رسیده و در نهایت با اضافه شدن سه شهر ریجاب، بانوره و گودین تعداد شهرها به ۳۲ شهر رسیده است.

بر اساس آخرین نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ نیز تعداد شهرهای زیر ۵۰۰۰ نفر به بالاترین مقدار خود یعنی ۱۸ شهر (بیستون، گهواره، کوزران، ریجاب، نودشه، شاهو، بانوره، سرمست، گودین، نوسود، باینگان، ازگله، حمیل، سطر، رباط، هلشی، میان راهان و سومار) رسیده است. همچنین همانند سال‌های قبل، تنها شهر کرمانشاه رده شهرهای بسیار بزرگ قرار داشته است و رده جمعیت شهرهای بین ۱۰۰ تا ۵۰۰ هزار نفر جمعیت خالی از نقاط شهری بوده است.

شهرهای اسلام‌آباد غرب، جوانرود و کنگاور در رده چهارم جمعیت شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر) قرارگرفته‌اند و شهرهای سرپل ذهاب، سنقر، هرسین، صحنه و پاوه در رده پنجم قرار داشته‌اند.

چهار شهر (روانسر، گیلان غرب، قصرشیرین و تازه‌آباد) در رده ششم شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر) قرارگرفته‌اند و در رده هفتم تنها یک نقطه شهری(کرند غرب) بوده است.

جدول ۱۱۱-روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

سال	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر)	کرمانشاه	کرمانشاه	کرمانشاه	کرمانشاه
شهرهای بزرگ (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر)	-	-	-	-
شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر)	-	-	-	-
شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر)	اسلام‌آباد غرب، هرسین، کنگاور	اسلام‌آباد غرب، هرسین	اسلام‌آباد غرب، کنگاور، جوانرود	اسلام‌آباد غرب، جوانرود، کنگاور
شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر)	سنقر، جوانرود، صحنه، سرپل ذهاب	کنگاور، سنقر، جوانرود، سرپل ذهاب، صحنه	هرسین، سنقر، صحنه، سرپل ذهاب	سرپل ذهاب، سنقر، هرسین، صحنه، پاوه
شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر)	پاوه، گیلان غرب، روانسر، قصرشیرین	پاوه، گیلان غرب، روانسر، قصرشیرین	پاوه، روانسر، گیلان غرب، قصرشیرین، تازه‌آباد	روانسر، گیلان غرب، قصرشیرین، تازه‌آباد
روستا ـ شهر بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر)	کرند غرب، بیستون، گهواره، تازه‌آباد	کرند غرب، تازه‌آباد	کرند غرب، بیستون	کرند غرب
روستا ـ شهر کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر)	نودشه، کوزران، سومار	گهواره، کوزران، نودشه، سرمست، بیستون، باینگان، نوسود، حمیل، سطر، رباط، ازگله، میان راهان، هلشی، سومار	گهواره، کوزران، شاهو، نودشه، سرمست، باینگان، نوسود، حمیل، ازگله، سطر، رباط، هلشی، میان راهان، سومار	بیستون، گهواره، کوزران، ریجاب، نودشه، شاهو، بانوره، سرمست، گودین، نوسود، باینگان، ازگله، حمیل، سطر، رباط، هلشی، میان راهان، سومار

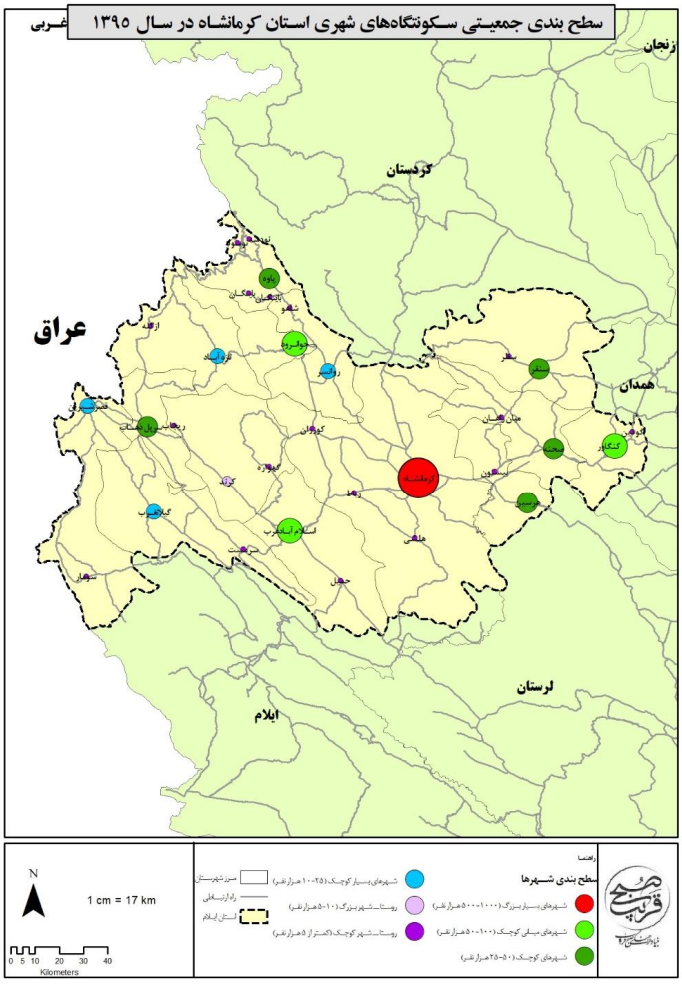
منبع: مرکز آمار ایران،۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

به طور کلی می‌توان بر اساس طبقات جمعیتی شهرها، الگوی نامتوازن شبکه شهری استان کرمانشاه را به لحاظ جمعیت مشاهده نمود؛ به طوری که تنها شهر کرمانشاه حدود ۶۴ درصد جمعیت شهری استان را در خود جای داده است و تنها ۵ شهر (۱۵ درصد نقاط شهری) جمعیتی بالاتر از ۵۰ هزار نفر داشته‌اند و ۸۵ درصد نقاط شهری جزو رده‌های پایین‌تر کمتر از ۵۰ هزار نفر جمعیت دسته‌بندی شده‌اند. به این ترتیب باید گفت که توزیع نامتعادل جمعیت در نظام شهری استان کاملاً مشهود است و شهر کرمانشاه به عنوان مرکز استان و پرجمعیت‌ترین شهر استان همواره فاصله زیادی با سایر شهرهای استان داشته است و بر این فاصله همواره افزوده شده است. افزایش نامتوازن جامعه شهری استان در سال‌های بعد از انقلاب و جنگ تحمیلی شدت یافت به‌طوری‌که با خالی شدن عمده شهرهای استان از جمله کنگاور، هرسین و سرپل ذهاب همزمان با این روند، مهاجرت از مناطق روستایی

به شهرهای استان به‌ویژه کرمانشاه، بر توزیع نامتعادل جمعیت دامن زد. لازم به ذکر است که وضعیت جمعیتی شهر کرمانشاه نشان از رتبه برتر این شهر در بین شهرهای استان‌های پیرامون است و تمرکز حداکثر امکانات در این شهر باعث ایجاد شکاف عظیم در سلسله مراتب شهری و مانع رشد شهرهای میانی و نزول روستا–شهرها شده است.

بر اساس آنچه گفته شد بررسی وضعیت توزیع جمعیت شهری در سلسله مراتب اندازه شهری بیانگر سه موضوع مهم به شرح زیر است:

- تمرکز جمعیت شهری استان در شهر کرمانشاه بیانگر نقش مسلط و موقعیت چشم‌گیر آن در مقیاس استان و حتی استان‌های پیرامون است. در واقع جمعیت شهر کرمانشاه از سایر شهرهای استان به شدت و سرعت فاصله گرفته و با بررسی شاخص نخست شهری باید گفت که به یک موقعیت فوق برتر در سطح استان قرار دارد و این مهم در یک رابطه نابرابر با سایر شهرهای استان، تعادل فضایی نظام سکونت‌گاه شهری را برهم زده است. همچنین باید گفت شهر کرمانشاه از نظر اندازه جمعیتی با شهر دوم استان (اسلام‌آباد غرب) که جمعیتی معادل ۹۰۵۵۹ نفر در سال ۱۳۹۵ داشته است، اختلافی در حدود ۹ برابری دارد.
- از نظر سلسله مراتب اندازه شهرها، نظام سکونت‌گاهی استان دارای عدم توازن و تعادل در توزیع اندازه شهری است؛ به نحوی که هیچ‌یک از شهرهای استان در رده جمعیتی شهرهای میانی بزرگ و بزرگ (۱۰۰–۵۰۰ هزار نفر) جای نگرفته و از ۲۵ کانون شهری استان در سال ۱۳۹۵، ۱۸ نقطه شهری در گروه جمعیتی روستا–شهرها قرار گرفته‌اند. همچنین رده جمعیتی روستا ـ شهر بزرگ (۱۰–۵ هزار نفر) تنها دارای یک نقطه شهری است.
- از نظر توزیع فضایی جمعیت در سطح استان نکته قابل اهمیت خالی بودن پهنه میانی و پیرامونی شهرکرمانشاه از نقاط شهری و تمرکز جمعیت در شهر کرمانشاه است.

نقشه ۱۴- سطح‌بندی جمعیتی سکونتگاه‌های شهری در استان کرمانشاه

۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان

استقرار و پیدایش شهرها بیش از هر چیز تابع شرایط محیطی و موقعیت جغرافیایی و سپس عوامل اقتصادی و اجتماعی است. زیرا عوارض و پدیده‌های طبیعی در مکان‌گزینی، پراکندگی، حوزه نفوذ، توسعه فیزیکی، مورفولوژی شهری و امثال آن‌ها اثر قاطعی دارند و به عنوان یک عامل مؤثر عمل می‌کند.

از نظر شکل طبیعی زمین استان کرمانشاه منطقه‌ای کوهستانی است که مرتفع‌ترین رشته‌های آن، پاطاق می‌باشد و کوه بیستون در رشته ارتفاعات استان کرمانشاه قرار دارد و از لحاظ موقعیت مرزی، استان کرمانشاه با برخورداری از مرز مشترک با کشور عراق، به لحاظ ارزش نظامی، دارای اهمیت است و از سوی دیگر به دلیل نوع قرارگیری ارتفاعات این استان (به طور پل‌های موازی با مرز) موقعیت خوب پدافندی و نیز شکل هندسی مرز و محدب بودن آن، موقعیت خوب آفندی را برای کشورمان ایجاد نموده و از نظر استراتژیک دارای اهمیت می‌باشد (صفوی، ۱۳۸۴: ۱۰).

از جمله عوامل دیگری که در ساختار فضایی نظام سکونتگاهی استان کرمانشاه تأثیر و نقش بسزایی داشته است، راه ارتباطی مسیر شرق به غرب (راه کربلا) و شمال- جنوب بوده است که موجب شکل‌گیری وضعیت موجود ساختار فضایی استان شده است. مسیر شرق به غرب به‌گونه‌ای است که بیشترین تعداد شهرها، بیشترین تعداد جمعیت شهری، بیشترین تعداد خدمات و بیشترین فعالیت‌های کارگاهی، صنعتی و خدماتی را به خود جذب کرده است. شهرهای کنگاور، صحنه، بیستون، کرمانشاه، ماهیدشت، اسلام‌آباد غرب، کرند، سرپل ذهاب و قصرشیرین در این مسیر قرار دارند.

در نهایت پراکنش فضایی نامتعادل شهرهای استان، سبب کاهش جایگاه جمعیتی و عملکرد اقتصادی پایین آن‌ها شده که این امر به نوبه خود نابرابری‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و جغرافیایی را تشدید نموده است. خالی شدن روستاها، روستا-شهرها و شهرهای کوچک از نیروهای مولد اقتصادی شاغل در بخش کشاورزی و جابجایی آن‌ها به بخش خدمات از نتایج این شکل از نظام شهری است. لذا تحقق توسعه پایدار شهری در شهرهای استان کرمانشاه در صورت ادامه این روند با دشواری روبه‌رو خواهد بود.

بررسی الگوی توزیع شهرهای استان از نظر سطح ارتفاع نشان دهنده استقرار بیشترین تعداد شهرها و بیشترین جمعیت شهری در ارتفاع بین ۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰ متر است. همچنین وضعیت شهرها از نظر پهنه‌بندی شیب نشان از استقرار اغلب شهرهای در شیب کمتر از ۵ درصد دارد به طوری که ۲۵ نقطه شهری و بیش از ۸۵ درصد جمعیت در این پهنه قرار گرفته‌اند. از نظر دسترسی به شبکه ارتباطی نیز ۲۲ شهر استان که بیش از ۸۵ درصد جمعیت را در خود جای داده‌اند در فاصله کمتر از ۱۰ کیلومتری بزرگراه‌ها و راه‌های اصلی قرار گرفته‌اند.

جدول ۱۱۲- توزیع شهرهای و جمعیت شهری بر اساس عوامل طبیعی و راه‌ها

شرح	روستا ـ شهر کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر)	روستا ـ شهر بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر)	شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر)	شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر)	شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر)	شهرهای بسیار بزرگ (۵۰۰- ۱۰۰۰ هزار نفر)	جمع کل
بین ۱۰۰تا ۵۰۰ متر	۱		۱				۲
بین ۵۰۰تا ۱۰۰۰ متر	۲		۱	۱			۴
بین ۱۰۰۰تا ۱۵۰۰متر	۹		۲	۱	۳	۱	۱۶
بین ۱۵۰۰تا ۲۵۰۰ متر	۶	۱		۳			۱۰
تعداد شهرها	۱۸	۱	۴	۵	۳	۱	۳۲
بین ۱۰۰تا ۵۰۰ متر	۱۸۰		۱۸۴۷۳				۱۸۶۵۳
بین ۵۰۰تا ۱۰۰۰ متر	۵۴۰۹		۲۲۳۳۱	۴۵۴۸۱			۷۳۲۲۱
بین ۱۰۰۰تا ۱۵۰۰متر	۲۰۱۰۰		۳۹۲۲۸	۳۵۵۰۸	۱۹۶۲۶۵	۹۴۶۶۵۱	۱۲۳۷۷۵۲
بین ۱۵۰۰تا ۲۵۰۰ متر	۱۷۰۱۸	۷۷۹۸		۱۱۴۱۷۳			۱۳۸۹۸۹
کل جمعیت	۴۲۷۰۷	۷۷۹۸	۸۰۰۳۲	۱۹۵۱۶۲	۱۹۶۲۶۵	۹۴۶۶۵۱	۱۴۶۸۶۱۵
کمتر از ۱ درصد	۷			۱	۱	۱	۱۰
بین۱ تا ۲/۵ درصد	۱		۲		۱		۴
بین۲/۵تا ۵ درصد	۵	۱	۲	۳			۱۱
بین۵ تا ۱۵ درصد	۲				۱		۳
بیش از ۱۵ درصد	۳			۱			۴
تعداد شهرها	۱۸	۱	۴	۵	۳	۱	۳۲
کمتر از ۱ درصد	۱۳۱۸۸			۴۵۴۸۱	۹۰۵۵۹	۹۴۶۶۵۱	۱۰۹۵۸۷۹
بین۱ تا ۲/۵ درصد	۱۸۰		۴۰۸۰۴		۵۱۳۵۲		۹۲۳۳۶
بین۲/۵تا ۵ درصد	۱۵۴۴۹	۷۷۹۸	۳۹۲۲۸	۱۲۳۹۱۰			۱۸۶۳۸۵
بین۵ تا ۱۵ درصد	۶۷۴۵				۵۴۳۵۴		۶۱۰۹۹
بیش از ۱۵ درصد	۷۱۴۵			۲۵۷۷۱			۳۲۹۱۶
کل جمعیت	۴۲۷۰۷	۷۷۹۸	۸۰۰۳۲	۱۹۵۱۶۲	۱۹۶۲۶۵	۹۴۶۶۵۱	۱۴۶۸۶۱۵
در فاصله ۱۰ کیلومتری بزرگراه	۶		۱	۲	۲	۱	۱۲
در فاصله ۱۰ کیلومتری راه اصلی	۵	۱	۱	۲	۱		۱۰
در فاصله ۱۰ کیلومتری راه فرعی	۷		۲	۱			۱۰
تعداد شهر	۱۸	۱	۴	۵	۳	۱	۳۲
در فاصله ۱۰ کیلومتری بزرگراه	۱۳۳۱۹		۱۸۴۷۳	۷۹۶۵۴	۱۴۱۹۱۱	۹۴۶۶۵۱	۱۲۰۰۰۰۸
در فاصله ۱۰ کیلومتری راه اصلی	۱۵۷۰۷	۷۷۹۸	۲۴۵۲۷	۸۹۷۳۷	۵۴۳۵۴		۱۹۲۱۲۳
در فاصله ۱۰ کیلومتری راه فرعی	۱۳۶۸۱		۳۷۰۳۲	۲۵۷۷۱			۷۶۴۸۴
کل جمعیت	۴۲۷۰۷	۷۷۹۸	۸۰۰۳۲	۱۹۵۱۶۲	۱۹۶۲۶۵	۹۴۶۶۵۱	۱۴۶۸۶۱۵

۳-۵-۲- نظام روستانشینی

جمعیت روستانشینی در سال‌های اخیر، همواره سهم کمتری از کل جمعیت کشور را داشته است و به طور متناوب این سهم کمتر شده است. طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن، رشد جمعیت روستایی کشور تنها در دهه ۷۵-۱۳۶۵ نرخ مثبت ۰/۳ را تجربه کرده است و در سایر دوره‌های سرشماری با رشد منفی روبه رو بوده

است. در طول این دوره نسبت روستانشینی در کشور از ۴۵/۲ به ۲۶ درصد کاهش یافته و مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ تنها ۲۰/۷ میلیون نفر از جمعیت ۷۹/۹ میلیون نفری کشور را ساکنان روستایی شامل می‌شود. به عبارت دیگر در بازه زمانی مورد مطالعه با وجود افزایش ۱/۶ برابری جمعیت کل کشور، جمعیت روستایی حدوداً هشت درصد کاهش یافته است و از سهم آن نسبت به جمعیت کل کشور حدود ۲۰ درصد کاسته شده است. بنابراین روند حاکم بر کل کشور در طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، کاهش جمعیت روستایی در مقابل افزایش جمعیت کل کشور و در نتیجه کاهش چشمگیر سهم جمعیت روستانشین نسبت به جمعیت کل است.

در سال ۱۳۶۵ تحولات عدیده‌ای در جمعیت روستایی استان به وجود آمده است که از مهم‌ترین این تغییرات، تعداد آبادی‌های خالی از سکنه می‌باشد. عمده‌ترین دلیل این اتفاق، بروز جنگ تحمیلی بین ایران و عراق و خالی شدن روستاهای واقع در شهرستان‌های مرزی استان و مهاجرت اجباری جمعیت این نقاط به سایر مناطق می‌باشد. در اثر جنگ تحمیلی تعداد زیادی از روستاهایی مرزی خالی از سکنه شده‌اند.

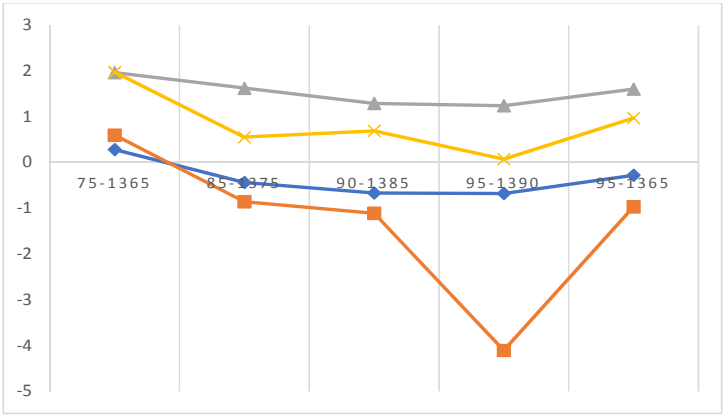
به طور کلی طی دوره ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ به مانند روال کاهش جمعیت روستایی در کشور جمعیت مناطق روستایی استان نیز در این مدت کاهش یافته است. تعداد جمعیت مناطق روستایی استان کرمانشاه از ۶۴۰ هزار نفر در سال ۱۳۶۵ به ۴۷۸ هزار نفر در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است. اما در دهه‌ی ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ نرخ رشد مناطق روستایی استان کرمانشاه کمتر از کل کشور بوده است. در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ مناطق روستایی استان کرمانشاه بیشترین نرخ رشد منفی را داشته است. نرخ رشد منفی مناطق روستایی در کرمانشاه و بیشتر مناطق روستایی کشور ناشی از مهاجرفرستی و تبدیل نقاط روستایی به نقاط شهری بوده است.

بررسی رشد سالیانه مناطق روستایی شهرستان‌های استان نشان داده است که در دهه‌ی ۱۳۸۵- ۱۳۷۵ به غیر از شهرستان‌های پاوه، ثلاث باباجانی، جوانرود، قصرشیرین و کرمانشاه بقیه شهرستان‌ها نرخ رشد منفی تجربه کرده‌اند. بیشترین نرخ رشد منفی مربوط به شهرستان سنقر (۳/۰۷- درصد) است که بیشتر به دلیل تبدیل مناطق روستایی به مناطق شهری بوده است. در بین سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ جمعیت مناطق روستایی شهرستان‌های کرمانشاه (۰/۸ درصد)، پاوه (۰/۶۸ درصد) و جوانرود (۰/۴۵ درصد) نرخ رشد مثبت داشته‌اند و بقیه شهرستان‌ها نرخ رشد منفی تجربه کرده‌اند که بیشترین نرخ رشد منفی مربوط به شهرستان‌های روانسر (۵/۴- درصد)، هرسین (۳/۶- درصد) و ثلاث باباجانی (۳/۳- درصد) بوده است. در طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ مناطق روستایی شهرستان‌های استان کرمانشاه همگی به غیر از شهرستان جوانرود(۱/۰۵ درصد) رشد منفی تجربه کرده‌اند و شهرستان‌های قصرشیرین، دالاهو، ثلاث باباجانی و کرمانشاه بیشترین رشد منفی را داشته‌اند.

جدول ۱۱۳-تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵

شرح	جمعیت روستایی				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۲۲۶۰۰۴۴۹	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۰۷۷۹۴۲۳
استان	۶۴۱۱۹۹	۶۸۰۳۱۴	۶۲۴۰۶۶	۵۹۰۱۳۳	۴۷۸۴۴۴
سهم استان از کشور	۲/۸۴	۲/۹۳	۲/۸۱	۲/۷۴	۲/۳
شرح	نسبت روستانشینی				
کشور	۴۵/۷۱	۳۸/۶۹	۳۱/۵۴	۲۸/۶۱	۲۶
استان	۴۳/۸۳	۳۸/۲۵	۳۳/۲۱	۳۰/۳۴	۲۴/۵۷
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۷۵-۱۳۶۵	۸۵-۱۳۷۵	۹۰-۱۳۸۵	۹۵-۱۳۹۰	۹۵-۱۳۶۵
روستایی کشور	۰/۲۸	-۰/۴۴	-۰/۶۷	-۰/۶۸	-۰/۲۸
روستایی استان	۰/۵۹	-۰/۸۶	-۱/۱۱	-۴/۱۱	-۰/۹۷

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۳۲- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور

۳-۶- نظام زیربنایی

استان کرمانشاه به واسطه موقعیت مرزی و توپوگرافی زمین در جانب شرق استان در سال‌های گذشته تنوع کمتری در حوزه حمل و نقل داشته است، اما با توسعه روابط برون‌مرزی در حال حاضر تنوع بیشتری از شبکه ارتباطی و حمل و نقل را دارد. علاوه بر حمل و نقل وجود میادین نفت و گاز از مهم‌ترین موضوعات مرتبط با

نظام زیربنایی است که در ادامه وضعیت استان در نظام حمل و نقل و ارتباطات و انرژی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات

حمل و نقل استان کرمانشاه بر پایه سه حوزه حمل‌ونقل جاده‌ای، ریلی و هوایی استوار است که در ادامه به بررسی این زیر بخش‌ها پرداخته می‌شود.

۳-۶-۱-۱- حمل و نقل جاده‌ای استان کرمانشاه

مقایسه بین سهم انواع راه‌های بین‌شهری در استان کرمانشاه با کل کشور نشان می‌دهد که بیشترین سهم راه‌های استان را راه‌های روستایی و اصلی تشکیل داده است، سهم بزرگراه‌ها بسیار اندک است و استان فاقد آزادراه است، مقایسه نسبت راه‌های اصلی و ترانزیتی به جمعیت در مقابل کشور نشان می‌دهد که وضعیت استان از این نظر در جایگاه نامناسب‌تری نسبت به کشور قرار دارد. همچنین از نظر طول شبکه بزرگراهی نسبت به جمعیت وضعیت استان نسبت به کشور نامناسب‌تر است و به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر حدود ۲۱ کیلومتر بزرگراه وجود دارد. مقایسه شاخص‌های راه‌های روستایی نسبت به جمعیت نشان از وضعیت مناسب استان نسبت به کشور دارد. جدول زیر نشان دهنده شاخص‌های اصلی حمل‌ونقل جاده‌ای استان در مقایسه با کشور است؛ همان‌طور که مشخص است، نسبت طول آزادراه‌ها و بزرگراه‌ها، راه اصلی و ترانزیتی استان نسبت به جمعیت در مقایسه با کشور در وضعیت مناسبی قرار دارد، همچنین استان از نظر برخورداری از راه‌های روستایی وضعیت مناسب‌تری نسبت به کشور دارد؛ وضعیت تجهیزات و پایانه‌های حمل‌ونقلی نیز نسبت به میانگین کشوری در جایگاه مناسبت‌تری قرار دارد. بررسی شاخص کشته‌شدگان جاده‌ای نسبت به جمعیت نشان دهنده مخاطره بیشتر جاده‌های استان نسبت به کشور است.

جدول ۱۱۴- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور

شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای در سال ۱۳۹۸	کشور	کرمانشاه	وضعیت نسبت به کشور
نسبت طول آزادراه و بزرگراه به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت(کیلومتر به نفر)	۸.۲۵	۴.۲۱	نامناسب‌تر
نسبت طول راه‌های شریانی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت(کیلومتر به نفر)	۶.۷۵	۰.۴۰	نامناسب‌تر
نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۶.۳۱	۴.۲۳	نامناسب‌تر
نسبت طول راه‌های روستایی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت روستایی(کیلومتر به نفر)	۲.۶۴۵	۳.۹۳۴	مناسب‌تر
طول کل راه‌ها نسبت به ماشین‌آلات و تجهیزات راهداری (کیلومتر به دستگاه)	۰.۱۵	۷.۸	مناسب‌تر
نسبت راه‌های ترانزیتی به پایانه‌های باربری(کیلومتر به پایانه)	۵.۳۰۴	۳.۱۱۴	مناسب‌تر
پایانه مسافربری به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (پایانه به ازای نفر)	۴۲	۸۲.۰	مناسب‌تر
تعداد کشته‌شدگان جاده‌ای به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت	۰.۱۴	۹.۱۶	نامناسب‌تر

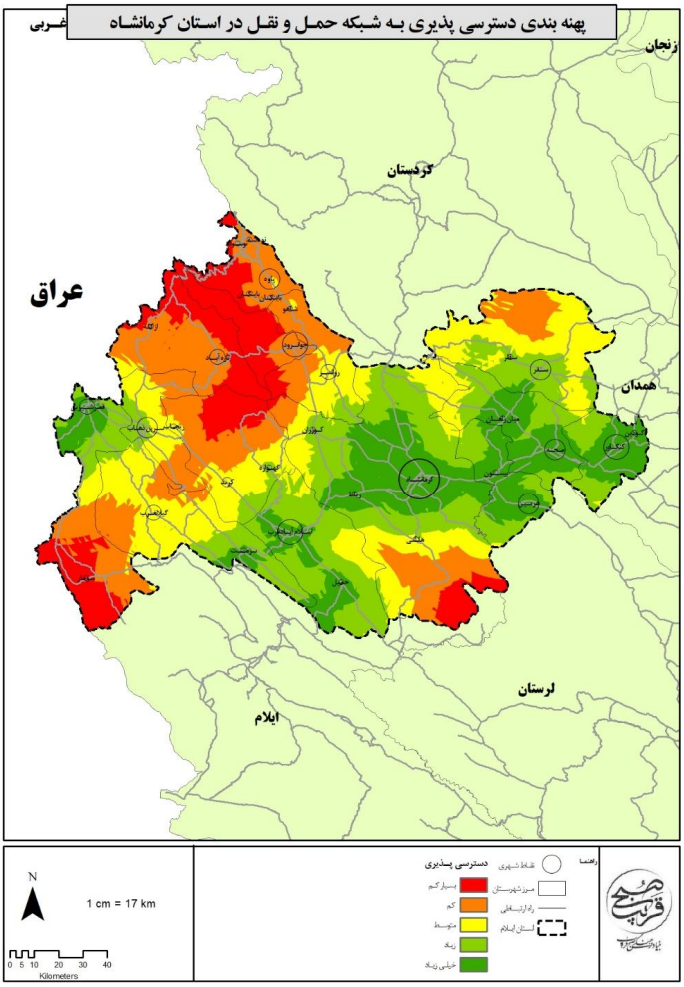
منبع: سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای کشور، ۱۳۹۸

عوامل مختلفی در شکل‌گیری شبکه راه‌های استان کرمانشاه تأثیر داشته است که در اینجا به خلاصه‌ای از مهم‌ترین این عوامل اشاره شده است.

- نخست شکل طبیعی زمین و پستی و بلندی‌های استان بخصوص در پهنه‌های شرقی ارتباطات استان را با مشکل مواجه ساخته است و ارتباط پهنه‌های مختلف استان را با یکدیگر را تحت تأثیر قرار داده و محورهای ارتباطی عمدتاً در مسیرها و دشت‌های هموار ایجاد شده است، در نتیجه عرصه‌هایی از استان که دارای ناهمواری بیشتری بوده‌اند از دسترسی کمتری برخوردار هستند.
- قرارگیری شهر کرمانشاه به عنوان مرکز استان و بزرگ‌ترین شهر پهنه غربی کشور زمینه پیوند ارتباطات جاده‌ای با این شهر را فراهم ساخته است و بر این اساس سایر شبکه‌ها در ارتباط با شهر کرمانشاه، مناطق مرزی و استان‌های پیرامونی شکل گرفته‌اند.
- توسعه میادین نفت و گاز در دوره معاصر و افزایش درآمدهای و نیاز به سرمایه‌گذاری به منظور برداشت و انتقال نفت و گاز، زمینه مناسب برای توسعه محورهای ارتباطی با مناطق نفت‌خیز شده است و عامل شکل‌گیری بخشی از محورهای ارتباطی استان بوده است.

۳-۶-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری

بررسی وضعیت دسترسی‌پذیری استان نشان می‌دهد، پهنه شمالی استان، پیرامون شهر کرمانشاه و نوار مرکزی استان به واسطه دسترسی به بزرگراه‌ها بیشترین دسترسی‌پذیری را به شبکه حمل و نقل جاده‌ای دارد و پهنه غربی استان به واسطه ناهمواری و همچنین دوری از مرکز کمتر مورد توجه بوده است و کمترین دسترسی‌پذیری را دارد، اما در این پهنه محدوده پیرامون شهر قصرشیرین دارای دسترسی‌پذیری مناسبی است.

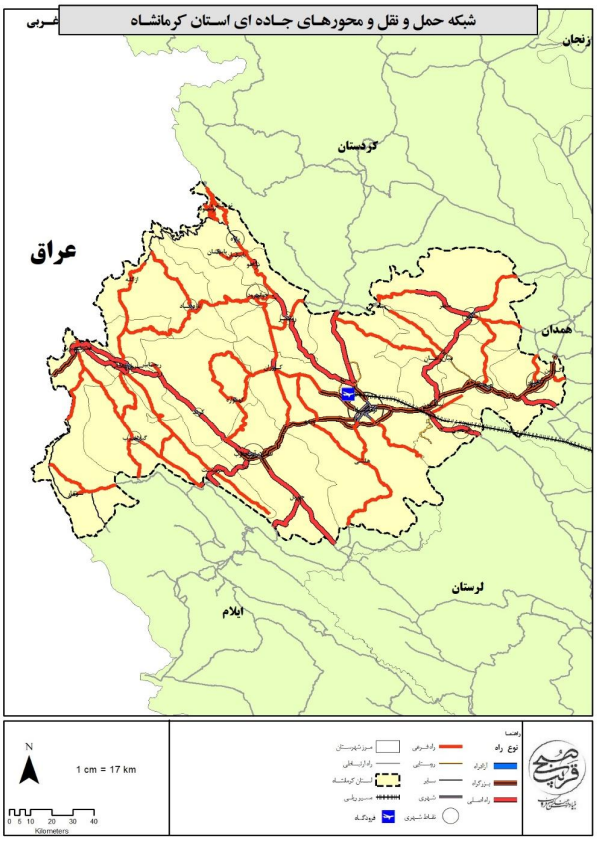
نقشه ۱۵-پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری در استان کرمانشاه

۳-۶-۱-۳- حمل و نقل ریلی

ارتباط استان کرمانشاه با شبکه ریلی بر پایه محور ریلی ملایر-کرمانشاه است و از طریق ایستگاه راه آهن کرمانشاه ارتباط استان با شبکه ریلی کشور صورت می‌پذیرد، که به نوعی ارتباط استان از نوع ارتباط آنتنی فراهم می‌شود، اما مطابق با برنامه‌های در دست اجرای وزارت راه و شهرسازی، ارتباطات استان از طریق محور ریلی کرمانشاه-خسروی با کشور عراق فراهم می‌شود که این موضوع زمینه‌ساز تقویت پیوندهای برون استانی و افزایش بار شبکه ریلی در شبکه استان خواهد شد.

۳-۶-۱-۴- حمل و نقل هوایی و فرودگاه‌ها

تنها فرودگاه موجود در استان، فرودگاه بین‌المللی کرمانشاه است. این فرودگاه در شمال شرقی شهر کرمانشاه و در کنار بزرگراه کرمانشاه به تهران قرار گرفته است. طرح اولیه ساخت این فرودگاه به سال ۱۳۵۰ باز می‌گردد، اما در ۱۳۷۴ پس از سال‌ها ساخت‌وساز بخش‌های مختلف آن، این فرودگاه آماده بهره‌برداری شد و در طی ده سال به یکی از فرودگاه‌های مهم ایران تبدیل شد. طول باند این فرودگاه، ۳۴۰۰ متر و وسعت پارکینگ هواپیمایی آن ۳۸۲۰۰ مترمربع است. فرودگاه اشرفی اصفهانی(بین‌المللی کرمانشاه) به‌عنوان مهم‌ترین فرودگاه منطقه با مرکزیت غرب کشور علاوه بر استان، قسمت اعظم نیازهای حمل‌ونقل هوایی مردم استان‌های هم‌جوار و همچنین زائرین عتبات عالیات در کشور عراق را برآورده می‌نماید. انجام ۱۴۰ پرواز در هفته از این فرودگاه، آن را در رده ۱۰ فرودگاه برتر کشور قرار داده است.

نقشه ۱۶-شبکه حمل و نقل استان کرمانشاه

۳-۶-۱-۵- فناوری اطلاعات و ارتباطات

بررسی وضعیت فناوری اطلاعات و ارتباطات استان از طریق شاخص توسعه ارتباطات و فناوری اطلاعات (IDI) صورت پذیرفته است؛ هدف اصلی شاخص توسعه ارتباطات و فناوری اطلاعات، بررسی فرایند تبدیل شدن به جامعه اطلاعاتی در راستای حرکت از یک گام به سمت گام دیگر است؛ که به عنوان یک ابزار نیرومند، توسعه جامعه اطلاعاتی را در کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای درحال‌توسعه مورد ارزیابی قرار می‌دهد. این شاخص با استفاده از سه زیر شاخص دسترسی، استفاده و مهارت در فناوری اطلاعات مورد سنجش قرار می‌گیرد.

بررسی وضعیت استان کرمانشاه از نظر شاخص IDI در سال ۱۳۹۸ نشان دهنده جایگاه ۲۳ ام استان در بین استان‌های کشور است؛ که بررسی زیرشاخص‌ها برای استان نشان می‌دهد، استان در زیر شاخص مهارت استفاده از فناوری اطلاعات دارای رتبه ۲۴ ام، در زیر شاخص دسترسی به خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۲۳ ام و در زیر شاخص میزان استفاده از خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۲۲ ام در بین استان‌های کشور قرار دارد. لذا باید گفت مهم‌ترین عامل مؤثر بر بهبود مهارت‌های دیجیتالی جمعیت و آموزش ساکنین استان در استفاده از فناوری اطلاعات است.

۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب

استان کرمانشاه با توجه به موقعیتش در محدوده غربی کشور از منابع نفت و گاز، تأسیسات متعدد مرتبط با نفت و گاز برخوردار است، همچنین تولید انرژی برق در استان در نیروگاه‌های مختلف آبی و گازی صورت می‌پذیرد؛ در ادامه نظام انرژی استان تشریح می‌شود.

۳-۶-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق

میزان تولید ناخالص برق استان در سال ۱۳۹۷، بالغ بر ۷۸۳۵ گیگاوات ساعت بوده است. در این سال تعداد ۷۶۳۲۵۵ مشترک برق در استان وجود داشته است که بالغ بر ۳۰۹۰۰۸۲ مگاوات ساعت برق مصرف کرده‌اند.

ظرفیت اسمی تولید برق در نیروگاه‌های استان در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱۶۲۳/۶ مگاوات و ظرفیت عملی تولید برق در استان برابر با ۱۴۴۱/۲ مگاوات بوده است، از این میزان سهمی حدود ۸۰ درصد از برق تولیدی در نیروگاه‌های بخاری بیستون و نیروگاه گازی زاگرس تولید شده است. نیروگاه بخاری بیستون با ظرفیت عملی

۶۴۰ مگاوات بیشترین ظرفیت را در بین نیروگاه‌های استان داد و پس از آن نیروگاه گازی زاگرس کوثر با ظرفیت عملی ۴۹۵ مگاوات در رده دوم قرار دارد. سایر نیروگاه‌های استان عبارت‌اند از نیروگاه سد دریان، نیروگاه گازی اسلام‌آباد، نیروگاه پیران و نیروگاه هدف.

۳-۶-۲-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز

استان کرمانشاه به عنوان یکی از استان‌های نفت‌خیز کشور تعدادی از میادین نفت و گاز را در خود جای داده است، از این رو شاهد وجود تأسیسات نفت و گاز در استان هستیم که در بند شماره ۲-۸-۳-۲-ظرفیت‌های اقتصادی استان؛ مورد بررسی قرار گرفته است.

تا پایان سال ۱۳۹۸ تعداد ۲۸ نقطه شهری استان کرمانشاه و ۱۲۶۳ نقطه روستایی استان که حدود ۵۰ درصد روستاهای دارای سکنه استان را شامل می‌شوند و بیش از ۵۰ درصد از جمعیت روستایی از نعمت گاز برخوردار شده‌اند.

۳-۶-۲-۳-استحصال و تأمین آب

در سال آبی ۱۳۹۷-۱۳۹۶ میزان تخلیه سالانه آب از منابع زیرزمینی استان حدود ۱۴۶۷ میلیون مترمکعب بوده است؛ در بین شهرستان‌های استان به ترتیب کرمانشاه، سرپل ذهاب و پاوه بیشترین سهم تخلیه منابع آب زیرزمینی را داشته‌اند؛ که بیش از ۴۰ درصد تخلیه سالانه منابع آب زیرزمینی استان مربوط به این سه شهرستان بوده است. در سال ۱۳۹۷ حداکثر ظرفیت منابع تأمین آب ۶۴۴۳۰ هزار مترمکعب بوده است که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۶/۶ درصد افزایش را نشان می‌دهد.

در همین سال در نقاط شهری تحت پوشش شرکت آب و فاضلاب شهری استان، ۹۳۱۱۴ هزار مترمکعب آب به فروش رفته است که نسبت به سال قبل ۰/۷ درصد کاهش را نشان می‌دهد. از این مقدار فروش آب ۸۳/۲ درصد جهت مصارف خانگی بوده است.

جدول ۱۱۵- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲

عنوان	واحد	مقدار
منابع آب سطحی		
حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۳۴۱۷
حجم سالانه آب رودخانه‌های مرزی	میلیون مترمکعب	۴۲۰۰
حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان ،یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)	میلیون مترمکعب	۶۴۹۴
حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان	میلیون مترمکعب	۳۳۰۰
منابع آب زیرزمینی		
حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۱۲۹۲
حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها	میلیون مترمکعب	۹۴۹
حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها	میلیون مترمکعب	۴۸۷
حجم سالانه تخلیه از قنوات	میلیون مترمکعب	۲۹
میزان کل برداشت و مصارف		
میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۱۲۷۵/۸
اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۵۹
میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان	میلیون مترمکعب	۵۲۸/۵
حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)	میلیون مترمکعب	۱۸۰۴/۳
مصارف سالانه کشاورزی	میلیون مترمکعب	۱۶۱۵/۴
مصارف سالانه شرب	میلیون مترمکعب	۱۷۱
مصارف سالانه صنعت	میلیون مترمکعب	۱۷/۹

منبع: دفتر مطالعات پایه منابع آب، وزارت نیرو، ۱۳۹۲

بررسی میزان مصرف منابع در سال ۱۳۹۲ نشان دهنده سه موضوع اساسی است، نخست سهم برداشت از منابع زیرسطحی ۷۰ درصد و برداشت از منبع آب زیرسطحی ۳۰ درصد آب مصرفی استان است. دوم اضافه برداشت از منابع آب زیرزمینی حدود ۴ درصد از کل برداشت از منابع آب زیرزمینی است و سوم سهم بالای مصرف در بخش کشاورزی است، به طوری که بیش از ۸۹ درصد منابع سطحی و زیرسطحی در بخش کشاورزی مصرف شده است و سهم بخش صنعت حدود ۱ درصد منابع موجود بوده است و حدود ۹/۵ درصد مربوط به مصارف شرب بوده است.

۳-۷- بررسی نظام مدیریتی

۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی

در این قسمت از مطالعات سیستم مدیریتی حاکم بر استان کرمانشاه بررسی و تحلیل می‌گردد. این سیستم همچون بستر و چارچوبی است که کلیه فرآیندها و اقدامات توسعه‌ای، هم در حوزه نرم‌افزاری (سازمانی، اداری، حقوقی و ...) و هم در حوزه سخت‌افزاری (اجرا، تدارکات، نظارت و ...)، از طریق این سیستم و نظام

موجود صورت می‌گیرد. در واقع می‌توان گفت توسعه پایدار و متوازن استان از یک سو، به کلیه برآوردها، تحلیل‌ها و راهکارهای فنی و تخصصی توسعه استان و از سوی دیگر به نحوه اجرای نتایج و محصول مطالعات آمایش که حاصل کارآمدی و اثربخشی نظام مدیریتی است، وابسته است. دستیابی به اهداف طرح آمایش استان نیازمند استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قانونی و حقوقی موجود در نظام مدیریتی و شناسایی خلأها و کمبودهای قانونی و اداری و رفع آن‌هاست، تا از این طریق امکان تحقق حداکثری پروژه‌ها و اقدامات برنامه-ریزی شده در مطالعات آمایش استان فراهم گردد.

نظام برنامه‌ریزی و مدیریت در کشور به صورت متمرکز، از بالا به پایین و به صورت بخشی و تخصصی است. به عبارت دیگر، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی اجرایی و بودجه‌ریزی به صورت متمرکز از مرکز و در سطح ملی صورت می‌گیرد و سهم هر یک از وزارتخانه‌ها (دستگاه‌های اجرایی تخصصی) مشخص و به آن‌ها ابلاغ می-شود و آن‌ها نیز به صورت سلسله‌مراتبی به دستگاه‌های متناظر در استان و شهرستان ابلاغ نموده و سپس فرآیندهای اجرایی را مطابق آیین‌نامه‌های سازمان برنامه و بودجه کشور، انجام می‌دهند. نظام پایش و نظارت عملکرد نیز متناسب با همین سیستم سلسله‌مراتبی از سطح خرد به کلان تهیه و جهت برنامه‌ریزی‌های آینده بکار گرفته می‌شود. در این نظام انجام هماهنگی‌های بین بخشی از طریق تشکیل ستادها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های متشکل از نمایندگان دستگاه‌ها زیر نظر عالی‌ترین مقام مرتبط ملی، استانی یا شهرستانی صورت می‌گیرد.

اجرای آمایش سرزمین در مقیاس استان کرمانشاه و شهرستان‌های آن در چارچوب نظام مدیریتی مذکور با چالش‌هایی مواجه است که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

- تمرکز بر امور زیربنایی و عمرانی و عدم توجه به امور اجتماعی و اقتصادی؛
- عدم ثبات ساختارهای سازمانی و عدم مشارکت فعالانه اعضاء شوراها و ستادهای استانی در تصمیم-سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها؛
- فقدان سازوکارهای مناسب جهت نظارت بر اجرای مصوبات شوراها؛
- عدم توجه کافی به ارزیابی فنی و اقتصادی طرح‌ها؛
- تأثیر روابط غیررسمی و قومی بر مدیریت کلان و خرد استان و استفاده از چانه‌زنی به هنگام تصویب و تخصیص اعتبارات؛
- تلقی از دستگاه‌های دولتی به عنوان محلی برای اشتغال؛
- اعمال‌نفوذ نمایندگان مجلس در عزل و نصب مدیران؛
- وضعیت نامناسب نهادهای استان از منظر یادگیری سازمانی؛

- فقدان نظام تولید و انتشار داده‌های لازم برای تصمیم‌گیری در خصوص برنامه آمایش در سطوح فضایی،
- ضعف در تعریف دقیق ارتباط و همگرایی بین مطالعات آمایش استان با فرآیندهای مدیریتی توسعه استان از یک سو و لوایح برنامه‌های ۵ ساله توسعه و برنامه‌های اجرایی یک‌ساله توسعه استان از سوی دیگر؛
- تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه استان؛
- نگاه مقطعی و عدم استمرار و تداوم در برنامه‌ریزی و اجرا؛
- اعمال نفوذ گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات؛
- مدیریت کوتاه‌مدت در سطح کلان استان و عدم آشنایی آن‌ها با مسائل و چالش‌ها، ظرفیت‌ها و فرصت‌های استان؛
- نبود داده و اطلاعات لازم، فنی و به هنگام برای مدیریت فرآیندها و همچنین کمبود جدی نیروی انسانی ماهر و متخصص در استان؛
- بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری و عدم توجه جدی به برنامه آمایش سرزمین در تدوین برنامه توسعه استان؛
- عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی با توجه به مهاجرفرست بودن استان؛
- توسعه کمی دستگاه‌های دولتی و کارکنان دولت بیش از ظرفیت و توان مدیریتی و مالی دولت در استان؛
- عدم توجه و برنامه‌ریزی جدی مدیریت استان جهت تکمیل پروژه‌های کلان و زیرساختی استان؛
- نگاه سیاسی و امنیتی به منابع طبیعی استان و مداخلات فراوان سطح ملی در مدیریت استان؛
- فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛
- عدم اجرایی نمودن پروژه‌های اولویت‌دار حوزه مدیریت و تصمیم‌گیری نظیر ایجاد سیستم پشتیبان تصمیم‌گیری فضایی (SDSS بر اساس سند آمایش استان)، طراحی سامانه مکان مرجع برای انطباق پروژه‌های اجرایی با الزامات سند آمایش استان، تشکیل کارگروه ویژه آمایش در استان به صورت منظم و انجام وظایف محوله، بازنگری طرح آمایش استان در دوره‌های ۵ ساله و سایر موارد؛
- نبود نظام یکپارچه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛
- تشتت شدید در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی؛

- عدم توجه جدی به شوراهای عالی و ستادهای استانی نظیر شورای عالی شهرسازی و معماری، ستاد بازآفرینی پایدار شهری، ستاد آموزش استان و غیره به آمایش سرزمین در سطح ملی و استانی و استفاده از ظرفیت‌های آن‌ها؛
- نبود نتایج و دستاوردهای آمایش سرزمین به عنوان قوانین لازم‌الاجرا برای نهادهای دولتی و غیردولتی؛
- فقدان متولی جدی، کارآمد، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو برای اجرای آمایش استان؛
- نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛
- کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم و مدیریت بهینه منابع موجود برای تحقق آمایش استان؛
- عدم اجرای مدل مفهومی پیشنهادی برنامه آمایش استان در ارتباط با نظام برنامه‌ریزی هماهنگ بین بخش‌ها و دستگاه‌های استانی؛
- نبود ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول پایش و نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن (سامانه ساترا، اگرچه یک بستر مناسب است اما سازوکار نهادی نیست)؛
- فقدان مشارکت جدی نهادهای غیردولتی و نمایندگان مردم (نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای اسلامی استان، شهرها و روستاها) در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه استان؛
- نبود تقسیم وظایف، جایگاه قانونی و مسئولیت‌های نهادی غیردولتی و نهادهای عمومی در برنامه توسعه استان و پاسخگویی آن‌ها؛
- ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به عنوان ناظر و مدعی‌العموم در برنامه‌های توسعه استان؛
- فقدان توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های به وجود آمده بعد از تهیه طرح از یک سو و تغییر در شرایط و ویژگی‌های مکانی و فضایی از سوی دیگر در راستای بازنگری و به روزرسانی برخط برنامه توسعه استان؛
- نبود سازوکار حفظ و رعایت زمان‌بندی پروژه‌ها و اقدامات برآمده از برنامه توسعه استان و ایجاد سازوکار رفع مشکلات و موانع اجرایی؛
- ضعف در شناسایی و توجه جدی به مسائل و مشکلات مردم استان به عنوان مجریان و دخیلان اصلی توسعه استان و سازوکارهای لازم برای انتقال نظرات و دیدگاه‌ها در برنامه توسعه؛
- عدم فرآیند برنامه‌ریزی از پایین به بالا و ایجاد شرایط تأثیرگذاری آن بر استراتژی‌های کلی توسعه استان؛

- نبود نظام کارا و مؤثر در جهت حفظ کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای؛
- تداخل تصمیم‌گیری‌ها در مناطقی با تداخل مسئولیت‌های نهادهای متولی و مجری و وجود خلأهای تصمیم‌گیری؛
- ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران با هدف کاهش حداقل تأثیرات بر فرآیند توسعه استان؛
- نبود سازوکارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی؛

برای رفع موانع نظری و عملی اجرای آمایش استان نیازمند چارچوب نظری مناسب و منطبق با شرایط کشور است، تا از این طریق هم از حداکثر ظرفیت قانونی موجود کشور استفاده شود و هم خلأهای موجود شناسایی شده و فرآیندهای لازم برای ایجاد سازوکارهای قانونی مناسب در آینده برداشته شود. لذا با مطالعه منابع مختلف داخلی و خارجی از جمله PMBOK، IMS، PDCA، KM، TQM، D&E، ROM و سایر مطالب مرتبط، مدل مفهومی نظام مدیریتی آمایش استان مطابق نمودار زیر پیشنهاد شده است. در این مدل کلیه مفاهیم کلیدی مرتبط با اجرای برنامه توسعه آمایش استان دیده شده است. هر یک از این ابعاد، خود یک نظام مدیریتی است که باید توسط نهادهای مرتبط در یک سازوکار اجرایی مناسب انجام شود. لازم به ذکر است که کلیه ۱۴ بعد (نظام) در کنار یکدیگر می‌تواند حداکثر اثرگذاری و کارآمدی را برای نتایج مطالعات آمایش استان داشته باشد. ایجاد خلل جدی در هر یک از این ابعاد، عملاً سایر ابعاد را با چالش جدی در هدایت و راهبری مواجه می‌کند.

نمودار ۳۳- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان

۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود

استان کرمانشاه به‌عنوان کلان‌شهر غرب کشور هم‌اکنون با مشکلات متعدد بیکاری، آسیب‌های اجتماعی، عدم توسعه‌یافتگی و.. دسته و پنجه نرم می‌کند، طی سال‌های اخیر دولت‌ها برای شتاب توسعه استان پروژه‌ها و طرح‌های مختلفی تصویب و اجرایی کرده‌اند که متأسفانه به دلیل عدم توجه در بحث اعتبارات و عدم مدیریت صحیح، بسیاری از پروژه‌ها در این استان، از برنامه‌ها پیش‌بینی‌شده سال‌ها عقب است. یکی از مهم‌ترین آن‌ها نبود زیرساخت‌های ارتباطی و امکانات لازم است، در سال‌های اخیر پروژه‌های نیمه تمام متعددی در بخش‌های مختلف استان از جمله حوزه زیرساختی در انتظار اعتبارند. طبق بر آورده‌های انجام شده بیش از ۷۰۰ پروژه کلان و اثرگذار در حوزه اشتغال مستقیم و غیرمستقیم در استان کرمانشاه به صورت نیمه تمام وجود دارد.

بخش قابل‌توجهی از ظرفیت‌ها و فرصت‌های استان در حوزه ترانزیت به غرب خاورمیانه و اتصال به سواحل مدیترانه، گردشگری، معادن و صنایع تبدیلی به دلیل مدیریت نامطلوب و ناکارآمد در سطوح مختلف استان مورد استفاده قرار نگرفته است. لازم به ذکر است که تهیه یک طرح آمایش با کیفیت بالا کافی نبوده و نیازمند سازوکارهای اجرایی مناسب و سازگار با طرح است، تا از این طریق امکان تحقق و اجرای نتایج طرح آمایش حاصل شده و اثرات مثبت آن در توسعه استان نمایان شود. این از کمبود نیروی انسانی فنی و متخصص و نیز مهاجرت گسترده از استان رنج می‌برد. بخش قابل‌توجهی از ادارات کل و ادارات شهرستانی و شهرها فاقد کارشناسان فنی و متخصص برای اجرای دقیق و صحیح طرح‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌ها هستند. همچنین در حال حاضر این استان دارای پروژه‌های ناتمام بسیاری است در زیر به برخی از این پروژه‌ها اشاره می‌گردد:

۱. آب‌رسانی و تأمین آب شرب کرمانشاه: از طریق سد گاوشان که مربوط به سال ۹۴ بوده، هنوز پس از گذشت حدود ۶ سال ناتمام است و به‌رغم قول مساعد نمایندگان مجلس، این پروژه بنا بر اعلام مدیرعامل آب و فاضلاب کرمانشاه تعطیل است. یکی از اهداف و سیمای طرح سد گاوشان از ابتدا علاوه بر تأمین آب اراضی کشاورزی حدود۳۱ هزار هکتار، استحصال ۶۳ میلیون مترمکعب آب شرب شهر کرمانشاه جهت رفع نیازهای آبی دوره درازمدت طرح بوده است
۲. ساختمان‌های اداری-فنی دامپزشکی: این پروژه پیشرفت ۵۰ درصدی دارد که در صورت تأمین اعتبار تکمیل خواهد شد.
۳. پروژه ال.آر.تی: این پروژه که از سال ۱۳۸۶ آغاز شده است با بیش از ۳۰ درصد پیشرفت فیزیکی نیازمند تأمین اعتبار و اولویت در اجراست. عدم بودجه کافی، تفکر مهندسی و اصلاح الگوی مصرف از مشکلات اتمام این پروژه است.

۴. راه آهن غرب کشور، خط ملایر به کرمانشاه: این پروژه با طول ۵۲۵ کیلومتر از سال ۱۳۸۰ شروع شده است و پیشرفت فیزیکی بالای ۹۷ درصد داشته اما هنوز ابنیه پشتیبان آن و برخی نیازمندهای فعلی آن تکمیل نگردیده است.

۵. پالایشگاه آناهیتا کرمانشاه: در سال ۱۳۸۵ اجرایی شد و یک سال بعد متوقف گردید. از مهم‌ترین پروژه‌های کشور با ظرفیت تولید ۱۵۰ هزار بشکه‌ای در روز و امکان ایجاد اشتغال برای بیش از ۶ هزار جوان در استان کرمانشاه است. وقوع تحریم‌ها و عدم تخصیص بودجه کافی از مشکلات این پروژه است. این پروژه به بیش از ۱۲ میلیارد تومان اعتبار نیاز دارد.

۶. دهکده المپیک کرمانشاه: این پروژه در زمینی به مساحت ۱۴۰ هکتار در ۵ کیلومتری شهر کرمانشاه واقع شده و در حال حاضر تعداد ۴۴ پروژه مختلف و ۸ سوله ورزشی دارد. رونق اقتصادی با جذب توریسم ورزشی، فراهم نمودن مجال فعالیت سالم و بی‌خطر برای قهرمانان، راه‌اندازی ورزش‌های مختلف وارداتی از جمله مزایای احداث دهکده المپیک کرمانشاه است. این پروژه از سال ۱۳۸۶ شروع شده و به دلیل کمبود منابع مالی هنوز تکمیل نگردیده است.

۷. تقاطع ده مجنون کرمانشاه: این پروژه پیشرفت فیزیکی بیش از حدود ۳۰ درصد داشته و از سال ۱۳۹۴ آغاز گردیده است. میزان اعتبار مورد نیاز برای تکمیل پروژه بیش از ۱۰ میلیارد و ۶۰۰ میلیون تومان است.

۸. ساماندهی رودخانه آبشوران: که در سال ۱۳۹۱ کلید خورد و تاکنون حدود ۲۵ درصد پیشرفت فیزیکی دارد. حفظ محیط‌زیست، زیباسازی شهری و ایمن‌سازی آب‌های سطحی از دلایل اهمیت پروژه است. برخی موانع قانونی، برخورد با تأسیسات زیربنایی در حین کار، رفت و آمد وسایل نقلیه و کمبود اعتبارات از مشکلات این پروژه است.

۹. بیمارستان سوختگی کرمانشاه: در سال ۱۳۹۲ شروع و تاکنون حدود ۶۰ درصد پیشرفت فیزیکی داشته است. نخستین مرکز درمانی سوختگی غرب کشور با ظرفیت خدمات‌دهی به استان‌های ایلام، کردستان و کرمانشاه است. این پروژه بیش از ۲۰ میلیارد تومان اعتبار برای تکمیل نیاز دارد.

طرح‌هایی نظیر بزرگراه کربلا، ابر پروژه بزرگراه‌های کشور، تله‌کابین طاق‌بستان، طرح‌های اقتصادی و اشتغال‌زایی استان، واحدهای مسکن مهر و طرح‌های ریز و درشت دیگر در بخش‌های صنعت، کشاورزی، گردشگری و فرهنگی و حتی درمانی که افتتاح و راه‌اندازی به موقع آن‌ها می‌توانست گره‌گشای مشکل بزرگ توسعه استان باشد اما همچنان ناتمام هستند.

بنابراین به‌ویژه در خصوص پروژه‌های زیرساختی، تأمین بودجه و تکمیل پروژه‌های عمرانی و غیر عمرانی نیمه تمام دولت از مشکلات جدی استان کرمانشاه است. این امر کلیه امورات مربوط به مدیریت زمان، کیفیت، تغییرات، ریسک، نتیجه‌گرایی و غیره را تحت تأثیر قرار داده و نامشخص کرده است. هیچ سازمان و نهادی نیز مسئولیت این عدم تحقق برنامه را به عهده نگرفته و پیشنهاداتی در خصوص به روزرسانی آن انجام نداده و همه امورات تحقق پروژه‌ها و اقدامات را به بودجه دولت گره زده‌اند. این در حالی است که راه‌حل‌های متنوع و مختلفی تأمین مالی برای اجرای پروژه‌ها می‌توان برنامه‌ریزی و اجرا کرد.

به موارد فوق باید، بخش پروژه‌های غیر عمرانی نظیر پروژه‌های اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی را نیز که معمولاً از دید مسئولان مغفول می‌ماند، اضافه کرد. به این ترتیب متوجه مشکلات عظیم توسعه‌نیافتگی استان کرمانشاه با توجه به منابع سرشار طبیعی آن خواهیم شد. دولت با در اختیار داشتن نقش‌های مختلف نظارت و ارزیابی، تأمین مالی، انتخاب مجریان و پیمانکاران و تصمیمات اجرایی پروژه‌ها، عملاً به عنوان مجری و متولی اجرا شناخته شده و تا حد زیادی توانمندی و ظرفیت‌های بخش خصوصی را در زمینه‌های مختلف خلاقیت و نوآوری، تأمین مالی، ارتقای کیفی، مدیریت اجرا و بهره‌برداری بهینه و کارآمد نادیده گرفته است.

با نگاهی کوتاه به اجرای پروژه‌ها و برنامه‌ها در استان کرمانشاه می‌توان چالش‌ها و مشکلات جدی در اجرا و بهره‌برداری آن‌ها را در نظام مدیریت اجرا دانست که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

۱. ساختار غیررسمی و قومی موجود در استان کرمانشاه موجب کشمکش‌ها و تضادهای عملکردی و رفتاری در میان مدیران و کارشناسان نهادهای دولتی و غیردولتی شده است و این امر هم‌گرایی و وحدت سازمانی را با مشکل مواجه کرده است.
۲. مدیریت آمایش استان در هیچ یک از دستگاه‌های اجرایی استان جایگاهی نداشته و اصولاً موضوعیت ندارد. به عبارتی دیگر سازوکارهای موجود بیشتر بر بخش برنامه‌ریزی و تهیه اسناد آمایش و توسعه تأکید دارد. در واقع هیچ سازوکاری برای پیگیری‌ها و شناسایی موارد رعایت و یا عدم رعایت ملاحظات آمایش استان در کارکرد متعارف دستگاه‌های اجرایی و اقدامات بخش خصوصی موجود نیست.
۳. سازمان برنامه و بودجه استان به عنوان متولی مدیریت آمایش استان، فاقد بازوی اجرایی در سطح شهرستان بوده و بنابراین توان اجرای برنامه‌ها را ندارد.

۴. نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی موجب شده است که در استان کرمانشاه بسیاری از پروژه‌ها و اقدامات با بن‌بست مواجه شود. نگاه حزبی- قومی و جهت‌گیری مدیریتی در این زمینه از موانع مهم و مشکلات عمده این استان است.

۵. مداخلات تصمیم‌گیری‌های سطح ملی در سطح استان بسیار زیاد است. به دلیل منابع فراوان مهم در سطح ملی، تصمیم‌گیری‌ها در پایتخت بدون مشورت با مسئولان سطح استانی گرفته می‌شود و آثار این تصمیم‌ها در مردم استان در نظر گرفته نمی‌شود.

۶. عدم تمرکز و آشنایی کافی مدیران و کارشناسان دستگاه‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی با وظایف و مأموریت‌های سازمانی و برنامه‌ریزی برای انجام آن‌ها از معضلات این استان است. کمبود جدی نیروهای متخصص و فنی در حوزه فعالیت از جمله مشکلات اصلی این استان است.

۷. مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان کرمانشاه کمتر متناسب با وضعیت استان و تصمیم‌گیری در مورد بهبود فرآیندها و حل مشکلات است. در بسیاری موارد مصوبات انجام شده، به مرحله اجرا در نیامده‌اند.

۸. ساختار فعلی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و همچنین سایر شوراهای استان، بسیار عریض و طویل و با کارگروه‌های فراوان زیرمجموعه بوده که عملاً تصمیم‌گیری و اتفاق‌نظر را با مشکل مواجه می‌کند. بررسی‌ها نشان داده است که این شوراها تأثیر مثبت و مؤثری بر توسعه استان نداشته و نیاز به تغییرات ساختاری و عملکردی در این شوراها به صورت جدی احساس می‌شود. همچنین هیچ‌گونه نهاد و سازوکار نظارتی بر عملکرد این شوراها وجود ندارد.

۹. عدم مشارکت و بهره‌مندی بخش خصوصی و مردم کرمانشاه در توسعه استان: متأسفانه اکثر سمن‌ها از مأموریت و وظایف خود آشنا نبوده، رویکرد قومی و طایفه‌ای داشته و از این ظرفیت برای حل بخشی از مشکلات و معضلات استان که در توان همکاری آن‌هاست، استفاده نمی‌شود.

۱۰. نمایندگان مردم استان کرمانشاه نظیر نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مهم‌تر نمایندگان در شورای اسلامی استان، شورای اسلامی شهرها و روستاهای استان و نمایندگان صنوف، نقش بسیار اندک و ناچیزی در تصمیم‌گیری‌های راهبردی و کلان استان دارند. در استان کرمانشاه همواره به دلیل نقش پررنگ مسائل امنیتی و منابع آب، مردم دیده نشده‌اند. این در حالی است که در مواقع بحرانی، همیشه این مردم استان بوده‌اند که هزینه و امکان عبور از بحران را فراهم کرده‌اند.

۱۱. در این استان نهادهای نظارتی همچون استانداری، سازمان برنامه و بودجه استان و واحدهای ارزیابی و نظارت دستگاه‌های اجرایی، هیچ‌گونه سیستم اجرایی دقیق و هدفمند و برنامه‌ریزی‌شده‌ای برای

مدیریت زمان پروژه‌های اجرایی را ندارند. همواره در پروژه‌ها بخش CPM پروژه‌ها وجود دارد که پیشرفت کار را کنترل می‌کند. اما مدیریت زمان یعنی رفع چالش‌هایی که زمان پروژه را با تغییر مواجه می‌کند. تأخیر در اجرای پروژه‌ها تنها به دلیل تأمین منابع مالی نیست، بلکه عمدتاً به دلایل تصمیم‌گیری‌های نادرست و غیرواقع تأمین مالی و تأمین‌کنندگان مالی، نبود راهکارهای رفع چالش‌های قانونی و حقوقی نظیر مالکیت، بروکراسی اعطای مجوزها و صلاحیت‌ها و نظایر آن است. مدیریت زمان اقدامات توسعه‌ای در استان عملاً بدون متولی است.

۱۲. شرایط استان همواره در حال تغییر است. این تغییرات شامل تغییر در داده‌ها به دلایل مهاجرت و جابجایی، تغییر در فناوری، تغییر در پارادایم‌ها و رویکردهای مواجه با مسئله، تغییر در نیروی انسانی و ماهر، تغییر در بودجه و اعتبارات، تغییر در قوانین و مقررات و موارد مشابه است. سازگار شدن فرآیند توسعه استان و انطباق پروژه‌های کلان و راهبردی که معمولاً بلندمدت هستند با این تغییرات، یک کار کارشناسی، فنی و مدیریتی (تصمیم‌گیرانه) است. در استان متولی رصد تغییرات، اثرات آن بر اقدامات و پروژه‌ها، رفع کمبودها و نیازهای جدید چه ارگان و سازمانی است؟ مدیریت تغییرات یکی از چالش‌های جدی دنیای امروز ماست که نیاز است سازوکار مناسبی برای آن دیده شود.

۱۳. بسیاری از پروژه‌هایی که توسط دولت و یا توسط بخش خصوصی یا تعاونی که دارای صلاحیت لازم یا نظارت کافی نبوده‌اند، اجرا شده‌اند و از کیفیت پایین در بهره‌برداری برخوردارند. بخش قابل‌توجهی از این پروژه‌ها به اهداف خود نرسیده و با صرف هزینه و زمان زیاد، در واقع ناموفق بوده‌اند. مدیریت کیفیت یک فرآیند است که پایش، نظارت و ارزیابی فناوری، نیروی انسانی، گردش کار، مواد و مصالح و ارائه خدمت را بررسی و مدیریت می‌کند. با نگاهی به کشورهای همسایه این استان، تمرکز بر کیفیت و تأثیر آن بر جذب مخاطب و سرمایه را می‌توان به آسانی مشاهده کرد. مدیریت کیفیت توسعه استان به عهده چه سازمان و ارگانی است؟ لازم است که این امر مهم در سازوکاری مطمئن و فنی پیگیری و اجرایی گردد.

۱۴. هر دستگاه اجرایی و یا نهاد نظارتی و سیاست‌گذاری دارای قلمروهای فعالیتی و عملکردی است. یکی از چالش‌های جدی استان کرمانشاه تداخل زیاد این قلمروها و عدم انطباق تصمیم‌گیری‌ها در قلمروهای مشترک است. هر دستگاهی برای پیشبرد اهداف و مأموریت‌های سازمانی خود طرح‌ها و برنامه‌هایی را آماده و تصویب می‌کند. این در حالی است که راهکارهای پیشنهادی این طرح‌ها در قلمروهای مشترک، در بسیاری موارد متناقض، متضاد و خنثی‌کننده یکدیگر است به جای آنکه هم‌افزا و دارای سینرژیک باشد.

۱۵. توسعه استان کرمانشاه بدون توجه به رصد تغییر شاخص‌های توسعه امکان‌پذیر نیست. برای تصمیم‌گیری کارآمد و مؤثر لازم است که داده‌ها و اطلاعات در طول زمان از رصد شده تا بستر لازم برای تحلیل، چرایی و چگونگی معین گردد. بدون داده‌های کمی و کیفی هدفمند، تصمیم‌گیری، قدم زدن در تاریکی مطلق است و امید داشتن به شانس و اقبال است. ایجاد سامانه داده‌ها و اطلاعات به صورت روشمند و هدفمند کمک می‌کند که اولویت‌ها، چالش‌ها، میزان عدم قطعیت و قابلیت کنترل و برنامه‌ریزی، دخیلان و ذی‌نفعان و بسیاری موارد مؤثر دیگر در تحقق توسعه، مشخص گردد. این امر نیازمند مدیریت و سیستم داده‌ها و اطلاعات در درازمدت است. به طوری که با تغییرات مدیران و یا سیاست‌های اجرایی، این نظام مدیریت به کار خود ادامه دهد.

۱۶. برنامه‌ریزی توسعه استان کرمانشاه به صورت بالا به پایین انجام شده است. در بهترین حالت نظر افراد و گروه‌های غیردولتی دریافت شده است. این امر با ایجاد نظامی که منابع و دارایی‌هایی که قابلیت جذب و به کارگیری در توسعه استان را دارد، بسیار متفاوت است. بخش قابل‌توجهی از ظرفیت استان کرمانشاه در اختیار بخش غیردولتی است. ایجاد یک جایگاه پررنگ در برنامه توسعه استان برای این امر ضروری است. همچنین این منابع به شکلی تجمیع شده و قابل‌دستیابی سریع نیست، لذا باید به شیوه‌ای مدیریت شود که در طول زمان به صورت انعطاف‌پذیر اضافه و کسر گردد. اگرمنابع و دارایی‌های کرمانشاه خارج از استان و کشور نیز به این بخش اضافه شود، پیچیدگی موضوع و ضرورت مدیریت متمرکز آن در استان بیشتر احساس خواهد شد.

۱۷. بررسی تأمین اعتبارات در ۸۰ سال گذشته به روشنی نشان می‌دهد، بودجه‌ریزی با تخصیص اعتبارات دولتی همواره فاصله داشته است. روش‌های مختلفی برای حل این موضوع و جلوگیری از توقف توسعه استان کرمانشاه وجود دارد. برای مثال ایجاد محرک‌های تشویقی جذب سرمایه‌گذار، ایجاد فضای امن سرمایه‌گذاری، کاهش موانع جذب سرمایه و فعالیت‌های اقتصادی، ایجاد تناسب بین اجرای اقدامات و پروژه‌ها با تخصیص اعتبارات، بهره‌گیری از منابع بانکی و تعاونی و موارد مشابه دیگر کمک می‌کند که مدیریت مالی و پولی توسعه استان کرمانشاه با کمترین چالش مواجه شود. لازم است از یک سو ریسک توسعه کاهش یابد و از سوی دیگر مدیریت مالی به صورت متمرکز در استان انجام شود. منابع مالی مسئولیت اجتماعی صنایع نیز از دیگر منابع قابل برنامه‌ریزی برای توسعه استان است. در حال حاضر هیچ‌کدام از این موارد به دقت اجرایی نشده است.

۱۸. نهادها و دستگاه‌های استان در بخش دولتی و غیردولتی دارای وظایف و آیین‌نامه‌هایی هستند که گاه با یکدیگر مشترک، متداخل و نا هم‌افزاست. این موارد موجب می‌شود که فعالیت‌های تصمیم‌گیری،

اعطای مجوزها، اجرای پروژه‌ها و غیره با تأخیر زمانی زیادی صورت گیرد. مدیریت این چالش‌ها تا حد زیادی در داخل استان کرمانشاه امکان‌پذیر است. لازم است که مدیران عالی این امر را جدی گرفته و سازوکارهای لازم برای مدیریت آن را ایجاد کنند. استفاده از ظرفیت‌های قانونی موجود و ایجاد قوانین و مقررات جدید یکپارچه و هم‌افزا از موضوعات مهم توسعه استان کرمانشاه است.

۱۹. کلیه فعالیت‌های نهادهای دولتی، حکومتی، مردمی و تعاونی در نهایت باید منجر به توسعه بیشتر استان مطابق با پیش‌بینی‌های برنامه توسعه فضایی استان شود. در بسیاری مواقع نهادها و دستگاه‌ها تنها به دنبال اجرای پروژه‌ها هستند و هیچ‌گونه نگاه راهبردی برای دستیابی به اهداف برنامه نیستند. تصور می‌کنند با اجرای صرف پروژه‌ها در بازه‌های زمانی مختلف می‌توان به توسعه استان رسید که خطایی جدی است. همواره در انجام کنش‌های کوتاه‌مدت (اجرای پروژه‌ها و اقدامات) باید نگاه راهبردی و بلندمدت داشت تا موانع و مشکلات فعلی و آینده را دید و حل کرد. لذا مدیریت نتیجه‌گرا از جمله مدیریت‌های دیگر مغفول مانده استان، بدون متولی جدی و از چالش‌های پیش‌روست. کلیه فعالیت‌های باید در نهایت منجر به نتیجه گردد. این امر نیازمند مدیریت فرآیند، نتیجه و بهبود است.

۲۰. در نظام برنامه‌ریزی کشور ما، تهیه طرح با اجرای آن دو شق جدا انگاشته شده است. این در حالی است که مدیریت بهبود شامل چهار مرحله اصلی است: برنامه، اجرا، ارزیابی، بازنگری. چگونه می‌توان یک برنامه یا طرح را برای ده یا بیست سال به صورت قطعی و بدون انعطاف تهیه کرد؟ چگونه می‌توان تغییرات مختلف مالی، حقوقی، فنی، طبیعی و غیره را در آن اعمال کرد؟ چگونه می‌توان ریسک اجرای آن را کاهش داد؟ و بسیاری ابهام‌های دیگر، بنابراین لازم است که یک برنامه در فرآیند بهبود تعریف و اجرایی گردد. این امر نیازمند یک مدیریت واحد و متمرکز و آگاه است.

در نهایت باید گفت که مدیریت یکپارچه آمایش و توسعه فضایی استان کرمانشاه بدون توجه به هر یک از ابعاد گفته شده امکان‌پذیر نیست. عدم توجه و داشتن سازوکار و برنامه برای هر یک از ابعاد منجر به ایجاد اثرات منفی در دیگر بخش‌ها خواهد شد و در نهایت اجرای برنامه را با چالش و مشکل مواجه خواهد کرد. لذا نمی‌توان برای یک یا چند محور چاره اندیشید و دیگر محورها را به آینده موکول کرد.

۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها

۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی

استان کرمانشاه به علت شرایط خاص اقلیمی و وجود خاک‌های زراعی مرغوب، آب فراوان، دشت‌های وسیع و دره‌های حاصلخیز و طولانی از نواحی مستعد کشاورزی کشور محسوب می‌شود و از امکانات بالقوه بسیار بالایی برای توسعه کشاورزی برخوردار است. عوامل فوق باعث شده که این استان یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان غلات و حبوبات کشور باشد. استان کرمانشاه دارای دو اقلیم سردسیری و گرمسیری است. نواحی سردسیری استان مساعد برای کشت غلات، حبوبات، علوفه، چغندرقند، دانه‌های روغنی و سبزیجات می‌باشد. نواحی گرمسیری نیز قابلیت کشت غلات، جالیز، صیفی، مرکبات و نخیلات را دارد. وجود منابع خاک حاصلخیز و اقلیم‌های گرم، سرد و معتدل استان کرمانشاه امکان کاشت اکثر محصولات کشاورزی و شرایط مناسب دام‌پروری را فراهم کرده و استان را در زمره تولیدکنندگان عمده محصولات کشاورزی و دامی قرار داده است.

استان کرمانشاه با داشتن اقلیم‌های متنوع، استعداد فوق‌العاده‌ای برای توسعه کشت گیاهان دارویی در فصول مختلف سال را دارا بوده و در حال حاضر در سطحی معادل ۱۸۳۳ هکتار، ۴۶۰۰ تن انواع گیاهان دارویی تولید می‌نماید.

به لحاظ پتانسیل‌های خاک استان، نکته قابل اشاره این است که از مجموع ۶۲۶۵۱۸ هکتار از اراضی دشتی استان که دارای مطالعات خاک‌شناسی و طبقه‌بندی اراضی بوده‌اند، در حدود ۷۱ درصد در کلاس‌های I ، II و III قرار می‌گیرند که اراضی مناسب جهت کشت آبی به شمار می‌روند. لذا استان کرمانشاه با دارا بودن چهار اقلیم متنوع قابلیت کشت تمامی محصولات کشاورزی به‌جز موز و نارگیل را داراست. به طور کلی پتانسیل‌های ویژه استان برای سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی را می‌توان به صورت زیر بیان کرد:

- خاک حاصلخیز.
- شرایط آب و هوایی مناسب برای کشت محصولات متنوع و امکان کشت مجدد محصولات مرحله دوم در مناطق گرمسیری استان .
- امکان تولید انواع محصولات کشاورزی به میزان سه برابر نیاز استان و امکان توسعه صنایع تبدیلی.
- قابلیت کشت محصولات سردسیری و گرمسیری با توجه به تنوع آب و هوایی استان.
- قابلیت پرورش آبزیان با عنایت به منابع آبی فراوان و اراضی مستعد.
- امکان توسعه باغات مثمر

- امکان توسعه دامداری و افزایش فرآورده‌های دامی.
- وجود تنوع اقلیمی و وسعت اراضی مرتعی
- امکان صدور محصولات دامی تولیدی به کشور عراق
- وجود ظرفیت بالای فرآوری محصولات تولیدی و صنایع تبدیلی وابسته
- برخورداری از دو نژاد گوسفند سنجابی و اسب کرد که هردو از قابلیت‌های ویژه و منحصربه‌فردی برخوردارند.

علاوه بر موارد گفته شده وجود کوه‌های بلند و وزش بادهای مرطوبی که از طرف مدیترانه و اقیانوس اطلس می‌وزد و همچنین نزول برف و باران نسبتاً قابل ملاحظه باعث ذخیره آب‌های زیرزمینی و همچنین جریان یافتن رودهای متعددی در نواحی مختلف این استان گردیده است. مشهورترین این رودخانه‌ها عبارت‌اند از:

- رودخانه قره‌سو
- رودخانه گاماسیاب
- رودخانه دینورآب
- رودخانه مرِگ
- رودخانه رازآور
- رودخانه جامیشان
- رودخانه سیروان
- رودخانه الوند

استان کرمانشاه با داشتن بیش از ۱/۱میلیارد تن ذخایر شناسایی شده حدود ۲درصد از کل ذخایر معدنی کشور را داراست و از ۶۸ نوع ماده معدنی شناسایی شده در کشور، ۲۰ نوع آن در این استان شناسایی شده است (شامل: قیر طبیعی(بیتومین)،سنگ تزئینی (۴ نوع مرمریت، لایم استون، تراورتن، گرانیت)، سنگ لاشه، مخلوط کوهی، سنگ گچ، فلدسپات، خاک صنعتی، دولومیت، سیلیس، میکا، کلسیت، منگنز، سنگ آهن (هماتیت و مگنتیت)، مس، آهک ومارن، پوزولان، سنگ‌های قیمتی و نیمه قیمتی. این استان از نظر ذخایر بیتومین رتبه اول کشور را دارد و از حیث سنگ‌های تزئینی نیز جایگاه مناسبی در کشور دارد به نحوی که مرمریت هرسین از شهرت جهانی برخوردار است. در حال حاضر نیز ۲۶۰ فقره پروانه بهره‌برداری معدنی با اشتغال‌زایی ۲۶۰۰ نفر و

سرمایه‌گذاری ۱۳۰۰ میلیارد ریال در استان وجود دارد به نحوی که این تنوع و غنای نسبی در کنار موقعیت جغرافیایی و تنوع آب و هوایی فرصت‌های ویژه‌ای را برای رشد و توسعه فراهم آورده است. تنوع مواد معدنی و دامنه وسیع بازار کار در این بخش از اکتشاف تا بهره‌برداری و صنایع بالادستی، در کنار کشاورزی و دامداری می‌تواند به صورت بالقوه به کانونی برای رشد و توسعه استان تبدیل شود. از آنجا که پژوهش‌ها و کاوش‌ها در جهت شناسایی و بهره‌برداری از معادن جزو مهم‌ترین هدف‌ها شمرده شده‌اند شایسته است که با تهیه و اجرای برنامه‌های مناسب بر آن باشیم تا در آینده‌ای نزدیک، نیازمندی‌های منابع داخلی را از همین منابع فراهم آوریم و زمینه را جهت گسترش صنایع مختلف آماده‌سازیم. وضع موجود معدن در استان کرمانشاه :

- وجود ۲۶۰ معدن فعال با ذخیره قطعی ۱۰۸۲ میلیون تن و استخراج سالیانه ۱۷/۵ میلیون تن
- وجود ۲۰ نوع ماده معدنی در استان از جمله:
- قیر طبیعی(بیتومین)
- سنگ تزئینی (۴ نوع مرمریت، لایم استون، تراورتن، گرانیت)
- سنگ‌های ساختمانی (سنگ لاشه و مخلوط کوهی)
- سنگ گچ
- فلدسپات
- خاک صنعتی
- دولومیت
- سیلیس
- میکا
- کلسیت
- منگنز
- سنگ آهن (هماتیت و مگنتیت)
- مس

- آهک و مارن

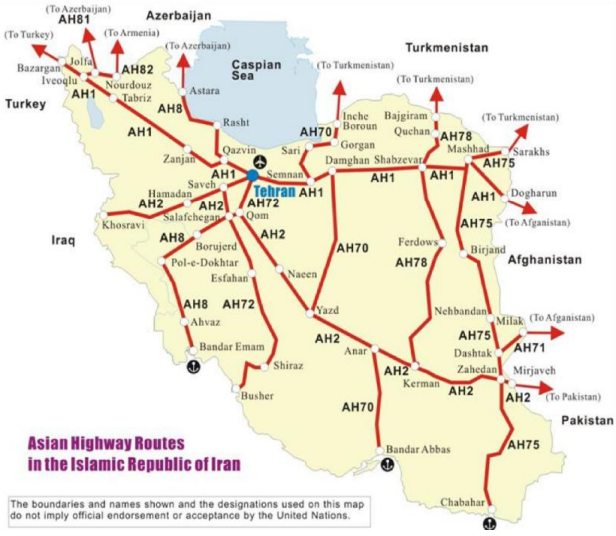
۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی

مزیت‌های موقعیتی و استراتژیک استان کرمانشاه در حوزه‌های مزیت‌های مکانی و شبکه ارتباطی و مزیت‌های اقتصادی قابل دسته‌بندی هستند که عبارت‌اند از:

الف- موقعیت استان کرمانشاه در ارتباطات با کریدورهای بین‌المللی

طرح توسعه شبکه زیربناهای حمل‌ونقل زمینی آسیا (ALTID): این طرح توسعه هماهنگ راه آهن آسیا(TAR) و توسعه شبکه بزرگراه آسیایی(AH) را در دست اجرا دارد. استان کرمانشاه در مسیر اصلی ۲AH قرار داد که ارتباط پهنه جنوب غربی کشور و همچنین کشور عراق و بندر امام خمینی را با کریدور اصلی ۱AH فراهم می‌کند.

مسیر ۲AH: از دنپلسار در اندونزی شروع و پس از گذر از دریا وارد ایران می‌شود و در خسروی به شبکه ارتباطی اسکوا می‌پیوندد. ۲AH در ایران از زاهدان شروع می‌شود، کرمان، یزد، نائین، قم، سلفچگان و همدان را در بر می‌گیرد و به خسروی ختم می‌شود.

شکل ۳- محورهای بزرگراه آسیایی عبوری از کشور

ب- پیوند ارتباطی با کشور عراق و ظرفیت بازرگانی و مبادلات مرزی از طریق مبادی مرزی

استان کرمانشاه به واسطه موقعیت جغرافیایی و هم‌مرز بودن با عراق و اقلیم کردستان، دارای موقعیت بسیار مناسب برای تجارت و صادرات است. این استان از سال‌های ۱۳۹۰ تاکنون در وضعیت اعمال تحریم‌ها و در شرایط اقتصاد مقاومتی سهم بسیار زیادی در رونق اقتصادی کشور و مقوله صادرات به خود اختصاص داده، به طوری که حدود ۸ درصد از صادرات غیرنفتی کشور و ۵۰ درصد صادرات به کشور عراق از طریق مرزهای این استان و عمدتاً از مرز قصرشیرین بوده است. بازارچه‌های مرزی استان کرمانشاه موجب فعال شدن بخش تولید، اشتغال‌زایی، ارز آوری، تجارت، صادرات و پویایی اقتصادی شده و توجه هر چه بیشتر به این موضوع و توسعه زیرساخت‌ها و به کارگیری روش‌های علمی، منفعت ملی بیشتری به دنبال خواهد داشت. در حال حاضر به دلیل عدم توسعه‌یافتگی در زیرساخت‌های مدیریت اقتصاد مرزی و همچنین وجود فرایندهای غیررسمی در مدیریت آن موجب شده است تا بخش قابل‌توجهی از اقتصاد شکل گرفته در آن به‌صورت غیررسمی و انحصاری و به سایر مناطق صورت پذیرد بطوری‌که می‌توان گفت با فراهم کردن زیرساخت‌های مناسب، استفاده از شیوه‌های مدیریت علمی، اتخاذ روش‌های اقتصادی کارشناسی شده، ورود افراد توانمند به عرصه صادرات و افزایش کیفیت زیرساخت‌ها امکان افزایش حجم مبادلات تا چندین برابر به واسطه دسترسی مناسب به شبکه جاده‌ای و ریلی برای استان وجود دارد.

مهم‌ترین مبادی مرزی استان کرمانشاه عبارت‌اند از: پایانه‌های صادراتی خسروی و پرویزخان؛ نقاط مرزی خسروی، پرویزخان، سومار، شیخ صله و شوشمی؛ گمرکات کرمانشاه، پرویزخان، خسروی و پاوه و بازارچه مرزی تیله کوه

ج- میادین و تأسیسات نفت و گاز

کرمانشاه و منطقه قصرشیرین اولین مناطقی در کشور بودند که در زمینه گمانه‌زنی وجود مخازن نفت و گاز مورد توجه قرار گرفتند اما پس از ناامیدی گروهای حفاری این مناطق رها شدند و حفاری‌ها در مسجدسلیمان به نتیجه رسید، در سال ۱۳۰۱ مجدداً گروه‌های حفاری به منطقه مرزی استان کرمانشاه برگشته و از این زمان فعالیت استخراج نفت در مرز قصر شیرین شروع و با استخراج نفت، آن منطقه به "میدان نفتی نفت شاه" نام گرفت و پس از پیروزی انقلاب اسلامی به "میدان نفتی نفت شهر" تغییر نام یافت. با این پیشینه قوی استان کرمانشاه یکی از مهم‌ترین استان‌ها در زمینه تولید نفت و گاز است و به این واسطه تأسیسات متعدد نفت و گاز در استان استقرار یافته است.

میادین نفت و گاز: واحد بهره‌برداری نفت شهر که در فاصله ۲۲۰ کیلومتری غرب کرمانشاه و ۶۰ کیلومتری شهرستان قصر شیرین قرار دارد با ظرفیت اسمی ۱۵ هزار بشکه در روز نفت تولیدی میدان نفت شهر را پس از فراورش، شیرین سازی و نمک‌زدایی به تلمبه‌خانه نفت شهر ارسال می‌شود که در نهایت بخشی از خوراک پالایشگاه کرمانشاه را تأمین می‌نماید.

از آنجا که بخشی از این مخزن در خاک کشور همسایه، عراق قرار دارد از جایگاه و حساسیت ویژه‌ای برخوردار است. همچنین واحد نمک‌زدایی نفت شهر در سال ۱۳۸۶ با ظرفیت اسمی ۱۵۰۰۰بشکه در روز راه‌اندازی گردید. این واحد به منظور افزایش تولید از میدان مشترک نفت شهر احداث گردیده است.

مهم‌ترین تأسیسات و صنایع وابسته به نفت و گاز در استان عبارت‌اند از:

پالایشگاه کرمانشاه: جهت انتقال نفت خام سبک از میدان نفتی نفت شهر به پالایشگاه کرمانشاه، خط لوله‌ای به قطر ۳ اینچ و به طول ۲۶۰ کیلومتر احداث شد و این شرکت اولین بار به ظرفیت اسمی ۲۰۰۰بشکه در روز شروع به کار نمود و تا ۵۰۰۰ بشکه تصفیه می‌نمود.

با افزایش نیاز منطقه به حجم بیشتر فرآورده‌های نفتی در سال‌های۱۳۴۸ تا ۱۳۵۰پس از برچیدن پالایشگاه قدیمی تغییر خط انتقال نفت خام از ۳ اینچ به ۸ اینچ به منظور نوسازی و توسعه آن، دستگاه‌های جدید پالایش توسط شرکت UOP طراحی و توسط پیمانکاران مهندسی هلندی (Continental) ساخته و نصب شد و با به‌کارگیری روش‌های جدید تصفیه، پالایشگاه جدید با ظرفیت طراحی ۱۵۰۰۰ بشکه در روز در سال ۱۳۵۰ شروع بکار نمود و متعاقباً ظرفیت عملی آن به حدود ۱۹۰۰۰ بشکه در روز رسید.

با شروع جنگ تحمیلی و اشغال منطقه نفت شهر و بمباران پالایشگاه کرمانشاه چرخه تولید در این شرکت قطع گردید که به جهت استراتژی بودن این پالایشگاه در تأمین نیاز سوخت مناطق غرب کشور، خط لوله جدید افرینه – کرمانشاه با قطر ۱۶ اینچ و به طول ۱۷۲ کیلومتر احداث و این بار نفت خام اهواز – آسماری و سرکان – ماله‌کوه به پالایشگاه منتقل و در آبان ماه ۱۳۶۲ جهت تصفیه نفت خام سنگین جنوب مورد بهره‌برداری قرار گرفت.

این پالایشگاه از سال ۱۳۹۵ و طی مزایده عمومی به بخش خصوصی واگذار گردیده است که با استقرار مدیریت جدید طرح‌های تولید هگزان پلیمری، راه‌اندازی برج وکیوم و توسعه کلان پالایشگاه با مشارکت شرکت‌های دانش‌بنیان داخلی و سرمایه‌گذاری خارجی در دست اقدام می‌باشد که علاوه بر افزایش تولید پالایشگاه به ۴۰ هزار بشکه با بهبود کیفیت محصولات شرکت در راستای سودآوری و توسعه کمی و کیفی

قرار خواهد گرفت. در حال حاضر پالایشگاه کرمانشاه بیش از ۶۰ درصد از نیازهای استان به عنوان حامل‌های انرژی را تأمین می‌کند.

پتروشیمی کرمانشاه: صنایع پتروشیمی کرمانشاه در سال ۱۳۸۷ به بهره‌برداری رسید. این مجتمع در زمینی به مساحت ۲۹۵ هکتار و در جاده هرسین دامنه جبل گوهره کرمانشاه واقع شده است و دارای واحدهای تولید آمونیاک، اوره و یوتیلیتی می‌باشد. ظرفیت تولید سالانه آمونیاک و اوره گرانول در این مجتمع به ترتیب برابر با ۳۹۶ هزار و ۶۶۰ هزار تن می‌باشد.

از مهم‌ترین مزیت‌های این مجتمع نزدیکی به بازار رو به رشد کشور عراق و ترکیه و همچنین بهره‌مندی از واحدهای یوتیلیتی اختصاصی است که با توجه به بحث هدفمندی یارانه‌ها در سال‌های اخیر، این مجتمع را در موقعیت ممتازی قرار داده است.

پتروشیمی بیستون: پتروشیمی بیستون در شمال شرقی شهر کرمانشاه و در زمینی به مساحت ۶۳ هکتار واقع شده که حدود ۵۰۰ نیرو در آن شاغل هستند. این پتروشیمی خوراک نفت سفید و بنزن خود را بیشتر از پالایشگاه‌های کرمانشاه و آبادان تأمین می‌کند. تولیدات پتروشیمی بیستون هم شامل L.A.B (آلکیل بنزن خطی)، H.A.B (آلکیلات سنگین) و حلال‌های صنعتی است که به پالایشگاه کرمانشاه برگشت داده می‌شود.

د- ظرفیت‌های کشاورزی استان کرمانشاه

استان کرمانشاه با ۲/۵ میلیون هکتار وسعت و بیش از ۹۴۰ هزار هکتار اراضی زراعی، امکان زراعت محصولات متنوع را دارد این استان با دو برابر متوسط کشوری بارندگی ظرفیت‌های بالایی برای توسعه بخش کشاورزی دارد. حدود ۱۲۵ هزار بهره‌بردار بخش کشاورزی استان سالانه ۴/۵ میلیون تن انواع محصولات کشاورزی را تولید می‌کنند.

زراعت استان سهمی حدود ۴ درصد از کل تولید زارعی کشور را تأمین می‌نماید. در شرایط کنونی تولیدات زراعی استان، دارای جایگاه مناسبی در کشور است.کسب مقام اول در عملکرد در واحد سطح گندم آبی، رتبه اول تولید نخود، رتبه دوم کشور از نظر متوسط عملکرد در واحد سطح ذرت، رتبه سوم در عملکرد چغندرقند، رتبه چهارم خرید محصول گندم، رتبه دوم کشور در تولید جو، رتبه دوم تولید ذرت دانه‌ای، رتبه چهارم تولید چغندرقند، رتبه هفتم در تولید کلزا و گوجه‌فرنگی نشان از ظرفیت ویژه این استان در بخش کشاورزی دارد. بخش باغبانی استان با وجود بالغ بر ۳۵ هزار هکتار سطح باغات و تولید میانگین سالیانه ۲۵۰ هزار تن از بخش‌های مهم اقتصادی و اشتغال‌زا در استان محسوب می‌شود. همچنین بخش‌های دام‌پروری و شیلات ضمن

تولید و تأمین پروتئین مورد نیاز استان نقش مؤثری در تأمین امنیت غذایی و نیل به خودکفایی کشور ایفا می‌کنند.

هـ- مزیت‌های صنعتی استان کرمانشاه

در سال‌های اخیر با سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته، استان کرمانشاه شاهد رشد و توسعه در بخش صنعت بوده است به گونه‌ای که رتبه صنعتی استان در کشور به شدت بهبود یافته است. موقعیت مناسب جغرافیایی استان، زیرساخت‌های مناسب صنعتی، کمتر توسعه‌یافتگی استان‌های غرب کشور و استان‌های شرق عراق، استقرار واحدهای بزرگ صنعتی را کاملاً توجیه‌پذیر نموده است به گونه‌ای که در سال‌های اخیر واحدهای عمده صنعتی متعددی در استان ایجاد شده‌اند. از مهم‌ترین واحدهای صنعتی در استان می‌توان به صنایع پتروشیمی کرمانشاه، پتروشیمی بیستون، ایران‌خودرو کرمانشاه، مجتمع صنایع نازگل، شرکت چینی کرد، سیمان غرب و سامان و شرکت کاشی کرد و ... اشاره کرد. استان کرمانشاه با دارا بودن ۱۹ شهرک و ناحیه صنعتی طی سال‌های اخیر ظرفیت ویژه‌ای را در زمینه توسعه بخش صنعت ایجاد کرده است و مطابق با آمارهای منتشر شده از سوی شرکت شهرک‌های صنعتی استان تعداد متقاضیان مجوز صنعتی در شهرک‌های صنعتی استان در سال ۱۳۹۷ به اوج رسیده است به طوری که طی این سال، ۳۱۴ متقاضی برای مجوز صنعتی در شهرک‌های صنعتی وجود داشته است که رشد ۸۰۰ درصدی را نسبت به سال ۱۳۹۵ نشان می‌دهد.

همچنین استان با تولید محصولات معدنی متعدد ظرفیت بالایی در توسعه این بخش دارد، مهم‌ترین معادن استان عبارت‌اند از:

- ۲۶ معدن قیر طبیعی با ذخیره قطعی ۲/۴ میلیون تن و استخراج سالیانه ۱۶۲ هزار تن(۷۵ ٪ذخایر قیر طبیعی کشور و رتبه اول در کشور)
- ۵۶ معدن سنگ تزئینی (مرمریت و مرمریت دولومیتی) با ذخیره قطعی ۴۷ میلیون تن و استخراج سالیانه ۱۱۴۱ هزار تن
- ۳ معدن آهک و مارن با ذخیره قطعی ۳۵۵ میلیون تن و استخراج سالیانه ۲/۴ میلیون تن
- ۸ معدن سنگ گچ با ذخیره قطعی ۳۴ میلیون تن و استخراج سالیانه ۳۷۵ هزار تن
- ۵ معدن فلدسپات با ذخیره قطعی ۴۵/۲ میلیون تن و استخراج سالیانه ۹۰ هزار تن
- ۴ معدن سیلیس با ذخیره قطعی ۱۹ میلیون تن و استخراج سالیانه ۹۵ هزار تن
- ۲ معدن منگنز با ذخیره قطعی ۱۱۲ هزار تن و استخراج سالیانه ۴ هزار تن
- ۱ معدن سنگ آهن با ذخیره قطعی ۲۷ هزار تن و استخراج سالیانه ۲۵ هزار تن

و- موقعیت طبیعی و شکل زمین در عملیات نظامی

موقعیت مرزی کرمانشاه با عراق به گونه‌ای است که از یک سمت متکی به ارتفاعات متوالی و منظم و از سوی دیگر متکی به جلگه بلامانع و کم عارضه بین‌النهرین است. به همین دلیل بین این دو عارضه متفاوت جغرافیایی، یک منطقه واسط به چشم می‌خورد که مجموعه‌ای است از تپه‌ماهورها و ارتفاعات منفرد و نامنظم به نحوی که در ناحیه بین قصرشیرین تا سومار این ارتفاعات واسطه تا داخل خاک عراق هم ممتد هستند. از ویژگی‌های عملیاتی و نظامی این بخش واسطه این است که می‌توان به راحتی از آن به داخل عراق نفوذ کرد، اما در مقابل خاک ایران موانع طبیعی داخلی برای نفوذ وجود دارد. مناطق کوهستانی استان شامل منطقه اورامانات به دلیل وجود کوه‌های صعب‌العبور اورامانات مانعی در مقابل تحرکات و عملیات نظامی به شمار می‌رود. این مانع در مکان‌های دیگر و نواحی پست و هموار همانند قصرشیرین، گیلان غرب، سومار و سرپل ذهاب وجود نداشته و امکان عملیات نظامی در این‌گونه نواحی آسان‌تر از سایر بخش‌های استان است(حیدری فر، پاهکیده، ۱۳۹۷). در نهایت باید گفت این محدوده به علت شکل طبیعی زمین برای کشور دارای ارزش نظامی است که بهترین شرایط نظامی را برای اجرای عملیات آفندی و ابتکار عمل نظامی فراهم می‌آورد.

۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی

مزیت‌های نسبی استان

بررسی سهم مکانی شهرستان‌های استان نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۵ سهم مکانی استان در بخش خدمات قرار دارد. بخش صنعت کمترین میزان تمرکز صنایع را دارد. شهرستان‌های کرمانشاه، گیلان غرب و قصر شیرین در بخش صنعت دارای مزیت نسبی و صادرکننده محسوب می‌شوند. از چهارده شهرستان استان، شش شهرستان از نظر کشاورزی تولیدکننده محسوب می‌شوند. بخش خدمات بیشترین سهم مکانی در سال ۸۵ را تشکیل داده است. در سال ۹۰ سهم مکانی در بخش کشاورزی و خدمات است. بخش صنعت فقط در کرمانشاه به عنوان صادرکننده شناخته می‌شود. اما بخش کشاورزی به عنوان مهم‌ترین مزیت نسبی محسوب می‌شود. از میان چهارده شهرستان استان، ده استان در بخش کشاورزی صادرکننده محسوب می‌شوند. شهرستان هرسین در بخش کشاورزی و خدمات و شهرستان کرمانشاه در بخش صنعت و خدمات به عنوان صادرکننده محسوب می‌شوند.

سهم مکانی شهرستان‌های استان به تفکیک بخش‌های عمده اقتصادی

شهرستان	۱۳۸۵ LQ			۱۳۹۰ LQ		
	صنعت	کشاورزی	خدمات	صنعت	کشاورزی	خدمات
اسلام‌آباد غرب	۰/۸۴	۱/۱۶	۰/۹۷	۰/۹۹	۱/۸۸	۰/۹۳
کرمانشاه	۱/۱۱	۰/۹۵	۱/۰۱	۱/۱۵	۰/۵۶	۱/۰۳
پاوه	۰/۴۱	۰/۸	۱/۰۵	۰/۶	۱/۹۳	۰/۹۷
سرپل ذهاب	۰/۳۰	۰/۹۴	۱/۰۲	۰/۵۳	۱/۳۱	۰/۹۴
سنقر	۰/۹۲	۱/۳۸	۰/۹۳	۰/۸۳	۱/۸۳	۰/۸۸
قصرشیرین	۴/۹	۰/۶۵	۱/۰۵	۰/۴۲	۰/۹	۱/۰۶
کنگاور	۰/۶۵	۱/۲۷	۰/۸۸	۰/۷۵	۱/۷۷	۰/۹۳
گیلان غرب	۲/۶۹	۰/۸۶	۱/۰۲	۰/۴۸	۲/۲۹	۰/۹۲
جوانرود	۰	۰/۷۳	۱/۰۵	۰/۴۸	۱/۸۴	۱
صحنه	۰/۶۴	۱/۱۹	۰/۹۷	۰/۸۲	۱/۷۳	۰/۸۷
هرسین	۰	۰/۹	۱/۰۲	۰/۷۱	۱/۲۹	۱/۰۴
ثلاث باباجانی	۰	۰/۶۳	۱/۰۸	۰/۳۹	۲/۶۸	۰/۸۷
دالاهو	۰	۲/۲۳	۰/۷۷	۰/۶۳	۲/۸۲	۰/۸۶
روانسر	۰/۴۴	۱/۴۶	۰/۹۲	۰/۷۸	۲/۸۱	۰/۸۳
کرمانشاه	۰/۱۶	۰/۶۳	۱/۱۴	۰/۵۲	۱/۳۷	۱/۰۷

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

از میان بیست‌وچهار صنعت فعال موجود در استان، سیزده کد ایسیک در استان فعال هستند. از میان شهرستان‌های استان، کرمانشاه، هرسین و گیلان غرب شهرستان‌های هستند که بیشترین میزان، تمرکز صنایع با تخصص را دارند. شهرستان هرسین در ساخت منسوجات، ساخت مواد و محصولات شیمیائی و ساخت فلزات اساسی تخصصی شده است. کرمانشاه در انتشار و چاپ و تکثیر، ابزار پزشکی- اپتیکی- دقیق- ساعت تخصصی شده است. این دو بخش حدود یک درصد از اشتغال استان و حدود یک درصد از صنایع استان را تشکیل داده‌اند. در این بخش‌ها، ۱۰ بنگاه تولیدی در کرمانشاه وجود دارد. بخش تخصصی استان حدود ۳۷ درصد از اشتغال استان را تشکیل داده است.

جدول ۱۱۶- ضریب تخصصی شدن صنایع در استان کرمانشاه به تفکیک شهرستان‌ها

فعالیت	ضریب تخصصی شدن	شهرستان
ساخت منسوجات(۱۷)	۰.۹۲۵	هرسین
چوب ومحصولات چوبی بجزمبل(۲۰)	۰.۶۳۸	سنقر
ساخت کاغذومحصولات کاغذی(۲۱)	۰.۸۰۳	سرپل ذهاب
انتشاروچاپ وتکثیر(۲۲)	۰.۹۵۱	کرمانشاه
کک وفراورده های حاصل ازنفت(۲۳)	۰.۸۰۲	قصر شیرین
ساخت موادومحصولات شیمیائی(۲۴)	۰.۵۳۴	هرسین
ساخت فلزات اساسی(۲۷)	۰.۵۶۰	هرسین
محصولات فلزی فابریکی(۲۸)	۰.۷۲۵	سرپل ذهاب
ساخت ماشین آلات وتجهیزات(۲۹)	۰.۶۲۵	دالاهو
ماشین آلات ودستگاههای برقی(۳۱)	۰.۵۷۱	گیلانغرب
رادیوتلویزیون وسایل ارتباط(۳۲)	۰.۷۲۴	گیلانغرب
ابزارپزشکی-اپتیکی-دقیق-ساعت(۳۳)	۰.۶۹۴	کرمانشاه
بازیافت(۳۷)	۰.۷۳۳	کنگاور

منبع : مرکز آمار، محاسبات نگارنده

مزیت‌های همکارانه استان

بخش کشاورزی استان به عنوان مزیت نسبی استان شناخته می‌شود. این بخش حدود ۲ درصد از اراضی زراعی کشور را تشکیل داده است اما ارزش‌افزوده بیشتری در مقایسه به سهم اراضی کشاورزی دارد. افزودن بر این استان در بعضی از محصولات کشاورزی به عنوان یکی از مهم‌ترین تأمین‌کننده محصولات شناخته می‌شود. افزون بر آن، سهم مکانی در ده شهرستان استان در بخش کشاورزی است. به عبارتی از میان چهارده شهرستان استان، ده شهرستان صادرکننده بخش محصولات کشاورزی شناخته می‌شوند. در بخش صنعت تولید مواد و محصولات شیمیایی و مواد غذایی به عنوان مزیت‌های رقابتی استان شناخته می‌شود. این بخش‌ها بیشترین میزان ارزش‌افزوده در بخش صنعت را دارند. از سوی دیگر از میان ۲۴ کد ایسیک فعال در استان کرمانشاه سیزده کد ایسیک به صورت تخصصی در استان، فعال هستند. بخش‌های صنعتی استان ۳۶/۷۵ درصد از اشتغال استان کرمانشاه را تشکیل داده است. شهرستان‌های کرمانشاه، هرسین و اسلام‌آباد غرب به عنوان شهرستان‌های با تمرکز بالای اشتغال صنعتی هستند که به دلیل وجود صرفه‌های انباشت و مقیاس، قابلیت بالایی برای جذب بنگاه‌های اقتصادی دارند. بررسی میزان نرخ هم‌افزایی اقتصادی در استان کرمانشان نشان می‌دهد این استان به

دلیل تشابه در عملکرد اقتصادی شهرستان‌ها از نرخ هم‌افزایی بالایی برخوردار است. اما نرخ مکمل‌گری در سطح شهرستان‌های استان در سطح بالایی قرار ندارد.

۳-۸-۴- شناخت قابلیت‌های گردشگری کرمانشاه

بر اساس آمار اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی استان کرمانشاه، وجود ۴۰۰۰ اثر شناخته شده تاریخی و طبیعی که بیش از ۲۲۰۰ مورد آن به ثبت ملی رسیده است، اثر جهانی بیستون در کنار آثار شاخص دیگری همچون طاق بستان، معبد آناهیتا، تکیه معاون‌الملک، مجموعه قلعه یزدگرد، چهارقاپی و کاخ خسرو و غار قوری قلعه که جملگی در فهرست موقت ثبت جهانی قرار دارند؛ طبیعت بکر، اقلیم مناسب، آب و هوای چهارفصل، آب فراوان، سراب‌های بی‌شمار، بازارچه‌های مرزی متعدد، تنوع فرهنگی و دشت‌های حاصلخیز، فرودگاه بین‌المللی و از همه مهم‌تر مردمان مهمان‌نواز این استان را به یکی از مقاصد با منابع و جاذبه‌های فراوان گردشگری تبدیل کرده است. در جدول زیر به تفصیل و به تفکیک به انواع این جاذبه‌ها اشاره شده است.

علاوه بر منابع و جاذبه‌های گردشگری فراوان، موقعیت مرزی استان در کنار وجود نیروی انسانی متخصص در بخش سلامت موجب شده که استان از پتانسیل بسیار بالایی در حوزه گردشگری سلامت و بازرگانی برخوردار باشد. با این وجود سهم استان از بازار گردشگری سلامت عراق پایین بوده و پروژه‌های چند سال اخیر برای توسعه این بخش تکمیل نشده است. بازارچه‌های مرزی استان نیز با مسائل و مشکلات زیرساختی، تسهیلاتی و قانونی مواجه هستند.

جدول ۱۱۷- جاذبه‌های گردشگری استان کرمانشاه

شهرستان	جاذبه طبیعی							جاذبه‌های غیرطبیعی	
	جنگل و تفرجگاه	کوه و قله	غار	آبشار	چشمه و سراب	تالاب	رودخانه	آثار تاریخی و فرهنگی	آثار زیارتی و مذهبی
اسلام‌آباد غرب	۲	۴	۱	۱	۵	–	۱	۴	۴
	گلال سیه، پارک جنگلی سه راه ملاوی	لای، چهر، ماراو، کورکور	وزمه	تنگ صندوقه	سراب هرسم، سراب شرف آباد، شیان، گاوروانی	–	برف‌آباد	شرف آباد، شیان، سلگه، منصوری	امامزاده علی، امامزاده عباسعلی، امامزاده حسن، قاضیوند
پاوه	۴	۲	–	۱	۴	–	۲	۳	۴
	تفرجگاه دالانی، بیدمیری، مره خیل، بوزین	آتشکده، شاهو	–	دری بر	چشمه هانی کوان، هولی، بل، سفیدآب	–	سیروان، پاوه رود	پارک کویمکال، پاوه، نوسود	امامزاده عبدالله، باباشیخ حسن، قازی خانگاه، سلطان اسحاق
ثلاث باباجانی	۱	۳	–	۱	۴	–	۷	۱	۳
	باغ سیدخان	شهو، دالاهو، بمو	–	شیخ مله	سراب مامیشان، آب ریزه، کانی سفر، سراب حلول	–	لیله، آب سفید برگ، زمکان، دشت حر، آب زرشک، آب هواسان، آب گونه	بازارچه شیخ صله	چشمه ریزه، زیارتگاه شیخ رسول، دولی دره
جوانرود	۴	۲	۱	–	۳	–	–	۲	۲
	سفیدبرگ، بالاخانی، شرویته، کاوات	شاهو، بنی گز	کاوات	–	سراب سردرود، سراب بالاخانی ،سراب هلالیه	–	–	سفیدبرگ، شرویته	مرقد شیخ صفی الدین، شیخ ابوبکر
دالاهو	۳	۲	–	۲	۸	–	۴	۸	۳
	جنگل بلوط گهواره، نواکوه، توت شامی	نواکوه، دالاهو	–	پیران، شهرکرند	سراب قلعه زنجیر، سیاه وانه، سراب شالان، کرند، قوشچی باشی، حریر، سیدسهراب، بروند	–	کرند، سرمیل، شامی، زمکان	شالان، ژالکه، ریچاب، بزدگرد، قلعه رنجیر، حریر، کرند	بابایادگار، میرموسی، میربنیامین
روانسر	–	۱	۲	–	۲	–	۲	۳	–
	–	شاهو	قوری قلعه، کاوات	–	سراب روانسر، سراب چابری	–	گراب، توت شامی	گوردخمه فرهاد، تپه موسای، سنگ مذبح	–
سرپل ذهاب	۵	۴	–	۱	۴	–	۳	۶	۲
	جنگل پاتاق، منطقه رشیدعباس، سیدصادق، قره بلاغ، منطقه مسیرحصار	بازی دراز، کوره موش، محل کاه راه، دنه خشک	–	پیران	سراب ماران، سراب گرم، سراب قره بلاغ، سراب گلودره	–	الوند، ماهیت، دله شیر	پارک بسیج، پارک رضوان، پارک لاله، پارک دانشجو، پارک جنگلی، پارک نشاط	امام عباس پاتاق

شهرستان	جاذبه طبیعی							جاذبه‌های غیرطبیعی	
	جنگل و تفرجگاه	کوه و قله	غار	آبشار	چشمه و سراب	تالاب	رودخانه	آثار تاریخی و فرهنگی	آثار زیارتی و مذهبی
	دیرآباد								
سنقر	۱	۹	۷	۱	۴	–	۳	۱۱	۶
	جنگل بلوطستان	دالاخانی، مادیان کوه، کوه پنجه، بدروپریشان، زرد، کیوارکور، موزه تاب، کوه حوله، کوه روبران	ورستان، قلویج، نازی آباد، حسین آباد، دربند، ملیشان، قوری آباد	بدر	سراب چرمله، گزنهله، گلویج، امیرعمران	–	گاورود، سنقرچای، کنگرشاه	بقعه مالک، سد شهداء، سراب چرمله، گزنهله، روستای ورمقان، چرمله علیا، گلویج، بلوطستان، کیونان، موزه مردم شناسی سنقر، ارتفاعات دالاخانی	امامزاده احمدبن محمد باقر، امامزاده هادی، امامزاده حیدر، امامزاده محمود، امامزاده پیرمحمد، امامزاده احمد گرجی بیان
صحنه	۱	–	۱	۱	۳	–	۳	۶	۱
	درند	–	آوه زا	آبشارصحنه	سراب صحنه، هفت چشمه، جشمه سهراب	–	گاماسیاب، دینورآب، چامیشان	گوردخمه بزرگ دربند، پل دینور، گوردخمه کوچک دربند، تراشیده دربند تخت تیمور، شهر تاریخی دینور، گورستان شیرخان دینور	زیارتگاه شوق علی
قصرشیرین	۱	۱	۱	–	–	–	۱	۶	۱
	نخلستان	ارتفاعات بازی دراز	غار چم امام حسن	–	–	–	الوند رود	چهارقاپی، عمارت خسرو، عمارت بان قلعه، کاروانسرای شاه عباسی، کانال آبرسانی ساسانی، گنبد صوفی	قدمگاه امام حسن عسکری
کرمانشاه	۴	۲	۴	–	۳	۱	۳	۱۲	۱۰
	پارک کوهستان، پارک شرقی طاقبستان، پارک غربی طاقبستان، پارک کوهستان	طاقبستان، کوه سفید	دواشکف، کنشت، پراو، آسنگران	–	سراب قنبر، سراب پاوری، سراب نیلوفر	هشیلان	قره سو، مرگ، رازآور	کاروانسرای عباسی ماهیدشت، باقت قدیمی شهر کرمانشاه، بازار سرپوشیده و سراها، طاقبستان، شکارگاه خسرو پرویز، حمام حاج شهبازخان، پل کهنه، مقبره آل آقا، خانه رنده کش، خانه خدیوی، خانه	تکه معاون الملک، مسجد حاج شهبازخان، تکه بیگلربیگی، مسجد فیض آباد، مسجد شازده، مسجد اعمادالدوله، حسینیه معتضد، بقعه سیده فاطمه، مقبره شیخ فاضل تونی

شهرستان	جاذبه طبیعی							جاذبه‌های غیرطبیعی	
	جنگل و تفرجگاه	کوه و قله	غار	آبشار	چشمه و سراب	تالاب	رودخانه	آثار تاریخی و فرهنگی	آثار زیارتی و مذهبی
								سیدین، موزه مردم شناسی	
کنگاور	۴	۵	–	–	۳	–	۴	۵	۳
	پارک جنگلی ورودی شهر، پارک شاهد، پارک کوهستان، پارک اندیشه	امروله، بزاو، گروو، زین کوه، نخودجال	–	–	کبوتر لانه، مارال، فش	–	گاماسیاب، کبوتر لانه، خرم رود، کنگاور	معبد آناهیتا، پل کوچه، تپه گودین، حمام نوگل، خانه غلام حسین خان	امامزاده ابراهیم، امامزاده باقر، امامزاده سیدجمال الدین
گیلان غرب	۶	۶	–	۱	۳	–	۵	۶	۶
	میاندور بوتگ، گردنه قلاچه، گردنه مله نی، منطقق ویژنان، دشت دیره، منطقه نمونه گردشگری دیره	زله زرد، سرکش، سریوان، کچل، داربلوط، چغالوند	–	ویژنان	سراب مورت، سراب گلین، تنگ گلم ویژنان	–	دیره، گلین، ویژنان، میاندار، چله	کاخ اربابی، سراب مورت، قلعه مرکز شهر، منطقه گلین، سد مخزنی، سد زاگرس، گوردخمه دیره	قدمگاه سلیمان ابن داوود، قدمگاه ابوالفضل العباس، بورسوار، حسن زوردار، دوازده امام، چهل مرد سراب
هرسین	۳	۴	۱	–	۴	–	۲	۱۰	۲
	پارک جنگلی بیستون، پارک جنگلی سراب بادیه، چناران سرماج	بیستون، زرین، شیرز، دیوانگاه	شکارچیان بیستون	–	سراب هرسین، سراب بیستون، سراب نجوبران، چشمه سهراب بیستون	–	گاماسیاب، سیمره	گوردخمه اسحاق وند، گوردخمه سرخه ده، تخت شیرین، قلعه هرسین، گنج دره، پل چهر، محوطه تاریخی بیستون، قلعه سرماج، فرهادتراش هرسین، حوض سنگی سراب هرسین	امامزاده محمدباقر

بر اساس مطالعات آمایش استان کرمانشاه، واحدهای اقامتی استان طی دوره ۹۰ تا ۹۴ از ۴۶ به ۵۴ باب رسیده و در واقع ۱۷ درصد رشد داشته است. این میزان در سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ نیز به‌ویژه در حوزه بوم‌گردی افزایش داشته است. نتایج آمارگیری از گردشگران ملی نشان می‌دهد که با وجود چنین قابلیت‌ها و ظرفیت‌هایی، در بهار سال ۱۳۹۸، سهم استان کرمانشاه از تعداد سفرهای انجام شده با اقامت شبانه کشور تنها ۴ درصد بوده است.

رویکرد راهبردی

۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی

مسائل راهبردی به رویدادها، وقایع و روندهای کلیدی، پیچیده و بی ساختار اطلاق می‌گردد که با پیامدهای چند رخساره‌ای و چند بعدی اثر چشمگیر بر راهبردهای آتی منطقه و خود منطقه دارند. با توجه به اثرات چشمگیر این مسائل بر منطقه به عنوان یک کل، شناسایی این مسائل یکی از پراهمیت‌ترین گام‌ها در برنامه‌ریزی راهبردی فضایی می‌باشد (محمدیان مصمم، ۱۳۹۸). در ادبیات جهانی رهیافت‌هایی که تصمیم گیران برای شناخت مسائل راهبردی بکار می‌گیرند عبارت‌اند از پویش محیطی، مدیریت مسائل، صورت‌بندی مسئله و تشخیص. در این طرح از رهیافت اعتدالی و سپارده برای شناسایی مسائل راهبردی استفاده شد که در واقع با بهره‌گیری از ابعاد و معیارهای رهیافت‌های رایج جهانی است. بدین ترتیب که مسئله‌ای با شفافیت اندک، پیچیدگی، گنگی و عدم قطعیت بالا، اثرات شدیدتر، ماندگارتر و منفی‌تر، غیرعادی و جداگر، چندبعدی بودن و مقیاس اثرگذاری بالاتر و خارج از حوزه قدرت و اختیار و مسئولیت، مسئله‌ای راهبردی‌تر به شمار می‌رود (محمدیان مصمم، ۱۳۹۷). به منظور مشخص کردن این مسائل، بر اساس متغیرها و جهت آن‌ها کارشناس مربوطه از امتیاز ۱ (کمترین) تا ۱۰ (بیشترین) استفاده کرده و در نهایت با جمع امتیازات مسئله راهبردی استان را مشخص کرده است. در جداول زیر مسائل راهبردی استان در عرصه‌های مختلف مشخص و شرح داده شده است.

در عرصه مدیریتی-نهادی مسائل راهبردی استان کرمانشاه شامل نبود نظام یکپارچه و همه جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان، کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان، نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان، تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی، درک و فهم درست و دقیق مجریان از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها، مدیریت غیربومی و کوتاه‌مدت در سطح کلان استان و استفاده از چانه‌زنی به هنگام تصویب و تخصیص اعتبارات، ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای ایمنی و امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران، تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه استان، نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان کرمانشاه و ایجاد کشمکش‌ها به دلیل ساختار قبیله‌ای و طایفه‌ای موجود در استان کرمانشاه و عدم همکاری و وحدت رویه در توسعه استان است.

در عرصه اجتماعی-جمعیتی و آموزش استان کرمانشاه با مسائل راهبردی بیکاری، خودکشی، نزاع‌های دسته‌جمعی، فقر و محرومیت نسبی و توسعه سکونتگاه‌های غیر رسمی به‌ویژه در کرمانشاه، تمرکز نامتوازن

جمعیت، توقف رشد جمعیت و کاهش سریع جمعیت در سال‌های آینده و کهن‌سالی آن، مشخص نبودن وضعیت معلمان حق‌التدریس و کمبود و فرسودگی فضای آموزشی، مواجه است.

در عرصه زیربنایی و نظام سکونتگاهی مسائل راهبردی استان شامل نرخ رشد منفی شدید جمعیت روستایی و روند فزاینده خروج جمعیت از روستاها، ظرفیت محدود شبکه جاده‌ای استان و عدم دسترسی به آزادراه‌ها، تمرکز شدید جمعیت شهری در شهر کرمانشاه و روند فزاینده شاخص نخست شهری، عدم ارتباط ریلی شهرها و پایانه‌های مرزی، محدودیت‌های زیرساختی و مهارت پایین ساکنین در استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات است.

در حوزه منابع طبیعی محیط‌زیست، گسترش ابر مسئله روند رو به رشد ریز گردها، قرارگیری بخش‌هایی از استان در معرض مخاطرات محیطی، روند فزاینده فرسایش خاک، رخداد خشکسالی‌های ممتد و تخریب جنگل‌ها و منابع طبیعی استان مسائل راهبردی استان می‌باشند.

در نهایت در عرصه اقتصادی استان کرمانشاه با مسائل راهبردی نرخ بالای بیکاری، ضعف بخش گردشگری، فقدان یا جذب پایین سرمایه‌گذاری خارجی، عدم گسترش بخش صنعت، عدم گسترش زیرساخت‌های ارتباطی جهت تسهیل جریان کالا و خدمات، ضعف صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی و معدن، نارسایی زیرساخت‌های ارتباطی جهت تسهیل جریان کالا و خدمات، رویه‌های ناپایدار در بخش کشاورزی، مهارت پایین نیروی کار محلی، نارسائی زیربنایی و تسهیلاتی بازارچه‌های مرزی، کم‌توجهی به پتانسیل همکاری اقتصادی با عراق، سطح پایین دانش و فناوری، ضعف زنجیره‌های تولید صنعتی و صرفه‌های ناشی از تجمع حداقلی، ضعف خدمات پشتیبان تولید، نیاز مبرم به مدیریت کارآمد و یکپارچه اقتصادی منطقه آزاد قصر شیرین، ضعف در زنجیره تولید و ارزش بخش شیلات استان و ضعف در بهره‌برداری از فرصت‌های توسعه گردشگری سلامت مواجه است.

جدول ۱۱۸ – تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی

| امتیاز نهایی | | |

| عنوان | | ابعاد | | |

| ردیف | مسئله | عنوان | ابعاد | بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی) | | |

| عنوان | | | ابعاد | | |

جدول ۱۱۹- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی

بعد	مسئله	امتیاز
تصمیم‌گیری قلمرومحور	نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان	۱۵۱
مالی و پولی	کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان	۱۴۷
منابع و دارایی‌ها	نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان	۱۴۲
تصمیم‌گیری قلمرومحور	تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی	۱۴۰
کیفیت	درک و فهم درست و دقیق مجریان از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها	۱۳۷
سازمانی	مدیریت غیربومی و کوتاه‌مدت در سطح کلان استان و استفاده از چانه‌زنی به هنگام تصویب و تخصیص اعتبارات	۱۳۳
ایمنی و امنیت	ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای ایمنی و امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران	۱۳۱
کیفیت	تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه استان	۱۳۱
مسئله محور	نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان کرمانشاه	۱۳۰
مشارکتی	ایجاد کشمکش‌ها به دلیل ساختار قبیله‌ای و طایفه‌ای موجود در استان کرمانشاه و عدم همکاری و وحدت رویه در توسعه استان	۱۲۸

جدول ۱۲۰- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش

مسئله	ابعاد																				امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)													محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله		
	ناملموسی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گنگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	مبنی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	زایی/جداگری بالا کشمکش	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کار کردی	چند بعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی نشدن از کنش	غیرعمدی بودن	میزان ربط/ارتباط نداشتن (مسئولیت)	
	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
بیکاری	۷	۸	۷	۷	۶	۷	۱۰	۹	۹	۹	۸	۸	۹	۸	۹	۶	۷	۷	۶	۶	۱۵۳
خودکشی	۷	۸	۷	۷	۷	۸	۱۰	۹	۹	۸	۸	۷	۷	۶	۷	۶	۶	۶	۶	۶	۱۴۵
نزاع‌های دسته‌جمعی	۶	۸	۸	۸	۷	۸	۱۰	۹	۹	۹	۸	۷	۶	۷	۸	۶	۵	۴	۵	۵	۱۴۳
تعلق و عرق ملی پایین	۸	۷	۷	۷	۶	۸	۱۰	۹	۸	۹	۸	۸	۵	۷	۸	۴	۵	۵	۵	۵	۱۳۹
احساس امنیت پایین	۸	۷	۶	۶	۶	۹	۱۰	۸	۹	۹	۸	۷	۷	۶	۸	۶	۵	۴	۴	۴	۱۳۸
پایین بودن رضایت از زندگی	۷	۶	۷	۷	۷	۷	۹	۹	۹	۸	۹	۶	۶	۶	۸	۶	۶	۵	۵	۴	۱۳۷
سطح پایین اعتماد سازمانی	۷	۶	۷	۷	۷	۸	۱۰	۸	۸	۸	۸	۶	۶	۶	۸	۵	۵	۶	۵	۴	۱۳۵
سرمایه اجتماعی پایین (سطح میانی)	۸	۵	۸	۸	۶	۷	۹	۸	۸	۷	۶	۶	۵	۵	۷	۶	۶	۶	۵	۴	۱۳۰
سرمایه اجتماعی پایین (سطح خرد)	۸	۵	۸	۷	۶	۹	۱۰	۹	۸	۸	۵	۶	۵	۵	۸	۵	۵	۴	۴	۵	۱۳۰
طلاق	۷	۶	۷	۷	۶	۶	۹	۸	۶	۸	۴	۷	۷	۵	۸	۵	۶	۵	۴	۵	۱۲۶
فقر و محرومیت	۶	۱۰	۸	۳	۶	۴	۱۰	۱۰	۷	۱۰	۱۰	۹	۶	۹	۱۰	۸	۶	۶	۷	۷	۱۵۲
سکونتگاه غیررسمی	۷	۹	۸	۵	۶	۵	۱۰	۹	۷	۹	۶	۷	۶	۸	۱۰	۷	۷	۶	۷	۸	۱۴۷

| مسئله | ابعاد | | |

جدول ۱۲۱- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش

حوزه	عنوان	شرح
اجتماعی و فرهنگی	بیکاری	از سال ۱۳۹۵ تا سال ۱۳۹۸ استان کرمانشاه دارای رتبه اول در بیکاری در کشور بوده است و در تمام سال‌های بررسی شده نرخ بیکاری استان از نرخ بیکاری کل کشور بالاتر بوده است.
	خودکشی	میزان خودکشی در استان کرمانشاه به نسبت متوسط کشور بیش از ۲ برابر است که استان در این خصوص وضعیت نامناسبی دارد.
	نزاع‌های دسته‌جمعی	میزان نزاع‌های دسته‌جمعی در استان کرمانشاه به نسبت کل کشور بیش از دو برابر است و استان کرمانشاه وضعیت نگران‌کننده‌ای در این خصوص دارد.
فقر و سکونتگاه غیررسمی	فقر و محرومیت نسبی	بر اساس داده‌های تمام شماری سال ۱۳۹۵، جمعیت کل ساکن در مناطق محروم استان کرمانشاه برابر با ۳۲۴,۳۹۸ نفر است.
جمعیت	تمرکز نامتوازن جمعیت	از مجموع ۱۴ شهرستان استان، حدود ۵۶ درصد از جمعیت استان در یک شهرستان (شهرستان کرمانشاه) تمرکز یافته و ۴۴ درصد جمعیت در ۱۳ شهرستان باقی مانده.
	توقف رشد جمعیت و کهن‌سالی جمعیت در سال‌های آینده	کاهش رشد سالانه جمعیت و پیش‌بینی ادامه آن در سال‌های آتی به‌ویژه در نقاط روستایی می‌تواند به یکی از چالش‌های پیش‌روی جمعیت استان تبدیل شود. رتبه رشد جمعیتی استان در دوره ۹۵-۱۳۹۰ برابر با ۲۸ بوده است، در واقع این استان در رده استان‌های با رشد پایین قرار دارد و با توجه به درصد رشد سالانه جمعیت طی دو دوره قبل‌تر و پیش‌بینی تعداد جمعیت تا سال ۱۴۱۵ بهتر است که افزایش تعداد جمعیت در اولویت قرار گیرد.
آموزش	مشخص نبودن وضعیت معلمان حق‌التدریس	عدم تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی آموزشیارن و وجود حالت بلاتکلیفی و بی انگیزگی در پرسنل محوری عرصه سوادآموزی؛
	کمبود و فرسودگی فضای آموزشی	بر اساس آمار ارائه شده نسبت مدارس مستحکم در سطح استان حدود ۶۰ درصد می‌باشد که از متوسط کشوری که ۶۶ درصد است، پایین‌تر است.

جدول ۱۲۲- مسائل راهبردی در عرصه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

مسئله	ابعاد																							امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)																محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله		
	ناملموسی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گنگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	مبنی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	زایی/جداگری بالا کشمکش	واسنگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	چند بعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	غیرعمدی بودن	میزان ربط/ارتباط ندانستن (مسئولیت)	
	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
ظرفیت محدود شبکه جاده‌ای استان و عدم دسترسی به آزادراه‌ها	۶	۶	۴	۵	۵	۶	۸	۵	۲	۷	۵	۸	۴	۶	۷	۵	۳	۳	۷	۶	۱۰۸
عدم ارتباط ریلی شهرها و پایانه‌های مرزی	۷	۵	۴	۶	۸	۵	۴	۳	۴	۴	۶	۵	۶	۵	۷	۶	۵	۴	۴	۵	۱۰۳
محدودیت‌های زیرساختی و مهارت ساکنین در استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات	۶	۵	۳	۴	۵	۴	۶	۵	۵	۶	۵	۶	۵	۴	۵	۵	۵	۶	۵	۳	۹۸
سهم بالای برداشت از منابع آب زیرزمینی و اضافه برداشت از منابع آب	۴	۳	۴	۳	۵	۳	۴	۲	۳	۶	۴	۵	۲	۳	۴	۳	۴	۲	۳	۲	۶۹
تمرکز شدید جمعیت شهری در شهر کرمانشاه و روند فزاینده شاخص نخست شهری	۷	۷	۵	۵	۳	۴	۵	۵	۵	۶	۶	۶	۴	۵	۵	۵	۵	۶	۶	۵	۱۰۵
عدم تعادل و توازن در سلسله مراتب اندازه شهرها و نبود شهرها میانی در سلسله مراتب استان	۵	۶	۴	۳	۴	۳	۴	۵	۴	۵	۳	۵	۳	۳	۴	۳	۵	۴	۵	۴	۸۲
محدودیت‌های طبیعی ناشی از شکل زمین(قرارگیری ارتفاعات) در توسعه شهرها	۳	۶	۳	۳	۳	۳	۱	۶	۶	۴	۲	۲	۳	۲	۳	۶	۳	۳	۳	۳	۶۸
نرخ رشد منفی شدید جمعیت روستایی و روند فزاینده خروج جمعیت از روستاها	۷	۶	۸	۳	۵	۵	۶	۶	۹	۹	۳	۹	۶	۲	۶	۴	۴	۴	۴	۷	۱۱۳

جدول ۱۲۳- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

مسئله راهبردی	شرح مسئله
نرخ رشد منفی شدید جمعیت روستایی و روند فزاینده خروج جمعیت از روستاها	اگرچه در دو دوره ۵ ساله اخیر هم جمعیت روستایی کشور و هم جمعیت روستایی استان کرمانشاه دارای نرخ رشد منفی بوده‌اند. اما طی دوره اخیر نرخ رشد جمعیت روستایی استان به مراتب با آهنگ سریع‌تری رو به کاهش بوده است به نحوی که نرخ رشد جمعیت روستایی استان در دوره ۳۰ ساله (۹۵-۱۳۶۵) برابر با ۴/۱۱- درصد بوده و در مقابل نرخ رشد روستایی کشور در همین دوره حدود ۰/۲۸- درصد سالانه بوده است.
ظرفیت محدود شبکه جاده‌ای استان و عدم دسترسی به آزادراه‌ها	بررسی وضعیت استان کرمانشاه نشان از ضعف ارتباطی در حوزه حمل و نقل جاده‌ای دارد به نحوی که استان فاقد شبکه آزادراهی است و شبکه بزرگراهی موجود پاسخگوی نیاز استان نیست.
تمرکز شدید جمعیت شهری در شهر کرمانشاه و روند فزاینده شاخص نخست شهری	بررسی شاخص نخست شهری نشان‌گر برتری مطلق شهر نخست و فاصله جمعیتی آن با سایر شهرهای استان است (شاخص ۰/۸۳) به طوری که شهر کرمانشاه حدود ۱۰ برابر شهر دوم (اسلام‌آباد غرب) جمعیت دارد. از این رو در توزیع جمعیت شهری استان نابرابری جغرافیایی توزیع جمعیت مشهود است، به طوری که قرارگیری شهر کرمانشاه در پهنه مرکزی استان محل استقرار بیشترین جمعیت استان است و پهنه‌های پیرامونی خالی از جمعیت است.
عدم ارتباط ریلی شهرها و پایانه‌های مرزی	در سال ۱۳۹۷ ارتباط ریلی شهر کرمانشاه با شبکه ریلی کشور برقرار شده است، اما با این که برنامه اجرایی برای اتصال مرز خسروی به شبکه ریلی وجود دارد تاکنون ارتباط ریلی این مرز با شبکه ریلی برقرار نشده است، از سویی با توجه به بازار بزرگ و جذاب صادرات به کشور عراق عدم ارتباط ریلی زمینه‌ساز محدودیت تجارت در استان است.
محدودیت‌های زیرساختی و مهارت ساکنین در استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات	بررسی وضعیت شاخص فناوری اطلاعات در استان نشان از جایگاه ۲۳ ام استان بین استان‌های کشور دارد اما به واسطه محدودیت‌های ناشی از مهارت ناکافی ساکنین در استفاده از فناوری اطلاعات زیر شاخص مربوط به مهارت استفاده در بین استان‌های جایگاه ۲۴ ام کشور را دارد. همچنین شاخص دسترسی به فناوری اطلاعات نشان از جایگاه پایین استان در بین استان‌های کشور دارد.

جدول ۱۲۴- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست

| مسئله | ابعاد | | |

جدول ۱۲۵- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست

مسئله راهبردی	شرح
گسترش ابر مسئله روند رو به رشد ریز گردها	بیشترین تعداد روزهای گردوغبار در شهرستان قصر شیرین به تعداد ۷۴۱ روز و کمترین تعداد روز در شهرستان کرمانشاه به تعداد ۳۴۴ روز در طول دوره ۹ ساله مشاهده‌شده است.
قرارگیری بخش‌های از استان در معرض مخاطرات محیطی	قرارگیری ۸۴۱۸۰۰ هکتار از مساحت استان در معرض خطر با آسیب‌پذیری بالا و بسیار بالای زلزله قرارگیری ۶۹۵۳۷۶ هکتار از مساحت استان در معرض خطر با آسیب‌پذیری بالا و بسیار بالا سیل
روند فزاینده فرسایش خاک	در استان کرمانشاه سالانه ۱۲ تن در هکتار فرسایش رخ می‌دهد که این میزان فرسایش ۱۲ برابر اتحادیه اروپا و سه برابر آسیا است.
رخداد خشکسالی‌های ممتد	در ۲۲ درصد از کل بازه ده ساله اخیر، استان کرمانشاه خشکسالی با درجات ضعیف تا شدید رخ داده است و وضعیت بارش در استان در ۷۸ درصد این مدت در کل استان به‌صورت نرمال بوده است. این خشکسالی‌ها تأثیر مخربی بر اکوسیستم‌های استان داشته است و صدمات زیادی را بر کشاورزی، مراتع و منابع آب استان داشته باشد که دنبال آن تولیدات دامی و زراعی کاهش یافته و شاهد کاهش درآمد روستائیان و حتی تشدید مهاجرت به شهرها هستیم.
تخریب جنگل‌ها و منابع طبیعی استان	در استان کرمانشاه بهره‌برداری بی‌رویه به منظور برداشت چوب از جنگل‌ها و علوفه از مرتع، تبدیل اراضی مرتعی و جنگلی به اراضی کشاورزی و غیر کشاورزی مخصوصاً در مناطق شیب‌دار و وجود تعداد زیاد دام در مرتع بیش از ظرفیت آن‌ها (عدم رعایت ظرفیت مرتع) باعث تخریب شدید جنگل‌ها و مراتع استان کرمانشاه شده است.

جدول ۱۲۶- تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی

مسئله	ابعاد																				امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)													محتوای مسئله (ماهیت مسئله)			کنش مسئله		منبع مسئله		
	نادلمومی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	مبنی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	کشمکش زایی اجتماعی بالا	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیر عادی بودن	مقیاس کار کردی	چند بعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	غیر عمدی بودن	میزان ربط/ارتباط نداشتن (مسئولیت)	
	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	←	
نرخ بالای بیکاری	۷	۱۰	۸	۶	۷	۷	۱۰	۶	۷	۱۰	۸	۸	۳	۵	۱۰	۴	۴	۵	۴	۱	۱۳۰
جذب پایین سرمایه‌گذاری خارجی	۵	۸	۹	۶	۴	۶	۶	۷	۷	۹	۸	۸	۴	۸	۱۰	۲	۴	۲	۲	۲	۱۱۷
ضعف بخش تولید صنعتی	۶	۹	۷	۶	۶	۷	۱۰	۱۰	۸	۱۰	۸	۸	۳	۷	۸	۳	۴	۵	۴	۱	۱۳۰
ضعف صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی و معدن	۶	۱۰	۷	۶	۴	۴	۹	۶	۷	۹	۸	۹	۹	۸	۹	۵	۲	۵	۶	۵	۱۳۴
نارسایی زیرساخت‌های ارتباطی جهت تسهیل جریان کالا و خدمات	۳	۱۰	۶	۵	۷	۸	۹	۹	۱۰	۸	۵	۹	۸	۱۰	۸	۳	۴	۳	۵	۳	۱۳۳
فقدان صنایع خلاق با ارزش‌افزوده بالا	۶	۸	۵	۵	۴	۵	۹	۷	۶	۸	۴	۵	۷	۶	۶	۳	۴	۴	۸	۳	۱۱۳
عدم توازن نظام فعالیت و سکونت	۸	۸	۹	۷	۶	۸	۸	۷	۶	۷	۳	۶	۴	۸	۷	۴	۳	۲	۱	۱	۱۱۳
ضعف بخش گردشگری	۶	۷	۷	۶	۷	۷	۱۰	۱۰	۸	۱۰	۸	۷	۵	۷	۸	۳	۴	۵	۳	۲	۱۳۰
رویه‌های ناپایدار در بخش کشاورزی	۷	۱۰	۸	۶	۷	۷	۱۰	۱۰	۷	۱۰	۸	۸	۳	۵	۱۰	۴	۴	۵	۴	۱	۱۳۴
مهارت پایین نیروی کار محلی	۵	۹	۷	۶	۶	۶	۹	۶	۸	۹	۸	۷	۵	۸	۹	۳	۴	۶	۴	۲	۱۲۷
نارسائی زیربنایی و تسهیلاتی بازارچه مرزی	۶	۱۰	۶	۶	۵	۸	۸	۹	۱۰	۸	۶	۸	۹	۷	۸	۴	۴	۳	۵	۳	۱۳۳
کم‌توجهی به پتانسیل همکاری اقتصادی با عراق	۷	۱۰	۸	۶	۷	۷	۱۰	۱۰	۷	۱۰	۸	۸	۳	۵	۱۰	۴	۴	۵	۴	۱	۱۳۴
سطح پایین دانش و فناوری	۸	۹	۸	۸	۵	۸	۸	۹	۱۰	۸	۵	۷	۶	۷	۸	۳	۴	۳	۵	۳	۱۳۲
ضعف زنجیره‌های تولید صنعتی و صرفه‌های ناشی از تجمع حداقلی	۷	۱۰	۸	۶	۷	۷	۱۰	۱۰	۷	۱۰	۸	۸	۳	۵	۱۰	۴	۴	۵	۴	۱	۱۳۴
ضعف خدمات پشتیبان تولید	۶	۸	۷	۶	۵	۸	۸	۹	۱۰	۸	۶	۸	۷	۸	۸	۵	۴	۶	۵	۴	۱۳۶
نیاز مبرم به مدیریت کارآمد و یکپارچه اقتصادی منطقه آزاد قصر شیرین	۵	۹	۷	۶	۶	۶	۹	۶	۸	۹	۸	۷	۵	۹	۹	۷	۶	۵	۶	۴	۱۳۷
ضعف در زنجیره تولید و ارزش بخش شیلات استان	۶	۸	۷	۶	۵	۸	۸	۹	۱۰	۸	۶	۸	۷	۸	۸	۵	۴	۶	۵	۴	۱۳۶
ضعف در بهره‌برداری از فرصت‌های توسعه گردشگری سلامت	۷	۱۰	۸	۶	۷	۷	۱۰	۱۰	۷	۱۰	۸	۸	۳	۵	۱۰	۴	۴	۵	۴	۱	۱۳۴

جدول ۱۲۷- شرح مسائل راهبردی استان کرمانشاه در عرصه اقتصادی

عنوان مسئله	شرح مسئله
نرخ بالای بیکاری	استان کرمانشاه از نظر نرخ بیکاری در میان استان‌های کشور از سال ۹۲ تا ۹۸ در رتبه نخست قرار دارد. نرخ بیکاری کل استان حدود ۵ درصد بالاتر از میانگین کشوری است. این موضع در مناطق شهری به هفت درصد افزایش یافته است؛ اما مناطق روستایی تا حدودی شرایط مطلوب‌تری از نظر بیکاری دارد. این استان از نظر نرخ بیکاری جوانان با ۲۶/۴ درصد در رتبه نخست کشور قرار دارد.
ضعف بخش گردشگری	تعداد کم آثار ثبت جهانی شده، عدم ثبات مدیریتی و عدم همگرایی بین مجموعه گردشگری، نداشتن زیرساخت‌های لازم، عدم تعامل استان‌های منطقه غرب کشور برای تعریف یک محور گردشگری، بی‌توجهی به رویدادسازی‌ها، نپرداختن دانشگاه‌های استان به مقوله گردشگری و ... می‌تواند از علل عدم تبدیل شدن کرمانشاه از یک معبر گردشگری به مقصد گردشگری باشد.
فقدان یا جذب پایین سرمایه‌گذاری خارجی	استان کرمانشاه دارای پتانسیل‌های بالای نیروی انسانی است که در نرخ مشارکت اقتصادی آن هویدا است. از این رو نیروی انسانی فعال در استان وجود دارد اما به دلیل عدم سرمایه‌گذاری‌های داخلی و به‌ویژه خارجی یکی از نیازمندی‌های استان جهت قرار گرفتن در مسیر توسعه است. بررسی وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی در استان کرمانشاه نشان می‌دهد که از سال ۹۰ تا ۹۶ سهم استان از سرمایه‌گذاری خارجی صفر بوده و فقط در سال ۹۷ ، شاهد تحولی در جذب سرمایه‌گذاری هستیم که حدود ۴ درصد از حجم سرمایه‌گذاری خارجی کشور را تشکیل داده است. از این رو می‌توان بیان داشت استان کرمانشاه ظرفیت بالایی برای جذب سرمایه‌گذاری دارد.
عدم گسترش بخش صنعت	بخش صنعت استان از جمله بخش‌هایی است که مورد بی‌توجهی در استان قرار گرفته و از میان بخش‌های دیگر استان، دارای کمترین میزان ارزش‌افزوده است. بررسی تعداد کارگاه‌های صنعتی در استان نشان می‌دهد که نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی به جمعیت پایین است و کمتر از یک‌سوم کشور است. افزون بر آن سرانه ارزش‌افزوده این بخش نیز در رتبه پایینی قرار دارد و استان کرمانشاه جزو آخرین استان‌ها از نظر سرانه ارزش‌افزوده بخش کارگاه‌های صنعتی است. سهم استان از نظر تمرکز کارگاه‌های صنعتی در سطح پایینی قرار دارد. به طوری که کمتر از یک درصد از کارگاه‌های صنعتی در استان تمرکز یافته‌اند. چهار شهرستان استان فاقد بخش صنایع هستند. در کرمانشاه هم‌اکنون سه پتروشیمی فعال است و چهارمین پتروشیمی نیز در دست احداث است، اما هنوز زنجیره صنایع پایین‌دستی صنعت پتروشیمی در کرمانشاه ایجاد نشده است. البته در این زمینه اقداماتی ازجمله تعریف خوشه‌های صنعتی مانند خوشه لبنیات، خوشه "یو.پی.وی.سی" و ... در کرمانشاه انجام شد، اما نتیجه چندان مطلوبی نداشت. عامل دیگر اثرگذار بر صنعتی نبودن کرمانشاه، کمبود نیروی کار ماهر، باوجود داشتن جمعیت قابل‌توجه فارغ‌التحصیلان دانشگاهی است و متأسفانه در این زمینه هنوز ارتباط خوبی بین مراکز دانشگاهی، مراکز آموز فنی و حرفه‌ای و واحدهای تولیدی و صنعتی شکل نگرفته که آموزش نیروی کار بر اساس نیاز واقعی واحدها باشد.
عدم گسترش زیرساخت‌های ارتباطی جهت تسهیل جریان کالا و خدمات	استان کرمانشاه به دلیل موقعیت جغرافیایی، پتانسیل‌های لازم برای اجرای نقش منطقه در غرب کشور را دارد. از این رو جهت گام برداشتن به این مسیر، نیازمند توسعه زیرساخت‌ها از جمله زیرساخت حمل‌ونقلی است. بررسی وضعیت زیرساخت‌های ارتباطی استان نشان می‌دهد که این استان فاقد مسیر ارتباط به صورت آزادراه است. از نظر توسعه بزرگراه در سال‌های اخیر شاهد توسعه بزرگراه هستیم اما با توجه به موقعیت‌های استان و همسایگی با کشور عراق نیازمند توسعه بیشتر مسیرهای ارتباطی است. بررسی وضعیت مسیرهای ارتباطی نشان می‌دهد تمرکز عمده راه در غرب استان و شرق استان از این نظر دچار مشکلات اساسی است. افزون بر آن سهم استان از حجم جا به جایی کالاهای جاده‌ای روند نزولی داشته و در سال ۱۳۹۸ به میزان ۱/۸۹ درصد رسیده است. بررسی وضعیت راه آهن نشان می‌دهد که با وجود گذشت چند سال از افتتاح خط راه آهن اما خطوط راه آهن جنبه کارکردی ندارد. از نظر جایه جایی مسافر از کرمانشاه به مشهد صورت می‌گیرد. همچنین خط راه آهن تا مرکز استان گسترش یافته است و بخش غربی استان فاقد خطوط راه آهن است.
ضعف صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی و معدن	استان کرمانشاه به عنوان یکی از قطب‌های کشاورزی کشور شناخته شده اما از نظر صنایع تبدیلی بسیار ضعیف است و محصولات تولیدی کشاورزان و همچنین گیاهان دارویی خام‌فروشی می‌شود. در حال حاضر نزدیک به ۲۱۰ واحد صنایع بسته‌بندی، فرآوری، تبدیل و نگهداری محصولات کشاورزی وجود دارد که این متناسب با ظرفیت استان نیست و حداقل به هزار تا هزار و ۵۰۰ واحدهای کوچک و بزرگ فرآوری نیاز است. کرمانشاه در حوزه قیر طبیعی، سنگ تزئینی، کانی‌های فلزی و ... پتانسیل‌های خوبی دارد، اما استفاده بهینه از ظرفیت معادن استان با چند مشکل جدی مواجه است. اول اینکه هنوز در زمینه وضعیت دقیق میزان ذخایر و اکتشافات کارهای جدی صورت نگرفته است. در حوزه بهره‌برداری نیز چالش جدی نداشتن تکنولوژی مدرن و به‌روز است که هم هزینه‌ها را بالا می‌برد و هم باطله‌های معدنی

عنوان مسئله	شرح مسئله
	را افزایش می‌دهد. معضل دیگر معادن در کرمانشاه خام فروشی است و اینکه هیچ کار جدی در زمینه فراوری انجام نمی‌شود، در نتیجه مواد معدنی ازجمله سنگ‌های تزئینی بدون کوچک‌ترین فرآوری به استان‌های دیگر مانند اصفهان می‌رود و گاهی بر می‌گردد و از همین مرزهای کرمانشاه به کشورهای دیگر صادر می‌شود. هنوز در کرمانشاه حتی یک واحد سنگ‌بری بزرگ و مدرن وجود ندارد و اکثر سنگ‌های تزئینی به‌صورت کلوخ خارج می‌شود.
نارسایی زیرساخت‌های ارتباطی جهت تسهیل جریان کالا و خدمات	در بخش زیربنایی توضیح داده شد.
رویه‌های ناپایدار در بخش کشاورزی	مهم‌ترین مسائل و مشکلات در زمینه کشاورزی شامل کاهش منابع آب سطحی، استفاده نکردن از استخر، عدم نظارت دولت بر برداشت آب از منابع زیرزمینی (چاه‌ها)، حفر چاه‌های غیرمجاز، عدم رعایت حریم بین چاه‌ها، خاکی بودن کانال‌ها، طولانی بودن مسیر کانال‌ها و نهرها، مشکلات انتقال آب از زمین‌های سایر مالکین در صورت عدم توافق آن‌ها، نامناسب بودن شکل و اندازه مزرعه، استفاده از روش‌های آبیاری سنتی، نبود هماهنگی بین سازمان‌های دولتی و تشکل‌های مردمی، حمایت نکردن دولت از محصولاتی با مصرف آبی کم، عدم آگاهی کشاورزان از اهمیت بهینه‌سازی کارایی مصرف آب آبیاری، عدم مراجعه به مدیریت کشاورزی، عدم شرکت در کلاس‌های ترویجی، بالا بودن هزینه‌های لوله‌گذاری، کم بودن وام دریافتی برای لوله‌گذاری و کم بودن توان مالی زارعین برای استفاده از آبیاری تحت‌فشار بوده است.
مهارت پایین نیروی کار محلی	وضعیت بازار کار هم اکنون به گونه‌ای است که به نیروهای مهارت دیده و تکنیسین نیاز دارد و این در حالی است که اغلب افراد تحصیل‌کرده و جویای کار از این مهارت‌ها برخوردار نبوده و تکنسین نیستند.
نارسائی زیربنایی و تسهیلاتی بازارچه‌های مرزی	فقدان یا کمبود تسهیلات همچون بانک، مشکلات حوزه گمرکی به‌ویژه تأخیر در وصول اظهارنامه‌های گمرکی، همچنین نبود زیرساخت‌های اولیه همچون راه با کیفیت و ضعف در سالن گمرک و غرفه‌های خدماتی بازارچه‌ها از مشکلات اصلی بازارچه‌های مرزی است.
کم‌توجهی به پتانسیل همکاری اقتصادی با عراق	با وجود ۳۷۱ کیلومتر مرز مشترک کرمانشاه با عراق تلاش زیادی برای توسعه همکاری اقتصادی نشده و به عقد چندین تفاهم‌نامه با بابل محدود شده است. این در حالی است که پتانسیل‌های گسترده برای توسعه همکاری اقتصادی وجود دارد ولیکن این همکاری‌ها به فعالیت‌هایی همچون صادرات انرژی برق، محصولات کشاورزی و غیره محدود شده و بایستی با اجرای طرح‌هایی همچون سوآپ نفتی، سرمایه‌گذاری در بابل و غیره گسترش یابد.
سطح پایین دانش و فناوری	سطح فناوری در بخش کشاورزی، صنعت و معدن بسیار پایین بوده و رقابت‌پذیر نیست.
ضعف زنجیره‌های تولید صنعتی و صرفه‌های ناشی از تجمع حداقلی	با توجه به برون‌زا بودن اغلب صنایع بزرگ کرمانشاه همچون پتروشیمی و خودرو، زنجیره تولید و ارزش بسیار ناقص است و بسیاری از کالاهای واسطه وارداتی است.
ضعف خدمات پشتیبان تولید	بسیاری از خدمات پشتیبان تولید یا توسعه نیافته یا در شهر کرمانشاه متمرکز شده است.
نیاز مبرم به مدیریت کارآمد و یکپارچه اقتصادی منطقه آزاد قصر شیرین	با توجه به تبدیل شدن قصر شیرین به منطقه آزاد نیاز مبرم به برنامه‌ریزی برای توسعه بخش تولید، جذب سرمایه و انتقال فناوری وجود دارد.
ضعف در زنجیره تولید و ارزش بخش شیلات استان	طی سال ۱۳۹۹، در استان کرمانشاه ۲۵ تن میگوی آب شیرین و چهار میلیون و ۵۰۰ هزار قطع ماهیان زینتی تولید شده است. استان کرمانشاه از نظر تولید ماهیان گرمابی رتبه نخست و در تولید ماهیان سردابی رتبه چهارم را بین استان‌های غیر ساحلی کشور داشته است. همچنین به عنوان تنها مرکز تولید پست لارو میگوی آب شیرین در کشور فعالیت می‌کند. با این وجود، صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش شیلات توسعه نیافته است.
ضعف در بهره‌برداری از فرصت‌های توسعه گردشگری سلامت	نزدیکی به بازار بزرگ گردشگری سلامت عراق موجب شده که استان کرمانشاه در زمینه گردشگری سلامت از پتانسیل بالایی برخوردار باشد با این وجود ضعف زیرساخت‌ها و تسهیلات در کنار بازاریابی ضعیف موجب شده که این استان نتواند از این پتانسیل استفاده بهینه کند.

۴-۲- تدوین اهداف بنیادین

اهداف بنیادین سند، اهدافی هستند که در جهت حل مسائل راهبردی استان کرمانشاه در پیش گرفته شده‌اند. در جدول زیر اهداف بنیادین سند به تفکیک محورهای مطالعاتی آورده شده است.

جدول ۱۲۸- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه کرمانشاه

محور	اهداف بنیادین
منابع طبیعی و محیط‌زیست	-کمینه‌سازی آثار زیان‌بار آلودگی‌های آب، خاک و هوا -همکاری فراملی برای مبارزه با ریزگردها -حفاظت از محیط‌زیست و پایداری منابع پایه -افزایش قدرت بازدارندگی قوانین برای حفاظت اراضی جنگلی و ذخایر ژنتیکی گیاهی- جانوری -ارتقای تاب‌آوری در برابر مخاطرات محیطی -نگهداری و حفاظت پایدار از مراتع
اقتصادی	- توسعه صنایع مرتبط با پتروشیمی و نفت و گاز - توسعه نقش تولیدی و فناورانه منطقه آزاد - ارتقای همکاری‌های اقتصادی بین‌المللی - توسعه بازارچه‌های مرزی - ارتقاء فرهنگ کار و کارآفرینی - افزایش سهم ارزش‌افزوده استان در بخش کشاورزی و صنعت - افزایش سهم استان از بازارهای داخلی و خارجی - توسعه خدمات پشتیبان زیست‌پذیر و رقابت‌پذیر استان - تنوع سازی و بهبود راندمان بخش کشاورزی با تأکید بر تجاری‌سازی محصولات - توسعه اقتصادی مبتنی بر دانش و اشتغال مولد - اصلاح و تکمیل زنجیره تولید صنعتی و کشاورزی - تبدیل استان به دروازه صادراتی کشور - بازآفرینی مرکزیت منطقه‌ای - توسعه اقتصاد مبتنی بر تجارت و هاب حمل و نقل غرب کشور -توسعه گردشگری طبیعی و تاریخی و سلامت
اجتماعی-جمعیتی	- ایجاد اشتغال مورد نیاز استان و کاهش نرخ بیکاری - افزایش میزان رضایت از زندگی و جلوگیری از گسترش آسیب‌های اجتماعی مانند طلاق، اعتیاد و... - تأکید بر سلامت جامعه به خصوص سلامت روان در استان - افزایش سرمایه‌های اجتماعی در استان - تأکید بر اشتراکات و تقویت هویت ملی در جهت افزایش میزان عرق ملی و کاهش تمایل به مهاجرت - برقراری عدالت اجتماعی -کاهش آسیب‌های اجتماعی -دستیابی به رشد متعادل و مطلوب جمعیت طی ۲۰ سال آینده

محور	اهداف بنیادین
	- تحقق عدالت آموزشی در جهت دسترسی به آموزش با کیفیت - تأمین زیر نظام‌های تعلیم و تربیت به خصوص زیر نظام منابع انسانی و زیر نظام فضا و تجهیزات - بهبود زیر نظام‌های بخش سوادآموزی به خصوص زیر نظام منابع انسانی و فضا و تجهیزات - متناسب¬سازی رشته¬های دانشگاهی با نیازهای زیست¬بوم استان - تأمین زیرنظام-های اساسی تحقق آموزش مطلوب با رعایت اصل عدالت آموزشی
زیربنایی	- افزایش ظرفیت شبکه جاده‌ای استان و افزایش دسترسی به آزادراه‌ها - ایجاد ارتباط ریلی شهرها و پایانه‌های مرزی - تقویت زیرساخت‌ها و مهارت ساکنین در استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات - توسعه محورهای ترانزیتی و بین‌المللی - مدیریت و کنترل برداشت از منابع آب زیرزمینی
مدیریتی-نهادی	- اجرایی نمودن حداکثری برنامه‌ها و پروژه‌ها در همه‌ی حوزه‌ها - فعال بودن کلیه ستادها و کارگروه‌های استان کرمانشاه - مشارکت حداکثری نهادهای دولتی در تصمیم‌گیری و اجرا - استفاده از آخرین دستاوردهای فنی و تخصصی در مدیریت کیفیت - تقویت هماهنگی بین ستادها و کمیته‌های استانی - ارتقای مدیریت امنیت و ایمنی در حوزه‌های مختلف توسعه - برنامه‌ریزی راهبردی و تمرکز بر مسائل اصلی توسعه استان - برخورداری استان از وجود افراد و نهادهای اثرگذار جهت هدایت فرایند توسعه - آشکار و روشن‌سازی مأموریت‌ها و وظایف نهادها و دستگاه‌های فعال در استان - مدیریت باثبات و بومی و آشنا با وضعیت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی استان و ثبات در تصمیم‌گیری - انطباق مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن - نظارت بر عملکرد شوراها و کمیته‌ها و پرداختن به وظایف اصلی و مهم در تصمیم‌گیری و نه صرفاً هماهنگی - مدیریت یکپارچه، بین بخشی، میان‌رشته‌ای و مبتنی بر قلمروهای فضایی - فهم صحیح و دقیق مجریان از برنامه‌ها و اهداف - تأمین منابع مالی و پولی مناسب و به موقع و کاهش ریسک - آموزش نیروهای متخصص و بین‌رشته‌ای جهت راهبری توسعه استان - ایجاد نظام پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود - برنامه‌ریزی مشارکتی و از پایین به بالا - تمرکز مدیریت بر نتایج و بروندادها - تمرکز مدیریت بر مسئله‌های اولویت‌دار استان - الزام قوانین و مقررات پشتیبان اجرای آمایش استان - هماهنگی با تغییرات و فرصت‌ها و تهدیدهای جدید
نظام سکونتگاهی	- ایجاد تعادل و توازن در سلسله مراتب اندازه شهرها و استقرار شهرها میانی در سلسله مراتب استان - کاهش نرخ رشد منفی جمعیت روستایی و جلوگیری از روند فزاینده خروج جمعیت از روستاها

۴-۳- تدوین چشم‌انداز

در برنامه‌ریزی راهبردی، چشم‌انداز محرکی انگیزشی، هدف غایی و تصویر و دید شرایط ایده‌آل، مطلوب و منحصر به فرد منطقه یا سازمان در آینده است که از ویژگی‌های وضوح، خلاصه‌گی، امید، آینده‌سو، چالش‌انگیز، خاطره‌انگیز و تحقق‌پذیر، مطابقت با ارزش‌ها و فرهنگ و زمان‌بندی برخوردار است. با توجه به اهداف و اسناد فرادست، استان کرمانشاه:

استان کرمانشاه به عنوان مرکز توسعه منطقه‌ای غرب کشور، پیش‌قراول توسعه همکاری اقتصادی بین‌المللی و پیشرو در صنایع نفت و گاز و پتروشیمی، گردشگری مذهبی، طبیعی و سلامت، خدمات فنی-مهندسی، بازرگانی و ترانزیت و کشاورزی پایدار و سبز بوده و بواسطهٔ زنجیره و خوشه‌های پیشرفته و نوین صنعتی، معدنی،کشاورزی و نظام حکمروایی یکپارچه شرایط زیست و فعالیت عادلانه و باکیفیت را برای تمامی ساکنین خود فراهم آورده است. ضمن آنکه یکپارچگی کارکردهای سیستم‌های پشتیبان حیات را حفظ می‌کند.

۴-۴- مأموریت‌های اصلی

مأموریت‌ها در واقع علت وجودی، هدف و شرح کارهای منحصر به فردی است که منطقه برای نیل به چشم‌انداز خود انجام می‌دهد. بنابراین مأموریت‌ها با کلماتی همچون حمایت، بهینه کردن، خلق، درگیری، یاری، کمک، فراهم کردن، برآورده کردن، تأمین ترویج و غیره آغاز می‌شود. در واقع، مأموریت کلان کرمانشاه، پایدار کردن پیشرفت و آبادانی آن است و در کنار آن موارد زیر نیز به عنوان مأموریت‌های استان مطرح می‌باشد:

- خلق فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی عادلانه برای جمعیت عشایر؛
- رونق و مقاومتی کردن اقتصاد منطقه؛
- ریشه‌کنی فقر و تأمین معیشت ایمن و باثبات برای تمامی گروه‌ها؛
- بهره‌برداری خردمندانه و پایدار از قابلیت‌ها و مواهب خدادادی؛
- کاهش آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات طبیعی و سایر شوک‌های بیرونی؛
- کاهش و یا از بین بردن عدم تعادل‌ها و بی‌عدالتی‌های فضایی؛
- توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی جوان و با فرهنگ، متخصص، مشارکت‌جو، مولد و سالم؛
- حفظ، حمایت و ترویج ویژگی‌های ارزشمند سبک زندگی سال و مولد روستایی و عشایری؛

- برقراری عدالت و دربرگیرندگی اقتصادی، اجتماعی-فضایی؛
- حفظ، ارتقا و ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی؛
- تأمین نیازهای اساسی همگان و ایجاد برابری در دسترسی به فرصت‌ها و تسهیلات؛
- توانمندسازی و مقتدرسازی محرومان و در حاشیه ماندگان و بی‌صدایان؛
- خلق مدیریت قلمرویی یکپارچه و سبز؛
- ارتقای تعاملات اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی؛

۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید

پس از بررسی و تحلیل و شناسایی مسائل راهبردی، در نهایت به منظور تعیین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، از روش تحلیل راهبردی (سوات) استفاده شد. این روش در ادبیات برنامه‌ریزی راهبردی، ابزاری مؤثر برای تحلیل، هدایت و کنترل محیط مورد برنامه‌ریزی به شمار می‌آید. این روش بر این اصل استوار است که هر پدیده در یک محیط رقابتی تحت تأثیر سازمان‌دهی ساختار درونی خود و عوامل ناشناخته و خارج از کنترل در محیط بیرونی (محیط پیرامون) قرار دارد. بنابراین سنجش و تحلیل راهبردی می‌تواند شکاف بین شرایط موجود و مطلوب را به منظور دستیابی به الگوی پایدار، زیست‌پذیر و رقابتی تعیین و سپس ارزیابی نماید. هدف تحلیل راهبردی استان کرمانشاه، شناسایی عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر آن در دستیابی به اهداف توسعه است که در محورهای مدیریتی-نهادی، اقتصادی، اجتماعی-جمعیتی، منابع طبیعی و محیط‌زیست، زیربنایی و نظام سکونتگاهی به تحلیل آن پرداخته شده است.

- **محور نظام مدیریتی**

جدول ۱۲۹- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
نظام مدیریت	- ایجاد سازوکارهای قانونی جهت پراکنش فضایی جمعیت به‌ویژه در کل استان در راستای تعادل بخشی در سطح استان و پرهیز از تمرکز جمعیت؛ - تهیه سند ملی توسعه استان و تعیین تکلیف فعالیت‌ها و محورهای توسعه؛ - فعال بودن ستادها و کمیته‌های استانی در جهت بررسی و رفع مشکلات و موانع؛ - تمرکز بر توسعه امنیتی مبتنی بر اقتصاد و جمعیت به جای رویکرد صرف امنیتی و سخت‌افزاری؛ - وجود قوانین و مقررات نهادی جهت پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود و نیاز به به‌کارگیری صحیح از آن‌ها؛ - بهبود سازوکارهای قانونی ادغام برنامه‌های عمرانی با برنامه آمایش استان؛ - الزام شدن دستگاه‌های استان به اجرای کردن برنامه آمایش استان؛	- نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان کرمانشاه؛ - فقدان ساز و کارهای مناسب جهت نظارت بر اجرای مصوبات شوراها؛ - فقدان مشارکت مردم در توسعه استان؛ - تمرکز بر امور زیربنایی و عمرانی و عدم توجه به امور اجتماعی و اقتصادی؛ - اعمال نفوذ گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات؛ - نگاه امنیتی به منابع طبیعی این استان؛ - تناسب کم مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن؛ - توزیع نابرابر فرصت‌ها و منابع در سطح استان کرمانشاه؛ - عدم نظارت بر فعالیت‌ها و مصوبات شوراها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های موجود و فعال در استان؛ - عریض و طویل بودن کارگروه‌ها و تعداد زیاد اعضای آن‌ها و مشکلات در گفتگو، تعامل و تصمیم‌گیری؛ - مدیریت مقطعی و کوتاه‌مدت در سطح کلان استان؛ - نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛ - عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی؛ - عدم ثبات ساختارهای سازمانی و عدم مشارکت فعالانه اعضاء شوراها و ستادهای استانی در تصمیم سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها؛ - تهیه اسناد متعدد توسعه در سطح استان و تداخل تصمیم‌گیری‌ها در برخی موارد نظیر سند ملی توسعه استان، طرح ناحیه؛ - نبود هماهنگی و هم‌افزایی مدیریتی در تصمیم‌گیری‌ها و تداخل قلمروهای مدیریتی؛ - برنامه‌ریزی توسعه استان بدون تمرکز بر اولویت‌های مسائل استان از نگاه مردم و نهادهای مردمی؛ - ابهام و عدم شفافیت در مسائل امنیتی و اثرات و الزامات آن بر توسعه استان؛ - فقدان برنامه‌ریزی پایین به بالا و برنامه‌ریزی با مشارکت مردم و نمایندگان شهری و روستایی آن‌ها؛ - ضعف در ایجاد چارچوب استفاده از منابع و دارایی‌های بخش خصوصی و مردمی در توسعه استان؛ - فقدان نیروهای متخصص و فنی موردنیاز و کافی برای راهبری توسعه استان؛ - نبود سازوکار منسجم نظارت، ارزیابی و بهبود عملکرد سازمانی در راستای اجرای برنامه توسعه استان؛ - عدم تأمین منابع مالی مورد نیاز با توجه به درآمد کم تولید ناخالص استان؛ - نبود سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات جهت رصد توسعه و شناسایی به موقع مشکلات و چالش‌ها؛ - پروژه محور بودن توسعه و عدم توجه به نتایج و پیامدها و سطح دستیابی به اهداف توسعه استان؛ - فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛ - نبود سازوکار پایش زمانی پروژه‌ها و اقدامات و ایجاد تغییرات با توجه به شرایط؛ - عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج و کاهش کارآمدی اقدامات؛	- رفع حقوقی و قانونی در جهت گسترش ارتباطات اقتصادی و فرهنگی با سایر نقاط کشور؛ - استفاده از ظرفیت‌های تخصصی و فنی بخش خصوصی خارج از استان جهت تحقق مدیریت یکپارچه در سطح پایش، نظارت، ارزیابی و تصمیم‌سازی؛ - یکپارچه‌سازی داده‌ها و اطلاعات موجود در نهادهای دولتی و غیردولتی و ایجاد سامانه هدایت و کنترل توسعه استان؛ تلقی از دستگاه‌های دولتی به عنوان محلی برای اشتغال؛ - عدم وجود بازوی اجرایی در سطح شهرستان برای سازمان برنامه و بودجه استان؛ - وضع چارچوب‌های قانونی برای استفاده از ظرفیت‌های مالی و پولی بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری جهت کاهش ریسک سرمایه‌گذاری؛ - وضع قوانین مدیریتی و حقوقی جهت کاهش ریسک فعالیت انتفاعی و غیرانتفاعی نظیر ارائه مجوزها، تسهیلات، تخفیفات و غیره؛ - هدفمند نمودن و استفاده از مصوبات ستادهای ملی نظیر ستاد بازآفرینی شهری، ستاد اقتصاد مقاومتی، هیئت دولت و غیره جهت هماهنگی و تسهیل امور در استان؛ - ایجاد کمیته‌های نظارتی در ابعاد مختلف مدیریت آمایش استان در چارچوب اختیارات نهادهای حاکمیتی (استانداری) و تهیه برنامه بهبود؛ - تبادل اطلاعات و تجربیات با سایر استان‌های موفق در اجرای برنامه توسعه آمایش استان؛	- فقدان نگرش فضایی در تصمیم‌گیری‌ها و چندپارگی نهادهای خدمت‌رسان در سطح ملی و استانی؛ - تداوم حضور افراد با مهارت‌ها و تخصص‌های پایین در ادارات استان؛ - عدم ایجاد سازوکار لازم برای مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی و اجرای طرح توسعه استان؛ - امنیتی شدن رویکرد توسعه در استان و عدم استفاده حداکثری از ظرفیت‌های استان؛ - ضعف در نظارت کیفی بر توسعه استان و ائتلاف منابع ملی و استانی؛ - ریسک بالای مشارکت در توسعه استان و اجرای ناقص برنامه‌ها؛ - ضعف در قوانین پشتیبان جذب منابع و ظرفیت‌های داخل و خارج از استان؛ - ایجاد پیامدهای نامطلوب اجتماعی، اقتصادی، محیط‌زیستی اقدامات و پروژه‌ها به دلیل عدم ارزیابی قبل‌وحین اثرات و انجام اصلاحات لازم؛ - بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری؛ - افزایش کشمکش‌ها به دلیل ساختار غیررسمی و قومی موجود در داخل و خارج استان کرمانشاه و عدم همکاری و وحدت رویه در توسعه استان؛ - تصویب مصوبه‌های شوراهای عالی در مغایرت با برنامه مصوب آمایش استان؛ - نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛ - عدم توجه کافی به ارزیابی فنی و اقتصادی طرح‌ها؛

- در محور اقتصادی

جدول ۱۳۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
نظام اقتصادی	- نرخ مشارکت بالای اقتصادی - ضریب جینی پایین‌تر از میانگین کشوری - مزیت نسبی در بخش کشاورزی - رشد ارزش‌افزوده در اقتصاد کشور - رشد ارزش‌افزوده بخش خدمات در ارزش‌افزوده کل کشور - سهم ارزش‌افزوده مطلوب در بخش کشاورزی - ارزش‌افزوده بالای در بخش مواد و محصولات شیمیایی و مواد غذایی - تخصصی شدن در تولید بعضی از محصولات کشاورزی - جاذبه‌های گردشگری طبیعی و تاریخی	- ضعف در زنجیره تولید و ارزش بخش شیلات استان - ضعف خدمات پشتیبان تولید - مهارت پایین نیروی کار محلی - رتبه نخست بیکاری کشور - رویه‌های ناپایدار در بخش کشاورزی - رتبه اول بیکاری جوانان - نرخ بالای تکفل خالص و ناخالص استان - متوسط درامد سالانه یک خانوار شهری پایین‌تر از میانگین کشور - ضعف صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی و معدن - سرانه تولید ناخالص داخلی پایین‌تر از کشور - نرخ رشد سپرده‌های بانکی پایین نسبت به میانگین کشور - کاهش سهم استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت‌فشار - سهم پایین‌تر از متوسط از تولید ناخالص داخلی کشور - سهم بسیار پایین از اشتغال بخش کارگاه‌های صنعتی - سرانه بسیار پایین ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی استان در مقایسه با سایر استان‌ها - سهم پایین استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر - سهم پایین استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر - رتبه نخست مهاجر فرستی - بهره‌برداری سنتی از بخش کشاورزی - فضای کسب و کار نامناسب - تعداد کم آثار ثبت جهانی شده - عدم ثبات مدیریتی و عدم همگرایی بین مجموعه گردشگری - فقدان زیرساخت‌های لازم، عدم تعامل استان‌های منطقه غرب کشور برای تعریف یک محور گردشگری	- امکان صادرات محصولات به کشور عراق - تصویب منطقه آزاد تجاری - امکان نفوذ در بازارهای مالی کشور عراق - نزدیک‌ترین مرز به شهرهیا زیارتی کشور عراق - تنوع محصولات با توجه به تنوع اقلمی و امکان بهره‌گیری از آن جهت صادرات - امکان تبدیل شدن به هاب منطقه‌ای غرب کشور - امکان گسترش شبکه مواصلاتی به کشور عراق - فرصت اتصال راه آهن به کشور عراق و بهره‌مندی از مزایای اقتصادی آن -- قرارگیری در محور گردشگری تاریخی با استان همدان	- وجود رقبای منطقه‌ای و فرا منطقه در زمینه صادرات - کم‌توجهی به پتانسیل همکاری اقتصادی با عراق - پایین بودن سهم اعتبارت استان در مقایسه با کشور - فقر و توزیع ناعادلانه ثروت - شفافیت پایین اقتصادی - تحریم اقتصادی

- در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست

جدول ۱۳۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط‌زیستی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
نظام طبیعی و محیط‌زیست	-- وجود پتانسیل‌ها مواد معدنی متنوع و پراکنده در استان -وجود ۲۶۰ معدن فعال با ذخیره قطعی ۱۰۸۲ میلیون تن -وجود رودخانه‌های زیاد و پر آب -وجود ۱۴۰ گونه گیاهی خوراکی و دارویی -قرارگیری استان در محدوده بدون تنش آب با توجه به شاخص قالکن مارک -بارش بیش از ۴۷۴ میلی‌متر در سال -- دسترسی به منابع آب و کیفیت مناسب آن برای مصارف کشاورزی -جایگاه مناسب استان در شیلات و تولید ماهی -شرایط خاص اقلیمی و وجود خاک‌های زراعی مرغوب	-توزیع نامناسب زمانی، مکانی بارندگی، -وضعیت نامناسب پسماندهای فاضلاب شهری و روستایی -آلودگی هوای شهر کرمانشاه -فرسایش خاک -آلودگی‌های رودخانه‌های استان -تخریب پوشش‌های گیاهی و چرای بی‌رویهٔ دام -برداشت بی‌رویهٔ از آب‌های زیرزمینی -محدود بودن اراضی دشتی و مستعد کشاورزی -پراکندگی نابرابر پهنه‌ها و پتانسیل‌های زراعی و کشاورزی در استان -سهم اندک محصولات باغی در مقابل محصولات زراعی در استان -کمبود آب و خشک‌سالی و غالب بودن کشت دیم -تخریب جنگل‌ها و منابع طبیعی استان -وجود مناطق کوهستانی با شیب تند و صعب‌العبور بودن	- دارای دو اقلیم سردسیری و گرمسیری و فرصت مناسب برای کشت انواع محصولات - با داشتن اقلیم‌های متنوع، استعداد فوق‌العاده‌ای برای توسعه کشت گیاهان دارویی - حدود ۷۱ درصد در کلاس‌های I ، II و III قرار می‌گیرند که اراضی مناسب جهت کشت آبی به شمار می‌روند - قابلیت پرورش آبزیان با عنایت به منابع آبی فراوان و اراضی مستعد - شرایط مساعد طبیعی	- تداوم ورود ریزگردها به استان - قرارگیری بخش‌های از استان در پهنه پرخطر زلزله - استفاده بی‌رویه از آب‌های زیرزمینی در بخش کشاورزی و احتمال آلودگی و از بین رفتن آن‌ها - تداوم خشکسالی و گستردگی مناطق با اقلیم خشک

- در محور اجتماعی-جمعیتی-آموزش

جدول ۱۳۲- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی	- بالا بودن سطح سرمایه اجتماعی نسبت به کل کشور - مشارکت بالا در استان - اعتماد بالا به غیر همشهری‌ها و غریبه‌ها - ارزیابی مثبت مردم نسبت آینده - ارزیابی مثبت مردم نسبت به موفقیت نهادی - ارزیابی مثبت مردم نسبت به موفقیت نظام در حل مشکلات - وجود مکان‌های فرهنگی و مذهبی در استان	- نرخ بالای قاچاق مواد مخدر - بیشترین نرخ بیکاری نسبت به کل کشور - میزان زیاد آسیب‌های اجتماعی در سطح استان نسبت به کل کشور مانند؛ خودکشی، سرقت، قتل، نزاع دسته‌جمعی و ... -میزان زیاد تمایل به مهاجرت به خارج از کشور - میزان پایین عرق ملی و تعلق به کشور در بین مردم استان - عدم رضایت از زندگی در استان - میزان پایین امنیت در استان و احساس ناامنی - پایین بودن میزان سرمایه اجتماعی در سطوح میانی و خرد	- امکان استفاده از ظرفیت‌های مردمی در جهت توسعه به دلیل میزان مشارکت و سرمایه اجتماعی بالا - امکان تعامل بیشتر با استان‌های هم‌جوار در حوزه اجتماعی – فرهنگی و حتی اقتصادی به دلیل میزان اعتماد بالا به آن‌ها و امکان توسعه بیشتر در استان در این خصوص - امکان استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی و گردشگری در جهت تعاملات بیشتر و همچنین ایجاد اشتغال در این حوزه	-میزان بالای بیکاری در استان و بروز مشکلات اجتماعی - میزان بالای نزاع‌های دسته‌جمعی به دلیل تنوع قومی و طایفه‌ای - پایین بودن سطح سلامت روانی و نشاط که باعث بیشتر شدن خودکشی شده است. - عدم اهمیت به آینده استان و عدم تلاش برای بهبود وضعیت به موجب پایین بودن تعلق‌خاطر در استان -امکان مهاجرت بیشتر به دلیل عدم رضایت از زندگی - امکان بروز درگیری‌های فردی و دسته‌جمعی در استان به دلیل امنیت پایین - عدم توجه به نهادها و خواسته‌های آن‌ها به دلیل اعتماد پایین نسبت به سازمان‌ها

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
فقر و محرومیت	-وجود شهرک‌های صنعتی در مناطق محروم -وجود ظرفیت‌های معدنی و معادن در بخش‌های محروم -جاذبه‌های گردشگری طبیعی و تاریخی در بخش‌های محروم - وجود معادن و ذخایر نفت و گاز موقعیت مکانی مناسب جهت نزدیکی به آب‌های خلیج فارس و هم‌جواری با استان‌های فارس، اصفهان، بوشهر و خوزستان	-محرومیت نسبی در برخورداری از امکانات - نرخ بالای بیکاری - سرانه تولید کمتر از متوسط کشور - مصرف بی‌رویه آب - پایین بودن بهره‌وری کشاورزی -فقر مطلق در زمینه تأمین معاش -مهاجرفرستی -توزیع نامتوازن امکانات در سطح استان	- مزیت نسبی در تولید محصولات باغی - مزیت نسبی در دامداری و دام‌پروری - مزیت نسبی در پرورش اسب - مزیت نسبی در وجود جنگل و بیشه‌زار - مزیت نسبی در صنایع‌دستی - مزیت نسبی در ارائه خدمات بازرگانی - وجود پتانسیل در ارائه خدمات مرزی با وجود پایانه مرزی خسروی و بازارچه مرزی پرویزخان و...	- رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان - مهاجرفرستی (داخل استان و خارج از آن) - فقر معیشتی و تأثیرات نامطلوب بر سلامتی ساکنین استان -همسایگی با عراق و خطر ریزگردها
حاشیه‌نشینی و محلات فرودست	- جاذبه‌های گردشگری طبیعی استان - نیروی انسانی ماهر و متخصص	- رشد مهاجرت از روستا به شهر -ضعف زیرساخت‌های کشاورزی - رشد یکجانشینی ایلات و کمبود امکانات جهت اسکان دائم -توزیع نامتوازن امکانات در سطح استان -ضعف بخش کشاورزی	- گسترش صنایع و فعالیت‌های وابسته به آن - مرز مشترک با کشور عراق و فرصت بازرگانی	- رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان - افزایش آسیب‌های اجتماعی -بالا رفتن قیمت زمین به دلیل افزایش تقاضا در مناطق شهری -افزایش فقر

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
		- فقر شهری و روستایی - بیکاری - شکل گیری الگوی مرکز-پیرامون در استان		- مهاجرت از استان‌های دیگر به این استان به خصوص از ایلام و همدان -توزیع نامتعادل جمعیت
بررسی ویژگی‌های جمعیتی	- بالا بودن حجم جمعیت ۱۵-۶۴ساله (جمعیت فعال بالقوه)	- عدم توازن جمعیتی در سطح شهرستان‌های استان -پایین بودن رشد سالانه جمعیت و توقف افزایش تعداد جمعیت طی ۲۰ سال آینده - منفی شدن رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی در بازه ۲۰ ساله اخیر -افزایش جابه‌جایی درون استانی به‌ویژه به سمت شهرهای پرجمعیت - پایین بودن میزان جوانی جمعیت (سهم جمعیت کمتر از ۱۵ سال) بالا بودن سهم خانوارهای یک‌نفره (به‌ویژه در میان خانوارهای زن سرپرست) - بالا بودن سهم مهاجران وارد شده به استان با مبدأ اقامت دیگر استان‌های کشور - پایین بودن میزان باروری کل	- فراهم بودن نیروی محرک توسعه و بالندگی استان به واسطه نیروی انسانی جوانی که در دسترس قرار دارد.	- کاهش جمعیت استان - خالی شدن روستاها از جمعیت - سالخورده شدن جمعیت - افزایش بار وابستگی جمعیت فعال از جانب جمعیت سالمند - کاهش کیفیت دسترسی به خدمات در نقاط شهری پرجمعیت به واسطه جابه‌جایی پیش‌بینی نشده جمعیت - ایجاد بحران در حوزه‌های مسکن، اشتغال، آموزش و ... به واسطه رشد پیش‌بینی‌نشده جمعیت در نقاط شهری پرجمعیت -افزایش آسیب‌های اجتماعی و شکل‌گیری آسیب‌های نوپدید به

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
				واسطه جابه‌جایی جمعیت و از دست رفتن کنترل‌های اجتماعی
تعلیم و تربیت رسمی عمومی و آموزش بزرگ‌سالان	- نرخ ترک تحصیل پایین‌تر بر اساس آمارهای رسمی - آمار مطلوب نسبت دانش‌آموز به معلم - بالاتر بودن سرانه فضای آموزشی نسبت به متوسط کشوری - دسترسی تقریباً مطلوب (۹۲ درصدی) دانش-آموزان به سامانه شاد - رتبه برتر کشور در خصوص سوادآموزی	- کودک همسری و تأثیر آن بر ترک تحصیل - وجود حجم ۳۰ درصدی مدارس تعمیری و تخریبی - کمبود نیرو در مناطق روستایی و محروم، مازاد نیرو و تجمع نیروها در مرکز استان - تعداد بالای مدارس کانکسی در استان - عدم تعیین تکلیف در خصوص معلمان حق‌التدریس در سطح استان - عدم دسترسی حدود ۱۰ درصد از دانش‌آموزان به سامانه شاد - دسترسی بسیار پایین دانش‌آموزان عشایری به آموزش‌های مجازی - پایین‌تر بودن نرخ باسوادی از متوسط کشوری - عدم سامان‌دهی دقیق وضعیت استخدامی آموزشیاران نهضت - کمبود امکانات آموزشی برای سوادآموزی به خصوص در روستاها	- بهبود وضعیت سواد در استان در طی ده سال اخیر - عدم کمبود نیروی انسانی	- احتمال آسیب‌رسانی به معلمان، دانش آموزان و کادر آموزشی هنگام فعالیت آموزشی - بی‌انگیزگی آموزشیاران نهضت و افت کیفیت آموزش - افت کیفیت آموزش سوادآموزی به دلیل نبود امکانات آموزشی مانند فضای آموزشی و .....
آموزش عالی	- وجود ۶۰ موسسه آموزش عالی در سطح استان - بیش از ۶۰هزار دانشجوی شاغل در مقاطع مختلف تحصیلی	- بالاتر بودن نسبت دانشجو به استاد در مقایسه با متوسط کشوری - حجم بالای فارغ‌التحصیلان بیکار - فقدان مطالعات آمایشی و عدم تناسب رشته‌های دانشگاهی با نیازهای زیست‌بوم - کمبود زیرساخت‌های لازم جهت تحقق آموزش مجازی - وضع نامساعد فضای آموزشی به خصوص در مورد دانشگاه‌های غیردولتی		- عدم تناسب آموزش‌ها با نیازها - پایین آمدن کیفیت آموزش-های ارائه شده به دلیل نبود امکانات آموزشی - هدر رفت منابع آموزش عالی و پاسخگو نبودن آموزش عالی به نیازهای خاص استان

- در محور زیربنایی و نظام سکونتگاهی

جدول ۱۳۳- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
نظام زیربنایی	وجود مبادی مرزی و گمرکات اصلی کشور در استان وجود شهر کرمانشاه به عنوان بزرگ‌ترین شهر منطقه غرب کشور وجود پالایشگاه کرمانشاه و پتروشیمی‌ها در استان وجود میادین نفت و گاز در استان	محدودیت‌های دسترسی به شبکه جاده‌ای و آزادراه‌ها محدودیت‌های دسترسی به شبکه ریلی محدودیت‌های ناشی از ضعف دسترسی به شبکه فناوری اطلاعات محدودیت‌های ناشی از کمبود مهارت‌های دیجیتالی جمعیت در استفاده از فناوری اطلاعات	دسترسی به بازار انرژی عراق دسترسی به بازارهای تجاری عراق و زمینه‌های صادراتی مرتبط با آن	مخاطرات ناشی از خشکسالی مرتبط با تأمین آب خطر نشست سفره‌های آب زیرزمینی به واسطه اضافه برداشت
موقعیت استراتژیک	موقعیت استراتژیک نظامی استان وجود میادین نفت و گاز در استان بخصوص میدان نفت شهر هم‌جواری با کشور عراق و منطقه کردنشین (اقلیم کردستان)	پیوند ضعیف ارتباطی با عراق به علت توسعه‌نیافتگی شبکه حمل و نقل ریلی	ظرفیت بالای استان در بخش کشاورزی و صنعت و توسعه صنایع نفتی	
سکونتگاهی	موقعیت مرزی و ارتباط استان با کشور عراق شکل خوشه‌ای استقرار سکونتگاه‌ها با توجه به شکل طبیعی زمین	تمرکز جمعیت در شهر کرمانشاه و روند فزاینده شاخص نخست شهری عدم تعادل در توزیع خدمات در شهرهای کوچک و روستاهای استان و خروج جمعیت نرخ منفی جمعیت روستایی و خروج جمعیت از روستاها به نفع شهر نخست	ارتباط ریلی استان با استان‌های هم‌جوار و کشور عراق	وجود گرایش سنتی به مرکز استان و تمرکز بیش از ۶۰ درصد جمعیت شهری در کرمانشاه خطرات ناشی از خالی شدن جمعیت روستاها و حاشیه‌نشینی پیرامون کرمانشاه

فصل پنجم

تدوین راهبردها و سیاستها

۱-۵- راهبردها و سیاست‌ها

در این بخش با بهره‌گیری از نتایج تحلیل‌ها در ابعاد مختلف و همچنین مسائل و اهداف راهبردی، راهبردها و سیاست‌های اصلی سند توسعه استان کرمانشاه تدوین شده است. این استان به دلیل منابع طبیعی سرشار، دارای ظرفیت‌ها و فرصت‌ها متنوع داخلی و خارجی جهت به کارگیری توسعه است. این فرصت‌ها و ظرفیت‌ها نیازمند بستر مناسب قانونی، حقوقی و نهادی برای فعال‌سازی و استفاده حداکثری است.

در حوزه مدیریتی، ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، بومی، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی، ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی، آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی، تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری راهبردهای مناسب است.

در عرصه نظام سکونتگاهی، تقویت اقتصاد و توسعه خدمات در روستا–شهرها و روستاهای استان، نقش دهی به شهرهای رده دوم در استان به عنوان شهرهای مکمل، نقش دهی شهر کرمانشاه به عنوان مرکز غرب زاگرس و ایجاد الگوی خوشه ای–سلسله مراتبی در نظام شهری و روستایی استان، راهبردهای اصلی به منظور ساماندهی نظام شهری و روستایی استان می‌باشند.

با توجه به اهمیت تولید و بخش اقتصاد استان کرمانشاه راهبردهای این حوزه گسترده‌تر بوده و شامل مدیریت عقلانی منطقه آزاد، توسعه معادن و اکتشاف آن‌ها، گسترش اشتغال بخش کشاورزی و صنعت، تکمیل زنجیره تولید و ارزش بخش شیلات استان، مدرنیزاسیون و اصلاح الگوی کشت کشاورزی، سرمایه‌گذاری در بخش تحقیق و توسعه، تناسب الگو و ساختار نظام فعالیتی و جمعیتی با توجه به توان اکولوژیکی، گسترش صنایع خلاق با تأکید بر صنایع‌دستی استان، تأکید بر مزیت‌های رقابتی و همکارانه استان، گسترش مبادلات مالی و همکاری اقتصادی با کشور عراق مبتنی بر مزیت‌های استان، گسترش خدمات پشتیبان تولید، گسترش فرصت-های شغلی مولد و پایدار، ایجاد شبکه همکاری‌های تخصصی و مکمل بین فعالیت‌ها، آموزش و ترویج گردشگری و مهمانداری به بومیان و توسعه گردشگری مذهبی، سلامت، تاریخی و طبیعی است.
در عرصه زیربنایی راهبردها شامل تقویت پیوندهای فیزیکی از طریق محورهای جاده‌ای و ریلی با کشور عراق و استان‌های مجاور، توسعه اقتصادی و تقویت زیرساخت‌های نفت و گاز بر مبنای تولیدات صنایع پایین و میان دست نفت و گاز، ارتقا نقش بازرگانی استان و تقویت زیرساخت‌های ارتباطی و لجستیک استان، توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات به منظور تقویت پیوندهای مالی و غیر فیزیکی، توسعه کشاورزی مدرن و مدیریت کاهش مصرف آب در بخش کشاورزی می‌باشد.

در عرصه اجتماعی راهبردها شامل افزایش شغل‌های مرتبط با حوزه اجتماعی- فرهنگی و استفاده از ظرفیت‌های شغلی گردشگری، افزایش کنترل بر آسیب‌های اجتماعی و پیشگیری، شناساندن فرهنگ و تاریخ ایران به مردم به‌ویژه نسل جوان در جهت افزایش عرق ملی، ارتقاء خدمات اجتماعی به شهروندان و توجه به صنعت گردشگری به‌ویژه در حوزه فرهنگی به واسطه ظرفیت‌های موجود، اشتغال‌زایی و مهارت افزایی، گسترش صنایع ، تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری، پیشگیری از مهاجرت، تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب، افزایش توانمندسازی اجتماعی، اشتغال‌زایی و مهارت افزایی، پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل گرفته، کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین، ساماندهی وضعیت ایلات و عشایر یکجانشین، افزایش بهره‌وری کشاورزی و افزایش میزان باروری کل است.

در حوزه آموزشی نیز راهبردهای ایجاد تسهیل دسترسی دانش‌آموزان به سامانه شاد با استفاده از ایجاد دسترسی بالا به اینترنت و گوشی‌های هوشمند، نوسازی مدارس، تعیین تکلیف در خصوص معلمان حق‌التدریس، ایجاد موانع کودک همسری و ازدواج در سنین پایین برای جلوگیری از ترک تحصیل، افزایش حقوق و حل مشکل بیمه آموزشیاران و ایجاد امکانات و فضای آموزشی برای افراد سوادآموز در اکثر نقاط استان در نظر گرفته شده است.

در بعد محیط‌زیستی نیز راهبردهای مقابله با بیابان‌زایی و تثبیت کانون‌های گردوغبار، اتخاذ طرح‌های مطالعاتی برای کاهش آثار زیان‌بار آلودگی‌های آب، خاک و هوا، ایجاد مکانیسم دفع پسماندهای شهری و صنعتی برای ارتقای زیست پذیری، ارتقا کمیت و کیفیت مناطق تحت مدیریت برای حفاظت از تنوع زیستی، حفظ و احیای جنگل‌ها و مراتع و ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات از اهم راهبردها می‌باشد.

جدول ۱۳۴- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان کرمانشاه در محورهای مختلف

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
مدیریتی	- ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، بومی، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان کرمانشاه؛ - ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان کرمانشاه؛ - آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان کرمانشاه؛ - تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری؛	- تمرکز و یکپارچگی در تصمیم‌گیری از طریق تشکیل کمیته راهبری توسعه استان؛ - حضور دبیر کمیته راهبری توسعه استان در شوراهای عالی با موضوع استان کرمانشاه؛ - رفع موانع اجتماعی و فرهنگی در نظام مدیریتی استان؛ - الزام کلیه ستادها و کمیته‌های استانی به اجرای سند توسعه فضایی استان و ارائه برنامه اجرایی به کمیته راهبری و تأیید و تصویب آن برای اجرا؛ - ارجاع کلیه تصمیمات نهادی و ستادی مغایر با سند توسعه فضایی استان و یا ضرورت بازنگری در تعدادی از برنامه‌های سند به کمیته راهبری و تصمیم‌گیری نهایی توسط آن و الزام اجرایی آن؛ - مشارکت حداکثری کلیه دخیلان توسعه فضایی استان در تصمیم‌گیری‌ها؛ - تهیه برنامه نظارت کمیته راهبری بر اجرای برنامه توسعه استان؛ - استفاده از ظرفیت‌های فنی و تخصصی خارج از نهادهای دولتی به دلیل کمبود نیروی انسانی ماهر و کافی برای رصد توسعه فضایی استان؛ - رفع موانع قانونی و حقوقی اجرای سند توسعه فضایی استان؛ - شفافیت در الزامات و مقررات امنیتی و سیاسی مؤثر بر توسعه فضایی استان - ارتقای دانش فنی و تخصصی نیروهای فعال در نهادها و ستادها؛ - تهیه راهنماها و دستورالعمل‌های اجرایی برنامه توسعه فضایی استان و آموزش دوره‌ای آن به مجریان؛ - به‌کارگیری مشاوران فنی و تخصصی برای راهبری توسعه فضایی استان؛ - بودجه‌ریزی مشارکتی؛ - تعیین سهم و نحوه تخصیص اعتبارات و بودجه در بخش‌های مختلف؛ - ایجاد و تحکیم نظم و انضباط مالی و پولی؛
نظام سکونتگاهی	- تقویت اقتصاد و توسعه خدمات در روستا-شهرها و روستاهای استان - نقش دهی به شهرهای رده دوم در استان به عنوان شهرهای مکمل - نقش دهی شهر کرمانشاه به عنوان مرکز غرب زاگرس - ایجاد الگوی خوشه ای-سلسله مراتبی در نظام شهری و روستایی استان	- سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی پیشرفته در اراضی دارای ظرفیت - تقویت خدمات و صنایع پشتیبان بخش کشاورزی در روستا-شهرها - توسعه کشاورزی مدرن در دشت‌های حاصلخیز استان - توسعه خدمات آموزشی و ورزشی در شهرهای اسلام‌آباد غرب، جوانرود و کنگاور - توسعه خدمات برتر و دانش‌بنیان در شهر کرمانشاه - تقویت شهرهای دروازه‌ای و نقش گره‌گاهی استان در ارتباط با کشور عراق - توسعه پیوندهای فرامرزی سکونتگاه‌های شهری استان
نظام اقتصادی و	- مدیریت عقلانی منطقه آزاد	- توسعه کارکرد تولیدی، جذب سرمایه و فناوری منطقه آزاد

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
فعالیت	- توسعه معادن و اکتشاف آن‌ها - گسترش اشتغال بخش کشاورزی و صنعت - تکمیل زنجیره تولید و ارزش بخش شیلات استان - مدرنیزاسیون و اصلاح الگوی کشت کشاورزی - سرمایه‌گذاری در بخش تحقیق و توسعه - تناسب الگوی و ساختار نظام فعالیتی و جمعیتی با توجه به توان اکولوژیکی - گسترش صنایع خلاق با تأکید بر صنایع‌دستی استان - تأکید بر مزیت‌های رقابتی و همکارانه استان - گسترش مبادلات مالی و همکاری اقتصادی با کشور عراق مبتنی بر مزیت‌های استان - گسترش خدمات پشتیبان تولید - گسترش فرصت‌های شغلی مولد و پایدار - ایجاد شبکه همکاری‌های تخصصی و مکمل بین فعالیت‌ها -آموزش و ترویج گردشگری و مهمانداری به بومیان - توسعه گردشگری مذهبی-سلامت و تاریخی و طبیعی	- تکمیل زنجیره تولید و ارزش بخش معدنی - تأکید بر توسعه و گسترش بازارچه‌های مرزی با کشور عراق - توسعه سیستم‌های نوین آبیاری و ارتقای بهره‌وری محصولات - توسعه صنایع تبدیلی و بازاریابی شیلات استان - تخصص‌گرایی هوشمند - ارتقای سطح فناوری و دانش در حوزه معدنی - ارتقا نقش شهرهای کوچک و میانی جهت ایجاد شبکه اقتصادی هم‌افزا حذف گسست فضایی میان شهرستان‌های محروم - توسعه اقتصادی شهرهای مرکزی استان با توجه به توان مبادلاتی و ترانزیتی - تقویت مبادلات تجاری با محوریت تبریز، کردستان کرمانشاه و خوزستان -گسترش مسیر جاده‌ای و ریلی به‌ویژه اتصال آن به نقاط مرزی با عراق -تأسیس آموزشگاه‌های فنی حرفه‌ای مهمانداری و آموزش‌های مربوط به خدمات گردشگری - توسعه زیرساخت‌های گردشگری سلامت
نظام زیربنایی، حمل و نقل و ارتباطات	- تقویت پیوندهای فیزیکی از طریق محورهای جاده‌ای و ریلی با کشور عراق و استان‌های مجاور - توسعه اقتصادی و تقویت زیرساخت‌های نفت و گاز بر مبنای تولیدات صنایع پایین و میان دست نفت و گاز - ارتقا نقش بازرگانی استان و تقویت زیرساخت‌های ارتباطی و لجستیک استان - توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات به منظور تقویت پیوندهای مالی و غیر فیزیکی - توسعه کشاورزی مدرن و مدیریت کاهش مصرف آب در بخش کشاورزی	- تسریع ارتباط ریلی مرز خسروی با کرمانشاه - توسعه شبکه آزادراهی در نوار میانی استان - ایجاد زنجیره پتروشیمی و صنایع پایین دست پتروشیمی در استان - تقویت زیرساخت‌های برداشت از میادین نفتی مشترک استان - ایجاد منطقه لجستیک مرزی در قصرشیرین و خسروی - ایجاد زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات - آموزش نیروی انسانی در بخش کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات - ایجاد هاب مبادلاتی با کشور عراق در استان - توسعه خدمات و صنایع پشتیبان کشاورزی در استان - سرمایه‌گذاری در کاهش مصرف آب و توسعه کشاورزی مدرن کم آب بر
اجتماعی- فرهنگی	- افزایش شغل‌های مرتبط با حوزه اجتماعی- فرهنگی و استفاده از ظرفیت‌های شغلی گردشگری - افزایش کنترل بر آسیب‌های اجتماعی و پیشگیری	- توجه بیشتر به آموزش در جهت ایجاد اشتغال‌های مولد و مورد نیاز استان - افزایش کیفیت و همچنین کمیت خدمات اجتماعی در استان - ارتقاء سطح آگاهی در خصوص تاریخ و قدمت ایران در بین مردم به‌ویژه جوانان به وسیله برنامه‌های دقیق و مدون از طریق رسانه‌ها،

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
	- شناساندن فرهنگ و تاریخ ایران به مردم به‌ویژه نسل جوان در جهت افزایش عرق ملی - ارتقاء خدمات اجتماعی به شهروندان -توجه به صنعت گردشگری به‌ویژه در حوزه فرهنگی به واسطه ظرفیت‌های موجود	مدارس و ... -افزایش سطح رضایت از زندگی به وسیله ارائه خدمات بیشتر به مردم و همچنین جلوگیری از گسترش آسیب‌ها - تأکید ویژه بر گردشگری در استان و جذب توریست از طریق معرفی استان در رسانه‌های موجود و برگزاری سمینارهای مرتبط با این حوزه - ارتقای سطح سرمایه‌های اجتماعی و همچنین مشارکت مردم در توسعه استان
فقر و محرومیت	- اشتغال‌زایی -مهارت افزایی - گسترش صنایع -تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری - پیشگیری از مهاجرت	- بهره‌مندی از فرصت‌های گردشگری، کشاورزی و ... - افزایش مهارت‌های افراد و برگزاری دوره‌های فنی و حرفه‌ای در زمینه‌های کارآفرینی و مهارت‌های اشتغال و... - توانمندسازی اقتصادی ساکنین مناطق محروم توسعه صنایع و رشته‌های صنعتی -حمایت و تشویق به تشکیل صندوق‌های اعتباری در سطح محلات -تقویت زیرساخت‌های شهری در تمامی مراکز شهری - ایجاد جاذبه در مناطق مهاجرفرست و ارائه تسهیلات مسکن - ایجاد جاذبه در مبدأ (استان‌هایی چون ایلام و همدان)
حاشیه‌نشینی و محلات فرودست شهری	-تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب - افزایش توانمندسازی اجتماعی -اشتغال‌زایی و مهارت افزایی -پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل گرفته - کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین -کاهش نرخ مهاجرت - ساماندهی وضعیت ایلات و عشایر یکجانشین - افزایش بهره‌وری کشاورزی	-گسترش نهادهای مردم‌نهاد و دفاتر تسهیل گری به منظور ارتقای توانمندی‌های ساکنین - افزایش تاب‌آوری اجتماعی، افزایش مشارکت و اعتماد اجتماعی - توسعه مرکز فنی و حرفه‌ای و توسعه مراکز کارآفرینی -ارائه تسهیلات رفاهی و زیربنایی به سکونتگاه‌های غیررسمی - اعمال سیاست‌های تشویقی جهت مقاوم‌سازی مسکن - ایجاد جاذبه در مناطق مهاجرفرست و ارائه تسهیلات به ساکنین - ارائه تسهیلات ویژه به عشایر اسکان یافته در زمینه‌های مسکن و اشتغال - بهره‌گیری از ماشین‌آلات کشاورزی منطبق بر فناوری روز -حمایت بیمه‌ای از محصولات کشاورزی
جمعیتی	- افزایش میزان باروری کل - جلوگیری از مهاجرت جمعیت جوان به‌ویژه در مناطق روستایی و شهرهای کوچک	- کاهش نرخ بیکاری و ایجاد فرصت‌های شغلی - دسترسی آسان مردم مناطق محروم به خدمات آموزشی و رفاهی و کمک به پیشرفت و آبادانی مناطق محروم - ارائه تسهیلات کافی به جوانان در زمینه ازدواج و فرزندآوری
تعلیم و تربیت رسمی عمومی و آموزش	-ایجاد تسهیل دسترسی دانش‌آموزان به سامانه شاد با استفاده از ایجاد دسترسی بالا به اینترنت و گوشی‌های هوشمند - نوسازی مدارس	- انجام اقدامات لازم در جهت کاهش و جمع‌آوری مدارس کانکسی در سطح استان - ترمیم، بازسازی و نوسازی سازه‌های فرسوده آموزشی در سطح استان و انجام اقدامات لازم در خصوص تأمین فضای آموزشی موردنیاز با استفاده از ظرفیت‌های موجود مانند مجمع خیرین مدرسه‌ساز؛

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
بزرگ‌سالان	- تعیین تکلیف در خصوص معلمان حق‌التدریس - ایجاد موانع کودک همسری و ازدواج در سنین پایین برای جلوگیری از ترک تحصیل - افزایش حقوق و حل مشکل بیمه آموزشیاران؛ - ایجاد امکانات و فضای آموزشی برای افراد سوادآموز در اکثر نقاط استان؛	- تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی معلمان حق‌التدریس - تمهید و تأمین زیرساخت‌های لازم برای تحقق آموزش مجازی به خصوص در بخش‌های روستایی و عشایری؛ - تحلیل، بررسی و احصاء علل ترک تحصیل دانش‌آموزان- به خصوص آسیب اجتماعی کودک همسری- در مناطق حاشیه‌ای و روستاها و انجام اقدامات تمهیدی به منظور کاهش نرخ ترک تحصیل در این مناطق - تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزشیاران به منظور ایجاد انگیزه بیشتر در نیروهای انسانی؛ - تأمین امکانات و فضای آموزشی به خصوص تأسیس مراکز یادگیری محلی بیشتر برای سوادآموزان با اولویت روستاها و مناطق دورافتاده؛
آموزش عالی	- ساماندهی فضاهای آموزشی در سطح آموزش عالی استان به خصوص در مورد دانشگاه‌های غیردولتی - استخدام اعضای هیئت‌علمی به خصوص در دانشگاه علوم پزشکی و دانشگاه فرهنگیان - کمک به ایجاد اشتغال برای فارغ‌التحصیلان دانشگاهی در استان - انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان، و تطابق آموزش‌های ارائه شده با نیازها و مزیت‌های استان و توزیع نامناسب مکانی مراکز آموزش عالی.	- متناسب‌سازی رشته‌های دانشگاهی با نیازهای زیست‌بوم استان - تأمین زیر نظام‌های اساسی تحقق آموزش مطلوب با رعایت اصل عدالت آموزشی
منابع طبیعی و محیط‌زیست	- مقابله با بیابان‌زایی و تثبیت کانون‌های گردوغبار - اتخاذ طرح‌های مطالعاتی برای کاهش آثار زیان‌بار آلودگی‌های آب، خاک و هوا - ایجاد مکانیسم دفع پسماندهای شهری و صنعتی برای ارتقای زیست پذیری - ارتقا کمیت و کیفیت مناطق تحت مدیریت برای حفاظت از تنوع زیستی - حفظ و احیای جنگل‌ها و مراتع - ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات	- تبعیت الگوی تغذیه و کشاورزی از شرایط اقلیمی و زیست‌محیطی - کنترل برداشت‌های بی‌رویه از منابع آب زیرزمینی - پاک‌سازی رودخانه قره‌سو و کنترل منابع آلوده‌کننده آن - تهیه و اجرای برنامه عمل مدیریت و حفاظت گونه‌ها - احداث و تجهیز مراکز اطفای حریق جنگل‌های استان - پایش ظرفیت‌های منابع و مراتع با چرای دام - تدوین و اجرای برنامه جامع مقابله با ریزگردها - مدیریت هوشمند ریسک و کاهش آسیب‌پذیری در برابر زلزله و سیل - ایجاد سازوکار قانونی مشارکت مردم بومی در حفظ محیط‌زیست

منابع و مأخذ

۱. اداره کل هواشناسی استان کرمانشاه، http://www.kermanshahmet.ir/
۲. اداره کل امور عشایر استان ایلام، سایت سازمان امور عشایر ایران
۳. اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری کرمانشاه، https://kermanshah.frw.ir/00/Fa/default.aspx
۴. اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان کرمانشاه، https://kermanshah.doe.ir/portal/home/
۵. اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق (۱۳۹۶) بنیاد برکت.
۶. اکبری، شیما (۱۳۹۲)، محدودیت‌ها و ظرفیت‌های ژئوتوریسم استان کرمانشاه با تأکید بر ژئومورفولوژی کارست، همایش بین‌المللی گردشگری و طبیعت‌گردی ایران زمین، https://civilica.com/doc/276723
۷. امانی، مهدی (۱۳۸۹)، مبانی جمعیت‌شناسی، انتشارات سمت، تهران، چاپ ۹.
۸. ایراندوست، کیومرث (۱۳۸۹) سکونتگاه‌های غیررسمی و اسطوره حاشیه‌نشینی، چاپ دوم، انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
۹. برنامه آمایش استان کرمانشاه (۱۳۹۷) چکیده مطالعات آمایش استان کرمانشاه ، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمانشاه، دانشگاه رازی.
۱۰. جغرافیای استان کرمانشاه (۱۳۹۹)، جغرافیای استان کرمانشاه، تهران: دفتر تدوین و تألیف کتاب‌های درسی (وزارت آموزش و پرورش).
۱۱. چکیده مطالعات برنامه آمایش استان کرمانشاه (۱۳۹۷) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمانشاه ، سازمان برنامه و بودجه کشور
۱۲. خط فقر در ایران در سال ۱۳۹۵ و مروری بر روش محاسبه آن (۱۳۹۷) معاونت پژوهش‌های اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس.
۱۳. دفتر تقسیمات کشوری (۱۳۹۸)، نقشه و جدول تقسیمات کشوری ایران، تهران: وزارت کشور.
۱۴. سازمان برنامه و بودجه کشور(۱۳۹۹)، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور ۱۳۹۸-۱۳۹۴، مرکز آمار ایران، انتشارات:دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۵. سازمان برنامه و بودجه کشور(۱۳۹۹)، سالنامه آماری استان کرمانشاه ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات:دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۶. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۸۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۱۷. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۰)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۱۸. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۱۹. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۷)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.

۲۰. سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (۱۳۹۷)، اطلس راهنمای استان‌های ایران، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح).
۲۱. سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور، نقشه راه علوم زمین و معدن استان کرمانشاه، ۱۳۹۴
۲۲. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمانشاه، برنامه آمایش استان کرمانشاه ۱۳۹۷
۲۳. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمانشاه(۱۳۹۸). سالنامه آماری استان کرمانشاه.
۲۴. سازمان نقشه‌برداری کشور (۱۳۹۴)، اطلس نقشه و اطلاعات مکانی (استان کرمانشاه)، تهران: سازمان نقشه‌برداری کشور (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور).
۲۵. سالنامه آماری کشاورزی استان کرمانشاه ۱۳۹۸-۱۳۹۷
۲۶. سایت شرکت سهامی آب منطقه‌ای استان کرمانشاه، http://www.kshrw.ir/
۲۷. ستوده، هدایت الله (۱۳۷۳). مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی اجتماعی، چاپ دوم، تهران: آوای نور.
۲۸. سرور، رحیم و خلیجی، محمد.(۱۳۹۴). سنجش درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان کهگیلویه و بویراحمد، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ششم، شماره ۲۱، صص ۸۹-۱۰۲.
۲۹. شرکت آب و فاضلاب کرمانشاه، https://www.abfaksh.ir/
۳۰. شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور(۸۶-۱۳۸۵) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
۳۱. شورای اجتماعی کشور(۱۳۹۳)، پیمایش ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۳۲. شورای اجتماعی کشور(۱۳۹۵)، پیمایش ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی ایران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۳۳. شورای عالی انقلاب فرهنگی(۱۳۹۴). ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران(مصوبه جلسه ۷۷۶).
۳۴. شورای عالی انقلاب فرهنگی(۱۳۹۴). طرح آمایش آموزش عالی(در چارچوب نقشه جامع علمی کشور).
۳۵. صدیق سروستانی، رحمت اله (۱۳۸۵).آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۳۶. کریمی، جلیل و همکاران (۱۳۹۶) تهیدستان شهری (نگاهی تاریخی و جمعیت شناختی به حاشیه‌نشینی در کرمانشاه)، دو فصلنامه پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، سال ششم، شماره ۱۱، پاییز و زمستان
۳۷. مرکز آمار ایران (۱۳۵۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۳۸. مرکز آمار ایران (۱۳۶۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۳۹. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۰. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۱. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

در تدوین سند راهبردی انقلاب اقتصادی بر اساس آمایش سرزمین، لزوم شناخت اولیه و پایه از مسائل و مشکلات موجود، جهت برنامه‌ریزی‌های نظام مند؛ مبتنی بر پتانسیل‌ها، استعدادها و مزیت‌های اقتصادی، اجتماعی، زیربنایی، محیط زیستی و مدیریتی هر استان، ما را ناگزیر به انجام پژوهش در ۳۱ مجلد و برای هر استان یک جلد مجزا نموده است. امید است که پژوهش راهبردی صورت گرفته زیربنای پیشرفت و رشد اقتصادی هر استان در مراحل بعد قرار گیرد.

۴۲. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.

۴۳. مرکز آمار ایران(۱۳۹۵)، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن

۴۴. مرکز آمار ایران(۱۳۹۸). بررسی وضعیت سواد و تحصیل جمعیت زیر ۶ سال و بیشتر بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن۱۳۶۵-۱۳۹۵.

۴۵. مرکز آمار ایران(۱۳۹۹). گزارش وضعیت اجتماعی و فرهنگی ایران.

۴۶. مرکز آمار ایران، داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۵.

۴۷. مسئله شناسی راهبردی توسعه در استان کرمانشاه (۱۳۹۶) مرکز بررسی‌های استراتژیک، ریاست جمهوری

۴۸. مطالعات آمایش استان کرمانشاه (۱۳۹۷) تحلیل ساختار سکونتگاهی توصیف عناصر نظام سکونتگاهی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمانشاه، سازمان برنامه و بودجه کشور.

۴۹. نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران (بی‌تا) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

۵۰. وزارت کشور، استانداری استان کرمانشاه، http://www.ostan-ks.ir/

51. Bryman, A. (2007). Barriers to Integrating Quantitative and Qualitative Research. Journal of Mixed Methods Research, 1, 8-14.

52. Corbin, J., Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

53. Creswell, J.W. (1994) Research Design: Qualitative & Quantitative Approaches, London: SAGE Publications.

54. Hanson, W. E., Creswell, J. W., Clark, V. L. P., Petska, K. S., Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research designs in counseling psychology. Journal of counseling psychology, 52(2), 224.

55. Johnson, R., Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. Educational Researcher, 33, 14-12.

56. Johnson, R., Onwuegbuzie, A., Turner, L. (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. Journal of Mixed Methods Research, 1, 112-21.

57. Persian Gulf Studies. (2019). Strategy and Geopolitics of the Persian Gulf, Tehran: University of Tehran

58. Reinharz, S. (1 992). Feminist Methods in Social Research. New York: Oxford University Press.

59. The Encyclopedia of The Middle East. (2020). The Encyclopedia of The Middle East and North Africa, London: Routledge